720052

3.

HONNYI TÖRVÉNY.

ÖSZVE-SZEDEGETTE

ETTRE-KARCHAI

GEORCH ILLÉS,

TEKINTETES ZÁGRÁB VÁR'MEGYÉNEK, ÉS NEMES VAJKA SZÉKNEK TÁBLA-BIRÁJA, FEL-ESKÜDT ÜGYÉSZ, ÉS VÓLTT KIRÁLLYI OKTATÓ.

GRÓF DESSEWFFY-FÉLE KÖNYVTÁR BUD-SZT-MIKLÓS

MÁSADIK KÖNYVNEK

EGYIK KÖTETJE.

PO'SONYBAN,
BELNAY GYÖRGY ALOYS' BETÜIVEL,
1806.

Cs. J. Dessewffy.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

A' Titt. Elő-fizető Uraknak becses Neveik folytattatnak.

Nemz. Nagy Váradi Ajtay Sámuel, Törv. Tanuló.
Titt. Albrecht György, Posonyi Tanácsos.
Mélt. Zsadányi, és Török Sz. Miklósi Almásy Antal, Cs. Kir. Kamarás, és Királlyi Hely-tartói Titoknok.
Fő-Mélt. Zsadányi, és Török Sz. Miklósi Almásy Pál Úr, Cs. Kir. Belső Tan.
Tek. Fájszi Ányos Károly, Veszpr. Vár'm. Táb. Bir.
Tiszt. Arady Ferencz, Gellei Megyés Pap.
Titt. Artei Jó'sef, Gödölői Jegyző.
Titt. Artner Lajos, Ügyész.
Titt. Asboth János, Georgiconi Tanitó.
Titt. August Imre.
Titt. Bábai Bay Gáspár.
Titt. Bajkos Jó'sef, Ügyész.
Nemz. Pészaki Bajzáth György Úr-fi.
Tek. Pészaki Bajzáth Jó'sef, több Vár'm. Táb. Bir.
Titt. Bálovics Pál, N. Baranya Vár'm. Szol. Bir.
Titt. Bankos János, Filep-Szállási Jegyző.
Tek. Bárány Péter, T. N. Vass Vár'm Táb. Bir.
Titt. Beke Farkas, Kir. Oktató Körmöcz-Bányán.
Tiszt. Bekő László, N. Magyari Segéd-Pap.

Fő-Tiszt. Belánszky Jó'sef, Váczi Kanonok.
Fő Tiszt. Belkovics István, Váczi Kanonok.
Tist. Beluszky György, Nyárasdi Megyés Pap.
Tiszt. Bende Ferencz, Vámosi Megyés Pap.
Nemz. Benkő Jó'sef; Törvény-Tanuló.
Tiszt. Benyák Bernárd, Ájtatos Osk. Szerzetese.
Titt. Berky Jó'sef.
Titt. Berta Ignátz, N. VassVár'm. Al-Ügyészsze.
Tek. Bézsán István, több N. Vár'm. Táb. Bir.
Titt. Sáros-falvai, és Nadasdi Bittó Albert, T. Arad Vár'm. Ügyészsze.
Titt. Sáros-falvai- és Nadasdi Bittó Jónás, N. Posony Vár'm. Fő Szolga-Birája.
Tiszt. BodonyiMiklós,Fél-Egy-háziMegyésPap.
Tiszt. Boldisár Imre, Várkonyi Predikátor.
Titt. Boldog Antal.
Titt. Bomb László, N. Posony Vár'm. Esküdtje.
Titt. Bonis István.
Tiszt. Boros Ferencz, Ugodi Megyés Pap.
Tek. Botka Mihály, több N. Vár'm. Táb. Bir.
Titt. Böcskey Pál, Veszprémi Tanácsos.
Fő-Mélt. Korompai Gróf Brunszvik Antal Úr, Cs. Kir. Belső Tan. Fő Tárnok-Mester.
Tiszt. Bubla Jó'sef, Kürthi Segéd-Pap.
Tek. Agg-Teleki Bujánovics Károly, Magyar Udvari Ügyelő.
Titt. CsaplovicsDániel,Keszt hellyi Levél-táras.
Titt. Csepány István, N. Somogy Vár'm. Fő-Ügyészsze.

Nemz.

Nemz. Cserépi Károly, Törvény-Tanuló.
Titt. Csillagh Jó'sef, Ügyész.
Titt. Csonka János, Pécsi Oskolák' Igazgatója.
Titt. Csorna Mihály.
Titt. Czinke Ferencz, Királlyi Oktató Budán.
Mélt. Gróf Dienes-falvai Cziráky Antal Úr, Cs. Kir. Kam. és Kir. Hely-tartói Tanácsos.
Titt. Czoma Ferencz.
Nagys. Nagy-réthi Darvas Ferencz Úr, Kir. Hely-tartói Tanácsos.
Tiszt. Deák Jó'sef, Kapornaki Segéd-Pap.
Tek. Decsy Sámuel, a' M. Kurir' Szerzője.
Titt. Demeter Pál, Ügyész.
Tiszt. Demkovics Ferencz, Sz. Bened. Szerzetese.
Titt. DétseLászló, SzikszóM. VárasánakJegyzője.
Tiszt. Diber András, az' Isteni Tudománynak Tanitója Váczon.
Ditler Jósef.
Fő-Tiszt. Egerszeghy Imre, Egri Kanonok.
Nemz. Egri Jó'sef, N. Sik-Ábonyi Hadnagy.
Titt. Endrődy Jó'sef.
Tek. EnglJánosChrist. ErdéllyiUdvariConcipista.
Mélt. Báró Vásáros-Náményi Eötvös Ignátz Úr, a' FelségesKir. UdvariKamaránál Tanácsos.
Fő-Mélt. GalanthaiGróf EszterházyJó'sef Úr, Cs. Kir. Belső Tanácsos.
Fő-Mélt. Galanthai Eszterházy Miklós Úr Ő Herczegsége.
Titt. Etre N. T. N. PestVár'm. Esküdtje.

Titt. Farkas György, Sziklósi Tiszt-tartó.
Titt. Farkas László, Ügyész.
Nemz. Farkas Sámuel, Georgiconi Tanúló.
Titt. Fejérváry Péter.
Titt. Fekete János, Posony Var'm. Al-Jegyzője.
Titt. Ferenczy László, Kecskeméthi Tanácsos.
Mélt. Tolnai Gróf Festetics György Úr, Cs. Kir. Kamarás.
Mélt. TolnaiGrófFesteticsLászlóÚrÔNagysága.
Titt. Fogner János, Szám-tartó.
Titt. Frank Aloys, több Uradalmak'Ügyészsze.
Tek. Füzik Ferencz, N. Zala Vár'm. Táb. Bir.
Tiszt. Gál Pál, Sz. Mihály-falvai Segéd-Pap.
Titt. Galambos György, Sziklósi Szám-tartó.
Nagys. Galgóczy Antal, Cs. Kir. Tan. es N. Posony Vár'm. Elsô Al-Ispánnya.
Titt. Ghyczi, Assa-és Ablancz-Kürthi Ghyczy Ferencz.
Tiszt. Gosztónyi Károly, S. Vámosi MegyésPap.
Fô-Mélt. Gyaraki Grassalkovics Antal Úr Ô Herczegsége.
Titt. Györy Benjamin, Veszpr. Vár'm. Esküdtje.
Tiszt. Hadinger János, Gellei Segéd-Pap.
Tiszt. Hadrovics János, Hahóti Megyés Pap.
Nagys. Déva-Ványai HalassyMártony, C. Kir. Tan.
Titt. Halász Imre, Ügyész.
Titt. Hamar Jó'sef, T. Kir. Táblának Jegyzője.
Nemz. Háry Ádám, Samarjai Tanácsos.
Tek. Hegedûs Ferencz, Pécsi Püspökség'Jószágainak Fô-Tisztje.

Tek. Hegedüs György, Batthány Herczegség' Jószágainak Fö-Tisztje.
Titt. Hegyi Mihály, Ügyész.
Titt. Hertelendy János, Bátor-Keszi Ispány.
Tek. Horváth Ignátz, Köszeghi Tábla-Biró.
Titt. Horváth Ignátz, Keszthellyi Pénz-Szedő.
Nemz. Horváth Istvány, Törv. tanuló.
Fő-Tiszt. Horváth János, Hahóti Apát-Úr.
Titt. Kocsi-Horváth Sámuel, Ügyész.
Titt. Hudics János, Harsányi Pósta-Mester.
Tek. Huszár Ádám, T. N. Győr Vár'm. Táb. Bir.
Tiszt. Hyros Sámuel, Posonyi Al-Osk. Igazgatója.
Titt. Jablanczy Jó'sef, Posony Vár'm. Szolg. Bir.
Tiszt. Jankó János, Magyar-bélyi Megyés Pap.
Nemz. Jankovics Antal, Törv. tanuló.
Tek. Jankovics Miklós, több Vár'm. Táb. Bir.
Titt. Iház Imre, Ügyész.
Titt. Illés János, Föl-Bári Szám-tartó.
Titt. Illésy Ferencz, Ügyész.
Nagys. Palini Inkey Károly, Cs. Kir. Tan. T. N. Somogy Vár'm. Első Al-Ispánnya.
Tiszt. Iván Péter, Szerdahellyi Megyés Pap.
Titt. Ivanka László, N. Honth Vár'm. Al-Jegyzője.
Titt. Ivanovics János, Keszthellyi Szám-tartó.
Tiszt. Kádos Istvány, Kis Harsányi Predikátor.
Titt. Káldi Káldy János, Ügyész.
Tiszt. Kálos Moyses, Nagy Harsányi Predikátor.
Titt. Kanyó Ferencz, Szécsényi Tiszt-tartó.
Tiszt. Kanyó Istvány, Váczi Nevendék Pap.

Fő-Tiszt. Kapuváry Antal, Ráczkevei Apát-Úr, és Veszprémi Kanonok.
Tiszt. Karácsonyi Innoc. Ájt. Osk. Szerzetese.
Titt. Karczagh Dániel, Ügyész.
Titt. Kardoss János, Ügyész.
Titt. Kardoss Jó'sef, N. Temes Vár'm. Szol. Bir.
Tek. Karner János, több N. Vár'm. Táb. Bir.
Tiszt. Katonszky N. Kalocsai Érsek Ő Kegyelmességének Segédje.
Titt. Kauffmann Ferencz, Mohácsi Szám-tartó
Titt. Kecskés Károly, Samarjai Jegyző.
Tiszt. Kelecsényi Gáspár, Ájt. Osk. Szerzetese.
Titt. Kelemen Ignátz, Tiszt-tartó.
Fő-Tiszt. Keller György, Landeki Prépost, és Posonyi Kanonok.
Titt. Keőfejő Jó'sef, Ráczkevei Uradalomnak Ügyészsze.
Kerek György, Tog. Deák.
Titt. Kerkapoly Sándor, N. Soprony Vár'm. Al-Adó-szedője.
Kilian Károly, Könyv-kötő.
Titt. Kiss András, N. Veszpr. V. Föld-mérője.
Tiszt. Kiss Istvány, Sz. Királlyi Megyés Pap.
Tek. Kissfaludy Sándor, több N. Vár'm. Táb. Bir.
Kleinrath Károly, Törvény-Tanuló.
Nagys. Kocsy Mihály, Cs. Kir. Fő Strázsa-Mester.
Titt. Kocsóczy János, T. N. Vass Vár'm. Al-Ügyészsze.
Tek. Komjáthy Anna, Tarsa Sámuel' Hitvese.

Titt.

Titt. Póka-Teleki Kondé Ignátz.
Tek. Póka-Teleki Kondé Ió'sef, több N. Var'm. Táb. Bir. és az Esztergami Érseki Jószágaknak Fő-Tisztje.
Tek. Póka-Teleki Kondé István, N. Posony Vár'm. Táb. Bir.
Titt. Póka-Teleki Kondé Leopold, N. Posony Vár'm. Esküdtje.
Tiszt. Korbély Mihály, a' Pesti Fő-Oskolánál az Egyházi Történetnek Kir. Tanitója.
Tiszt. Kósa György, Zala-Koppányi Megyés Pap.
Nemz. Koss András, Törvény-tanuló.
Tiszt. Kosztka Mátyás, Ájt. Osk. Szerzetese.
Tek. Függödi Kovács Gábor, N. Zemplén Vár'm. Tábla-Birája.
Titt. Kovács János, Gróf Pálffy Antal Úr-fi' Nevelője.
Tiszt. Kovács Jó'sef, Kéri Megyés Pap.
Titt. Kovács Jósef, Kir. oktató Jász-Berényben.
Tek. Kovács Sándor, Zirtzi Apát-úrság Jószágainak Inspectora.
Titt. Kovácsy Károly, Ügyész.
Tek. Özvegy Kozics Katalin, született Benczely.
Tek. Kövy Sándor, Honnyi Törvény' Tanitója Sáros-Patakon.
Titt. Kraller Miklós, Szegedi Al-Jegyző,
Titt. Krascsenics Péter, N. Posony Vár'm. Al-Adó szedője.
Tiszt. Krekuth György, Gyüri Predikátor.

Titt. Kronner János, N. Mosony Vár'm. Szol. Bir.
Titt. Kulcsár István, Gróf Festetics Úr-fi' Nevelője.
Titt. Kunthe János, Seb-orvos.
Titt. Kürthy Sándor, Ügyész.
Titt. Lacsny Miklós, Posonyi Tiszt-tartó.
Tiszt. Ladányi István, Fél Egy-házi Segéd-Pap.
Ladányi Sándor, Tudákosság' Tanulója.
Titt. Lakmeyer Mátyás. M. Óvári Uradalomnak Jegyző Könyv-tárassa.
Titt. Laky István, Keszthellyi Al-Szám-vévő.
Titt. Lang Ignátz, a' Kassai Fő-Oskolánál a' Tudákosságnak Kir. Oktatója.
Titt. Lapády Jó'sef.
Titt. Lászlovszky Jó'sef, a' Köz-hagyományi Értéknek Kir. Ügyésszse.
Nagys. Borsódi, és Kattymári Latinovics János Kir. Hely tartói Tanácsos.
Titt. Lengváry György, Gróf Szápáry Úr-fiaknak Nevelőjök.
Titt. Lengyel Mártony.
Titt. Liszy István, Krakováni Tiszt-tartó.
Tiszt. Lokcsánszky Pál, Emőkei Megyés Pap.
Titt. Madarassy János, Ügyész.
Titt. Mándly János, Kápolnai Pósta-Mester.
Fő Mélt. Puchói Marczibányi István Úr, Cs. Kir. Belső Tanácsos.
Titt. Markovics Demeter.
Titt. Maron György, Nyittrai Tanácsos.

Titt.

Titt. Marótzy Kristóf.
Titt. Marovitzki Jó'séf, Pápai Uradalomnak Al-Ügyészsze.
Titt. Zolnai Matolay Gábor, Ügyész.
Nagys. Báró Mesznill János.
Titt. Mihályfy Ignátz, Királlyi Al-Ügyész.
Miskolczy János, Könyv-kötő.
Tiszt. Missics István, Muslai Megyés Pap.
Titt. Mitterpacher Ignátz, N. Baranya Vár'm. Szolga-Birája.
Tiszt. Molnár András, az Egri Sz. Széknek Jegyző Könyv-tárassa.
Titt. Molnár János, Győri Fő-Oskoláknál Világ' történetének Tanitója.
Titt. Molnár Mártony, N. Szombath Várasának Ügyészsze.
Titt. Molnár Mihály, Tatai Ispány.
Titt. Muslay Jó'sef, Kecskeméthi Irász.
Titt. Müller Mihály, Kir. Táblának Jegyzője.
Titt. Péli Nagy Gábor, Ügyész.
Titt. Nagy János, Ügyész.
Titt. Nagy Ignátz, Ügyész.
Titt. Nagy Károly, Ügyész.
Titt. Nagy Mártony, Ügyész.
Náray János, Irász.
Tek. Nedeczky Ferencz, több N. Vár'm. Táb. Bir.
Fő-Tiszt. Nedeczki Nedeczky Károly, Egresi Apát-Úr, és Veszprémi Kanonok.
Németh Ferencz, Nagy Harsányi Mester.

Titt.

Titt. Németh János, Veszpr. Vár'm. Esküdtje.
Nagys. Gyula-Varsándi Névery Elek, Cs. Kir. Tan. és a' Kir. Magyar Udvari Fő-Tanácsnak Titoknokja.
Titt. Novák János, Samarja M. Városának Bir.
Titt. Olasz Imre.
Nemz. Olgyai Olgyay Ferencz.
Titt. Ország N., N. Somogy Vár'm. Szol. Bir.
Tek. Otlik Dániel, N. Pest Vár'm. Fő-Jegyzője.
Titt. Paczél Jó'sef, Ügyész,
Titt. Pajnády Jó'sef, Ügyész.
Fő-Mélt. Eldődi Gróf Pálffy Károly Úr, Cs. Kir. Belső Tan. és Magyar Országi Cancellarius. Pápa Mező Városa.
Tiszt. Papp Demeter, Sz. Pál' vóltt Szerzetese.
Tek. Papp Ferencz, több N. Vár'm. Táb. Birája.
Titt. Paraisz Ferencz, Veszprém Vár'm Ügyésze.
Tek. Pásztory Anna, Czompó László' Özvegye.
Titt. Paukovics Mártony, Ügyész.
Tiszt. Peck Ágostony, Ájt. Osk. Szerzetese.
Tiszt. Petényi Istvány, Sz. Mihály-falvai Megyés Pap.
Titt. Petőcz János, Ügyész.
Titt. Petravics Ignátz.
Tek. Plathy Jó'sef, N. Borsód Vár'm. Táb. Bir.
Titt. Pogard Mártony, Ügyész.
Titt. Pokomándy Ferencz, Al-pári Pósta-Mester.
Tiszt. Pollinger Jó'sef, Posonyi Al-Oskoláknál az ékesen szóllásnak Kir. Tanitója.

Tek

Tek. Predanóczy Péter, a' Nyittrai Püspökség' Jószágainak Fő-Tisztje.
Fő-Tiszt. Prileszky Prileszky Albert, Báth-Monostori Apát-Úr, és Nyittrai Kanonok.
Tiszt. Primes Jó'sef, Vásárhellyi Segéd-Pap.
Titt. Pythelly N.
Tiszt. Rabsánszky Mihály, Ájt. Osk. Szerzetese.
Titt. Raics Péter, Sopronyi Collegium'Tanitója.
Titt. Ratkó Istvány.
Titt. Regner János, Ügyész.
Tiszt. Rendl Ferencz, Váczi Nevend. Papság' Elől járója.
Titt. Re'sny János.
Tiszt. Révay János, Pesti Fő-OskolánálNemzeti Nyelv' Tanitója.
Tiszt. Révay Istvány, Ájt. Osk. Szerzetese.
Tiszt. Robosz Jó'sef, Vásár-úthi Segéd-Pap.
Titt. Robosz Istvány.
Ró'sa Istvány.
Tiszt. Rozinay N. Fén szarui Megyés Pap.
Tiszt. Salamon Basil, Bajzáth Ur-fi' Nevelője.
Samarja Mező Városa.
Titt. Sándor János, Egri Káptalan' Tiszt-tartója.
Titt. Sárossy János, Kecskeméthi Jegyző.
Titt. Schætzel Mihály, Ügyész.
Fő-Tiszt. Schedy Jó'sef, Majki Prépost, és Nyittrai Kanonok.
Tek. Schepper Ferencz, N. Békes Vár'm. Táb.Bir.
Tiszt. Schimbl Simon, Teszéri Segéd-Pap.

Schvei-

Schveiger András, Posonyi Könyv-áros.
Tiszt. Sebők Jó'sef, Diószeghi Segéd Pap.
Mélt. Semsei Semsey András Úr, Cs. Kir. Udv. Tan. és Kir. Személy-Viselő.
Tiszt. Simon Ferencz, Dörögdi Megyés Pap.
Tek. 'Siska Jó'sef, Posonyi Só-adó.
Tek. Skultety Leopold, N. Mosony Vár'm. Fő-Ügyészsze, és Tábla-Birája.
Sopronyi Magyar Társaság.
Tiszt. Sopronyi Ignátz, Veszprémi Nevend. Pap.
Tiszt. Sóss Sándor, Sió-foki Megyés Pap.
Titt. Stejerlein Mátyás, Csicsói Jegyző.
Tek. Stephaics Jó'sef, Somogy Vár'm. Fő-Jegyzője.
Tiszt. Streiter Jó'sef, Sz. Kir. Komárom Városának Megyés Papja.
Tek. Sussich Jó'sef, N. Bács Vár'm. Fő-Ügyészsze.
Tek. Süttő Jó'sef, N. Pest Vár'm. Táb. Bir.
Tiszt. Süvegjártó János, Beledi Megyés Pap.
Tiszt. Svastics Ignátz, Lébény-Sz. Miklósi Megyés Pap.
Titt. Szabó Ferencz, a' Po'sonyi Al-Oskolák-nál Magyar Nyelvnek Kir. Tanitója.
Titt. Szabó Ignátz, N. Vass Vár'm. Al-Jegyzője.
Titt. Szabó Pál, Keszthellyi Tiszt-tartó.
Szabó Sigmond, Sziklósi Mester.
Titt. Szalacsy Sámuel.
Titt. Szalay János.
Tek. Szalay Jó'sef, Mosony Vár'm. Szám-vévője.
Nemz. Szalay Jó'sef.

Tek.

Tek. Szalay Péter, N. Mosony Vár'm. Táb. Bir.
Titt. Szalay Péter, Ügyész.
Titt. Szale Ferencz, N. Mosony Vár'm. Al-Adószedője.
Fő-Mélt. Szápári Gróf Szápáry János Úr, Cs. Kir. Belső Tan. Fels. Nádor-Ispány' Ő Kir. Fő Herczegségének Fő-Udvarnokja.
Fő-Mélt. Szápári Gróf Szápáry Jó'sef Úr, Cs. Kir. Belső Tan. és a' Posonyi Kerületbeli Oskoláknak Fő Kórmányozójok.
Titt. Szarka György.
Tek. Szászy Albert, Posony Vár'm. Al-Ispánnya.
Tiszt. Szathmáry Domonkos, Posonyi Könyv-visgáló.
Fő-Mélt. Sárvári-Felső-Vidéki Gróf Szécsényi Ferencz Úr, Cs. Kir. Belső Tan. Kir. Fő-Komornyik, Hét-Birás Tábla-Biró.
Tiszt. Szegedy István, Szerdahellyi Segéd-Pap.
Tiszt. Szente Pál, Mohácsi Predikátor.
Tiszt. Szolcsányi Ferencz, Ájt. Osk. Szerzetese.
Titt. Szőgyényi 'Sigmond, az Egyházi, és Tudományi Értéknek Ügyészsze.
Titt. Szőllősy Pál, Mosony Vár'm. Fő Szol. Bir.
Titt. Takács Jósef, Veszprémi Káptalannak Ügyészsze, és Jegyzője.
Nagys. Kiss-Jókai Takács István, Cs. Kir. Tan.
Tek. Vizeki Tallián Ignátz, több Vár'm. Táb. Bir.
Titt. Tarródy Lajos, Ügyész.
Mélt. Széki Gróf Teleki Sámuel, Cs. Kir. Tan.
Titt. Tessy István.
Tek. Tibolth Mihály, N. Soprony Vár'm. Táb. Bir.
Tek. Tomka-házi Tomka György, N. Borsód Vár'm. Tábla-Birája.
Titt. Tompa János, Vásár-úthi Tiszt-tartó.
Titt. Torkos Sámuel, N. Soprony Vár'm. Szol. Bir.

Tiszt. Tóth Jó'sef, Veszprémi Éneklő Pap.
Tiszt. Tóth Jó'sef, Kömlődi Predikátor.
Tiszt. Tulok Ferencz, Kapos-vári Megyés Pap.
Titt. Turcsányi N., Nyittra Vár'm. Fő-Ügyészsze.
Titt. Túróczy Károly, N. Posony Vár'm. Esküdtje.
Tiszt. Túrós Péter, Sziklósi Predikátor.
Tiszt. Tüzkő Ferencz, Veszprémi Segéd-Pap.
Titt. Udvarnoky Lajos, Mosony Vár'm. Al-Jegyz.
Titt. Vagner Ferencz, Ügyész.
Tiszt. Vágó László, Csarnatói Predikátor.
Titt. Valkovszky János, Váradi N. Fő-Oskolák-nál Tudákosság' Tanitója.
Tiszt. Várady Ferencz, a' Kőszeghi Árva-háznak Igazgatója.
Varga János, Ekli Mester.
Titt. Varga László.
Tiszt. Vassanics Ferencz, Sz. Ferencz' Szerzetese.
Titt. Vedres István, Csongr. Vár'm. Föld-mérője.
Titt. Véssey Mihály, N. Somogy Vár'm Szol. Bir.
Tiszt. Veszelka Jó'sef, Ájt. Osk. Szerzetese.
Mélt. Lózi Gróf Viczay Mihály, Cs. Kir. Kam.
Titt. Volmúth Jó'sef, Ügyész.
Tiszt. Vörös Jó'sef, Vásár-úthi Megyés Pap.
Titt. Záborszky Imre, Gróf Amade Ferencz Úr' Szám-vévő Tisztje.
Titt. Zalka Ignátz, N. Mosony Vár'm, Al-Jegyzője.
Mélt. Zay-Ugróczi Báró Zay 'Sigmond.
Mélt. Nyittra-Zerdahellyi Zerdahelly György, Cs. Kir. Kam. és Tan. N. Nyittra Vár'm. Al-Ispánnya.
Mélt. Vásony-kéő Gróf Zichy Ferencz, Cs. Kir. Kam.
Tek. Zichi, és Zajki Zichy Mihály, N. Mosony Vár'm. Al-Ispánnya.
Titt. Zsuffa-Kubovics Ferencz, Ügyész.

A' MÁSADIK KÖTETNEK SOMMÁS FOGLALATJA.

MÁSADIK KÖNYV
A' VAGYONRÓL.

§ 1. A' Vagyon
§ 2. ingó, és ingatlan lévén vagy természetesen,
§ 3. vagy törvényesen,
§ 4. birtokunkban van vagy természetesen,
§ 5. vagy törvényesen.
§ 6. Boldog a' birtokosnak sorsa!
§ 7. mert a' törvényes idő' múltát
§ 8. elegendő-képpen meg-mutathatván,
§ 9. nem csak a' birtoknak állandóságát meg-szerzi;
§. 10. hanem az ellene indítandó pert-is magától el-mellőzi,
§ 11. maga a' törvény jóban-hagyván azt,
§ 12. ha mind tárgyára,
§ 13. mind a' birtoknak mi-vólttára nézve hellyes lévén,
§ 14. meg-nem szünik,
§ 15. vagy meg-nem gátoltatik,
§ 16. vagy el-nem vágattatik;
§ 17. de vigyázzon ám az Al-peres; hogy azt meg-mutathassa;
§ 18. nem-is használ a' Felségnek,
§ 19. sem a' nemteleneknek,
§ 20. nem-is szerzi-meg a' vagyonnak uradalmát:
§ 21. mellyhez egyéb-aránt vagy eredeti módon,
§ 22. vagy háromlás-képpen jutunk.

ELSŐ RÉSZ

AZ ADOMÁNYROL.

§ 23. A' Királlyi adomány
§ 24. mind a' Felségre,
§ 25. mind egyebekre,
§ 26. mind a' jószágra,
§ 27. mind a' fel-kérőre,
§ 28. mind külső formájára nézve hellyes,
§ 29. következés-képpen meg-másolhatatlan lévén,
§ 30. *tellyes* uradalmat ád a' *Szerzőnek*
§ 31. ha magva nem szakad:
§ 32. ki-is az adomány-levélnek intézttét
§ 33. meg-másolhatja,
§ 34. következés-képpen első szülöttséget,
§ 35. vagy öregebbséget-is rendelhet
§ 36. Nemzete' méltóságának fenn-tartása végett:
§ 37. mellyeknek foganatjok
§ 38. hogy törvényes légyen,
§ 39. nem csak ki-kell nekiek hirdetődni;
§ 40. hanem Királlyi Engedelemnek-is hozzájok kell járúlni:
§ 41. mérsékeltt uradalom száll pedig a' fiakra,
§ 42. sőtt néha a' leányakra-is,
§ 43. ha az adomány-levél mind a' két ágra ki-terjed.
§ 44. Az adományi jószágnak egyéb haszna' vételei között
§ 45. nem utólsó a' malom,
§ 46. ha másaknak tetemes sérelmekre nem válik,
§ 47. és a' vadászat:
§ 48. mellytől el-tiltatnak a' nemtelenek;
§ 49. de a' Nemeseknek meg-engedtetik a' tilalmas hellyen kivűl,
§ 50. annak idejében;
§ 51. de módjával:

§ 52.

§ 52. ha búját nem akarják látni
§ 53. mérészségjeknek;
§ 54. de a' Földes Úr sem tilalmazhatja a' szabad vadászatot,
§ 55. sem a' tilosnak védelmében mértékletlen nem lehet;
§ 56. a' vadak által okozott kárt pedig meg-téríteni köteles.
§ 57. A' fel-kérésnek okát
§ 58. vagy az előbbeni
§ 59. gyökös
§ 60. Birtokosnak
§ 61. valóságosan
§ 62. meg-lett
§ 63. magva-szakadttában,
§ 64. vagy annak párt-ütésében
§ 65. kell helyheztetni,
§ 66. elegedendő-képpen meg-mutatván mind a' kettőnek ugyan,
§ 67. de leg-ki-váltt a' párt-ütésnek valóságát,
§ 68. és a' magva-szakadottnak, vagy párt-ütőnek birtokát,
§ 69. sőtt néha gyökösségét-is;
§ 70. mely két fő ok közűl
§ 71. vala-mellyikre kell vezetni
§ 72. a' Király igazát-is,
§ 73. pedig ok-vetetlenűl,
§ 74. de vigyázva.
§ 75. Ezekre kell-vezetni a' Királlyi Engedelmet-is,
§ 76. a' Felségre nézendő
§ 77. adományi jószágnak
§ 78. idegen kézre-való
§ 79. szállítására nézve:
§ 80. mely a' vallás-beli birtokot gyökössé teszi ugyan,
§ 81. de nem mindenkor,
§ 82. nem-is akadályozza a' vallás-tételnek rontására,

§ 83. vagy a' zálognak ki-váltására-való Ügyeletet,
§ 84. külömb-féle ereje lévén a' Királlyi Engedelmű levélnek.
§ 85. Az új adománynak
§ 86. oka pedig
§ 87. az előbbeni régi húzomos birtokban van helyheztetve:
§ 88. mely jól meg-rostáltatván,
§ 89. a' mennyire meg-mutattatik, annyiban áll-meg az új adomány:
§ 90. sőtt ha a' csalárdúl szinezett ok akár a Felségre,
§ 91. akár az *osztállyos* atya-fiakra nézve sérelmesnek találtatik:
§ 92. nem csak az új adomány foganatlan;
§ 93. hanem a' hazug fel-kérő példásan-is meg-büntetetik mind a' Felségre,
§ 94. mind az osztállyos atya-fiakra nézve.
§ 95. A' Nádor-Ispányi adomány
§ 96. szorosabb határokkal van környűl-véve.

MÁSADIK RÉSZ

AZ IKTATÁSRÓL.

§ 97. Valamint az Iktatásnak
§ 98. nagy ereje vagyon,
§ 99. úgy foganatlan a' nélkűl az adomány:
§ 100. mellynek-is két-féle erejű
§ 101. iktató parancsolat mellett
§ 102. Király' (vagy Nádor-Ispány') Embere által
§ 103. Hiteles Személlyek előtt
§ 104. egy esztendő alatt
§ 105. pedig hellyben kell meg-lenni,
§ 106. a' mennyire lehetős:
§ 107. meg-készűlvén eránta az iktató levél,

§ 108. de tetemesen-is meg-fenyítetvén a' hite-szegett Iktató.
§. 109. Ellent-is lehet mondani
§ 110. az iktatásnak
§ 111. külömb-féle módon,
§ 112. sőtt más hellyett-is,
§ 113. vagy a' veszedelmes 15 nap alatt
§ 114. az Iktatók előtt,
§ 115. a' Birtokosnak jeles hasznával,
§ 116. vagy az után esztendő alatt
§ 117. akár mely Hiteles Hellyen;
§ 118. de már csekéllyebb foganattal.
§ 119. A' két-féle-képp' lett hellyes ellent-mondásból
§ 120. két-féle per támad:
§ 121. egyike ez ellent-mondásnak oka' adására,
§ 122. másika pedig az ellent-mondás' vítatására ügyelvén:
§ 123. amabban ugyan a' fel-kérőre,
§ 124. ebben pedig az ellent-mondóra háromlik a' próbának nehezebb terhe;
§ 125. de nem éppen mindenkor a' fel-peresre.
§ 126. És igy három-féle lévén az iktatás,
§ 127. erősebb ugyan vala-menttég a' tiszta,
§ 128. de annál erőtlenebb a' meg-sértetett iktatás;
§ 129. ámbár a' Felségre nézve nem árt a' fogyatkozott iktatás.
§ 130. Az újjított iktatásban
§ 131. foganatlan az ellent-mondás.

HARMADIK RÉSZ

A' GYÖKÖSSÉG' KI-KERESÉSÉRŐL.

§ 132. Az adományból származott
§ 133. gyökös
§ 134. örökösséget
§ 135. az idegenek,

§ 136. kezekből
§ 137. egyedül
§ 138. az eredeti
§ 139. adomány-levélnek,
§ 140. vagy *tellyes* iktató levélnek,
§ 141. és egyszer's-mind az előbbeni,
§ 142. vóltta-képpen való,
§ 143. az adományt meg-lelkesítő,
§ 144. (ha mindjárt nem-is húzomos, és békességes:)
§ 145. birtoknak
§ 146. erejével
§ 147. vehetik-viszsza
§ 148. a' Nemesek
§ 149. a' Királlyi Tábla előtt,
§ 150. magokat nem csak a' Gyökhöz,
§ 151. hanem a' Birtokoshoz-is
§ 152. vezetvén,
§ 153. és az ügye-vesztett al-peresnek némely költtségeit meg-térítvén.
§ 154. Csak nem hasonló tulajdonságú
§ 155. a' leány-ágat ki-záró
§ 156. és ok-vetetlenül
§ 157. az eredeti adomány-levélben,
§ 158. és vérségben helyheztetett,
§ 159. közönségesen pedig hittel járó,
§ 160. és minden egyéb
§ 161. ide tartozandó kérdéseket egy úttal el-intéző ügy;
§ 162. vagy a' gyökösségnek
§ 163. egyenlőségére
§ 164. ügyelő,
§ 165. és a' leány-ágra nézve vala-menttég könnyebb per:
§ 166. mely a' vérségnek erejével
§ 167. minden-képp' szorítja az al-peres fiakat;

§ 168. de ha a' leány-ág nyerttes lehet-is;
§ 169. nem keresheti ezen ügyelettel az osztályt.

NEGYEDIK RÉSZ

AZ ÖRÖKSÉGGEL JÁRÓ TÖRVÉNYES TERHEKRÖL.

§ 170. Teherrel jár az örökség.
§ 171. A' negyed'
§ 172. a' fiak' örökségiekből
§ 173. a' Gyökhöz közelebb-lévő leánynak
§ 174. (de nem az Apátszának)
§ 175. egyszerre
§ 176. hasítatik-ki
§ 177. az első Szerzőnek hóltta után
§ 178. akár-mikor,
§ 179. még a' Felség által-is,
§ 180. ingyen,
§ 181. kész pénzül,
§ 182. vagy jószágban ugyan,
§ 183. de zálog képpen,
§ 184. néha pedig örökösen-is;
§ 185. de a' negyednek ki-hasítatása
§ 186. nem gátolja a' gyökösség' egyenlőségének kikeresztét.
§ 187. Külömb-féle Birák itélnek a' negyedről.
§ 188. A' hajadon leányt-is
§ 189. kell tartani,
§ 190. és ki-házasítani
§ 191. nem csak a' fiaknak,
§ 192. hanem még a' Felségnek-is

§ 193. Ki-jár az özvegynek-is
§ 194. illendő tartása,
§ 195. és törvényes jutalmának
§ 196. (ha csak azt el-nem veszti)
§ 197. ok-vetetlenül
§ 198. leendő ki-adása:
§ 199. nem csak külömb-féle törvényes ki-válttságakkal,
§ 200. nevezetesen pedig törvényes elsőséggel birván,
§ 201. hanem még a' jószagat-is le-tartóztathatván
§ 202. az özvegy
§ 203. mind addig, mig ki-nem elégítetvén,
§ 204. Férje' nevét viseli:
§ 205. a' kötött jutalomnak pedig
§ 206. a' szerzeményből kell ki-telni,
§ 207. de gyakortább az örökségből-is.
§ 208. ha mértékletes:
§ 209. mert külömben erejét veszti,
§ 210. nem-is vetekedhetik a'kötött jutalom a' törvényessel:
§ 211. mert csak adósság-képpen tekintetik.
§ 212. Valamint az özvegy méltán követheti jutalmát,
§ 213. úgy kinszerítethetik-is annak fel-vételére.
§ 214. A' le-kötött jegy-ruha-is
§ 215. ki-jár az özvegynek;
§ 216. hanem ha le-mondott róla az aszszony,
§ 217. vagy ha meg-hóltt Férjének ingó holmijét által-veszi.
§ 218. Annál-inkább a' hozománnya,
§ 219. úgy-mint tulajdon sajátja,
§ 220. viszsza-jár az aszszonynak,
§ 221. vagy örökösinek,
§ 222. ok-vetetlenül,
§ 223. még pedig a' Férjnek örök jószágából-is,
§ 224. minden egyéb hitelezők előtt:

§ 225.

§. 225. ha mind valóságas vólttz
§ 226. ki-nyilvánodván,
§ 227. mind látatja
§ 228. ki-tetszvén,
§ 229. el-nem esik tőle.
§ 230. Férjével együtt keresete
§ 231. köz-szerzeménnye-is
§ 232. akár a' paraszt,
§ 233. akár a' polgár,
§ 234. akár a' Nemes aszszonynak
§ 235. ki-jár
§ 236. nem csak az ingó holmiból;
§ 237. hanem néha az ingatlan jószágból-is.
§ 238. vagy egészlen,
§ 239. vagy hason-felében,
§ 240. vagy egy gyermek-részben:
§ 241. a' mennyire a' Nemes aszszonynak
§ 242. Férje meg-engedte.
§ 243. Valamint tehát Férje' hire nélkül
§ 244. foganatlan a' Nemes aszszonynak köz-keresménnyéről tett intézete,
§ 245. úgy nem gátolhatja azt Férje:
§ 246. ha már annak előtte reá-állott,
§ 247. vagy ha felesége által jutott a' szerzeményhez;
§ 248. de az aszszony sem követheti ám el-költött szerzeménnyét.
§ 249. Ki-jár az özvegy Embernek-is házassági viszsz' jutalma
§ 250. az aszszonynak nem csak ingatlan szerzeménnyéből,
§ 251. hanem örökségéből-is,

ÖTÖDIK RÉSZ

A' KIRÁLLYI HASZON-VÉTELEKRÖL.

§ 253. A' Királlyi haszon-vételek közé
§ 254. számláltatik a' csap-
§ 255. és vágó-szék,
§ 256. a' vásár,
§ 257. a' vám-
§ 258. és rév-bér:
§ 259. mely hogy sérelmes ne légyen,
§ 260. nem csak a' Nemes Vár'megyének,
§ 261. hanem a' Királlyi Ügyésznek-is kell reá vigyázni.
§ 262. Ki-vétetnek a' vám-és rév-bér alól
§ 263. némely tárgyak,
§ 264. és Személlyek,
§ 265. meg-mutathatván szabad létteket.
§ 266. Valamint pedig meg-fenyítetik az utazók' csalárdságjok,
§ 267. úgy a' hatalmaskodó Vámasok,
§ 268. és a' meg-határzott vám-bért fellyebb-verő,
§ 269. vagy az el-törlött vámat hellyre-állító,
§ 270. vagy a' hidakat meg-nem csináló Vám-Tulajdonosok
§ 271. sem maradnak szárazan.
§ 172. Némely veteményekből,
§ 273. és állatok' fajzatjaikból
§ 274. adandó tizedet
§ 275. annak természetében
§ 276. a' Megyés Püspököknek
§ 277. szánta törvényünk,
§ 278. ki-vévén az alól némely Személlyeket.
§ 279. A' hol a' tized' haszon-bérbe adatik:
§ 280. vagy a' Földes Uraságé,

§ 281. vagy a' Felségé az elsőség,
§ 282. le-tévén Szent György-napkor a' haszon-bért,
§ 283. és leg-ottan magának tulajdoníthatván a' tizedet.
§ 284. Valamint veszedelmes a' tizedet le-tartóztatni,
§ 285. úgy tilalmas annak bé-szedésében mértékletlenkedni,
§ 286. ki-lévén annak szabva mind ideje,
§ 287. mind módja.
§ 288. A' tizedet nem Egy-házi fenyítékekkel,
§ 289. hanem vagy a' Királlyi Tábla,
§ 290. vagy az Al-Ispány előtt kell keresni.

HATODIK RÉSZ

A' VÉGSŐ INTÉZETRŐL.

§ 291. Néha szükséges,
§ 292. néha pedig botránkoztató lévén
§ 293. a' végső intézet,
§ 294. hogy az hellyes, és foganatos légyen:
§ 295. belső sikerére
§ 296. meg-kivántatik a' tellyes hatalom
§ 297. nem csak az Intéző Személyre,
§ 298. hanem az intézetnek tárgyára nézve-is:
§ 299. az az tellyes uradalmának kell lenni az Intézőnek.
§ 300. És így: szabad ugyan kiki önnön szerzeménnyével,
§ 301. némely ki-vétel lévén a' Szülőkre,
§ 302. és gyermekekre,
§ 303. az adományi jószágra,
§ 304. az örök hagyományra,
§ 305. a' Fő Rendű Papoknak,
§ 306. a' Szerzeteseknek,
§ 307. az ó hitű Papságnak,

§ 308. a' parasztoknak keresménnyekre,
§ 309. és a Nemes aszszonynak köz-szerzeménnyére nézve;
§ 310. de a' kegyes hagyományak nem lehetnek felesleg-valók;
§ 311. az ősi jószágról tett intézet pedig
§ 312. közönségesen
§ 313. foganatlan,
§ 314. egész a' magva-szakadottig.
§ 315. Az intézetnek külső formájára nézve
§ 316. minden csalárdságnak távúl-létte,
§ 317. következés-képpen vagy a' köz-hitelesség,
§ 318. vagy öt,
§ 319. néha hat,
§ 320. néha pedig két
§ 321. reá kértt,
§ 322. meg-czáfolhatatlan,
§ 323. és részre nem hajló Tanú-bizonyságaknak
§ 324. együtt-való jelen-léttek
§ 325. meg-kivántatik:
§ 326. akár foglaltassék irásba,
§ 327. akár tétessék élő nyelvvel,
§ 328. más szabás lévén a' kül-földön lévő Haza-fiakra nézve.
§ 329. Az intézethez járúló tóldalék
§ 330. csak három Tanú-bizonyságat kivánván,
§ 331. sikerére nézve az intézettel jár.
§ 332. Az intézet ki-hirdéttetvén,
§ 333. annak végre-hajtására
§ 334. ügyel a' Vidéki Tábla;
§ 335. mert, ha az intézet foganatlan:
§ 336. vagy a' Királlyi Tábla által
§ 337. (a' mennyire az örökösök által hellyben nem hagyattatott)

§ 338. el-rontatik
§ 339. egészlen,
§ 340. vagy némely részben;
§ 341. vagy az Al-Birák által félre-tétetik;
§ 342. vagy a' Szent Szék által fel-bontatik;
§ 343. néha pedig ereje magától el-enyészik.
§ 344. Az intézet magyarázatjának
§ 345. az Intéző szándékához szabottnak,
§ 346. és természetesnek kell lenni.
§ 347. Meg-kell a' mindenes örököst-is,
§ 348. és várandó örököst
§ 349. a' hagyományastól
§ 350 külömböztetni.

HETEDIK RÉSZ

A' VÉRSÉG' ÖRÖKÖSÖDÉSÉRŐL.

§ 351. Az intézetlenűl
§ 352. meg-hólttnak
§ 353. javaiban,
§ 354. és terheiben
§ 355. törvényesen
§ 356. örökösödnek
§ 357. mindenek előtt
§ 358. a' szülött,
§ 359. vagy nemzett
§ 360. törvényes,
§ 361. vagy örökbe-fogadott,
§ 362. osztatlan
§ 363. gyermekek;
§ 364. vagy tudni-illik a' fiak magok,

§ 365. vagy a' leányak-is,
§ 366. vagy fejen-ként,
§ 367. vagy ágon-ként;
§ 368. de a' Szerzetessé lett gyermek
§ 369. kevesebbel elégítetik-ki.
§ 370. és leg-ottan meg-szünik osztállyos atya-fi lenni:
§ 371. A' költtsönös örökösödés
§ 372. a' hitveseket-is
§ 373. már most
§ 374. egy-aránt illeti
§ 375. az ingó vagyonban.
§ 376. Hitves után a' Szülők,
§ 377. Szülők után a' bellyebb-való oldalas atya-fiak örökösödnek,
§ 378. nem csak az ősi jószágban:
§ 379. ha mind vérségjek,
§ 380. mind a' jószágra nézve
§ 381. osztállyosságjok ki-tetszik;
§ 382. hanem még a' szerzeményben-is:
§ 383. de meg-kell különböztetni a' két nemet.
§ 384. Az oldalas örökösödés vagy nyilván-való,
§ 385. vagy kérdést szenved
§ 386. a' Királlyi,
§ 387. vagy Vidéki Tábla,
§ 388. vagy az Al-Ispány,
§ 389. vagy a' Szolga-Biró előtt.
§ 390. Noha pedig a' költtségek tekintetbe nem vétetnek;
§ 391. de a' haszon-vétel oda-itéltetik.

NYOLCZADIK RÉSZ
AZ OSZTÁLYRÓL.

§ 392. Az osztály
§ 393. hellyesen

§ 394. meg-tétettethetik vagy barátságosan,
§ 395. vagy a' Törvény' útján,
§ 396. hittel-járó
§ 397. osztállyos ügyelettel,
§ 398. az örökösödésnek rendje szerént,
§ 399. vagy a' gyermekek,
§ 400. vagy gyermekek, és özvegy,
§ 401. vagy oldalas atya-fiak
§ 402. (nem pedig idegenek) köztt
§ 403. fejen-ként,
§ 404. vagy ágon-ként,
§ 405. vagy elegyítve,
§ 406. közös lévén mind a' haszon-vétel,
§ 407. mind a' költtség.
§ 408. Az osztályban esett csekéllyebb hibákat
§ 409. meg-lehet igazítani
§ 410. a' Törvény' útján,
§ 411. 32 esztendő alatt,
§ 412. de csak egyszer;
§ 413. a' tetemesebb hibák pedig
§ 414. új osztállyal
§ 415. orvosoltatnak-meg
§ 416. az atya-fiak közzt,
§ 417. a' Királlyi Tábla előtt,
§ 418. hoszszas perrel;
§ 419. de a' haszon-vétel nem jön új osztály alá,
§ 420. nincs-is mindenkor hellye az új osztálynak:
§ 421. fő-képp' ha az eredeti osztályt az Atya el-rendelte.
§ 422. Igazításhoz hasonlít némellyekben az újosztály.
§ 423. Az öregebbik fiat illeti
§ 424. a' levél-gond viselés:
§ 425. ki-is azoknak hiteles mássokat
§ 426. a' vér szerént-való

§ 427. leány-ágnak
§ 428. hit alatt
§ 429. tartozik ki-adni,
§ 430. más-vételű ügyelettel,
§ 431. a' Királlyi Tábla előtt:
§ 432. a' mennyire a' levelek mind a' két ágat illetik,
§ 433. és á' leány-ágnak szüksége van reájok.
§ 424. A' köz-ügyek' folytatások-is
§ 435. (rend szerént)
§ 436. a' levél-gond-viselőt illeti,
§ 437. az osztatlan jószágra nézve;
§ 438. de nem léphet béke-kötésre
§ 439. a' többi atya-fiaknak jóban-hagyások nélkül.
§ 440. A' közönséges haszon-vételek
§ 441. a' bent-való
§ 442. valóságas birtoknak
§ 443. vóltta-képpen-való mennyiségéhez képpestt
§ 444. szabattatnak-ki
§ 445. a' Köz-birtokosok közzt;
§ 446. de a' köz-épületeknek tatarozások-is
§ 447. egy-arányúság szerént
§ 448. a' Köz-birtokosokra háromlik,
§ 449. A' határ-jeleknek állandós vóltokra nézve
§ 450. szolgál a' határzás
§ 451. vagy barátságosan,
§ 452. vagy kinszerítetve,
§ 453. a' Törvény' útján,
§ 454. a' Királlyi Tábla,
§ 455. vagy Nádor-Ispány,
§ 456. vagy az Al-Ispány előtt;
§ 457. mellyben a' valóságas,
§ 458. régi,
§ 459. törvényes,

§ 460. magános
§ 461. birtokot
§ 462. vagy levelekkel,
§ 463. vagy értelmes,
§ 464. részre nem hajló,
§ 465. föld-szintt vallattatott,
§ 466. és Törvény előtt meg-hitelesített
§ 467. Tanú-bizonyságakkal
§ 468. föld-szintt kell meg-bizonyítani;
§ 469. de nem teheti az al-peres magát azon ügyben fel-peressé.
§ 470. nem-is lehet magát a' derék jószágat
§ 471. határzás alá húzni,
§ 472. sem á' határzás' szine alatt hatalmasságat követni:
§ 473. nem-is árt a' határoknak az idő múltta,
§ 474. sem a' viz' ereje.
§ 475. Határozhat nem csak örökös Úr,
§ 476. hanem a' Zálogos Birtokos is.

KILENCZEDIK RÉSZ

A' FELSÉG' ÖRÖKÖSÖDÉSÉRÖL.

§ 477. A' magva-szakadott
§ 478. Nemes Embernek
§ 479. nem csak adományi,
§ 480. hanem néha az örök vallási,
§ 481. birtoka alatt-lévő örökségét,
§ 482. sőtt minden vagyonját
§ 483. vagy egy-végben el-foglalja
§ 484. a' Királlyi Ügyész,
§ 485. vagy a' Törvény' útján
§ 486. keresi azt-ki:

§ 487. a' mennyire mind a' leány-ág,
§ 488. mind az özvegy,
§ 489. mind egyéb terhek ki-elégítetnek;
§ 490. de le-is mondhatott örökösödéséről a' Felség.
§ 491. Örökösödik a' Felség a' magtalan szabadosok után-is;
§ 492. de nem a' magtalan polgárok,
§ 493. sem a' jobbágyak után.
§ 494. A' párt-ütőnek
§ 495. vagyonját-is bé-húzza
§ 496. a' Felség,
§ 497. vagy a' Földes Uraság;
§ 498. de másnak sérelme nélkül.
§ 499. Viszsza-veheti a' Felség a' Korona' jószágát-is.

MÁSADIK KÖNYV,

A' VAGYONRÓL.

§. 1. A' Vagyon

A' vagyon által értjük azt, a' mivel birunk, vagy a' mire számat-tartunk: akár légyen a' kész pénz, akér szántó-föld, rét, erdö, marha, vagy más akár-mi néven nevezendö jószág: sött ily értelemben vagyonnak lehet nevezni valamely jószág éránt-való igazságat-is, p. o. az örökösödést, a' Királlyi haszon-vételeket 's a' t; ámbár nem vólnának kézzel-foghatók. Két-féle pedig a' vagyonra nézve-való igazságunk: tudniillik, vagy a' sajátság *(jus in re)*, vagy a' számtartás *) *(jus ad rem)*. Az első egyedül a' vagyonban gyökereztetik, p. o. az önnön sajátjával-való szabad bánás: a' másadik pedig oly tehetöséget *(facultas)* foglal magában, mely

ſzerént valamely Személy valamit adni, vagy cselekedni köteleztessék, p. o. az el-adott jóſzág' árrának követése: ugyan azért az első fenn-marad, akár kinek jusson törvénytelen birtokára a' vagyon, p. o. az el-lopott jóſzágat viſzſza-lehet venni attól, a' kinél találtatik; ha mindjárt nem lehet-is a' tolvajt fel-hajháſzni: a' másadik pedig csak bizonyos Személyt tárgyaz, p. o. az el-adott jóſzágnak árrát csak a' vévön (vagy annak maradékin) lehet meg-venni.

*) Hogy a' *jus ad rem* a' szám-tartás által jól ki-fejeztethetik, el-hitettem magammal csak azértis, mivel azon igazságból, mellyet a' deákok *jus ad rem* neveznek, valamely vagyonra, vagy tételre *ſzámat-tarthatunk*. És mivel a' *jus in re* egyedül a' sajátságon (*proprietas*) van épitve, nem látom okát, miért ne lehetne ugyan sajátságnak nevezni.

§. 2. ingó, és ingatlan lévén vagy természetesen,

Más az ingó-bingó vagyon (*res mobilis*), mellyet egy helyről másra által-tehetünk, p. o. kéſz pénz, marha 's a' t'; más pedig az ingatlan vagyon (*res immobilis*), mellyet helyről moz-

dítani

dítani nem lehet; p. o. szántó-föld, rét 's a' t': ezt közönségesen *fekvő jószágnak* szoktuk nevezni.

§. 3. vagy törvényesen,

Törvényes értelemben (*civiliter*) fekvő jószág gyanánt vétetődik-fel az ollyan ingó holmi-is, mely a' fekvő jószághoz tartozandó, p. o. az 50 ló számat fel-érő, vagy fellyül-halladó ménes 101. 1^mæ; vagy a' mely valami bizonyos végre le-vagyon kötve p. o. osztály szerént jutott ősi kész pénz, vagy egyéb ingó holmi *Dec.* 22. *pag.* 140. Viszszont pedig ingó-bingó holmi gyanánt vétetődik néha-fel az-is, a' mi természetesen fekvő jószág volna, p. o a' zálogos földek. Innét nem lehet csudálni, hogy az osztály szerént jutott készpénzről, vagy egyéb ősi ingó vagyonról végső intézetet (*Testamentum*) tenni nem lehet az osztállyos Atya-fiak' férelmekkel *cit. Dec. Cur.*; holott a' zálogos földekről, sőtt az adományi jószágról tett végső intézete a' Szerzőnek (*acquisitor*) meg-áll 5, 57. 1^mæ.

§. 4. birtokunkban van vagy természetesen,

A' vagyonnak le tartóztatását (*detentio*) birtoknak (*poſſeſſio*) lehet nevezni: és így birtokában vagyunk annak-is, a' mit más' nevével magunknál tartunk zálog képpen, haſzon' fejében (*commodatum*); őrizet képpen (*depoſitum*), ámbár nem a' magunk' sajátja: de e' féle birtok csak terméſzetes (*poſſeſſio facti*).

§. 5. vagy törvényesen.

Törvényes birtokában (*poſſeſſio juris*) pedig valaminek csak akkor vagyunk, midőn vagy azt magunk' nevével, és magunk' ſzámára, úgy mint önnön ſajátunkat le-tartóztatjuk; vagy pedig éránta, úgy-mint ſajátunk éránt, igazságunkat fenn-tartjuk: és így, törvényes birtokában vagyunk ollyas jóſzágnak-is, mellyet el-zálogoſítottunk; ámbár azt terméſzetesen a' zálogoſfél birja *Dec.* 46. *pag.* 77.

§. 6. Boldog a' birtokosnak sorsa:

Birtokában lévén valaki a' vagyonnak, méltán lehet boldognak mondani a' ſorsát (*beati poſſiden-*

fidentes): mert, 1ör birtokának nemét (*titulum poſſeſſorii*) adni nem tartozik, a' keresŏ-fél tartozván meg-mutatni keresetének okát; ugyan azért: 2or ha egyenlŏ mind a' kettŏnek az oka, a' birtokosé a' nyertesség; mellyre-való nézve: 3or addig tarthatja-le a' birtokos a' vagyont, míg azt más magáénak lenni meg-nem mutatja; és így: 4er egy eſztendei birtokában lévén a' vagyonnak, minden ellene teendŏ hatalmaskodást úgy el-mellŏz: hogy vagy az erŏt erŏvel viſzſza-verheti 68. 1mæ, vagy a' hatalmaskodó ellen a' Felsŏségtŏl törvényes orvoslást foganatosan kérhet 22. 1802; 5ör a' jó lelkŭ birtokos (*bonae fidei poſſeſſor*) pedig nem csak meg-tarthatja birtt vagyonját; hanem annak haſzna-vétele-is *közönségesen* az övé: ez az oka, hogy az *igen régi, homállyos, és külömb-féle kérdések alá vetett* örökösödést tárgyazó perekben az idŏ közben vett haſzon-vételek az al-peres birtokostól el-nem itéltetnek *Dec.* 18. *pag.* 40; és ha valaki kevés sommájú pénzére annyi jóſzágat birna-is, mellynek jövedelme a' rajta fekvŏ pénznek kamatját látſzatósan fellyül-halladná; még-se tartozik a' felesleg való haſzonvételt viſzſza-adni: mert, míg a' jóſzágan fek-

vő pénze le-nem tétetett, addig a' jószágát jó lélekkel birta, következés-képpen a' haszon-vétel ötet illette *Dec.* 14. *pag.* 139.

De a' jó lelk' ismeretet más értelemben veszi a' Természeti, és Egy-házi Törvény, másban pedig a' Polgári Törvény: ez illyen esetben tehát másként kell ítélni a' lelki, és másként a' világi Bírónak. Én leg alább nem merném lelkemre venni 25 ezer forintban el-foglaltt jószágból 4000 forintig-való jövedelmet húzni, és a' rajta fekvő pénzzel meg imádtatván, inkább a' jószághoz, mint a' rajta fekvő derék pénzhez (*Capitale*) ragaszkodni: ismértem pedig illyen birtokost.

§. 7. mert a' törvényes-idő' múlttát

Az idő' múltta (*praescriptio*) által értjük a' törvény által ki-szabott bizonyos időnek el-töltét, mely alatt a' folyvástt-való birtok állandós lábra állíttatik. A' tárgyaknak külömbségére nézve külömb-féle képpen szabta-ki a' törvény ezen időt: mert, a' Király' igazságára (*jus regium*) 100 esztendő 23. 1^mæ. azon naptól számlálván, mellyen a' Király' igazsága kezdődött; a' papi jószágakra 40, a' nemesi jószágakra

32 eſztendő 78. 1^mæ, úgy nem külömben az adósságakra-is 32 eſztendő 37. 1729, a' polgári, és paraſzti vagyonra nézve pedig egy eſztendő, és egy nap 15. 3^tiæ vagyon ki-ſzabva. Midőn tehát a' Felségre ſzállott Uradalomnak valamely réſzében lévő birtokos csap-és vágó ſzéket tart, és ez éránt a' Királlyi Ügyéſz által meg-támadtatik: ha mindjárt a' kérdésben forgó csap-és vágó ſzékre-való nézve 32 eſztendeig tartott húzomos, és békességes birtokát meg-mutatná-is az al-peres, ez által a' Királlyi Ügyéſznek rajta lett keresetét el-nem ölheti; egyéb ha 100 eſztendei birtokát meg-mutathatja *Dec.* 15, 16. *pag.* 34.

§. 8. elegedendő-képpen meg-mutathatván,

De: a' ki az idő' múlttával védelmezi magát, meg-kell nekie nevezet ſzerént mutatni, mit, mennyit, és mennyi időtől fogva bir, és az idő' múlttának vitatására ſzolgálandó irományakot, nevezet ſzerént, környül-állásosan a' birtokához egyezőleg alkalmaztatni (*poſſeſſorio applicare*): következés-képpen, azon ſzin alatt, hogy a' kérdésben forgó jószágnak egy réſzét

már régtől fogva birja, az idő közben kezére vett többi birtokot az idő' múlttával nem védelmezheti; hanem ha azt meg-mutathatná, hogy ezen későbbi birtokot vagy ő maga, vagy az ősei el-zálogosították már annak előtte *Dec.* 13. *pag.* 34.

§. 9. nem csak a' birtoknak állandóságát meg-szerzi;

A' ki a' 7dik §ban elő-számláltt idő alatt valamely jószágnak békességes, és húzomos birtokában vagyon, abban oly állandósan meg-marad, hogy senki őtet többé nem háborgathatja, sem a' birtokból akár-mi-féle szin alatt ki-nem vetheti, hanem azt úgy-mint sajátját szabadon birhatja: mely értelemben lehetne némű-némű képpen azt mondani, hogy az idő' múltta által a' vagyonnak uradalmához juthatunk; de mind azonáltal, hogy az idő' múltta által szerzett uradalom a' mértéket egészlen ki-nem üti, a' 20dik §-ból bővebben ki-fog tetszeni.

§. 10. hanem az ellene indítandó pert. is magától el-mellőzi,

De még a' per-is el-ölettetik a' törvényes idő' múltta, az az 32 esztendő' el-múltta által

úgy,

úgy, hogy a' ki valamely perbe kezdett, és azt félbe-szakaſztotta, 32 eſztendő alatt folytatnia kell azt neki 79. 1^mæ. Ez az oka: hogy az ellent állást (*oppoſitio*), vagy viſzſza-verést (*repulſio*) tárgyazó ügyelet (*inſtitutum*) 32 eſztendő múlva foganatlan *Dec.* 8. *Pag.* 33; hogy az ellent-mondásnak oka' adására (*ad dandam rationem contradictionis*) ügyelő per 32 eſztendő múlva bé-nem vétetödik *Dec.* 9. *Pag.* 33; hogy a' fellyebb-vitelt (*appellata*) 32 eſztendő alatt folytattni kell *Dec.* 16. *Pag.* 42, *Dec.* 3. *Pag.* 194; hogy a' per-újjításnak 32 eſztendő múlva hellye nincs *Dec.* 8. *Pag.* 53; de az ellen, a' ki gyökös örökösségre ügyel (*ex jure procedit*), a' kéretnek el-mellőzésére nem elég azt vetni-latba, hogy a' kereső-fél a' törvényes idő alatt ki-váltságával nem élt; hanem a' birtokához alkalmaztatott idő' múlttával kell, ha lehet, magát védelmezni az al-peresnek *Dec.* 2. *Pag.* 32.

§. 11. maga a' törvény jóban-hagyván azt,

Elő-fordúl itt már ama' híres kérdés: vallyon igazságas-e' másnak ſajátját egyedül azon okból magának tulajdonítani, mivel húzomos

ideig birta azt valaki, és millyen lelki isméret kivántatik arra, hogy a' birtokos igazságasan magáévá tehesse azt, a' minek birtokában a' törvényes idő' múlttáig húzomosan volt? Nem találom szükségesnek lenni, hogy ezen csiklándós kérdésnek fejtegetésébe *Kitonichchal Cap.* 4. *Quaeſt.* 23. és *Elem. Jurisprud. Hung. nevetlen szerzőjével pag.* 304 mélyebben ereszkedjem: intézzék-el az ez éránt máj napiglan fenn-forgó kötekedést azok, kik a' Természeti, vagy Egyházi, vagy Romai Polgári Törvényt forgatják. Elég az, hogy Honnyi Törvényünk, nevezetesen 1729dik esztendőbeli 37dik czikkely a' lelk' isméretnek mi némüségéről emlékezetet éppen nem tészen: sőtt, a' ki a' Felségre nézendő jószágat hamis lélekkel birja 23, 24. 1mæ, 100 esztendőnek el-folytta után azt magáévá teszi 78. 1mæ: és egyéb-aránt-is a' világi Biró a' lelk' isméretnek jó, vagy hamis mi-volttának fejtegetésébe az idő' múlttára nézve nem-bocsátkozik.

Nem csak haszonosnak azomban, hánem igenis szükségesnek találta törvényünk az idő' múlttának bé-hoztátt rész-szerént azért, hogy a' birtokosok birtokjoknak állandóságában bátorságosan meg-maradhassanak, és azt az idő' múltta

után

után annál gyorsabban miveljék, ne hogy a' bizontalanság miatt puſztulásra jussanak a' jószágak; réſz-ſzerént pedig azért, hogy kiki ſzemesen vigyázzon tulajdon vagyonjára, és jószágát ſzerényen mivelje; de leg-inkább azért, hogy a' perek ne halladjanak egy ſzázadról másikra, mind az ügyesek' károkkal, mind a' Birák' alkalmatlanságokkal.

Midőn tehát a' Haza, mellynek Fő Hatalma minden polgárnak vagyonjára ki-terjed, következés-képpen a' köz jó úgy kivánván, azt egyik polgártól el-vévén a' másiknak adhatja, az idő' múlttára nézve a' hamis lelk' ismérettis elegedendőnek találta: mivel ez által a' köz jóra ügyelt, nem mondhatjuk ezen törvényt helytelennek. Úgy nem mondhatnók talán éppen képtelennek azon törvényt a' Sparta-belieknél, mely ſzerént meg-jutalmaztatott a' tolvaj, ha tette ki-nem nyilvánodott; meg-büntettetett pedig, ha a' lopáson rajta érték: mely törvényből az a' haſzon háromlott a' köz jóra, hogy kiki ſzemesen vigyázott vagyonjára, és igen ritkán történt tolvajság. Ne nézzük tehát a' törvénynek külsejét, hanem annak belső velejét, és a' Törvény-hozónak a' köz jóra ügyelő czélját.

§. 12.

§. 12. ha mind tárgyára,

Vagynak azomban némely tárgyak, mellyeket az idő' múlttának erejével ſajátjává nem tehet a' birtokos: illyenek az Isten' tiſzteletére fel-ſzenteltt épületek, és egyéb holmik, mellyek tudni illik az adás-vevésben fenn-nem forognak (*extra commercium humanum cadunt*) *Dec.* 7. *Pag.* 45; a' határok 85. 1^mæ; az özvegynek ki- járandó törvényes házassági jutalom (*dos legalis*); a' leány-ágnak ki-járandó negyed *quartalitium* 78, 1^mæ; és az *oſztállyos* Atya-fiak között-való örökség: kik-is a' *törvényes örökösödést, és oſztályt egy máson mindenkor, akár meunyi idő múlva-is kereshetik a' nélkül, hogy egyik a' másikát abból az oſztállyos örökségre nézve* az idő' multtának erejével ki-zárhatná 46. 1^mæ.

Ez az oka, hogy a' mely adományi jóſzág elejétől fogva mind a' két ágra nézendő vólt: ámbár nem oſztozott-is abból tüsténi a' leányág; még-is foganatosan keresheti a' fiak ellen több ſzáz eſztendők után-is a' gyökösség' egyenlőségét (*aequalitas juris*), és minden egyéb ollyas jóſzágból, mely mind a' két ágat illeti, akár-mikor követheti az egyenlő örökösödést

(*aequa-*

(*aequalis succeſſio*), és ki-veheti a' fiaktól a' reá esendő részt. Nem úgy kell azomban vennünk a' leány-ágat az ollyan jószágra nézve, mely egyedül a' fiú-ágat illeti; mely esetben, ámbár ugyan a' fiak, és leányok közt természetes vérség vólna; mind azon-által a' jószágra nézve nincs közttök semmi törvényes vérség; hanem a' leány-ág idegen gyanánt vétetődik-fel 60. 1^mæ.

Ha tehát a' leány-ág idegen-léttére történetből valami úton-módon be csúszott a' fiakat illető jószágnak birtokába, és 32 esztendeig abban húzomosan meg-maradott: a' fiak' kezekből ki-vett birtokot (de nem a' gyökösségnek egyenlőségét) *úgy mint idegen* meg is tarthatja, *Dec.* 16. *Pag.* 82. És így mondhatjuk, hogy a' fiaknak soha nem használ az idő' múltta a' leány ág ellen; a' leány ágnak pedig néha használ (midőn a' jószág egyedül a' fiakat illette); néha pedig nem használ (midőn tudni-illik a' jószág mind a' két ágat illeti): mert az első esetben idegen, a' másadikban pedig vér szerént-való atya-fi a' fiakra nézve.

De csak az örökösödésre nézve nem árthat az idő' múltta az osztállyos atya-fiak közt:

mert

mert ha az oſztály után egyik atya-fi a' máſiknak örökre fel-vallja jóſzágát, eme' pedig azt húzomosan, és békességesen 32 eſztendeig birja: leg-ottan úgy el-öli az el-adó félnek igazságát, hogy míg annak maradéki fenn-maradnak, a' fel-vallott jóſzágnak birtokán állandósan meg-maradhat *Dec.* 17. *Pag.* 34.

De ha az oſztállyos atya-fiak ollyan jóſzágat, mellyben az Eleik már oſztoztak, az-után pedig el-zálogíttották, egy-más köztt cserélnek úgy, hogy kiki a' csere ſzerént reá jútott zálogot viſzſza-válthassa; azomban pedig valamelljyiktől a' fel-cserélt jóſzág Biró által el-itéltetett: akár mennyi idő-múlva is viſzſza-veheti a' maſiktól azt, a' mit el-cserélt *Dec.* 7. *Pag.* 33.

§. 13. mind a' birtoknak mi-volttára nézve hellyes lévén,

Hogy valaki a' húzomos birtok által a' máſét magáévá tehesse, azon birtoknak nem természetesnek §. 4, hanem törvényesnek §. 5 kell lenni: az az, ſzükséges, hogy a' vagyont maga' nevével, maga' ſzámára, úgy-mint önnön ſajátját birja. Akár-mennyi ideig birjak tehát valamit haſzon-fejében, örizet képpen, haſzon-

bér-

bérben, ideig-óráig (*precario*): azt a' húzomos birtoknak ſzine alatt az idö' múltta által tulajdonommá ſoha nem tehetem: mivel e' féle birtok csak terméſzetes, mindenkor fenn-maradván annak ſajátsága, kinek nevével a' vagyont terméſzetesen birom. Ugyan azért a' zálogos-fél-ſem tulajdoníthatja magának az általa birtt zálogot az idö' múltta által 82. 1^mæ: mert, az el-zálogosító fenn-tartván magának a' ſajátságát, az el-zálogúltt jóſzágnak törvényes birtokában meg-marad, egyedül a' természetes birtokot adván-által a' zálogos-félnek, ki a' zálogot nem a' maga' nevével, úgy mint önnön ſajátját, hanem az el zálogosító örökösnek nevével, úgymint annak tulajdonát birja.

Mivel tehát a' hiteles pecsét nélkül lett örök vallás-tételek-is csak zálog gyanánt vétetnek-fel 47. 1723: nem fér hozzájok az idö' múltta, mindenkor ſzabad lévén az el-adó' maradékinak e' féle ámbár örökre el-adott jóſzágat zálog gyanánt viſzſza-váltani *Dec.* 1. *Pag.* 31; ha mindjárt Királlyi engedelemmel (*Conſenſus Regius*), és törvényes iktatással védelmezné-is magát a' birtokos *Dec.* 10. *Pag.* 33.

Mi-

Midön pedig az Al-peres az idő' múlttát veti-latba: ámbár a' Fel-peres azt meg-mutatja, hogy a' per alatt-lévő jószágat valaha el-zálogosították Elei; mind-azon által az Al-peresnek mind-addig védelmére szolgál az idő' múltta, míg a' Fel-peres azt meg-nem mutatja, hogy azon jószág ugyan zálog képpen jutott az Al-peres' kezére *Dec.* 3. *Pag.* 32.

Mivel azomban a' kötelező levelek 32 esztendős idejeket múlván erejeket el-veszti: a' 32 esztendőt fellyül-múló kötelező levélnek erejével még a' Királlyi Ügyész sem veheti-meg a' benne-foglaltt adósságat; ha mindjárt azt meg-mutathatná-is, hogy a' kérdésben forgó adósság a' Felség által az adósnak el-zálogított jószágnak zálogos árrából vette eredetét *Dec.* 30. *Pag.* 60.

§. 14. meg-nem szünik,

Húzomosnak kell lenni az idő' múlttának, hogy a' birtokosnak haszнálhasson: nem húzomos pedig, ha el-kezdődvén ollyatén akadály adja-elő magát, mely által meg-szünik *(dormit).* Meg-szünik pedig az idő' múltta: ha a' jószágnak örökös Ura *ellenségi* fogságba jut 79. 1^mæ; szinte úgy meg-szünik a' háború' (és dög-halál)

ide-

idejekor-is 70. 1715: melyre-való-nézve ki-vagynak az idő' múltta alól véve 1526dik eſztendőtől fogva e' következendő eſztendők:

15½	eſztendő	22.	1542.
18	—	58.	1622.
7	—	93.	1649.
11	—	29.	1681.
8	—	70.	1715.

§. 15. vagy meg-nem gátoltatik,

De meg-is-gátoltatik (*non currit*) az idő' múltta némely környül-állások által, mellyek miatt kezdetét nem veheti: ha tudni-illik vagy az ellénségi fogság alatt, vagy háború' idejében vagy dög-halálkor kellene nekie kezdődni; úgy az árvák ellen 16 eſztendős idejekig el-nem-kezdődhetik 36, 37. 1729; nem külömben meggátoltatik az idő' múltta az ollyanok ellen, kik ſzám ki-vetett attyokat követvén a' hazából kiköltöznek 79. 1mæ.

§. 16. vagy el-nem vágattatik;

De még az a' birtokos ſe bizza ám-el-magát, a' ki-ſzert tehetett arra, hogy az idő' múlttát folyásba hozhatta: mert könnyen el-

vágattathatik úgy, hogy, ha mindjárt 31 eſztendeig birta vólna-is már a' másét húzomosan, és békességesen, a' 32dik eſztendőben egyſzeribe úgy ſémmivé tétettethetik az egéſz idő' múltta, mintha el-ſem-is kezdődött vólna.

El-vágattatik az idő' múltta vagy terméſzetesen: ha a' birtokos ki-vettetik birtokából; vagy törvényesen a' *törvényes* intés *Dec.* 11. *Pag.* 33, ellent-mondás, vagy per-indítás által 79. 1mæ; sőtt az adósságakra nézve az által-is el-vágattatik az idő' múltta, ha a' hitelező (*creditor*) 32 eſztendő alatt *barátságosan* meg-intette az adossát fizetés végett 37. 1729.

A' per folytatásnak oly ereje vagyon az idő' múltta ellen: hogy ámbátor az Al-peresek közül egyik a' nyakaskodás' bérével (*Poena contumaciae*) terheltetvén, az ez eránt hozott Itéletnek végre-hajtása el-hallaſztódjék; mind-azonáltal az Itélet nem veſzti erejét az idő' múltta által: mert a' többi Al-peres' réſzéről a' per folyásban maradván, az idő' múlttának hellye nincs *Dec.* 12. *Pag.* 34.

Ámbár pedig a' vallás-tétel ellen tett ellentmondásban elegedendő az el-adót meg-nevezni, és az által tett minden-némű vallás-tételekre az

el-

ellent-mondást egy általlyában ki-terjeſzteni a' nélkül, hogy a' vallás-tételnek ideje, vagy hollétte, vagy a' jóſzág' mi-néműsége nevezet ſzerént fel-jegyeztessék *Dec.* 4. *Pag.* 32; ha mind-azon-által az ellent-mondás p. o. Pál, és János által tett vallás-tételeket nevezet ſzerént érdekli: ezen ellent-mondás által nem vágattatik-el az idő' múltta azon vallás-tételekre nézve, mellyeket Péter, és Jakab, Pálnak, és Jánosnak-Testvéri ugyan-azon jóſzágnak egy réſzéről tettek vólna *Dec.* 5. *Pag.* 32.

§. 17. de vigyázzon ám az Al-peres, hogy azt meg-mutathassa;

Az idő' múlttáról-való kérdésnek elő' hoztával oly csénnyen bánjék azomban az Al-peres, hogy ezen kérdésnek el-intéztte egyſzeribe végbe-ſzakaſzſza a' pert-is: és így, ha a' vallás-tételnek fel-bontására ügyelő perben az Al-peres időnek előtte az idő' múlttát vítatja, ezt pedig bé-nem-bizonyithatja: a' vallás-tétel-is leg-ottan el-rontatik úgy, hogy ha mindjárt tiltással (*Prohibita*) akarná-is meg-orvosolni vigyázatlan hirtelenkedését; többé a' vállás-tételnek hellyes mi-vólttát (*rationabilitas faſſionis*)

akár-mi-féle ſzin alatt a' tiltás' erejével nem vítathatja kölömben, hanem ha egyſzer-'smind az Ügyéſz' tettét-is meg másolja (*Procuratorem revocat*) *Dec.* 6. *Pag.* 32.

§. 18. nem-is használ a' Felségnek,

Az idő' múltta csak a' magános (*privatus*) Birtokosokra nézve lévén bé-hozva az Orſzágba, ſemmit annak erejével magának nem tulajdoníthat a' Felség *).

*) Vallyon tehát azon esetben, ha valaki idő' múltta által jutván valamely jószágnak birtokához, és magva szakadván végső intézet nélkül meg hal, kire száll azon jószág: arra-e, kinek igazsága az idő' múltta által el-ölettetett, vagy a' Felségre? Akár hogy okoskodjék *Elem. Jurisprud. Hung. Szerzője Pag.* 303; csak ugyan tagadhatatlan az 1715dik esztendő-beli 26dik czikkelynek §. 3, 4. viiágas értelme, mely szerént a' magva szakadottnak mind azon jószágában, mellyet Királlyi adományon kivül *akár-hogyan* szerzett, ha csak végső intézetet nem tett, vagy a' hitvese nem örökösödik, egy általlyában a' Felséget illeti az örökösödés.

Fordítsuk-meg már most a' példát, és tegyük, hogy magva szakad annak, kinek adományi jósága az idő múlta által idegen kézre szállott: meg-tarthatja-e' azon idegen az idő' múlttának erejével tovább-is azon jószágat, vagy sem? Kész feleletet ád erre a' 7dik §.: mert tudva-való az, hogy a' Felség ellen 100 esztendős idő' múlta kivántatik *azon naptól számlálván, mellyen a' Király' igaza kezdődött* (*jus regium enatum*), magva szakadván tehát az adományasnak, annak adományi jószágát, akár-ki, és akár mely szin alatt birja azt, okvetetlenül viszsza-veheti a' Felség; de ha a' Királlyi Ügyész annak idejében fel-nem ébredvén, *a' magva szakadottnak halálától számlálván* 100 esztendeig az idegen birtokos tovább-is húzomosan folytatja birtokát, azonnal a' Felség' igazát-is el-öli az idő' múlta által.

§. 19. sem a' nemteleneknek,

Nyilván-való az, hogy az idő' múlttának foganatja a' birtoknak hellyes mi-volttától függ: mind azok tehát, a' kik akár nemesi 29, 30. 3tiæ, 23, 1715, *Dec.* 1. *Pag.* 193, akár a' Szabad Királlyi vagy Bánya Városokban polgári jószágnak birtokától el-tiltatnak 49. 1659, törvénytelen

birtokjoknak állandóságát az idő' múltta által meg-nem szerezhetik, sem magokat azzal nem védelmezhetik: mert, akár-mikor-is, akármely Nemes Ember ki-fizetheti őket birtokjokból, annak árrát az *illendő* becsü szerént letévén.

§. 20. nem-is szerzi-meg a' vagyonnak uradalmát:

Meg kell különböztetni a' birtokot az uradalomtól (*Dominium*). Az uradalom oly tehetőség (*facultas*), mely szerént sajátunkat birhatjuk, haszna' vételével kénnyünk szerént élhetünk, vele, a' mennyire a' törvény meg-engedi, szabadon bánhatunk, azt el-idegeníthetjük *), és ha másnak birtokára szállott vólna, azt ki-kereshetjük. Mivel tehát az uradalomnak egyik ismértető jele abban helyheztetik, hogy más kézre kerültt sajátunkat ismét magunknak tulajdoníthassuk: önként következik, hogy az idő' múltta által csak a' birtoknak állandóságához, nem pedig magához az uradalomhoz lehet jutni; mert az, a' ki-annak előtte valamely jószágnak birtokához jutott az idő' múlttának erejével, ha azon birtoktól valamely úton-módon el-esik:

nem

nem keresheti többé azon jószágat oly szin alatt, hogy már annak előtte az övé volt az idő' múlttának erejével, vagy-is keresetét nem építheti az előbbeni idő' múlttán *Dec.* 14. *Pag.* 34.

*) Itt csak a' tellyes uradalom (*Dominium plenum*, *ee perfectum*) értetődik: ha tudni-illik *sajátunknak haszna' vételével* élhetünk: mert fogyatkozott uradalom-is (*minus plenum*) van: ha tudni-illik vagy a' sajátság', vagy a' haszon-vétel' héjával vagyunk. Azt ugyan, a' mellyben a' sajátság hibáz, *hasznos*; azt pedig, mellyben a' haszon-vétel hibáz, *egyenes* (*directum*) uradalomnak nevezték azok, kik minden tudományokat a' haszontalan, sőtt képtelen külömböztetésekre (*distinctio*) fordították, nem fontolván-meg, hogy az uradalomnak valóságas mi-vóltta csak ugyan azt hozza magával, hogy a' vagyonnak *sajátságával* annak *haszna' vétele*-is öszve-kapcsoltassék. Megállhat mind-azon által az a' külömböztetés, hogy az uradalom vagy *magános* ha egygyé, vagy *közös*, ha többé.

§. 21. mellyhez egyéb-aránt vagy eredeti módon,

A' vagyonnak uradalmához eredeti módon terméſzetesen jutunk, ha azt magonkévá teſzſzük, a' mi annak előtte vagy ſenkié nem vólt, vagy előbbeni urától ſzántt-ſzándékkal el-hagyattatott, p. o. *ſzabad* hellyen-való vadáſzat, madaráſzat, haláſzat, az előbbeni urától *valóságoſan el-hagyatott* holminek meg-találása *), az állatoknak ſzaporodások, a' lassan-ként-való öntés **), a' vagyonnak más formába-való öntése ***), a' föld' termése ****). Honnyi Törvényünk ſzerént pedig eredeti uradalmához jutunk a' fekvő jóſzagnak vagy Királlyi, vagy Nádor Ispányi Adomány által 3, 10, 13, 21. 1^mæ.

*) Csak azt a' találmányt tehetjük sajátunká, a' mely vagy annak előtte senkié nem vólt, vagy előbbeni urától úgy *el-hagyattatott*, hogy többé számat reá-tartani nem akar p. o. a' hintóból a' köz-népnek ki-vetett pénz azé, a' ki a' leg-első fel-veszi. Az el-veszett jószágat tehát nem tulajdonithatja magának az, ki azt meg találja; hanem tartozik előbbeni urának azt viszsza-adni, ha keresi; vagy ki-hirdettetni: mely

esetre

esetre, ha ura nem találkozik, jó lélekkel meg-tarthatja. Így le-tartóztathatják a' Földes Urak, vagy Nemes Vármegyék a' bitang marhákat, ha urok nem jelenti magát. A' föld' alatt lappangó kincs a' föld' tulajdonossa, a' találó, és a' Felséges kamara köztt három részre osztódik. A' földben találtt só egyedûl a' Felséget illeti; egyéb ércz-bányákat pedig magának tarthatja a' találó; de a' Bánya-bérrel (*Urbura*) a' Felségnek köteles 30. 1492.

**) Midôn a' sebes folyó-viz elôbbeni folyását *hirtelen* meg-váltóztatja, úgy okoskodik *Verbôczy* 87. 1^mæ: hogy a' mely darab földet el-szakasztott, az a' folyónak elôbbeni ágyával együtt az elôbbeni urát illeti; de az uj folyónak minden-némû jövedelmei-is annak meg-maradnák, kinek uradalmához annak elôtte tartozott a' folyó; ámbár pedig az újabb törvény 81. 1655 ama' 87^dik czikkelynek értelmét azon esetre-is ki-terjesztette vólna, midôn a' folyó-viz *lassan-ként* szegvén az egyik partot, a' másikát kicsinyen-ként uj öntésekkel neveli, mind-azon által a' lassan-ként-való öntésekre nézve az a' közönséges szokás vétetôdôtt-bé, hogy az öntés an-

nak jut, kinek oda-öntetett, a' folyó pedig, tovább-is határúl meg-maradván, közös lészen.

***) Természetes az, hogy a' kié p. o. a' fa, azé lesz az azon fából tulajdon költtségén készített épület-is. De más itt a' kérdés azon esetre, ha valaki a' másét új formába önti p. o. a' más' rétjét fel-szántja, vagy a' más' földjére épit. Itt mindenek előtt arra kell tekinteni: ellehet e' a' toldományt (*accessio*) a' deréktól (*principale*) választani könnyeden, vagy sem? az első esetben kiki (ha csak meg-nem alkhatnak rajta) viszsza-veszi a' magáét, p. o. ha valaki szomszédjának kész karóit tudatlanságból sövénnyébe fonyta; a' másadik esetben pedig a' lelk' ismeretnek millyen-vóltta intézi-el a' dolgot: mert ha p. o. valaki másnak földjét magáé gyanánt tudatlanságból, következés-képpen jó lélekkel megszántotta: méltán követheti a' szántásra tett költtségét; de ha csalárdúl, sőtt talán hatalmasúl cselekedett: nem csak költtségétől, és munkájának jutalmától el-esik 71. 2dæ; hanem meg-is fenyítetik: minden esetre pedig tartozik az, a' ki a' másét új formába öntötte, az okozott károkat meg-téríteni p. o. a' ki másnak fenn-álló nevendék fáit akár tudatlanúl, akár csalárdúl le-vágta.

****) So-

****) Sokan, mint valamely meg-czáfolhatatlan igazságat, köz-mondássá akarják tenni azt, hogy a' ki vet, az arat. Némely értelemben meg-állhatna ezen köz-mondás; mert ha azt tekintjük, hogy a' toldomány a' derekat követi: természetes az, hogy a' kié a' föld, azé a' termés-is; és a' kié a' jószág, azé a' haszon-vétel: ha tehát valaki tulajdon földjébe, tulajdon gabonáját veti, ötet illeti az aratás-is. De ha p. o. valaki maga' gabonáját más' földjébe veti: ki arat, az-e', a' ki vetett, vagy, a' kié a' föld? Itt már nincs hellye ama' mezei köz-mondásnak; hanem más kérdés támad: vallyon követheti-e' az, a' ki a' máséba vetett, magva' árrát, és fáradsága' jutalmát? Ezt-is a' lelk' ismeretnek millyen vóltta fejti-meg: mind magvát, mind költtségét, és fáradsága' jutalmát meg-nyeri az, a' ki jó lélekkel cselekedett: mindent el-veszt ellenben az, a' ki csalárdúl, vagy hatalmasúl bánt a' másával *Cit. tit.* Szint' így kell okoskodnunk minden-féle haszon-vételről-is: mert, a' ki igaz lelk' ismérettel bir valamit, annak haszna' vétele-is az övé; a' ki pedig csalárdúl akarta a' másét magáévá tenni, annak haszna' vételétől el-esik: ez az oka, hogy az adósságnak törvényes kamat-

ja

ja jár azon időtől fogva, mellyre a' viszsza-fizetés meg-volt igérve, vagy a' mellyben az adós hogy fizessen, törvényesen meg-intetett; ám-bátor nem vólt a' kamatról emlekezet a' kötelező levélben *Dec. 7. Pag.* 155; ez az oka: hogy, ha az adós a' hitelezőt meg-imádja a' sommával, ez pedig elegedendő ok nélkül azt fel-nem veszi: azon naptól fogva a' kamattól el-esik *Dec. 3. Pag.* 154; ez az oka: hogy a' hatalmaskodók, a' hatalmasúl el-foglaltt jószágat minden-némű haszna' vételével együtt viszsza-bocsátani tartoznak. 5. 1542; ez az oka a' 6dik §. ban említett itéletek-nek 's a' t'.

§. 22. vagy háromlás képpen jutunk.

Eredeti módon egyedül csak Királlyi, vagy Nádor Ispányi adomány által juthatunk a' jószág' uradalmához. Vagynak azomban más módok-is, mellyek által a' más' uradalma alatt vóltt jószág reánk háromolhatik *): illyenek az örökösödés, a' végső intézet, az örökös, vagy ideig-való vallás tétel (*faſſio perennalis, vel temporanea*) 's a' t': mert, hogy az idő' múltta által nem az uradalomhoz, hanem csak a' birtoknak állandóságához jutunk, a' 20ik §-ból kiki meg-győződhetik.

*) A'

*) A' jószág' uradalmának más kézröl reánk leendô háromlása az által-adás (*Traditio*) által megy közönségesen véghez. Által-adatik tudni-illik a' jószág vagy valoságosan (*realiter*) p. o. midôn a' vett ló el-vezettetik: vagy jel által (*symbolice*) p. o. midôn a' borok hellyett a' pinczе' kulcscsa által-adatik: vagy rövid kézzel, az az kézrôl kézre; vagy hoszszú kézzel, az az mutató-képpen, midôn az el-terjedett által-adandó jószág csak újjal mutattatik; vagy szóval, midôn az, a' mit kézzel meg-fogni nem lehet p. o. a' halászat, másnak oda engedtetik. A' Szabad Királlyi Várasoknál oly erejét tudom a' törvényes által-adásnak, hogy az egy általlyában ok-vetetlenûl szükséges az uradalomhoz.

ELSŐ RÉSZ.

AZ ADOMÁNYRÓL.

§. 23. A' Királlyi adomány,

Királlyi adománynak azt nevezzük, midőn a' Felség valamely vagy már törvényesen reá-szállott, vagy nem sokára reá-szállandó *fekvő* jószágat, minden-némü hozzá-tartozándókkal (*appertinentiae*) együtt valakinek oda-ád akár ingyen merő érdemeire nézve, akár úgy, hogy érdemeit valamely somma pénzzel meg-toldja: mellyre-válo nézve amazt merő (*pura*), emezt pedig elegyített (*mixta*) adománynak nevezhetjük 13. 1^mæ. De mind-azon-által az elegyített adományban-is mindenkor a' gyökőt, az az, az érdemet, nem pedig a' toldalékot, vagy-is a' pénzt kell-tekintetbe vennünk 21. 1^mæ.

§. 24.

§. 24. mind a' Felségre,

Hogy ezen Hatalommal már Árpád Fejedelmünk-is élt, a' meg-hódoltt Tartományaknak részeit vitéz katonái köztt fel-osztván, Béla Király' nevetlen Iró-deákjának Irásaiból elég világosan ki-tapogatta ama' fáradhatatlan Magyar Szerzönk Dugonics András (*Etelka Történ. I. K. I. R.*), hasonló Hatalom illetvén Zoltán, Toxus, Geyza Fejedelmeket, mellyet első Koronás Keresztény Királyunk ama' Dicső Szent Istvány-is meg-erősített, és így ezen Hatalom egyedül a' Törvényes Koronás Királynak, úgy mint az egész Ország' Fő Urának tulajdonává lett 3, 11. 13. 1^mæ.

Sikeretlenek tehát Zapolya Jánosnak, Özvegyének Izabellának, és Fiának szinte Jánosnak adománnyai 20, 21, 23. 1552; ha mindjárt az akkori Nyolczados Itélő szék előtt (*Judicium octavale*) helyben-hagyattattak volna-is *Dec.* 3. *Pag.* 61; egyéb, a' mennyire Első Ferdinand Király által meg-erősítettek. Erőtlenek Bocskay Istványnak, és Bethlehem Gábornak adománnyai-is, a' mennyire amazok ugyan Másadik Mátyás *Pacif. Vienn. ad* 14; emezek pedig Másadik Ferdinand Király által 7, 29. 1622. meg-

nem

nem érősíttettek, hasonló intézetet tévén a' törvény Rákóczy György' adományairól-is 20 1647: sőtt Másadik Jó'sef Császár' adománnyainak hellyes mi-volttokra-is meg-kivántatott, hogy megerősítessenek 32. 179$^{0}_{7}$.

§. 25. mind egyebekre,

Minden ki-válttságnak, következés-képpen az adománynak-is igazságasnak kell lenni. Nem vólna pedig igazságas, ha másnak sérelmére válnék: ugyan azért fő tulajdonsága az adománynak az, hogy másaknak sérelmek nélkül légyen.

Ez az oka: kogy a' más' jószágát; minek előtte a' Felségre szállott vólna, és a' per alatt lévő jószágat el-nem ajándékozhatja a' Felség: azért szokott az adomány-levélbe bé-iktattatni ama' ki-kötés *salvo Jure alieno*, az az: másaknak sérelmek nélkül: mely ki-kötés, ha mindjárt féledékenységből ki-maradna-is, úgy vétetődik, mint ha ki-vólna téve, úgy hozván magával a' természetes igazság.

§. 26. mind a' jószágra,

Nem-is lehet minden jószág tárgya az adománynak: mert a' Korona' jószágai, (a' mellyek

a' Királlyi Méltóságnak fenn-tartására törvényesen 3. 1514 ki-rendeltettek), ſzinte úgy a' Szentegy-házhoz tartózandó jóſzágak-is el-nem idegenítethetnek 2. 1514, 22. 1608 Ant. Cor. 104. 1715, 7. 1791, 10. 1mæ, 31. 1567.

§. 27. mind a' fel-kérőre,

De még nem-is minden Személy alkalmatos árra, hogy adományt nyerhessen: mert a' külföldieket minden Magyar Nemes ki-vetheti az adományi jóſzágnak birtokából, annak illendő becsü ſzerént-való árrának le-tettével 23. 1715. Sőtt: a' Magyar Haza-fiak közül-is csak az érdemesek réſzesülhetnek benne 19. 1741, 36. 1791. A' mi több: a' Titoknokok, Ügyéſzek, Képviselők, Káptalanok' Jegyzőik, és más köz-hivatalban-lévő Személlyek ki-zárattatnak az *ollyan jóſzágaknak fel-kérésektől, mellyek éránt leveleket forgattak* *) 36. 1609, 32. 1655, *Dec.* 31. *Pag.* 73.

Szinte úgy: a' Szabad Királlyi Várasok, és Községek 33. 1542, 35. 1638 a' Fő Papok, és Szerzetes Rendek 55. 1498 már most azért zárattatnak-ki az adománytól, mivel ki-nem halhatnak, és így a' kezekre jutott jóſzág a' Felségre soha nem ſzállhat, következés-képpen

egyéb érdemes Haza-fiak sem várhatnák érdemeik' jutalmát. Sött: a' magános Személlyek által Szent-egy-házak' számára tett ajándék-is, és hagyomány csak úgy állhat-meg, ha Királlyi Engedelem hozzá járúl 16. 1715.

*) Ha tehát az Ügyész valamely jó-zágat örökre meg-vesz, és a' vallás-tétel mellé Királlyi engedelmet kér-fel, a' Király' igazát pedig ollyan részekre-is ki-akarná terjeszteni, mellyeket az, a' kinek valaha szolgált, vagy annak osztállyosai birtak: ámbátor a' féle perek, mellyekben szolgált, csak a' birtokot, nem pedig a' gyökösséget érdeklették vólna, következés-képpen azokban a' gyökösségről szólló levelek elő-nem fordúltak vólna; még-is le-kell nekie tenni a' hitet arról, hogy a' kérdésben fenn-forgó jószág éránt soha nem látott, nem-is forgatott ollyas leveleket, mellyek a' gyökösséget tárgyazták vólna *Dec.* 30. *Pag.* 73.

§. 28. mind külső formájára nézve hellyes,

Külső formája az adománynak azt hozza magával, hogy a' maradékoknak bátorságosabb mi-vóltok végett irásba foglaltassék 7. 1351, és az

ado-

ádomány-levelet a' Felséges Magyar Udvari Tanács 9. 1608. *Ant. Cor.* a' régi irás' módja szerént (*stylo antiquo*) 19. 1741, és szokatlan kikötések nélkül *) 122. 1647 adja-ki a' Felségnek Magyar Királlyi nagyobb Pecsétjével 15. 1546 (noha 1546dik esztendő előtt a' külön Pecsét *Secretum Sigillum*-is elegedendő vólt), és mind e' Felségnek, mind az Udvari Magyar Fő Tanácsosnak (*Cancellarius*), és a' Titoknoknak tulajdon keze' irásával meg-erősítetvén, az ajándékozó Felségnek, a' fel-kérő félnek, az ajándékozott jószágnak, az adomány' módjának, és okának, az esztendőnek, hónapnak, napnak, és helynek környül-állásos fel-jegyezttével. *Lásd az I. könyvet*, 16dik §-t.

*) Ámbár ugyan a' szokatlan ki-kötések foganatlanná teszik az adományt 122. 1647; ha mind-azon által a' féle szokatlan ki-kötésekkel költt adomány-levél birtokkal meg-vólt erősítve: elegedendőnek találtatik a' gyökösségnek ki-keresttére; mert a' birtok lelkesíti a' ki-válttságat: ezen esetben tehát úgy vétetődnek-fel e' féle szokatlan ki-kötések, mint ha nem-is vólnának az adomány-levélbe iktatva *Dec.* 8. *Pag.* 62.

§. 29. következés-képpen meg-másolhatatlan lévén,

Ily móddal lett adománynak *) oly ereje vagyon, hogy azt még a' Felség sem bonthatja-fel, önnön tettét meg-nem másolhatván 37, 77. 1^mæ (ámbár ellenkezőt olvasunk *Colom. L.* 1. *Cap.* 15, 20.). Ez az oka: hogy midőn valamely jószágnak gyökössége a' fiú-ágat illetvén, és az annak magános birtokában húzomos ideig lévén, ha még-is idő' járttával a' leány-ág annak birtokába bé-csúszván, a' fiú-ágnak magva' szakadta előtt, azt a' maga' számára fel-kérte: többé más ugyan azon jószágat, azon szín alatt, hogy a' fiú-ág, mellyett illett, ki-halt, újra a' Felségtől fel-nem kérheti; mivel már a' leány ágnak oda van ajándékozva *Dec.* 45. *pag.* 77.

És így: ha p. o. Péternek magva' szakadta, vagy párt-ütese által annak jószágát János felkérte vólna, és az iktatás-is véghez ment vólna: ha mindjárt János, vagy annak maradéki azon fel-kértt jószágnak birtokába nem léptek vólna-is; még sem kérheti többé más valaki azon jószágat-fel ugyan Péternek magva' szakadta, vagy párt-ütése által *Dec.* 32. *Pag.* 73. Sőtt;

am-

ámbár Verbőczy áz adománynak tökélletes mivólttára az egy eſztendő alatt-való iktatást egy általlyában oly ok-vetetlenül meg-kivánja, hogy a' nélkül az adománynak minden ereje úgy elenyíſzik 32. 1^mæ, hogy, el-múlaſztván egy eſztendő alatt iktatását a' fel kérő, leg-ottán ugyan azon jóſzágat más fel-kérheti 12. 2^dæ §. 2, ide czéllyozván a' Fő Tá lák-is, midön ugyan azon egy jóſzág kettőnek oda-lévén ajándékozva, annak itélték azt, a' ki a' törvényes mód ſzerént bé-iktattatott; ámbátor későbbi vólt vólna az adománnya *Dec.* 22. *Pag.* 65.

Mind azon-által már most köz ſzabás gyanánt bé-vétetődött az, hogy a' mely jóſzágat egyſzer a' Felség el-ajándékoz: azt többé viſzſza-nem veheti; ha mindjárt nem vólt-is az adomány iktatással meg erősítve *Dec.* 2. *Pag.* 55, *Dec.* 28. *Pag.* 60. Ki-vévén a' Korona' jóſzágait tárgyazó már magában sikeretlen adományt §. 26: mellyekről a' 499^dik §-ban bővebb emlékezet léſzen; nem különben, ha az adományi jóſzágban ércz találtatnék: azon esetre a' Felség vagy más annyi-érő jóſzágat ád csere gyanánt; vagy a' ki-ſzabott bánya-bért meg-veheti az adományason 13. 1351. *Lásd a'* 21^dik §-t.

 *) Csak

*) Csak az adománynak van meg-másolhatatlan ereje, nem pedig a' Felséges Kamara által tett ollyas el-adásoknak, mellyek adomány levél, és iktatás nélkül szükölködnek: mert azokat felbonthatja a' Királlyi Ügyész; ha mindjárt a' Felség' jóban-hagyttával tétettek-is; egyéb ha a' Felséges Kamara a' Felség' jóban hagyttával békekötés által valamely somma pénzben oda engedi a' kétséges ki-menetelű per alatt lévő jószágnak birtokát: mely esetben a' békekötést fel-nem bonthatja a' Királlyi Ügyész *Dec.* 16. *Pag.* 102.

§. 30. tellyes Uradalmat ád a' Szerzönek,

Királlyi adomány által tellyes uradalmához jut a' jószágnak az adományas úgy, hogy a' fel-kértt jószágat kénnye szerént haſználhatja, sött (az első Szerző) azt, ha mindjárt maradéki vólnának-is, el-idegenítheti, el-ajándékozhatja, maradéki közzt el-oſzthatja, az örökösödésnek, és oſztálynak rendét, módját meg-ſzabhatja, vagy maradékit (ha elegendő oka van 52. 1^mæ) végső intézete által ki-zárhatja, vagy egyiknek többet, másiknak kevesebbet hagyhat, vagy éppen semmit sem annak, a' ki magát érdemet-

lenné

lenné teſzi, egy ſzóval: jóſzágával mindent, a' mit akar, tehet 5, 57. 1^mæ, 49. 1723; azt mindazon-által ſzemmel tartván, a' mi a' 27^diki §-ban a' Szent-egy-házak' ſzámokra teendő ajándékokról, és hagyományakról mondattatott.

§. 31. ha magva nem szakad:

Hazánknak sarkalatos törvénnyén vagyon építve ezen meg-czáfolhatatlan igazság, hogy ſzabadon bánhatik kiki *önnön ſzerzeménnyével*, és Orſzágunknak fel-állítatásával kezdődött 64. 1^mæ, S. Steph. L. 2. Cap. 5, 4. 1222. De Első Lajos Király ſzorosabb határral környül-vette ezen meſzſze el-terjedett hajdoni ſzabadságat *Concl. Confirm.* 1351.

Ekkor vette tudni-illik (úgy-mond *Verbőczy* 64. 1^mæ) kezdetét a' Királlyi Engedelem: mellyre-való nézve, ha az első Szerzőnek örökösi nincsenek: adományi ſzerzeménnyét sem el-nem idegenítheti, sem végső intézet ſzerént el-nem hagyhatja; hanem gyermek nélkül meghalván az első Szerző, az adományi jóſzágnak egéſzlen viſzſza-kell ſzállani a' Felség' kezére 10. 1^mæ, 26. 1715.

De egyéb-aránt-is mind-azon szabadságat, mellyet az előbbeni §-ban az első Szerzőnek tulajdonítottam, csak oly józan értelemben kell venni, hogy az által a' Király' igazságát legkevesebbé sem gyengítheti-meg az adományas. Szabadon intézhet tehát (örökösi lévén) a' szerzeményéről; de ezen intézetnek csak addig tart az ereje, míg a' törvényes örökösök, a' kikre tudni-illik az adomány ki-vagyon terjesztve, fenn-maradnak; mert ezeknek magvok szakadván, leg-ottan a' Felségre száll mind az, a' mi-az adomány-levél' erejével oda ajándékoztatott, akárki' birtokában hentergett vólna az alatt. *Lásd a'* 18dik §-t.

És igy: ha egyedül a' fiú-ágra fel-kértt jószágról oly rendelést tenne az első Szerző, hogy abban mind a' két ág osztozzék: meg-áll ugyan ezen intézet addig, míg a' fiú-ágnak magva nem szakad; de ennek magva' szakadta után a' Felségre száll a' jószág *Dec.* 36. *Pag.* 144. Sött: ha két birtokosok (egymás közt atya-fiak nem lévén) az általok birtt jószágat úgy fel-kérnék, a' mint kiki annak külön birtokában vagyon, a' nélkül, hogy egy-más után örökösödjenek: ámbátor az egyik a' birtokának valamely részét

az

az iktatás' alkalmatosságával a' másiknak oda-engedi, és az éránt az iktató-levélben emlékezet tétetik; mind azon-által, ha magva ſzakad nekie, azon oda-engedett réſz-is a' birtoka alatt lévő egéſzſzel együtt a' Felségre viſzſza-ſzáll *Dec.* 39. *Pag.* 75.

Mivel azomban a' féle adomány-levél által, melly az örökösökre, maradékokra, hagyományasokra, és engedményesekre (*Haeredibus, Posteritatibus, Legatariis, Ceſſionariis*) ki-terjed, meg-engedtetik az adományasnak, hogy a' felkértt jóſzágat akár kinek el-hagyhassa, és által-engedhesse: már ezen esetben, ha magva ſzakad-is az adományasnak, a' jóſzág nem ſzáll külömben a' Felségre, hanem ha az adományas vagy annak örökösi, maradéki, hagyományasai, engedményesei végső intézet nélkül ki-halnak: mert, e' féle jóſzágra nézve mindenkor ſzabad a' végső intézet a' nélkül, hogy a' Király' igaza meg-sértetődnék: mellyről az adomány-levélbe irattatott ki-kötés által „*hagyományasoknak, engedményeseknek*“ egéſzlen le-mond a' Felség.

§. 32. ki-is az adomány-levélnek intéztét

Már a' Felség meg-határozza az adomány-levélben az adományi jószágra-való nézve az örökösödésnek rendjét, és módját p. o. hogy a' fiakra szálljon, vagy, hogy mind a' két ágat illesse, vagy, hogy a' fiaknak ki-hólttok után a' leány-ág örökösödjék, vagy magában a' jószágban-is, vagy csak némely somma pénzben úgy, hogy maga a' jószág a' Felségre viszszaszálljon, a' leányak pedig valamely sommájú kész pénzül ki-fizetödjenek 's a' t'. Magától függ tudni-illik a' Felségtől meg-határozni, kiket, és mi móddal akar az adományban részesíteni.

§. 33. meg-másolhatja,

Akár hogyan határozza-meg a' Felség az adomány-levélben az örökösödésnek rendjét; mind-azon-által minden esetre bizonyos marad azon meg-másolhatatlan igazság, hogy *az első Szerző szabad önnön szerzeménnyével:* és így, a' mely jószág p. o. fiú-ágra vagyon adva, a' leány-ágra-is ki-terjeszthetí azt; vagy a' mely

jószág

jószág mind a' két ágra ki-terjed az adomány szerént, egyedül a' fiú-ágra meg-határozhatja azt az első Szerző *), vagy viszszont, a' fiakat ki-zárván egyedől a' leány-ágnak, vagy a' többi gyermekeit ki-zárván, valamely idegennek el-hagyhatja szerzeménnyét **).

De mind ezen intézete az első Szerzőnek csak addig foganatos, míg azoknak, kikre az adomány-levél ki-van terjedve, magvok fennmarad; mert magvok szakadván, az adománybeli örökösöknek, leg-ottan a' Felségre viszszaszáll a' jószág, akár kire jutott légyen az idő közben.

Nem bánja tudni-illik a' Felség, akár-ki birja az el-ajándékozott jószágat, míg a' törvényes örökösök, a' kikre az adomány-levél kiterjed, életben vagynak; de ezek ki-halván, helyre áll a' Király' igaza, mellyet még az első Szerző sem ronthat-el szabad intézete által.

*) De midőn az első Szerző mind a' két ágra fel-kértt jószágban csak a' fiát teszi örökössé (ki zárván a' leányakot), *és ugyan ezen fiának következendő maradékiról semmi említést nem tészen*; azomban pedig a' végső intézet szerént rendeltt fiú örökös ugyan azon jószágat végső intézete

által

által mind a' két ágra ki-terjeszti: ezen esetben ennek mind a' két ágon lévő maradéki örökösödnek a' jószágban *Dec.* 24. *Pag.* 141.

**) Csak úgy hagyhatja azomban az Atya egyik fiának szerzeménnyét, hogy a' többiekről el-ne felejtkezzék, nem-is zárhatja gyermekeit egészlen-ki, ha csak elégedendő oka nincs reá 52, 53. 1mæ.

§. 34. következés-képpen első szülöttséget,

Ha szabad az első Szerző önnön szerzeménnyével, el-hagyhatja azt más idegennek-is, önnön magzatit (oka lévén reá) ki-zárván; mennél inkább tehet oly rendelést, hogy az egész adományi jószág, vagy annak egy része az első szülött fiára szálljon, és ennek Nemzetségénél mindég az első szülöttre: a' vagy e' ki-halván, a' másadik, ez után a' harmadik szülöttre 's a' t' jusson (de úgy, hogy a' többiekről-is meg-emlékezzék ám, és élelmekre valamit ki-rendeljen). Ezt első szülöttségnek (*Majoratus, vel Primogenitura*) nevezi törvényünk. Illyen a' többi közt az Eszterházi Herczegséghez tartozandó jószág.

§. 35.

§. 35. vagy öregebbséget-is rendelhet,

Külömbözik az első szülöttségtől valamenttég az öregebbség (*Senioratus*) annyiban, hogy az első szülöttségben mindenkor az első szülöltnek Nemzetsége, és ebben-is csak az első szülött szedi az epret: az öregebbségben pedig ki-zárja ugyan az öregebbik az ifjabbakat; de mindeniknek az egész Nemzetségben lehet természetes *) reménysége, hogy ki-halván az öregebbek ő lehet valaha a' leg-éltesebb, és azonnal az ő kezére száll a' jószág:

Nincs tehát itt a' Nemzetség' sorában válogatás, hanem egyedül arra vagyon tekintet, a' ki az első Szerzőnek egész Nemzetségében leg-éltesebb. Illyen a' többi közt Gróf Pálfy Nemzetséghez tartozandó Po'sonyi Vár, a' vele össze-kapcsoltt jószággal, és Posony' Várának örökös Kapitányságával együtt.

*) Természetes reménysége lehet mindeniknek (mondám), hogy az élők közt ő lesz valaha a' leg-éltesebb: ha tudni-illik a' természetnek rendes folyását tekintem: melly szerent az öregebbek ki-szoktak halni az ifjabbak-előtt; de

hogy

hogy a' halál a' természetnek ezen rendes folyását nem mindenkor tartja-meg, tapasztalásból tudjuk: mind-azon-által ez nem forgatja-fel a' természet' rendében gyökösödött állatásomat.

§. 36. Nemzete' méltóságának fenntartása végett:

Ne-is vádolja valaki dicső Eleinket arról; hogy e' féle rendelés a' természet' törvényével meg-nem-férne. Nem de már Isák' fiai Ésau, és Jákob közt-is fenn-volt a' szülöttség rendében-való külömbség? *Genes. Cap.* 25. Nem de egész Europában közönségessé vált az első szülöttség? Nem-de a' Terméfzet' Törvénye-is meg-engedi, hogy szabadon intézhessen az első Szerző önnön szerzeménnyéről, és fontos okai lévén, egyik gyermekének jobban kedvezhessen, mint a' másiknak, vagy azért, hogy amannak érdemeit meg-jutalmazza, vagy pedig, hogy emezt gyors iparkodásra, és munkás fáradságra fel-serkentse?

Az-után: ha valaki méltóságat szerzeni tudot Nemzetségének, vallyon nem szabad-é neki arra ügyelni, hogy ezen méltóságat fenn-tartsa? Tapasztalásból tudjuk pedig, hogy semmi nem

lehet

lehet oly temérdek, a' mi több réfzre, és gyakortább fel-oſzolván kicsinyen-ként meg-ne kevesedjék, vagy végttére talán egéſzlen el-ne enyíſzſzék, fóképp' ha a' gazdag Atyától ſzármazott gyermekek azt se tudván, hol terem a' kinyér, csak a' készből élnek, és a' gazdag örökségre támaſzkodnak; ez pedig idővel megcsorbúlván, a' hézagot nem új ſzerzeménnyel pótolják, hanem az adósságakat adosságakkal tetézik.

Szinte e' vólt az oka, miért engedte meg törvényünk elsőben ugyan az Orſzág' Nagygyainak 9. 1687, azután pedig az egéſz Nemességnek 50. 1723, hogy a' Szerző első ſzülöttséget (következés képpen öregebbséget-is) rendelhessen, és ez által a' jóſzág egynél maradván, mind a' Nemzetségének díſzſze, és méltósága a' későbbi Ivadékoknál-is fenn-maradjon, mind a' könnyen költő fiak a' tékozlástól el-gátoltassanak.

§. 37. mellyeknek foganatjok

Valamint az első Szerző kénnye ſzerént tehet intézetet önnön ſzerzeménnyéről, úgy foganatos azon rendelése-is, mely ſzerént vagy

az

az első szülöttre, vagy az öregebbre maradjon az adományi jószág.

Ezen rendelésből tehát a' következik, hogy egyéb maradéki, ha mindjárt ki-terjedt-is reájok az adomány-levél, nem követhetnek osztályt a' féle jószágban, úgy rendelvén el az első Szerző, akár járúljon-hozzá a' Királlyi Engedelem, akár sem: és így az első Szerzönek rendelése csak a' maradékokat kötelezi-le, nem pedig a' Felséget, sem egyebeket.

§. 38. hogy törvényes légyen,

Van azomban az első szülöttségnek, és öregebbségnek más *törvényes* foganatja-is: tudniillik 1ör *a' Felségre nézve:* hogy a' féle jószágnak nem a' sajátsága, hanem egyedül csak a' haszna' vétele illetvén az első szülöttet, vagy öregebbet, az ennek párt ütése, vagy Felség-bántása által a' Felségre nem szállhat; hanem a' következendö első szülöttre, vagy öregebbre marad. 2ör *Egyebekre nézve:* hogy a' féle jószágat az első szülött, vagy öregebbik akár-mely fontos okokra nézve-is, sem el-nem idegenítheti, sem el-nem zálogosíthatja 9. 1687, 48. 1723, sem adósságakkal nem terhelheti, ugyan azért az

első

első szülöttnek, vagy öregebbiknek adósságait nem tartozik ki-fizetni az utánna örökösödő birtokos.

§. 39. nem csak ki-kell nekiek hirdetődni;

Ily nagy törvényes ereje lévén az első szülöttségnek, vagy öregebbségnek, szükséges, hogy arról másak-is tudjanak; mert külömben tudatlanok lévén a' dologban, ezen külön törvény gyanánt szolgáló rendelés őket le-nem kötelezheti, nem-is lehetne kívánni, hogy valakinek alattomos intézete veszedelembe ejtse azokat, kik az első szülöttnek, vagy öregebbnek tudatlanságból, és jó lélekkel pénzt költtsönöztek, vagy jószágát meg-vették.

Valamint tehát e' féle rendelés másaknak sérelmekre nem válhatik, úgy ok-vetetlenül meg-is kívánja a' törvény, hogy azon Vár'megyében, mellyben a' jószág fekszik, a' köz Gyülekezet' alkalmatosságával ki-hirdettessék, és a' jegyző könyvbe bé-iktattassék: sőtt, a' mely adósságakkal már a' hirdetés előtt ne-talán megvólna terhelve a' jószág, azok ok-vetetlenül ki-fizetődjenek 50. 1723.

§. 40. hanem Királlyi Engedelemnek-is hozzájok kell járúlni:

Mivel az elsö ſzülöttségre, vagy öregebbségre meg-határzott adományi jóſzág a' birtokosnak sem párt-ütése, sem Felség bántása által a' Felségre nem ſzállhat: terméſzetesen következik az, hogy e' féle intézet a' 38dik §-ban elö hozott *törvényes* foganatja nélkül fog ſzükölködni; hanem ha a' Király által meg-erösittetik 9. 1687, 50. 1723. Ki-is támaſzthatná-el a' Király' igazát, Annak Engedelme nélkül, önnön intézete által?

§. 41. mérsékeltt uradalom száll pedig a' fiakra,

A' ki mit ſzerez, nem azért ſzerzi, hogy magával a' sirba vigye. Ha tehát az adományas végsö intézetet nem tett jóſzágáról, vagy azt el-nem idegenítette: a' fiai örökösödnek benne, azokra-is terméſzetesen ki-terjedvén az adománylevélnek értelme 4. 1mæ, ám-bátor feledékenységböl nem tétetödött-vólna benne rólok emlékezet.

De

De már ezeknek nem oly tellyes az örökségül által-vett jószágban való uradalmok, mint az első Szerzőé: mert arról végső intézetet nem tehetnek, első szülöttséget, vagy öregebbséget nem rendelhetnek: sőtt a' jószágnak eltékozlásától el-is tiltathatnak 48. 1723, el-idegenítésében pedig meg-zaboláztatnak 58, 59, 60. 1mæ.

§. 42. sőtt néha a' leányakra-is,

Egyenlőkké teszi ugyan a' Terméfzet' Törvénnye a' leányakat a' fiakkal az örökösödésre nézve; de valamint egyéb Europai Nemzeteknél közönségesen, úgy Honnyunkban-is inkább kedvez a' Törvény a' fiaknak Colom. L. 1. Cap. 20, nevezetesen azért, mivel az ellenségtől környyül-vétetett országat fegyverrel védelmezik, és a' jószágat közönségesen vér-ontással szerzették, az aszszony-állatok pedig erre tehetetlenek 4, 18. 1mæ. De még-sem oly közönséges ezen törvény, hogy ne vólna több példank, hogy a' leány-ág-is örökösödik az adományi jószágban.

§. 43. ha az adomány-levél mind a' két ágra ki-terjed.

Valamint a' Felségnek Hatalmában áll az örökösödésnek rendjét, és módját meg-határozni, és adakozását vagy többre, vagy kevesebbre ki-terjeſzteni; úgy a' Felségtől függ azt meg-határozni: mind a' két ág-é, vagy csak a' fiú-ág, vagy a' fiú-ágnak magva' ſzakadta után a' leány-ág légyen örökös a' jóſzágban, és a' mint az adomány-levélben el-vagyon intézve, úgy következik az örökösödés-is (ha csak maga az első Szerző más rendelést nem tett §. 33): mellynek ki-tanúlására tehát leg-jobb út-mutató maga az adomány-levél 21. 1mæ.

Ha az adomány-levél akár Verbőczy' Munkája előtt (mivel Verbőczy csak az előbeni törvényes ſzokásakat irta-öſzve), akár azután költ az *örökösökre, és maradékokra* (*Haeredibus, et Posteritatibus*), akkor csak a' fiú-ágat illeti a' jóſzág; ha pedig ezen közben-vetés nyilván bele-van iktatva a' levélbe „*mind a' két ágon lévő örökösökre, és maradékokra*“ (*Haeredibus, et Posteritatibus utriusque sexus*): akkor a' leányakra-is ki terjed; különben az *örökösök, és*

mara-

maradékok által törvényesen egyedül csak a' fiú-ág értetődik 17, 1^mæ.

És így az elegyített adomány-beli jószág-is csak a' fiakat illeti; a' leány-ág pedig a' jószágba fordított pénzből részesül 21. 1^mæ.

Azon esetben mind-azon-által, midőn valaki örök vallás mellet jószágát vészen mind a' két ágra, és ezen örök valláshoz a' Királlyi engedelmet fel-kéri az *örökösökre*, *és maradékokra*: ezen jószág leg-ottan mind a' két ágat illeti, nem-is vehetné azt-el a' Felség a' fiaknak magvok' szakadta után a' leányaktól *Dec.* 17. *Pag.* 58.

Néha pedig úgy adatik-ki az adomány-levél, hogy a' fiú-ágnak magva' szakadta után a' leány-ágra jusson: mely esetben mind addig nem illeti a' leányakat a' jószág, míg a' fiú-ág egészlen ki-nem-hal *).

Szinte örökösödik a' leány-ág akkor-is, ha az adomány-levél az *örökösökre*, *maradékokra*, *hagyományasokra*, *és engedményesekre* szóllván, a' fiú-ágnak magva szakad.

Ugyan azért vigyázzanak (úgy mond Verbőczy 21. 1^mæ) a' Szerzők: mert valamint adomány-leveleiket el-készítik, úgy lesz az örökösödés jószágjokban.

*) Ha

*) Ha tehát két egy-test-vér valamely jószágat *a' fiakra, és azoknak ki-hólttok után a' leány-ágra* oly államánnyal fel-kértek vólna, hogy hasonfele a' jószágnak egyike, másik fele pedig a' másik fel-kérő test-véré légyen: ezen esetben, ha mindjárt ki-halnának is az egyiknek fiú-ág beli örökösei; az ő része mind-azon-által nem a' leányaira, hanem a' még életben lévő másik ágbeli fiakra marad; nem-is kereshetnek a' magvaszakadottnak leányai egyebet azon költtségeknél, mellyeket Elek a' féle jószágba forditottak *Dec.* 14. *Pag.* 81.

§. 44. Az adományi jószágnak egyéb haszna' vételei között

Az adomány-levélben nem csak maga a' jószág nevezet szerént, hanem annak mindenféle hozzá-tartozandói, és haszna' vételei-is elő-számláltatnak, úgy mint: méveltt, és nem méveltt Szántó földjei, Rétjei, Mezei, Legelői, Kaszálói, Erdei, Berkei, Veszszősei, Bokrosai, Hegyei, Halmai; Völgyei, Szőlei, és Szőlő-fokai, Vizei, Folyói, Halászó vizei, és Halas tavai, Víz-omlásai, Gyümölcsösei, Vágó- és Csap-székei, Malmai, és Malom-hellyei, és egy

szó-

ſzóval minden-némü akár mi-néven nevezendő haſzna' vételei 24. 1mæ.

§. 45. nem utólsó a' malom,

A' kié a' víz, azé a' víznek haſzna' vételeis: és így az adományas leg-ottan malmot építhet a' jóſzágában-lévő folyókon, vagy patakokon a' nélkül, hogy ötet valaki ezen ſzabadságaban akadállyozhatná. A' malomnak pedig látſzatós haſznát tapaſztálásból tudjuk.

§. 46. ha másaknak tetemes sérelmekre nem válik,

Valamint minden birtokos kénnye ſzerént veheti haſznát jóſzágának, úgy azt-is ſzemmel kell tartanunk, hogy az által másaknak kárt, és sérelmet okozni nem ſzabad. Közönségesen pedig meg-ſzokott történni, hogy a' malmok, és töltések által tetemes kár háromlik nem csak a' ſzomſzédokra hanem néha az egéſz közönségre-is: ha tudni-illik az által a' víznek rendes folyása úgy meg-gátoltatik, hogy annak másak haſznát ne vehetnék, vagy egyéb aránt nekiek kárt okozna: mely esetre nem csak a' Köz Ügyéſznek 14. 1751', hanem a' meg-káro-

sított szomszédoknak-is *Dec.* 1. *Pag.* 189 szabadságat ád a' törvény, hogy a' féle ártalmas töltéseknek, és malmoknak el-rontására foganatosan ügyelhessenek.

Ha tehát panaszszokat a' Nemes Vár'megye' eleibe terjeszti, az által pedig az Al-Ispány a' dolognak meg-visgálása, és meg orvoslása végett ki-küldettetik *Dec.* 2. *Pag.* 189: a' szemre vétel' alkalmatosságával a' malomnak vidékét felvévén, a' víznek nehezét meg-visgálván, és tudós mester-emberek (*artis periti*) által a' meg-orvoslásnak minden-némű lehetségét ki-kemlelvén, ha a' Fel-peresnek előbbi malma a' nélkül meg-orvosoltathatik, hogy az Al-peresnek malma egészlen el-rontassék: azon kell lenni, hogy az akadályak el-mellőztetvén, mind a' kettő meg-állhasson *Dec.* 3. *Pag.* 189.

Külömben pedig, ha az újjonan fel-állított malom, vagy töltés a' szomszédoknak tetemes károk nélkül fenn-nem állhat: azonnal el-rontatik *Dec.* 5. *Pag.* 190. Sőtt, ha az Al-peres az újjonan fel-állított malma eránt a' szomszédtól meg-intettetett; azon esetre még az okozott károkat-is meg-kell nekie téríteni *Dec.* 4. *Pag.* 190; minden esetre fenn-marad azomban az Al-peresnek

nek a' birtokból való fellyebb-vitel (*Appellata intra Dominium*) *Dec.* 6. *Pag.* 190.

Ellenben meg-történhetik, hogy a' töltés magának a' birtokosnak ártalmas lehet a' közellévő malmára, és rétjére nézve: ugyan azért annak csináltatását önként el-mulaſztja, az által pedig a' másik ſzomſzédnak rétjeire bomlik a' kár, következés-képpen a' tulajdonosnak ártalmas, a' ſzomſzédnak pedig haſznos lenne a' töltésnek meg-csináltatása: ezen esetben nem csak nem kivánhatja a' ſzomſzéd, hogy azon töltést a' tulajdonos meg-csináltassa, hanem még önnön maga' költtségével sem ezközölheti annak meg-csináltatását a' tulajdonosnak kárával *Dec.* 1. *Pag.* 182.

§. 47. és a' vadászat:

A' kié a' föld, azé a' földön találtt vad-is: és így valamint még Dicső Eleink leg-nagyobb mulatságjokat találták a' vadak', és madarak' nyilazásokban vagy azért, mivel jobbára vad hússal éltek, vagy pedig, hogy magokat haſznosan gyakorolják a' nyilazásban; úgy most-is fennmarad a' Magyar Nemes Embernek azon legfőbb gyönyörűsége, mellyet a' vadáſzat- és madaráſzat-beli mulatságban talál.

§. 48. mellytől el-tiltatnak a' nemtelenek;

Nagyon el-merülvén annak előtte a' vadáſzatban a' *paraſztság*, már 2dik Uláſzló alatt meg-tiltatott nekie 3 forint büntetés alatt a' ſzarvasoknak, őzeknek, nyúlaknak, vad diſznóknak vadáſzata, és fáczányoknak, foglyoknak, csáſzár madaraknak madaráſzata úgy, hogy ezen 3 forintot vagy maga a' Földes Uraság, vagy az, a' kinek határán vadáſzott, a' paraſzton, ezek pedig el-múlaſztván, az Al-Ispány, vagy egyik Szolga-Biró ugyan magán a' Földes Uraságon mivel a' paraſztnak el-engedte, meg-vehette 18. 1504.

Ezen tórvény nem csak a' paraſztságra nézve tovább-is meg-erösítetett, hanem a' polgárokra-is, és egy általlyában minden akár mi-néven nevezendő *nemtelenekre* úgy ki-terjeſztetett, hogy nem csak a' meg-nevezett vadaknak vadáſzatok hanem az agaraknak, és vi'sláknak tartások-is nekiek meg-tiltatott 22. 1729, ſzinte meg-tiltatván nekiek a' siket fajdoknak (*Urogallus*) madaráſzatok-is; de ellenben a' ragadozó, és ártalmas állatoknak ki-irtások kötelességében áll

a'

a' paraſztságnak, és ez iránt, jelentést tévén a' Földes Uraságnak, tartozik vadáſzatot inditani a' Nemes Vár'megye 24. 1802.

§. 49. de a' Nemeseknek meg-engedtetik a' tilalmas hellyen kivül,

Minden Földes Úrnak, és jóſzágas Nemes Embernek meg-engedi leg-újjabb törvényünk 24. 1802, hogy, vagy az egéſz Uradalmának egy általlyában felét, vagy minden különös határnak hason-felét, a' Nemes Vár'megyének tudttával, és jóban hagyttával maga' ſzámára megtilthassa, és a' végett vadáſz-táblákat tehessen-ki.

A' hol pedig többen vagynak egy Uradalomban, vagy Helységben köz birtokosok: vagy kiki meg-tilthatja felét külön birtokának, vagy (ha csekélységből állana kinek kinek birtoka) magok közzt ſzám-tartás (*proportio*) ſzerént barátságosan meg-egyezvén, felét az egéſz közönséges határnak egyetemben meg-tilthatják: és így a' meg- tiltott réſzben a' Földes Úr akár mikor ſzabadon vadáſzhat; a' másik felében pedig ſzabad ugyan a' vadáſzat egyéb Nemeseknek-is; de némely meg-határozással *Cit. Art.* 24.

§. 50.

§. 50. annak idejében:

A' vadáſzat, és madaráſzat éránt-való meg határozásnak az a' fő czéllya, hogy a' vadak megmaradhassanak, és ſzaporodhassanak 22. 1729. Ugyan azért meg-is határozta a' törvény azon időt, mellyben a' *másén* még a' Nemes Embernek *) ſem ſzabad a' vadáſzat, nevezetesen pedig: a' *him ſzarvasokra* Szent Mihály' havának **) 15dik napjától Szent Iván' havának 1sö napjáig; a' *nöstény ſzarvasokra* Boldog Aſzſzony' havának első napjától Szent Mihály' havának első napjáig; a' *nöstény őzekre* Böjt' más havának első napjától Pünkösd' havának közepéig; a' *nyúlakra* Böjt' elő havának első napjától a' vetéseken ugyan aratás' végéig, a' réteken (Szent György' napjától fogva) ſzéna- és (a' hol ſarjú terem) ſarjú-takarodásig, ſzőlő-hegyeken pedig ſzüret' végéik ſem lóval, ſem gyalog nem ſzabad vadáſzni *Cit. Art.* 24.

*) A' mi itt a' Nemesekről mondattatik, szinte azt kell érteni a' Katona Tisztekről-is; ezeknek-is szóll tudni-illik a' törvény *Cit. Art.* 24.

**) Azoknak kedvekért, kik Magyar idő-jegyzet (*Calendarium*) nélkül szükölködnek, szük-

séges-

ségesnek találtam a' hónapoknak nevét magyarúl ide iktatni, a' mint rend szerént következnek:

Januarius, Boldóg Aszony'	Víz-öntő'	hava.
Februarius, Böjt'elő	Halak'	
Martius, Böjt'más	Kos'	
Aprilis, Sz. György'	Bika'	
Majus, Pünkösd'	Kettősök'	
Junius, Szent Iván'	Rák'	
Julius, Sz. Jakab'	Oroszlány'	
Augustus, Kis Aszszony'	Szűz'	
September, Sz. Mihály'	Mértek'	
October, Mind Szent'	Scorpió'	
November, Sz. András'	Nyilas'	
December, Karácsony'	Bak'	

vagy-is

§. 51. de módjával:

Ily meg-határozással szabad ugyan a' Nemes Embernek a' másén-is (a' mennyire tudni-illik a' jószágnak hason-fele meg-nincs tiltva) vadászni; de nem nagy sereg emberekkel, és hajtókkal; még annál dísztelenebb vólna pedig a' vaddal-való kereskedés' kedvéért a' másén lett vadászat. Szemmel tartotta azt tudni-illik a' törvény, hogy a' Nemes Embert a' múlatság illeti;

illeti; nem pedig ama' díſztelen kereskedés: ugyan azért, csak a' maga' ſzükségére egy két emberét maga mellé vévén, vadáſzhat a' Nemes Ember a' másén *Cit.* 24.

§. 52. ha búját nem akarják látni

A' mely Nemes Ember *) pedig a' törvénynek ezen meg-határozásait által-hágja, vagy a' vadas kertben (*Vivarium*) lévő vadat el-lövi, vagy a' tilalmas hellyen vadáſzni méréſzel: nem csak az el-lövött vadat meg-fizetni tartozik, hanem az Al-Ispány előtt indítandó, és leg-fellyebb két törvény-folyamat alatt ok-vétetlenül el-végezendő per által a' hatalmaskodás' bérében *), és a' perre tett költtségeknek meg-térítésekben-is maraſztaltatik *Cit. Art.* 24.

*) Ezen büntetés csak a' Nemeseket érdekli; mert a' nemtelenek' büntetéseknek mi-némûsége tétemennyeknek mi-vólttához képestt a' Bírónak szabad akaratjára hagyattatik *Cit. Art.*

§. 53. mérészségjeknek;

Csak a' vakmerő hatalmaskodókat érdekli ezen fenyíték: mert az útazó Nemes Ember a' rekeſzen kivül-való vadakat (fáczányokat, és foglyokat,

kat, ott, a' hol neveltetnek, ki-vévén) az útfélen el-lőheti: úgy nem különben, a' szabad hellyen meg-lőtt vadat szabad a' tilosig-is kergetni, és onnét el-vinni, vagy az ebeket, midőn a' vadat hajtják, a' tilosig-is követni a' végett, hogy viszsza-hivattassanak; de nem szabad a' tilosban a' vadászatot folytatni *Cit.* 24.

§. 54. de a' Földes Úr sem tilalmazhatja a' szabad vadászatot,

Valamint fele jószágában meg-tilthatja a' Földes Úr a' vadászatot, és a' hatalmaskodás' bérét meg veheti azon, a' ki a' tilos hellyen, és tiltott időben vadász; úgy viszszont a' Földes Úr is ugyan a' hatalmaskodás' bérében marasztaltatik, ha a' szabad vadászatot akadállyoztatja *Cit. Art.*

§. 55. sem a' tilosnak védelmében mértékletlen nem lehet;

Védelmezheti ugyan a' Földes Úr a' tilost, és a' végre vadászt tarthat; de midőn az ebek a' szabad hellyen vadászván, a' vetésekre, rétekre, vagy tilosba hajtják a' vadat, azokat vagy el-lőni, vagy le-tartóztatni éppen nem szabad

(ki-

(ki-vévén a' ſzőlőkben), és egyéb-aránt-is a' Nemes Embernek puskáját el-venni, vagy azt az Embernek tartani, annal inkább el-sütni büntetés alatt egy általlyában tilalmaztatik *Cit.* 24.

§. 56. a' vadak által okozott kárt pedig meg-téríteni köteles.

Ha a' vad valakinek kárt okoz: azt nem csak a' meg-károsított Nemes Embernek el-fogni, vagy meg-ölni, és magának meg-tartani ſzabad; hanem még a' meg-károsított nemtelen-is el-foghatja ugyan, vagy meg-ölheti, de az éránt a' Földes Úrnak tüsténtt jelentést tenni tartozik: kinek-is kötelességében áll a' vad által okozott kárt becsü ſzerént meg-téríteni; mert külömben a' meg-károsított Nemes Ember ugyan maga' ſzeméllyében, a' jobbágy hellyett pedig a' Nemes Vár'megyének Köz Ügyéſzſze a' hatalmasság' bérének meg-vételére ügyelhet a' féle Földes Úr ellen.

Úgy: ha a' vadáſz okozott vólna kárt: ennek meg-térítésén kivül meg-is büntettetik vagy a' Földes Ura által, vagy (ha ez el-múlaſztaná) a' Nemes Vár'megye által.

Min-

Minden esetre fenn-marad a' Nemes Vármegyének az a' Hatalma, hogy a' Földes Urakat, a' szer felett szaporodott vadaknak vagy meg-kevesítésekre, vagy bé-zárásokra kínszeríthesse *Cit. Art.* 24. 1802.

§. 57. A' fel-kérésnek okát

Egy kis ugrást tévén az adománnyal összvekapcsoltt malmokra, és vadászatra, viszsza-térek oda, a' hol az adományról-való folytatást félbe szakasztottam.

Csak a' magáéval lévén kiki szabad, a' Felség-sem ajándékozhatja-el a' másét. Egyedül ollyan jószág lehet tehát tárgya az adománynak, mely a' Felségre szállott, és így; a' ki valamely jószágat fel-kér a' Felségtől, fel-kérésének azt az okát kell adni, hogy a' fel-kértt jószág valóságosan a' Felségre szállott; de egyszer's-mind a' módját-is ki-kell tenni: mi módal szállott t. i. a' fel-kértt jószág a' Felségre: mely mód nem csak a' könyörgő levélben, hanem az adomány-levélben-is környül-állásosan annak mi-voltta szerént bé-iktattatik, és ezt nevezzük a' kérelmény' okának] (*Titulus Impetrationis*).

§. 58. vagy az előbbeni

Hogy valamely jószág a' Felségre szálljon: ennek egyik fő oka a' magva-szakadás 10, 13. 1^mæ, az az: ha a' jószágnak előbbeni gyökös ura ki-hal: az a' Felségre szall 26. 1715.

Ezen magva-szakakadás vagy fellyül-múlta már a' 32 esztendőt, vagy nem: amazt avúltt, ezt pedig mostani magva-szakadásnak nevezzük, és folyadékjaikra nézve nagyon-is külömböznek egy-mástól: mert a' móstani magva-szakadásban, annak valósága ki-nyilvánodván, elégséges a' magva-szakadottnak *birtokát* meg-mutatni, több kivántatván az avúltt magva-szakadásban.

§. 59. gyökös

Hogy az avúltt magva-szakadásban helyheztetett fel-kérés foganatos, és az adomány hellyes légyen: a' *magva-szakadásnak*, és *birtoknak* valósága mellett azt-is meg-kell a' Királlyi Tábla előtt mutatni a' fel kérőnek; hogy a' magva-szakadott Személy valóságas gyökös*) ura vólt a' fel-kértt jószágnak, az az: hogy azt Királlyi adomány mellett birta; mert meg-történhetett, hogy a' magva-szakadott Személy csak

ter-

terméſzetesen birt ollyan jóſzágat, mellynek gyökös uradalma mást illetett: mely esetben valamint a' Felségre nem ſzállhatott a' másé, úgy azt ſem fel-kérni, ſem el-ajándékozni nem lehet.

*) Hogy más ama' régi hellyes magyar szó *gyök* (*radix*), mellyet mostanság *csöknek* (*stipes*) nevezünk, más pedig a' *gyök-ér* (*filamenta radicis*), elegedendő-képpen ki-tapogatta Dugonics András *Jólánkájában* 1ső könyv. IIIdik szak. VIdik rész 694dik lapon: ha tehát jó szó a' *gyök*, jó lesz annak sarjazatja-is *gyökös*, az az *radicalis*.

§. 60. birtokosnak

Akár légyen a' magva-ſzakadás régi, akár mostani: minden esetre meg-kell a' fel-kérőnek a' Királlyi Tábla előtt ok-vetetlenül mutatni, hogy a' magva-ſzakadott Személy valóságas birtokában vólt a' fel-kértt jóſzágnak: és így, ki-terjed az adomány mind azon jóſzágra, mellyet a' magva-ſzakadott nemzetség birt: sőt még arra-is, mellyet el-zálogosított; mert ha mindjárt terméſzetes birtokában nem vólt-is, örökös ura vólt még-is a' féle el-zálogosított jóſzágnak: mivel a' *zálog el-nem öli a' ſajátsá-*

gat, *mely a' magva-ſzakadottat illette*, ki-terjedvén a' törvénynek ezen intézete a' Párt-ütés által lett fel-kerésre-is *Dec.* 9. *Pag.* 68.

Ellenben ſem fel-kérni, ſem el-ajándékozni nem lehet az ollyan jószágat, mellyben a' magva ſzakadott Nemzet vérségének erejével per által kereste örökösségét *), de minek előtte a' pernek végét érte vólna, ki-halt a' nélkül, hogy azt ſajátjává tehette vólna; mert a' Felség nem lévén vér ſzerént-való örököse a' magva-ſzakadottnak, nem tulajdoníthatja magának azon jószágat, mellyett a' magva-ſzakadott vérségének erejével keresett, de meg-nem nyert; nem-is keresheti tovább a' magva-ſzakadott nevében azon jószágat; mivel a' vérség, mellynek erejével a' pert folytatni kellene, a' magva-ſzakadottban elenyíſzett, következés-képpen azt a' Felség el-nem ajándékozhatja, a' mit ſajátjává nem tehet 27. 1^mæ, hasonlót értvén a' párt-ütés által lett fel-kérésről-is *Dec.* 9. *Pag.* 68, *Dec.* 48. *Pag.* 77.

Innét ſzármazott ama' homállyos köz-mondás, hogy: *a' pert pénzen ſem el-adni, ſem megvenni nem lehet:* mellynek mind-azon-által nem az az értelme, mint-ha valamely ſzükölködő ember másnak el-nem adhatná ügyét (mert a' minden

den napi tapasztalás ellenkezőt mutat, és sok Nemzetségek e' féle per-vételeknek köszönhetik gyarapodásokat); hanem azt akarták őseink kifejezni ezen köz-mondással, hogy el-adván valaki vérsége után-való örökségre ügyelő keresetét, a' meg-vévő fél nem folytathatja a' pert tulajdon nevében; hanem az el-adó-félnek nevével, következkezés képpen, ha a' per' folyttában, minekelőtte végét érte-vólna, az el-adó félnek magva szakadna: a' vévő félnek mind pénze veszendő, mind fáradsága foganatlan lenne (*oleum, et operam perdit*), a' pert sem az el-adó' nevével (mivel annak vérsége, magva' szakadtta által elenyészett), sem pedig maga' nevével (mivel az el-adó magva-szakadott félnek nem vérség szerént-való örököse) tovább nem folytathatván 27. 1^mæ.

*) Itt csak a' vérségnek erejével keresendő örökösségről vagyon a' szó: meg áll tehát tovább-is az az igazság, hogy fel-lehet kérni az ollyan jószágat, mellyet a' magva-szakadott Nemzet el-zálogosított, és magva' szakadtakor perrel keresett; ámbátor nem érte-is végét a' zálogos pernek: mert ezen esetben nem örökösséget keres a' vérség' erejével, hanem zálogot a' zálogkötés' erejével.

§. 61. valóságosan

A' magva-ſzakadás által értjük valamely nemzetségnek terméſzetes ki-hólttát: a' Szerzetes Rendbe lépett Személy tehát, ám-bátor lemondott e' hiú világról, és arra nézve mint-egy törvényesen meg-hólt; mind azon-által magva-ſzakadottnak nem mondattathatik; míg tehát terméſzetesen meg-nem hal, az az lelke testétől el-nem válik, addig nincs valóságas magva-ſzakadás, nincs-is tehát hellye a' fel-kérésnek *Dec.* 12. *Pag.* 69.

§. 62. meg-lett

Valamint: az ollyan államányas adomány-is foganatlan vólna, a' mely azon esetre adattatnék, ha ennek, vagy ammannak a' Nemzetségnek magva ſzakadna: nem-is lehet e' féle adomány-levéllel a' gyökös örökösséget keresni *Dec.* 21. *Pag.* 65.

§. 63. magva' szakadttában,

Akkor ſzakad pedig magva valakinek, midőn sem az egyenes, ſem az oldalas sorban semmi *törvényes örököst* maga után nem hágy a' jó-ſzagban 13. 1^mæ.

A'

A' törvényes örökösök által közönségesen csak a' fiakat értjük: ámbár a' leányak-is örökösöknek neveztethetnek akkor, midőn a' jószág mind a' két ágat illeti: mert külömben maradékoknak mondattatnak, nem ugyan a' jószágra nézve, hanem a' vérség szerént. Ugyan azért a' magva-szakadás-is két féle értelemben vétetődik: jelenti tudni-illik vagy a' fiú-ágnak (ha a' jószág csak azt illette), vagy mind a' két ágnak (ha a' jószág mind a' kettőt illette) *természetes* ki-hólttat.

És így: elégséges akkor az adomány-levélbe bé-iktatni ezen közben-vetést „*magva' szakadta által*," ha a' jószág csak a' ki-hóltt fiakat illette, nem-is szükséges ki-tenni „*a' fiú-ágnak magva' szakadta által:*" mivel a' *mag* nevezet alatt úgy-is természetesen mindenkor a' fiak értetődnek. Ellenben pedig: ha a' jószág mind a' két ágat illete: nem elég az adomány-levélbe bé-iktatni ezen közben-vetést „*magva' szakadta által;*" ha' nem nyilván ki-kell tenni „*mind a' két ágnak magva' szakadta által:*" hogy tudni-illik, mind az örökösöknek, mind pedig a' maradékoknak minden-némű ki-fogyttok ki-tessék! 22. 1^mæ.

Mert, midõn a' jóſzág egyedül a' fiú-ágat illette: bátor életben vólnának-is még a' leányak; még-is valóságas magva-ſzakadás következett: mivel az *örökösök* ki-haltak; ellenben pedig, midõn a' jóſzág mind a' két-ágat illette: ha mindjárt ki-hólt-is a' fiú-ág; még ſem következett magva-ſzakadás mind addig, míg a' leány-ágból valamellyik életben vagyon: mert ezen esetre a' leány-ág-is örökösnek mondattathatik 17, 22. I^mæ.

Ha tehát valaki valamely bizonyos fiúnak *ki-hóltta által* fel-kérne annak jóſzágát, nem tévén a' fel-kérésben hozzá eme' ſzavat „*per defectum Seminis*" vagy-is „*magva' ſzakadta által:*" illyen esetben vagy meg-kell mutatni mind a' két ágnak ki-hólttát, vagy leg-alább azt, hogy a' jóſzág egyedül a' fiú-ágat illette *Dec.* 24. *Pag.* 71.

Hasonló-képpen: ha valaki a' fel-kérésében meg-nevez egy bizonyos Személyt: ám-bátor azon Vár'megye, mellyben a' jóſzág fekſzik, tanú-bizonyságat teſz-is arról, hogy azon Vár'megyében ſemmi ollyan nevezetű élõ fi nincs azon nemzetbõl; sött ha azon Vár'megyében lévõ leány-ág-is meg-bizonyítaná, hogy a' Nem-

zetsé-

zetségének fiú-ága ki-halt; még-is mind ezek nem elegedendők a' fel-kérés'okának vítatására: hanem nyilvánságosan meg-kell mutatni, hogy azon Személy, mely az adomány-levélben meg-van nevezve, valóságosan ki-halt *Dec* 29. *Pag.* 73.

§. 64. vagy annak párt-ütésében

A' párt-ütésnek közönséges nevezete alatt *itt* nem csak a' tulajdon értelemben vett párt-ütést, hanem a' Felség-bántást-is értjük (nem pedig egyéb akár mely fertelmes gonosz tételt), nevezetesen pedig párt-ütőknek azokat találja törvényünk 9. 1723:

a' kik a' Szent Koronának, Királlyi Felségnek, és az Országnak köz álladalma ellen magokat nyilvánságosan ellent szegezik;

a' mely Birák, Hiteles Hellyek, és Hiteles Köz-Tiszt-viselők hiteles pecsétjekkel visszza élnek, és hamis leveleket koholnak;

a' kik hamis pénzt vernek, vagy 50 forintig érő hamis pénzzel nyilvánságosan, és tudva élnek:

a' kik az Ország' belső álladalmának felforgatására másakat bé-hínak, és fogadnak;

a' kik kárhoztatott eretnekséghez adják magokat;

a' kik a' határ-széli erős várakat gonoszúl elveszti k, és el-árúlják;

a' kik a' Törököknek, és más hitetleneknek, úgy-mint az Ország' ellenségeinek fegyvert, és háború' idejében eleséget szolgáltatnak;

a' kik a' Törököktől, és hitetlenektől által jött, és hitetlenségjekről le-mondó Személlyeket háborgatják, le tartóztatják, vagy meg-foszt ják;

a' kik a' Királlyi jövedelmet meg-csorbítván, és a' pénz-kereskedőkkel társaságba lépvén, az élére verett aranyat, és ezüstöt az országból ki-viszik.

Felség-bántók közé pedig azok számláltatnak 7. 1715, a' kik a' Királynak Szentséges Személlye, vagy méltósága, vagy az Ország ellen öszve-esküdnek; vagy öszve-esküdni készülnek; vagy az el-csábítóval, tudván, egyet értenek; vagy azt fel-nem adják *S. Steph. L. 2. C 51. Colom. L. 2. C. 6*; vagy a' kik istentelen kezeket a' Felségnek Személlye ellen fel-emelik; vagy életére kardal, vagy étetővel (*venenum*) törekednek; vagy a' falat, vagy házat, a' hol a' Felség tartózkodik, erőszakkal vijják 14. 1ma.

Ezen

Ezen két-féle, magában ugyan mind fertelmességére, mind folyadékjaira nézve külömböző iſzſzonyú gonoſz téteményt a' párt-ütésnek nevezete alatt vévén *itt*-fel, ez is vagy avúltt, vagy mostani, a' mint tudni-illik a' 32 eſztendőt fellyül-múlta, vagy nem.

§. 65. kell helyheztetni,

Nem csak a' magva-ſzakadás, hanem a' párt-ütés által is a' Felségre ſzáll a' jóſzág 13, 14. 1mæ, 56. 179$\frac{0}{1}$: és így ki-bizonyodik az, hogy e' két esetben, ha tudni-illik az előbbeni gyökös birtokosnak magva ſzakadt, vagy ha pártot ütött, lehet csak annak jóſzágát a' Felségtől fel-kérni: a' mint-is csak e' két esetben ſzállhat a' Felségre.

Ezekben foglaltatik tehát az egéſz adománynak hellyes mi-vóltta, ezek lehetnek csak a' fel-kérésnek két ſarkalatos fő okai (*Tituli Cardinales*).

Az előbbeni §-ban elő-ſzámláltt fertelmes eseteken kivül tehát akár mely nagy gonoſz téteményt kövessen el-valaki: annak a' jóſzágát nem lehet a' párt-ütésnek ſzine alatt fel-kérni: a' mint-is a' tolvajoknak, rablóknak, foſztogatók-

tóknak, gyilkosoknak jószágaikat nem ajándékozhatja-el a' Felség 15. 1mæ.

§. 66. elegedendő-képpen meg-mutatván mind a' kettőnek ugyan,

Midőn valaki valamely jószágat kér-fel akár a' magva-szakadás, akár a' párt-ütés által: úgy vigyázzon magára, hogy minden esetre kész légyen a' nehéz probákkal; mert foganatos lehet ugyan kérése a' Felség előtt, és ki-nyerheti az adomány-levelet; de még az által nem lett mind a' dió-fáig az övé: mert ki-nyervén az adomány-levelet, még hátra van a' leg-nagyobb nehézség.

Kozonségesen meg-szokott tudni-illik történni, hogy midőn az adományas magát a' fel-kértt jószágnak birtokába iktattatni akarja, akkor támad neki ónnét ellensége, a' honnét meg-se gondolta vólna, ki az adományt feszegeti. Itt már ember kell a' gátra, hogy az adomány által menjen a' proba-kövön, és a' kéremény-nek oka ki-üsse a' mértéket.

Ezen esetre mindenek előtt azt kell tekinteni: birtokában van-e az adományas a' fel-kértt jószágnak, vagy sem? ha a' fel-kértt jószág-

nak

nak birtokában vagyon, könnyebben védelmezheti magát, mert boldog a' birtokosnak sorsa: ekkor az ellent-mondónak elő-hozott probáit kell nekie csak el-támogatni; de ha a' fel-kértt jószágnak birtokán kivül perlekedik az ellent-mondóval, leg-ottan meg-kell nekie mutatni a' Királlyi Tábla előtt a' fel-kérésnek fő okát, az az, vagy a' magva-szakadásnak, vagy a' párt-ütésnek *valóságas* vólttát.

§. 67. de leg-ki-váltt a' párt-ütésnek valóságát,

Ha tehát az adományas a' párt-ütés által fell-kértt jószágnak birtokában vagyon: a' párt-ütésnek vítatásától meg-menekszik ugyan; de ha annak birtokán kivül perlekedik, a' párt-ütésnek *valóságas* vólttát-is meg-kell nekie nyilvánságosan, és ok-vetetlenül mutatni az Itélet-levél által, mely szerént a' kérdésben fenn-forgó Személy a' törvény' útján valóságosan párt-ütőnek találtatott *Dec.* 27. *Pag.* 72.

Mellyet meg-nem mutathatván, sőtt a' másik fél, ártatlansága mellett a' gyökösségét-is a' fel-kértt jószágra nézve meg-mutatván, a' fel-kérő Személy az általa igazságtalanúl fel-kért

jószág-

jószágnak *örök* becsü *) szerént-való árrában maraszttaltatik: és így maga esik azon veremben **), mellyet álnokúl másnak készített 25. 1mæ (mely büntetés nem terjed-ki azokra, kik a' magva-szakadásban helyheztetik kéreménnyeket, ám-bátor nem mutathatják-is-meg annak valóságát 26. 1mæ).

Egyéb-aránt pedig mind azok, mellyek a' magva-szakadásról mondattattak §. 58, 59, 60, jobbára a' párt-ütésre-is alkalmaztathatnak, az a' külömbség lévén egyedül a' kettő köztt, hogy a' magva-szakadás által csak akkor száll a' jószág a' Felségre, midőn a' törvényes örökösök mindjáján ki-halnak; de a' párt ütés által a' Felségre száll a' párt-ütőnek önnön Személlyére esendő része; ha mindjárt vólnának-is örökösök: mert ezek a' párt-ütőnek gonoszságáért szenvedni nem tartozván 60. 2dæ, a' reájok esendő részekben tovább-is meg-maradnak 9. 1723, 56. 1791.

*) Az örök becsűről lásd az 1sső könyvet 244dik §-t,

**) Nevezetesen azokra nézve, a' kik mást, úgy mint *Felség-bántót* csalárdúl, és hamisan feladnak, azt találta a' törvény 7. 1715: hogy, ha a' bé-vádoltt Személy ártatlannak találtatik, a'

hamis

hamis vádoló kemény fenyítékkel, vagy (úgy hozván magával a' dolog) viszont taglással (*talio*) illettessék, az az oly büntetés alá vettessék, a' millyent a' hamisan fel-adott Személy bünös léttére meg érdemlett-vólna.

De mind-azon-által ezen büntetés alól fel-oldoztatnak azok, a' kik nem gyülölségből, és csalárdúl, hanem egyedül a' Felséghez hajló hivségtől viseltetvén, a' rosznak el-távoztatása végett, magoknak, és lelkek' ismeretének bátorságosabb vóltta miatt valakit fel-adnak, hogy felöle valami roszszat hallottak, vagy éránta gyánakodhattak a' nélkül, hogy a' Felség-bántásnak valóságát vitatnák, vagy a' próbát magokra vállalnák.

§. 68. és a' magva-szakadottnak, vagy párt-ütönek birtokát,

Nem csak a' magva-szakadásnak, vagy párt-ütésnek valóságát kell meg-mutatni a' birtokon kivül perlekedő adományasnak; hanem egy-szer's-mind azt-is, hogy mind azon jószág, mellyre az adománynak értelmét az iktatás' alkalmatosságával ki-akarja terjeszteni, a' magva-

szaka-

ſzakadott, vagy párt-ütő Személynek valoságas birtokában vólt a' 60dik §-nak értelme ſzerént.

Ha tehát valakinek párt-ütése által annak egéſz Úradalmát minden hozzá tartozandó helységekkel együtt a' Felség el-ajándékozza, és egyſzer's-mind a' Király' igazát-is (a' mennyire lappangana) oda engedi: ám-bátor nem vólnának-is az Uradalomhoz tartozandó helységek az adomány-levélben nevezetesen meg-nevezve; ám-bátor némellyek azok közül már annak előtte-is nem a' párt-ütőt, hanem a' Felséget illették vólna-is; még-is ki-terjeſztetik az adomány mind azon helységekre, és telekekre, mellyekről az adományas meg-mutathatja, hogy a' párt-ütő azokat, úgy mint az egéſz Uradalomnak réſzeit birta *Dec.* 34. *Pag.* 74.

§. 69. sött néha gyökösségét-is:

Meg-kell azomban külömböztetni a' magva-ſzakadásnak, vagy párt-ütésnek idejét: avúltt-e', vagy mostani, az az: fellyül-múlta-e' a' 32 eſztendőt, vagy ſem?

Ha a' magva-ſzakadás, vagy párt-ütés mostani, könnyebb valamentég a' ſorsa az adományasnak: mert akkor csak azt kell nekie meg-

mu-

mutatni, hogy a' fel-kértt jószág valóságas birtokában vólt a' magva-szakadottnak, vagy párt-ütőnek.

De ha a' magva-szakadás, vagy párt-ütés a-vúltt, az az, ha a' 32 esztendőt fellyül-múlta: már akkor nem elég a' birtokát vítatni; hanem egyszer's-mind azt-is meg-kell mutatni, hogy a' magva-szakadott, vagy párt-ütő nem csak birta azon jószágat, de valóságas tős, gyökös örökös Ura-is vólt adomány mellett §. 59.

Meg-történhetik pedig, hogy valaki a' mostani magva-szakadás által ollyan jószágat kérne-fel, mellynek birtokában maga sem vólt a' *magva-szakadott Személy:* ezen esetben-is nem csak a' magva-szakadott' *őseinek* birtokjokat, hanem azoknak gyökösségjeket-is meg-kell nekie mutatni: valamint magának-is a' magva-szakadottnak hasonló kötelessége lett-vólna, ha azon jószágat ki-akarta-vólna keresni *Dec.* 25. *Pag.* 72.

Valamint azon esetben-is: ha a' fiú-ágnak *mostani* magva' szakadta által valaki fel-kérné a' leányak' birtokjokban-lévő jószágat, a' leányak pedig közös birtokjokat, és a' ki-hóltt fiakkal tett osztállyokat meg-mutatják: a' birtokon kivül lévő fel-kérőnek meg-kell mutatni a' magva-

ſzakadott fiú-ágnak magános gyökösségét (*jus excluſivum*), elő-adván azoknak egyedül a' fiú-ágra ſzólló eredeti adomány-leveleket; nem-is elég a' negyed' ki-adásáról ſzólló nyugtató levelet latba vetni *Dec.* 23. *Pag.* 71.

§. 70. mely két fő ok közül

Olvassuk külömb-féle adomány-levelekben, hogy ki magva-ſzakadás, ki párt-ütés, ki Király' igaza (*jus regium*), ki Királlyi Engedelem (*Conſensus regius*), ki új adomány által jut az adományi jóſzághoz: és így öt-féle oka vólna a' fel-kérésnek; de tulajdon értelemben csak a' magva-ſzakadást, és párt-ütést tehetjük minden adománynak két ſarkalatos okáúl.

§. 71. valamellyikre kell vezetni

Valamint tudni-illik csak az elő-hozott két okból ſzállhat a' jóſzág a' Felségre, az az, vagy a' magva-ſzakadás, vagy a' párt-ütés által, úgy a' fel-kérésnek-is csak e' két ſarkalatos fő oka lehet: mely meg-czáfolhatatlan állatás ſzerént a' Király' igaza, és a' Királlyi Engedelem eme' két fő oknak csak folyadékja úgy, hogy akár

a'

a' Király' igazát, akár a' Királlyi Engedelmet e' két fő okra kell vezetni.

§. 72. a' Király' igazát-is,

Meg-történhetik tüdni-illik néha, hogy valaki törvénytelenül, és Királlyi Engedelem nélkül, következés-képpen csak természetesen (*de facto*) bir ollyan jószágat, mellynek már annak előtte valakinek magva-szakadása, vagy pártütése által a' Felségre kellett vólna-szállani a' nélkül, hogy a' Felség' kezére szállott-vólna: ezt nevezzük Király' igazának: mellynek az az értelme, hogy birja ugyan valaki a' jószágat, de a' Felségnek vólna hozzá törvényes igazsága 23. 1^mæ.

Ezen lappangó igazáról maga sem tud a' Felség; és így meg-esik, hogy a' birtokos békességesen birja azt, a' mi egyenesen a' Felséget illetné. Úgy de a' Felségnek ezen lappangó igazságát ki-fürkészheti valaki más, és bizvást-fel kérheti *) a' Felségtől a' féle jószágat, a' mely másnak törvénytelen birtoka alatt vagyon, noha a' birtokosnak nem szakadt-vólna-is magva, vagy pártot nem ütött vólna-is: és ezen fel-kérésnek egyenes okát a' Király' igazá-

ban lehet helyheztetni: ha tudni-illik a' másik birtokos oly jószágat bir törvénytelenül, mellynek törvényesen a' Felségre kellett-vólna szállani.

Szinte meg-történhetik tehát, hogy maga a' magva-szakadott, vagy párt-ütö Személy-is törvénytelenül birt ollyan jószágat, mellyre nézve a' Király' igaza lappang azért, mivel már annak előtte valakinek magva' szakadása, vagy párt-ütése által a' Felségre kellett-vólna nekie szállani: ezen esetben-is a' féle törvénytelen birtokosnak magva-szakadása, vagy párt-ütése mellé a' kéreménynek bátorságosabb vólttáért hozzá lehet tenni valamellyik sarkalatos fő okhoz a' Király' igazát 24. 1^mæ: így lehet a' kéremény p. o. magva-szakadás, és Király' igaza' erejével (*titulo defectus adnexive cum Jure Regio.*)

Két része lévén tehát e' féle kettöztetett okra-való kéreménynek: egyik tudni-illik a' sarkalatos fő okban, az az, a' birtokosnak vagy magva' szakadtában, vagy párt-ütésében, a' másik pedig a' Király' igazában helyheztettetvén, az a' haszon háromlik az adományasra e' féle kettöztetett okból lett kéreményből, hogy, há

mind

mindjárt nem mutathatná-is-meg a' fel-kérő a' fő okot, tudni illik a' birtokosnak vagy magva' szakadtát, vagy párt-ütését; még-is bizvástt sürgetheti az adománynak foganatját tovább-is a' száz esztendőt fellyül nem múló Király' igazának erejével *Dec.* 14. *Pag.* 69.

*) Tudva-való az, hogy a' Király' igaza 100 esztendők' el-forgása után idejét múlja §. 7: mely idő alatt tehát úgy el-ölődik, hogy a' törvénytelen birtokos 100 esztendő-beli idő' múltta által örökös lesz a' Felségre nézendő jószágban: csak úgy lehet tehát a' Király' igazát fel-kérni, ha a' törvénytelen birtokos még nem vólt 100 esztendős birtokában a' jószágnak.

§. 73. pedig ok-vetetlenül,

De minden esetre annak-is, a' ki a' Király' igaza mellett kért-fel valamely jószágat, ugyan ezen okot-is ama' két sarkalatos fő okra kell vezetni, és ha az adományas a' fel-kértt jószágnak birtokán kivül perlekedik az ellentmondóval, meg-kell neki környül-állásosan mutatni, hogy a' fel-kértt jószágnak már annak előtte-is ennek vagy amannak magva' szakadta, vagy párt-ütése által a' Felségre kellett-vólna

ſzállani *Dec.* 14. *Pag.* 69: mely két fő okon kivül nem-is vétetődik egy-általlyában-bé más akár mi-némü, ha mindjárt magában leg-fontosabbnak látſzható ok-is *Dec.* 7. *Pag.* 67, *Dec.* 40. *Pag.* 75.

§. 74. de vigyázva.

Mind-azon-által: ha a' fel-kérő a' Király' igazának vítatásában elégtelennek találtatik, és mégis azt húzomos perrel, tudni-illik vagy viſzſzaveréssel, vagy per-újjítással tovább-is *vak-merően* feſzegeti a' nélkül, hogy helytelen czéllyát elérhetné; *az ellent-mondó pedig birtokának gyökösségét elegedendő képpen meg-mutatja Dec.* 8. *Pag.* 68.: akkor az adományas az általa igazságtalanúl fel-kértt, és vak-merően keresett jóſzágnak *örök* becsü ſzerént-való árrában maraſztaltatik: hogy tudni-illik hasonló mértékkel mérettessék neki-is, a' mellyel ő igyekezett mérni másnak 25. 1^mæ.

§. 75. Ezekre kell vezetni a' Királlyi Engedelmet-is,

Már a' 31^dik ſzakaſzban előre vagyon bocsátva, hogy 2^dik András Király alatt hozott tör-

törvénynek 4dik czikkelye (mely ſzerént ſzabad vólt minden jóſzágas Nemes Embernek végső intézetet tenni jóſzágáról) Első Lajos Király alatt úgy meg-váltóztattatott, hogy magva ſzakadván a' jóſzágas Nemes Embernek, annak gyökös adományi jóſzága egyenesen a' Felségre ſzálljon a' nélkül, hogy azt a' magva-ſzakadott Nemzet vagy el-idegeníthesse, vagy róla végső intézetet tehessen.

Magva ſzakadván tehát az adományasnak, mind-azon jóſzágának, mellyet valaha adomány mellett nyerett, akár vólt birtokában, akár ſem, minden ok-vetetlenül egyenesen a' Felségre viſzſza-kell ſzállani 10, 64. 1mæ: következés-képpen, ha a' magva-ſzakadottnak ősei az adományi jóſzágat vagy el-idegenítették, vagy zálogba vetették, vagy az más akár-mely úton módon *), bár idő' múltta által-is más idegennek birtokára jutott: ki-keresheti azt a' Felség a' Király' igazának erejével: és így a' Királlyi Engedelem Első Lajos Királytól vette eredetét *Cit.* 64: mely arra-való, hogy mivel az adományi jóſzág a' gyökös Úrnak magva' ſzakadta (vagy párt-ütése) által a' Felségre néz: azon idegen, kinek terméſzetes birtokára jutott, magát a' birtokban

gyökössé tehesse; erre pedig Királlyi Engedelem kivántatik: mely által a' Felség le-mond az igazáról, és meg-engedi, hogy idegen birhassa azt, a' minek külömben a' gyökös Úrnak magva' szakadta (vagy párt-ütése) által a' Felségre kellene szállani.

Ily értelemben vévén a' Királlyi Engedelmet, mondhatjuk azt tulajdon-képpen-való adománynak: mely által a' Felség már eleve elajándékozza azt, a' mire bizonyos számat tarthatott vólna, vagy-is le-mond azon igazáról, mely a' gyökös Úrnak magva' szakadta, vagy párt-ütése által támadhatna.

*) Ha tehát a' jószág úgy adattatnék egyedül a' fiú-ágra, hogy annak magva' szakadta után a' leányak csak a' jószágba fordított pénzből részesüljenek; idő' járttával pedig az adományas valaki által azon jószág érant perrel megtámadtatván oly béke-kötésre lép, hogy valamely részét a' jószágnak ki-bocsátván a' többiben mind a' két ágon-lévő maradéki örökösödjenek: ámbár ezen béke kötés Királlyi Engedelem által meg erösítetnek; de ha egyszer's-mind a' Király' igazais fel-nem kérettetik, és az iktatás véghez nem mégyen: magva szakadván a' fiú-ágnak, nem

a'

a' leányak, hanem a' Felség örökösödik *Dec.* 9. *Pag.* 56.

Úgy nem külömben: ha a' jószág az eredeti adomány szerént csak a' fiú-ágat illetvén, azt az első Szerző végső intézete által mind a' két ágra ki terjeszti: ám-bátor a' leány ág ezen végső intézethez a' Királlyi Engedelmet fel-kérte vólna; de ha a' Királlyi Engedelem csak az *örökösökre, és maradékokra* szóll: magvok szakadván a' fiaknak, nem a' leányakat, hanem a' Felséget illeti a' jószág *Dec.* 18. *Pag.* 58.

§. 76. a' Felségre nézendő

Ez tudni illik azon egyetlen egy eset, mellyben a' Felség el-ajándékozhatja azt, a' mi még reá nem szállott; de ez által senkinek sérelmet nem okoz: mert nem ád birtokot (már úgy-is birtokban lévén a' fel-kérő), hanem azon birtokot, mellyről a' gyökös Úr már úgy-is le-mondott, az idegennek kezében meg-erősíti. Egy szóval: a' Királlyi Engedelem által le-mond a' Felség azon igazáról, mellyre valaha számat tarthatott-vólna.

§. 77. adományi jószágnak

Csak az adományi jószágra tarthat a' Felség bizonyos számat a' gyökös Úrnak magva' szakadta után, nem pedig arra, a' mit a' magvaszakadott Személy adományon kivül akár mi-módon birt: mert ez eránt minden esetre tehet végső intézetet nem csak az első Szerző, hanem a' magva-szakadott Személy-is 26. 1715.

Mivel tehát a' Királlyi Engedelem csak a' gyökös *adományi jószágra* nézve kivántatik-meg: könnyen által-lehet látni, hogy az adományon kivül akár mi-módon szerzett jószágnak el-idegenítésére, vagy az elegyített adományért leolvasott, vagy különben az adományi jószágba fordított penzről tett végső intézetre nem szükséges a' Királlyi Engedelem. Egyéb aránt pedig minden adományi jószágnak azon kút-főbe kell viszsza-szállani, a' mellyből eredetét vette: és így az adományi jószág a' Felség' kezéről jövén, ismét annak kezére viszsza-száll.

§. 78. idegen kézre-való

Mivel minden adományi jószág a' Felségre néz azon esetre, ha a' gyökös Úrnak magva

szakad

ſzakad (vagy ha pártot-üt) : nem juthat az foganatosan idegen kézre, ha csak a' Felség ezen igazáról le-nem mond; mely le-mondás, vagy-is a' Királlyi Engedelem mind annyiſzor ſzükséges, valahányſzor a' jóſzág a' Felségre ſzállandó volna.

Ki-tetſzik ebből, hogy még maga az első Szerző ſem tehet végső intézetet adományi jóſzágáról, nem-is ajándékozhatja, vagy idegenítheti-azt el Királlyi Engedelem nélkül, ha magva' ſzakadtához közelít: mivel a' jóſzág legottan a' Felségre néz §. 31.

Ez az oka: hogy a' fiuſításnak, örökbe-való fogadásnak, és a' magva-ſzakadott Személy által tett végső intézetnek sikerére ok-vetetlenül megkivántatik a' Királlyi Engedelem: és így a' magva-ſzakadott (vagy párt-ütő) Nemzet által *idegenre* tett örökös vallás-is foganatlan az adományi jóſzágra nézve Királlyi Engedelem nélkül, ha csak az el-idegenítésre a' *végső inség* nem kinſzerített valakit 59. 1^mæ.

Mivel azomban az adományi jóſzágat csak el-idegeníteni tilalmaztatik Királlyi Engedelem nélkül: következik ebből, hogy az *oſztállyos* *) *atya-finak* tett örök vallásra (*fuſſio perennalis*),

vala-

valamint ſzinte az idegennek tett zálogos vallásra nem kivántatik meg a' Királlyi Engedelem: mivel az elſő esetben nem idegennek, a' másadikban pedig nem örökre adatik-el a' jóſzág 65. 1mæ.

*) Ellenben: ha mindjárt atya-fi-is valaki a' vérségre nézve; mind-azon-által, ha az adományi jószág nem illeti őtet: idegen gyanánt vétetődik-fel, következés-képpen ez illyennek tett örökös vallásra-is meg-kivántatik a' Királlyi Engedelem.

Valamint szinte: ha valamely örökös vallást több birtokosok tesznek egyetemben, kik egy-más köztt nem osztályosok, p. o. ha egy helységben-lévő 5 külömb-féle Nemzet öszve-állván, az egész helységet valamely idegennek el-adnák, közülök pedig egy magva' szakadtához közelítene: ennek jószágára nézve meg-kivántatik a' Királlyi Engedelem: mert a' Személlyeknek többességek nem zárja-ki a' Király' igazát 65. 1mæ.

§. 79. szállítására nézve:

Ime! által látjuk ezekből, miért kérnek a' birtokosok-fel Királlyi Engedelmet: hogy tudniillik a' Felségre nézendő jóſzágat csak terméſzetesen

tesen birván, birtokjokat annál bátorságosabb lábra állítsák, és a' Király' igazát magokévá tegyék: mert a' Királlyi Engedelem által természetes birtokjokban gyökösökké tétettetnek, és úgy mint sajátjokban meg-erősítetnek.

Akkor van tehát a' Királlyi Engedelemnek hellye, midőn a' jószág vagy a' már meg-esett magva-szakadás (vagy párt-ütés) által már annak előtte a' Királyra nézendő vólt: vagy pedig a' nem sokára ki-nyilvánandó magva-szakadás (vagy párt-ütés) által minden órában a' Felségre szállandó lenne.

Ezen Királlyi Engedelemnek vagy tüstént-való foganatja van azon jószágra nézve, mellyben a' Király' igaza már támadott; vagy pedig el-hallasztódik foganatja mind addig, míg a' felkértt jószágban Király' igaza nem támad: mert a' Felség-is csak a' magáét ajándékozhatja-el; nem tarthatja pedig magáénak mind-addig, míg az előbbeni örökösnek magva nem szakad.

§. 80. mely a' vallás-beli birtokot gyökössé teszi ugyan,

Az örökös valláshoz járúltt Királlyi Engedelemnek erejével meg-erősítetik birtokában a' vévő

vévő fél, és vett birtoka adománnyá válván gyökössé leſz benne úgy, hogy, ha magát béiktattatja a' féle vett, és a' Felségtől fel-kértt jóſzágba, az-után pedig magva ſzakadna: kiki ſzabadon fel-kérheti azt, úgy mint a' magvaſzakadottnak már nem vett birtokát, hanem adományi gyökösséget *Dec.* 35. *Pag.* 74.

§. 81. de nem mindenkor.

De mind-azon-által a' Királlyi Engedelem ſem ſzerez a' birtokosnak több igazságat, mint ſem maga a' vallás-tétel: mert a' Királlyi Engedelemnek ereje a' vallás-tétel' erejétől függ: felbomolván tehát a' vallás-tétel leg-ottan a' Királlyi Engedelem-is foganatlan úgy, hogy ha p. o. egy helységben több birtokosok lévén, egyik azok közül azon igazát, mellyet az egéſz helységre nézve tartana, valakinek örökre által engedne; ez pedig az eránt a' Királlyi Engedelmet, és Király' igazát fel-kérné: ám-bátor az iktatás' alkalmatosságával a' többi birtokosok a' magok' birtokára nézve ellent nem mondottak-is; még ſem lehet őket valóságas birtokjokból a' tiſzta iktatásnak ſzine alatt ki-vetni *Dec.* 2. *Pag.* 153.

§. 82.

§. 82. nem-is akadályozza a' vallás-tételnek el-rontására,

Ám-bátor tehát Királlyi Engedelmet kért-fel a' birtokos örökre vett jószágára nézve; mindazon-által ezen Engedelem nem zárhatja-ki az el-adónak rokonyit, vagy maradékit, hogy az örök vallás-tételt törvényes okokra-való nézve el-ne ronthatnák; de az ellent-mondás' oka' adására ügyelő perben nem vétetődik-bé az örökös vallás ellen tett ki-fogás; hanem azt külön ügyelettel (*Institutum*) kell fel-bontani *Dec.* 11. *Pag.* 68.

§. 83. vagy a' zálognak ki-váltására-való ügyeletet,

Valamint szinte; ha a' zálogra kért-volna fel-Királlyi Engedelmet a' zálogos-fél: az által éppen nem akadályoztathatik az el-zálogosító, vagy annak örököse, hogy el-zálogosított örökjét viszsza ne válthatná 82. 1^mæ *).

Ugyan azért: az egy Vár'megyében lévő zálogot mindenkor lehet keresni azon Vár'megye előtt, ha Királlyi Engedelem járúlt volna-is a' zálogboz; de ha a' zálogos fél idő' járt-

tával

távál a' zálogot más kézre bocsátotta-vólna, emez másik birtokos pedig adományt kér-fel a' jószágra, és az örökös az adománynak ellent-mondván, de az ellent-mondás' oka' adása végett Törvény eleibe idéztetvén, meg nem jelenik, következés-képpen az ismételt iktatás meg-tétetik; többé az zálogos pert nem indíthat; hanem kintelenítetik az ellent-mondás' oka' adására kezdett pert meg-újjítani, és azon egy úttal, ha a' zálogot meg-mutathatja, az neki oda ítéltetik *Dec.* 8. *Pag.* 13.

Ámbár azomban a' hiteles pecsét nélkül tett örökös vallás az el-adónak örököseire nézve csak zálog gyanánt vétetődik-fel; ha mind-azonáltal a' hiteles pecsét nélkül tett örökös vallás-hoz a' Királlyi Engedelem fel-kérettetik: az el-adónak magva' szakadta után, többé azon szín alatt, hogy nem költ hiteles pecsét alatt a' Királlyi Endedelemmel meg-erősített vallás, más valaki azon jószágat fel-nem kérheti *Dec.* 26. *Pag.* 72.

*) *Extractus Stephani Verbőczy* etc. czímje alatt ki-jött igen becses, és hasznos munkának 115dik lapján olvasom ugyan, hogy, ha az el-zálogosító fél a' zálog mellé fel-kértt Királlyi Engedelemnek

vagy

vagy az iktatáskor a' veszedelmes 15 nap alatt, vagy különben a' törvényes idő alatt ellene nem mond: leg-ottan a' Királlyi Engedelemnek erejével gyökösséggé váltt zálog-is úgy idejét múlja, hogy azt az el-zálogosító Fél többé nem keresheti. Meg-kell ugyan vallanom, hogy fontosok az ezen állatásnak vitatására elő-hozott többnél több probák; de még-is úgy tartanám, hogy nem mellőzhetik-el a' törvénynek világas értelmét: mely e' képp' szóll: „*Ha az el-zálogosítóknak fiaik, vagy Bátyjaik (Öcscseik), és azoknak örököseik meg-mutathatják, hogy az el-zálogosított jószág zálog-képpen jutott idegen kézre, és azt ki-váltani akarják: akkor a' zálogos jószágnak birtokosa, ha mindjárt kétszeri, háromszori, vagy többszöri idő' múltta közben-járúlt-vólna-is, ámbár az el-zálogosított jószág iránt a' Király' igazát-is idő' közben fel kérte-vólna; még-is azon jószágat viszsza-bocsátani tartozik*" 82. 1mæ. Világosabb valóban ezen törvénynek értelme, mint sem bővebb magyarázás nélkül szükölködnék.

§. 84. külömb-féle ereje lévén a' Királlyi Engedelmű levélnek.

Valamint azomban a' Királlyi Engedelmű levélben (*Consensuales*) vagy bé-iktattatik a'

vallás-tétel-levél (*faſſionales*), vagy nem: úgy külömb-féle ereje vagyon azon levélnek: mert, elegedendő a' vallás-tételnek meg-bizonyítására az első esetben; elégtelen pedig a' másadikban 35. 1^mæ.

§. 85. Az új adománynak

Az adományi jószágnak gyökösségét csak eredeti adomány-levéllel lehet a' Törvény előtt meg-bizonyítani: már ez pedig vagy tűz, vagy háborúság, vagy más szerencsétlenség által elveszhet, maga a' birtokos vagy meg-maradván a' jószág' birtokában, vagy abból hatalmasúl kivettetvén.

Sanyarú vólna ezen egyéb-aránt-is szánakodásra méltó szerencsétlen kár-vallottaknak sorsok, ha eredeti leveleik nélkül örökre szükölködniek, és nehéz vér-ejtékjekkel szerzett jószágjokat veszendőre hagyniok kellene: meg-is enyhítette a' törvény szerencsétlen állapotjokat annyiból, hogy öseik által régtől fogva nyilvánságosan, húzomosan, békességesen birtt jószágjokat ismét újjra fel-kérhetik *), és abban az új adománynak erejével tovább-is, úgy-mint gyökösök meg-erősítetnek 36. 1^mæ úgy, hogy sem

a'

a' Felség meg-nem másolhatja többé új adománnyát (ha a' fel-kérésben elö-hozott okok igazak), ſem más a' Király' igaza által, más akár mely okból azt többé fel-nem kérheti 37. 1mæ.

Ezen alkalmatossággal tehát nagyobb bátorságnak okáért a' Király' igazát-is ugyan azon egy úttal fel-ſzokták kérni; valamint a' magva' ſzakadáshoz, vagy párt-ütéshez mellyékesen oda lehet ragaſztani a' Király' igazát §. 72.

*) Ez az új adománynak tulajdon képpenvaló értelme: ha tudni illik az eredeti adomány-levél el-veszvén, a' jószág újjra fel-kérettetik. Mert ha az eredeti adomány-levél meg-lévén, annak meg-újjítatását kéri az adományas azért, hogy vagy régiségére, vagy szakadozott léttére már csak-nem olvashatatlan: ezt eredeti levél-újjításának (*Renovatio originalium*) nevezhetnénk. Ha pedig valaki azért kéri-fel másadszor a' jószágat, mivel az elöbbeni adomány akár mi okra nézve foganatlan vólt: ezt meg-erösitésnek (*confirmatio*) mondhatjuk 32. 179$\frac{0}{1}$.

§. 86. oka pedig

Igen-is külömbözik tehát az új adomány az egyéb okból lett adománytól: mert ez nem a'

magva-szakadásban, vagy párt-ütésben; hanem az eredeti adomány-levélnek el-veszttében, és az újjonan fel-kértt jószágnak régi, békességes, nyilvánságas, és húzomos birtokában vagyon helyheztetve 36, 37. 1mæ.

§. 87. az előbbeni régi húzomos birtokban van helyheztetve:

Fel-tévén tehát, hogy az eredeti adomány-levél el-veszett, azt-is meg-kell elegedendő-képpen mutatni, hogy nem csak maga a' fel-kérő *) hanem annak ősei-is már az előtt régtől fogva húzomosan, bátorságosan, békességesen, és nyilvánságosan birtokában vóltak az újjonan fel-kértt jószágnak 36, 37. 1mæ.

*) Sőtt ámbár meg mutatja-is az adományas, hogy ősei a' jószágnak birtokában voltak; ha mind-azon-által *ő maga* a' fel-kéréskor annak birtokában nem vólt; sőtt azt az ellent-mondó birtokos már annak előtte hasonló képpen újjra fel-kérte, magát be-iktattatta, és birtokába lépett: a' későbbi fel-kérés foganatlan; hanem ha azt meg-tudná mutatni a' későbbi fel-kérő, hogy hatalmasúl vettetett-ki a' birtokból *Dec.* 41. *Pag.* 76.

EGYETEMI KÖNYVTÁR PÉCS

§. 88. mely jól meg-rostáltatván,

Nem elég a' fel-kérés' alkalmatosságával azt kereken ki-tenni, hogy a' fel-kérő, és annak ősei a' jószágnak régi, húzomos, és békességes birtokában vóltak; hanem a' probának-is készszen kell lenni azon esetre, ha az iktatáskor ellent-mondó támad. Mert, ha p. o. a' fiú-ág a' jószágnak birtokában lévén új adományt kérne, a' birtokon kivül lévő leány-ág ellent-mondván, és ha a' perből mind a' két ág' egyenlőségének némely nyomdoki ki-tetszenének: akkor tartozik a' fiú-ág hit alatt elő-adni minden leveleket, mellyek a' peres jószágat illethetnék *Dec.* 36. *Pag.* 74.

§. 89. a' mennyire meg-mutattatik, annyiban áll-meg az új adomány:

Az új adománynak minden ereje attól függ: ha igaz e', hogy a' fel-kérő, és annak ősei a' jószágnak régi, húzomos, békességes birtokában vóltak? és így: ha valaki egy egész jószágat fel-kért vólna, azomban pedig nem az *egész* jószágra, hanem annak csak valamely részére mutathatná-meg a' birtokot az ellent-mondók el-

 len:

len: akkor az új adomány csak azon részre nézve foganatos, a' mellyben a' fel-kérő a' régi, húzomos, békességes birtokát meg-mutathatta *Dec.* 16. *Pag.* 70, *Dec.* 44. *Pag.* 77. Nem-is elég ezen esetben a' birtoknak vítatására azt vetni latba, hogy a' fel-kérőnek ősei az egész jószágra nézve új adományt nyertek, éz azon új adomány tiszta iktatással (*Statutio pura*) megerősítetett *Dec.* 53. *Pag.* 79.

§. 90. sőtt ha a' csalárdúl szinezett ok akár a' Felségre,

Egyetlen-egy oka az új adománynak a' régi, húzomos, békességes birtok. Távúl légyen tehát minden hiv, és igaz lelk' ismeretű Nemes Embertől oly vak-merőség, hogy vagy a' Felségnek sajátját, vagy másnak hatalmasúl birtoka alá kerített jószágát oly hamis szin alatt fel-kérni merészelné, mintha annak régi, húzomos, és bátorságas birtokában lett vólna mind maga, mind ősei, nem félvén ily csalárdúl meg-kerítteni a' Felséget, és a' Szent Koronát Uradalmától meg-fosztani 37. 1^mæ.

§. 91.

§. 91. akár az osztállyos atya-fiakra nézve sérelmesnek találtatik:

De a' vér ſzerént-való oſztállyos atya-fiakat is meg-sértheti a' féle hamis fel-kérő a' régi, békességes, húzomos birtoknak hazug ſzine alatt ha el-rejtvén a' mind a' két ágra ſzólló eredeti adomány-levelet, új adományt kér-fel a' fiú-ágra, vagy feleségének, vagy leányának nevére újjra fel-kéri a' jóſzágat, az elsö esetben ugyan a' leány-ágat, a' másadikban pedig az oldalas ágon lévö atya-fiakat igyekezvén ki-zárni az azokat illetö gyökös örökségből 36, 38. 1mæ.

Ez az oka: hogy a' gyökösség' egyenlőségére (*ad aequalitatem Juris*) ügyelö perben nem védelmezhetik magokat az al-peres fiak új adományi levéllel, (vagy oſztály-levéllel, vagy a' negyed' ki-adásáról ſzóllo nyugtató levéllel) a' fel-peres leány-ág ellen külömben, hanem ha az eredeti adomány-levél el-veſzvén, és egyéb próba nem lévén a' hitet le teſzik: mert igazságtalanúl-is meg-lehet az új adomány 31. 1mæ.

Ez az oka: hogy, ha az új adományas fiúágnak magva' ſzakadta után valaki azon jóſzágat fel-kérné: ám-bátor meg-mutatná-is a' magva-

ſzakadott fiakra lett új adományt, iktatást, és a' negyed' ki-adásáról ſzólló nyugtató levelet; ha mind-azon-által a' leány-ág bé-bizonyítja, hogy nem csak az új adomány után, hanem annak előtte is birtokában vólt a' jóſzágnak: azonnal el-romlik az adomány *Dec.* 41. *Pag.* 76.

Ki-tetſzik ebből: hogy, ha a' fiúſított (*praefecta*) leánynak iktatásakor a' többi leány-ág a' jóſzágnak birtokában lévén a' fiúſításnak ellentmond: leg-ottan a' fiúſított leánynak hit alatt elő-kell adnia mind-azon leveleket, mellyek azon jóſzágat illethetnék; mert e' féle iktatás arra czéllyoz, hogy a' többi leány-ág ki-zárattassék a' jóſzágból *Dec.* 5. *Pag.* 67.

Valamint azon esetben-is: ha a' fiú-ág az ollyan jóſzágat, mellynek birtokában a' leány-ág-is vagyon, új adomány mellett fel-kérne: ámbár a' birtokban lévő leány-ág az iktatásnak ellene nem mondott; még ſem kereshetik a' fiak a' tiſztá iktatásnak ſzine alatt a' jóſzágat *Dec.* 1. *Pag.* 152.

§. 92.

§. 92. nem csak az új adomány foganatlan;

Egyedül a' régi, békességes, húzomos birtokban lévén helyheztetve az új adománynak ereje, ha ezen ok hamisnak találtatik: azonnal semmibe múlik maga az új adomány-is 37. 1^mæ; ám-bátor egy úttal a' Király' igaza-is fel-lett vólna kérve, és meg-tudván a' Felség ezen álnokságat, vifzfza-veheti az adományt, és másnak oda ajándékozhatja a' jófzágat *Dec.* 10. *Pag.* 68. És ez azon eset, mellyben a' Felség meg-másolhatja fzavát 12. 2^dæ.

Meg-történhetik pedig, hogy az új adományas meg-nem mutathatja öseinek birtokjokat; de egyfzer's-mind az ellent-mondó-is birhatatlannak (*incapax poſſeſſorii*) találtatik a' nemesi jófzágra nézve. Ezen esetben a' Királlyi Ügyéfz béavathatja magát a' perbe, és a' jófzág nekie vifzfza-itéltetik; ám-bátor az új adománnyal a' Király' igaza-is fel-lett-vólna kérve *Dec.* 3. *Pag.* 23.: De, ha az itélet' erejével az új adományas által birtt jófzágra nézve az adomány helyben hagyattatik: többé a' Királlyi Ügyéfz ama' másik réfzre nézve, mely az ellent-mon-

dóknak birtokában vagyon, a' birhatatlanságnak ſzine alatt magát bé-nem avathatja a' végett, hogy a' Király' igazát ki keresse *Dec.* 4. *Pag.* 23.

§. 93. hanem a' hazug fel-kérő meg-is büntettetik, mind a' Felségre,

Sött meg-érdemli azon vak-merő, hogy búját-is lássa csalárdságának. Ugyan azért a' Felségre nézve (ha tudni-illik a' Felséghez tartozandó jóſzágat, úgy mint maga birtoka alatt lévöt, álnokúl fel kéri) úgy mint hitetlen, és hazug 37. 1^mæ minden jóſzágát el-veſzti 30. 2^dæ.

§. 94. mind az osztállyos atya-fiakra nézve.

A' ki pedig a' csalárdúl fel-kértt új adomány által az oſztállyos atya-fiakat az örökségből hamisan ki-zárni igyekezett: a' vér-tagadás' bérében (*poena proditionis fraterni ſanguinis*) maraſztaltatik 38. 1^mæ: az az, minden jóſzága annak adatik által, a' kit az új adomány által hamisan meg károsítani igyekezett; Személlye pedig ugyan annak hólttig-való ſzolgájává tétetik 39. 1^mæ. Sött ha hamis hittel-is tetézte iſzſzonyú gonoſzságát, a' hite-ſzegetség' bérében-is

(*poena*

(*poena perjurii*) maraſztaltatik, az az becstelennek (*infamis*) itéltetik 30. 2dæ: hogy tudni-illik a' reá-háromlott tetemes büntetés által másakat hasonló csalárdságtól el-rettentsen, és így a' büntetés kevésre, a' félelem ſokakra, a' példa mindjájokra terjedjen.

§. 95. A' Nádor-Ispányi adomány

Hunyady János, és Szilágyi Mihály Orſzágunk' Igazgatóinak törvényesen 14. 2dæ §. 39. meg-engedtetett, hogy az érdemes Nemeseknek jóſzágat ajándékozhassanak, hasonló Hatalommal élvén Várday Pál Királlyi Hely-tartó *Lit. collat. Locumt.* 1563. Az uta ezen Hatalomban több ízben meg erösíttettek Orſzágunk' Nádor-Ispánnyai 66. 1609, 30. 1659, 33. 1715, 20. 1741.

§ 96. szorosabb határokkal van környül-véve.

De nem ajandékozhat a' Nádor-Ispány 32 jobbágy hellyen fellyül lévő jóſzágat, azt-is pedig úgy, hogy az egéſz jóſzágtól el-ne ſzakaſztassék 33. 1715; ſem ollyan jóſzágat, a' mellynek már maga a' Felség birtokába lépett 4. 1723; és csak Nemesnek ajándékozhat, 's pedig

dig egynek nem többször egyszernél 14. 2dæ. A' Nádor-Ispányi államányas *) Engedelemnek-is (*Consensus Conditionatus*) csak úgy van foganatja, ha az államánynak bé-töltte az Igazgatása' idejében esik, p. o. Ha a' Nádor-Ispány valamely leányt fiúít, és Nádor-Ispánysága alatt meg-nem hal a' fiú örökös, haszontalan az adomány.

Egyéb-aránt pedig: mind azok, a' mik a' Királlyi adományról mondattak, és még ez-után-is adományi jószágról elő-fordúlnak, többnyire a' Nádor-Ispányi adományra-is ki-terjednek.

*) Államányas a' Királlyi, vagy Nádor-Ispányi Engedelem akkor, midőn a' még életben lévő fiú örökös vagy leányát fiúítja, vagy idegent örökössévé tesz: mert ezen esetekben csak akkor telik-bé az Engedelemnek ereje, ha a' fiú örökös meg-haland.

MÁ-

MÁSADIK RÉSZ

AZ IKTATÁSRÓL.

§. 97. Valamint az iktatásnak

Hogy az adomány ki-nyilvánodjék, és az adományas annál bátorságosabb lehessen minden háborgatók ellen, vagy pedig másak, kik az adomány által ne talán meg-sértetödhettek vólna, annak idejében fel-serkenhessenek: ki-kell azt hirdetni 30. 1^mæ: mely hirdetés abban áll, hogy a' fzomfzédoknak jelen-léttekben el-olvastatván az adomány-levél, az adományas a' fel-kértt jófzágnak birtokába-bé vezettetik (*introducitur*), vagy-is bé-iktattatik (*Statuitur*) *).

*) Hajdontt nem csak az idegeneknek tett örök vállás-tételeket, hanem az 50 forinton felyül lévö zálogos vallás-tételeket-is 63. 1^mæ, és a' Királlyi Táblának Itéleteit foglalás (*Executio*) hel-

hellyett iktatással 19. 2dæ vólt szokás meg-erösíteni ; de e' féle iktató levelekkel nem lehet a' gyökösséget meg-mutatni *Dec.* 13. *Pag.* 69.

§. 98. nagy ereje vagyon,

Arra-való tehát az iktatás (*Statutio*), hogy az által az adomány meg-erösítessék, és a' mi az adomány-levélben a' fel-kérönek oda-ajándékoztatik, az neki vóltta-képpen-is által-adattassék. Oly ereje vagyon pedig ezen iktatásnak, hogy, a' mely jószágba egyszer valaki bé-iktattatik, azt többé senki fel-nem kérheti ; ám-bátor a' bé-iktatott adományas, vagy annak örökösi nincsenek-is annak birtokában *Dec.* 32. *Pag.* 73.

§. 99. úgy foganatlan a' nélkül az adomány :

Oly el-kerülhetetlenül szükséges pedig az iktatás, hogy, ha valaki azt el-mulasztaná : azonnal el-veszténé az adomány minden erejét; ám-bátor egyéb-aránt minden-némü tulajdonságaira nézve hellyes vólna-is. Nem-is lehet azt helyre hozni külömben, hanem ha új adomány-levél másadszor ismét ki-adatik, Ugyan azért :

Ha

Ha a' fel-kérőnek magva ſzakadna, minek előtte bé-iktattatnék, vagy, ha mindjárt bé-iktattatnék-is; de a' jóſzágnak birtokába az ellentmondó által bé-nem ereſztetnék: annak magva ſzakadta által nem lehet fel-kérni azon jóſzágat, mellybe bé-nem iktattatott, vagy a' bé-iktatása után a' birtokába bé-nem ereſztetett *Dec.* 38. *Pag.* 75, *et Dec.* 48. *Pag.* 77. Mind-azon-által a' Királlyi Ügyéſznek nem lehet keresete a' fel-kérőn azon ſzin alatt, hogy magát bé-nem iktattatta §. 29.

§. 100. mellynek-is két-féle erejű

Az e' végett költt iktató parancsolatban (*Mandatum Statutorium*) vagy benne van az egéſz adomány-levélnek foglalatja eme' bé-vezetéssel „*Cum nos attentis, et conſideratis*“ az az: „*Tekintetbe-vévén hiv ſzolgálatjait*“ 's a' t', vagy pedig csak általlyában van az adományról emlékezet eme' bé-vezetéssel „*Dicitur nobis*“ az az: „*Értésünkre esett*“ 's a' t'. Amazt tellyes, ezt pedig fogyatkozott iktató parancsolatnak nevezhetjük. Amannak ereje egy egéſz eſztendőre ki-terjed: ennek foganatja pedig csak 60 napig tart úgy, hogy ha a' féle parancso-

rancsolat mellett, mellybe nincs foglalva az egész adomány-levélnek foglalatja, 60 nap alatt véghez-nem megy az iktatás: többé a' mellett nem lehet azt foganatosan véghez-vinni; hanem egy esztendőnek el-forgása előtt új iktató parancsolatott kell váltani 33. 1mæ.

Még-inkább ki-tetszik e' két-féle iktató parancsolatnak külömbsége abból, hogy az első (magában foglalván az egész adomány-levélnek foglalatját) az adományi gyökösségnek vitatására elegedendő: a' másadik pedig (mivel az adomány-levélnek foglalatját nem foglalja magában) elégtelen a' gyökösség' meg-bizonyítására; ha csak maga' az eredeti adomány-levél-is elő-nem mutattatik 34. 1mæ. Ámbár: elegedendőnek találtatik a' fogyatkozott iktató levél-is a' birtoknak meg-tartására ollyankor, midőn a' birtokos (al-peres lévén) meg-tudja bizonyítani, hogy ősei-is birtokában vóltak a' kérdésben forgó jószágnak: mely esetben méltán lehet azt tartani a' birtokos felől, hogy adomány mellett birja a' jószágat *Dec.* 6. *Pag.* 62.

§. 101.

§. 101. iktató parancsolat mellett

Akár mely bé-vezetéssel légyen az iktató parancsolat: mindenkor szükséges az az iktatásnak végre hajtása végett, és akár mellyiknek ereje mellett véghez-lehet azt vinni. Nem elegendő tehát az adományasnak az adománylevél; hanem az iktatásnak végre-hajtása végett külön parancsolatot kell váltani az ajándékozó Felségtől (vagy Nádor Ispánytól) valamely Személyre, hogy az adományast a' fel-kértt jószág-birtokába bé-vezesse.

§. 102. Király' (vagy Nádor Ispány') Embere által

Azon Személy, a' kinek nevére az ajándékozó Felség (vagy Nádor Ispány) ki adja az iktató parancsolatot, ezen hivataljára nézve Király' (vagy Nádor Ispány') Emberének neveztetik, és hat nehéz girának, vagy-is 24 forintnak büntetése, és az e' végre ügyelő perre tett költségeknek meg-térittetések alatt a' neki szóló parancsolatot el-fogadni tartozik 86. 2dæ.

Kinek-is egyéb tulajdonságain fellyül, gyökös birtokosnak kell lenni azon Vár'megyében,

mellyben a' fel-kértt jószág fekszik 19. 2dæ: különben foganatlan vólna az egész iktatás, és akár-ki más azon törvényes iktatás nélkül szükölködő jószágat fel-kérheti *Dec.* 4. *Pag.* 67, és ha a' több Vár'megyében lévő, és egy adományban foglaltt jószágra nézve ugyan azon egy Személy tenné-meg az iktatást: akkor azon Vár'megyében, a' hol birtoka van az Iktatónak, foganatos; a' hol pedig birtoka nincs, foganatlan vólna az iktatás *Dec.* 22. *Pag.* 71.

§. 103. Hiteles Személlyek előtt

Minek-utánna az ajándékozó Felség (vagy Nádor Ispány) az iktató parancsolatot valamely Káptalannak, vagy Levél-táras Gyülekezetnek (*Locus credibilis*) meg küldötte-vólna, és az Iktató Királlyi (vagy Nádor Ispányi) Embert megnevezte: még e' mellé Hiteles Tanú-bizonyságnak-is kell járúlni, ki-küldetvén e' végre azon Káptalanból, vagy Levél-táras Gyülekezetből egy Személy 10. 1486.

§. 104. egy esztendő alatt

Hogy az iktatás fokára ne hallasztódjék: kiszabta a' törvény 30, 32. 2dæ reá az időt úgy,

hogy

hogy azt az adomány-levélnek ki-adatása' napjától számlálván egy esztendőnek el-forgása alatt (ha csak a' fel-kértt jószágban dühösködő háború, vagy dög halál az iktatást az alatt lehetetlenné nem tenné 23. 1542.) ok-vetetlenül véghez-kell vinni; különben semmibe múlik az egész adomány, és egy esztendő múlván még Kegyelembeli iktató parancsolat mellett (*Statutoriae per gratiam*) sem lehet azt foganatosan véghez vinni; hanem a' jószágat ismét újjra fel-kell kérni §. 99.

Az államányas Királlyi (vagy Nádor Ispányi) Engedelemre nézve-is hasonló-képpen kivan szabva az egy esztendő *Dec.* 19. *Pag.* 70: mely mind-azon-által nem az adomány-levélnek ki-adatásától, hanem a' Király' igazának eredetétől számláltatik p. o. ha valakit örökbe-fogadván ma ki-nyertem-vólna a' Királlyi (vagy Nádor-Ispányi) Engedelmet, és még 10 esztendeig életben maradnék; nem szükséges ugyan ezen 10 esztendő alatt véghez-vinni az iktatást, a' meddig tudni-illik életben vólnék; de halálomnak első napjától számlálván (a' midőn tudni-illik a' Király' igaza támadott) egy esztendő alatt végre-kell azt hajtani; különben erejét veszti az örökbe-való fogadás.

§. 105. pedig helyben kell meg-lenni,

Czéllya az iktatásnak az, hogy azok, kik az adomány által ne-talán meg-sértetődhettek-vólna, annak idejében fel-serkenjenek, és törvényes igazságjokat védelmezhessék *).

Úgy kell tehát meg-lenni az iktatásnak, hogy másaknak értésekre essék: az az nyilvánságosan, mindenek' szemek' láttára, ott helyben, a' jószág' szinén (*in facie loci*) a' helységbeli Nemes, és nemtelen lakósóknak, és a' vidéki számasabb szomszédoknak jelen-léttekben 30. 1^mæ.

Ha azomban a' jószág nagyon meszsze terjed: nem szükséges annak minden aprólékos hozzá-tartozandó részein föld-szintt meg-tenni az iktatást; hanem csak a' jószág' derkán (*in capite Boni*); de mind-azon-által nyilvánságosan ki-kell fejezni, hogy a' jószág' derkán tett iktatás az a'hoz tartozandó, és az adomány-levélben meg-nevèzett pusztákra, és egyéb részekre-is ki-terjesztetik: és akkor úgy vétetődik-fel az iktatás, mint-ha minden pusztákban, telekekben, és egyéb hozzá-tartozandókban föld-szintt megtétetett-vólna *Dec.* 3. *Pag.* 66.

*) Ez

*) Ez az oka, hogy az Ország' Gyülésére mentt követeknek jószágjokban, ugyan az Ország' Gyülése alatt lett iktatás foganatlan 135. 1647; hogy midőn a' birtokos Királlyi, vagy Országos Biztosságban (*Commissio*) foglalatoskodik: jószágában nem lehet meg-tenni az iktatást 32. 1655; hogy a' hatalmasúl el-foglaltt jószágban magát csalárdúl bé-iktattatni nem szabad; mert a' ki-erre vetemednék: a' jószágnak *örök* becsű szerént-való árrában marasztaltatik 45. 1563. Hogy ha valamely Apátursághoz-való jószágat valaki fel-kérne, és magát éppen akkor, midőn az Apáturság ürességben vólt (*Sede vacante*) bé-iktattatná: ám-bátor az iktatásnak senki ellene nem mondott vólna-is, még-is a' tiszta iktatásnak szine alatt a' fel-kérő a' jószágat nem keresheti *Dec.* 4. *Pag.* 153.

§. 106. a' mennyire lehetős:

Ha azomban a' fel-kértt jószágban dühösködő háború *), vagy dög-halál *Dec.* 28. *Pag.* 72. a' hellyben-való iktatást lehetetlenné tenné: megengedi a' törvény 45. 1563 annak véghez-vitelét más a' fel-kértt jószághoz közelébb, de ugyan azon Vár'megyében-lévő hellyen-is; de úgy,

hogy a' fel-kértt jószágnak lakóssai, és szomszédjai az iktatásra idéztessenek, és a' Vár'megyebeli Köz-Tiſztviselők-is (*Magiſtratuales*) jelen-légyenek.

Ugyan azért: ha ugyan azon egy jószágat ketten kértek vólna-fel, és az első adományas nem hellyben, sem azon Vár'megyében iktattatott-vólna-bé, nem-is adhatná hellyes okát más hellyen lett bé-iktatásának: a' későbbi lenne a' nyerttes, a' ki-tudni-illik hellyben iktattatta-bé magát *Dec.* 22. *Pag.* 65.

*) Törvényünk csak a' háborút tette elegendő okká arra, hogy az iktatás a' fel-kértt jószághoz közelébb lévő hellyen meg-lehessen. Nem értetődik ide tehát a' rablók', fosztogatók, pusztítók' háborgatások: mert ezek ellen elegendő bátorságat lehet szerezni *Dec.* 21. *Pag.* 71.

§. 107. meg-készülvén eránta az Iktató levél,

Kötelességében áll pedig a' meg-nevezett Király' (vagy Nádor-Ispány') Emberének, és a' Káptalantól, vagy Levél-táras Gyülekezettől kiküldött Hiteles Tanúnak, hogy azon Hiteles Hellyen

lyen le-tévén a' hitet, az iktatásnak végbe-viteléről, és hiteknek le-tettéről az eſztendőnek, hónapnak, és napnak fel-jegyezttével, önnön kezek' irásával meg-erősített környül-állásos Tudósításokat ugyan azon Hiteles Hellyre bé-adják: mely leg-alább két Káptalan-vagy Gyülekezetbeli Hiteles Személynek keze' irásával még inkább meg-erősítetvén, azon Káptalannak, vagy Hiteles Gyülekezetnek levél-tárjába el-tétetik.

Ezen iktatást bizonyító levelet (*Statutoriae*) egy eſztendő' el-forgása alatt a' fel-kérő fél akár mikor ſzabadon, egy eſztendő múlván pedig parancsolat mellett ki-veheti azon Levéltárból, és ha ne-talán *vigyázátlanúl* valamely csekéllyebb hiba csúſzott-vólna-bé az Iktatók' jelentésekbe: az a' Káptalan, vagy Hiteles Gyülekezet vagy magától meg-igazíthatja, vagy parancsolat mellett meg-igazítani tartozik; de ha a' hiba az iktatásnak velejét érdeklené: az egéſz iktatás foganatlan lenne.

§. 108. de tetemesen-is meg-fenyítetvén a' hite szegett Iktató.

Ha pedig az Iktató Személlyek Tudósításokat hamisan, és csalárdúl tennék-meg: az iktatás

tás egéſzlen ſemmibe múlik, és ezen felyül úgy-mint hamis levél-koholók (*falſarii*) és hite' ſzegettek (*perjuri*) tetemesen-is meg-büntettetnek: mert a' Káptalan-vagy Levél-táras Gyülekezet-beli Személy ugyan jövedelmének el-veſztése mellett hólttig-való tömlöczczel büntettetik; a' Király' (vagy Nádor-Ispány') Embere pedig minden jóſzágát fejével együtt el-veſzti 8. 1435.

§. 9. Ellent-is lehet mondani

Más' tette által reánk háromlott sérelmet ellent-mondással (*Contradictio*) mennyire annyira meg-orvoſolhatjuk, vagy leg-alább igazunkat fenntarthatjuk. Ezen ellent-mondás vagy tulajdon ſzeméllyünkben, vagy kép-viſelőnk által megeshetik nem csak a' Hiteles Hellyeken, hanem azokon kivül-is a' hiteles pecsétü Bíráknak parancsolatjok mellett az a' végre ki-küldendő Hiteles Személlyek előtt, sőtt a' Nemes Vár'-megyének köz Gyülekezetén-is, birtokunk oltalma végett ugyan egy eſztendő alatt, igazságunk' fenn-tartáſa végett pedig 32 eſztendő alatt: mely 32 eſztendő alatt az idő' múlttát elvágjuk ugyan §. 16, és a' pert az alatt akár mikor el-kezdhetjük, sőtt ezen ellent mondásunkat

min-

minden 32dik esztendőben meg-újjíthatjuk; de azért az ellent-mondás nem ezközöl igazságat; hanem azt, ha van, csak fenn-tartja.

§. 110. az iktatásnak

Ily ereje lévén a' közönséges értelemben vett ellent-mondásnak, sokkal jelesebb az iktatás ellen tett, és szorosabb értelemben vett ellent-mondás: mert ez által, ha egyéb-aránt fontos, még a' Királlyi (vagy Nádor-Ispányi) adomány-is semmivé tétettethetik: midőn tudni-illik vagy a' más által helytelenül fel-kértt jószágnak birtokossa annak birtokából, hogy azt meg-tartsa, ellent mond az iktatásnak, nem eresztvén-bé a' fel-kérőt; vagy az, a' ki számat tart a' fel-kértt jószághoz, annak birtokán kivül ellent-mond az iktatásnak, hogy azt viszsza-vehesse a' fel-kérőnek kezéből, tagadhatatlan igazság lévén az, hogy még a' Felség sem ajándékozhatja-el a' másét.

§. 111. külömb-féle módon,

Az ellent-mondás tehát vagy birtokból (ha az ellent-mondó birja a' fel-kértt jószágat), vagy birtokon kivül (ha a' fel-kérő már birtokában

van a' jószágnak) esik-meg. Foganatos-is az ellent-mondás, akár tétessék az-meg személlyesen az ellent-mondó által, akár az ellent-mondó' nevében a' gazdaság-beli Tiszt, vagy jobbágy (ha mindjárt nem volt-is reá meg-kérve), vagy más akár mely Személy (ha mindjárt nem függ-is az ellent-mondónak Úri hatalmától), annál inkább tehát a' reá kértt kép-viselő' által, akár szóval, akár irásban (de nem vétetődik-bé a' küldött levél *miſſilis* által tett ellent-mondás), akár légyen ki-téve az ellent-mondás' oka, akár nem, akár általlyában (*in genere*), akár államányosan (*conditionate*) p. o. a' mennyire sérelmére lehetne az iktatás *Dec.* 20. *Pag.* 70.

§. 112. sött más hellyett-is,

És így: ha az egész Nemzetségből csak egy mond-is ellent, még-is mindjájoknak igazságát fenn-tartja: sött, ha a' zálogos birtokos mond-is ellent, a' jószágon fekvő sommára nézve; még-is az örökösnek igazát fenn-tartja úgy, hogy az örökös ez illyen ellent-mondás mellett kínszerítheti a' fel-kérőt kéreménnyének oka' adására *) *Dec.* 46. *Pag.* 77. Mind-azon által ezen esetben (ha tudni-illik egyedül csak a' zálogon

fekvő

fekvő pénznek oltalmára nézve mondott-vólna ellent a' zálogos birtokos) zálogjának meg-mutatására, és pénzének fel-vételére rövid perrel kínszerítheti ötet a' fel-kérő a' nélkül, hogy a' fel-kérésnek okát tartoznék adni a' zálogosnak *Dec.* 20. *Pag.* 202.

Valamint szinte: azon esetben-is, ha a' Felség a' Kamara' jószágát valakinek oda ajándékozná, és azon jószágban lévő birtokosok ellent-mondanának: a' fel-kérő nem tartozik egyéb okát adni kéreménnyének, ha azt meg-mutatja, hogy valaha az egész jószágat a' Kamara birta, és az ellent-mondóknak birtoka csak ideig-való vólt benne: mert ezek zálogosok lévén az örökösnek gyökösségét nem hozhatják kérdésbe *Dec.* 54. *Pag.* 79, sött félre-tétetvén az ellent-mondások, a' mennyire a' fel-kértt jószágat az *iktatás' idejétől fogva* pusztították-vólna, az okozott károkat meg-téríteni tartoznak az adományasnak *Dec.* 10. *Pag.* 45.

*) Sött, ha az ellent-mondó zálogos Fél az-után a' zálogot az örökösnek viszsza-bocsátja: bár az ellent-mondásnak oka' adására idéztetvén a' Törvény előtt meg-nem jelenik-is; még sem

vet-

vetheti-ki az adományas, a' már birtokban lévő örököst a' fel-kértt jószágból; hanem tartozik őtet az ellent-mondás' oka' adására idéztetni *Dec. 5. Pag. 153.*

§. 113. vagy a' veszedelmes 15 nap alatt

Az ellent-mondásra 15 nap (az iktatásnak kezdetétől számlálván) vagyon törvényesen egy-általlyában ki-rendelve. És így: nem csak a' birtokosok, hanem a' birtokon kivül-valók-is 15 nap alatt az ellent-mondásokat meg-tenni tartoznak; de leg-inkább a' birtokból lévő ellent-mondásra nézve teſz külömbséget ezen veſzedelmes 15 napnak meg-tartása, vagy el-henyélése: tudni-illik vagy ellent-mondhatnak ott mindjárt hellyben, és tüstént az iktatás' alkalmatosságával az Iktató Személlyek előtt, vagy harmad nap alatt (mert három nap kell hellyben tartózkodni az Iktató Személlyeknek) ugyan ott hellyben.

§. 114. az Iktatók előtt,

De ha mindjárt a' harmad napot el-henyéltéis az ellent mondó; még akkor-is, minek utánna már

már az Iktató Személlyek útnak eredtek-vólna, vagyon alkalmatos ideje az ellent-mondásnak egéſz 15^{öd} napig, az iktatásnak első napjától ſzámlálván (mert 15^{öd} napig még nem adattatikbé az iktatásról tett Tudósítás), de úgy ám, hogy az Iktató Személlyek előtt tétessék-meg: az, az, hogy mind a' Királlyi (vagy Nádor-Ispányi) Ember, mind pedig a' Káptalan-vagy Levél-táras Gyülekezet-beli Hiteles Személy *együtt* jelen légyenek.

§. 115. a' birtokosnak jeles haſznával,

Ezen 15 nap alatt lett ellent-mondásból nagy haſzon háromlik azokra, a' kik a' jóſzágnak birtokából ellent-mondanak: mert a' jóſzágnak birtokában a' per' ki-meneteléig bátorságosan meg-maradnak, és a' fel-kérőt addig bé-ereſzteni nem kötelesek; sőtt ha a' fel-kérő a' 15 nap alatt birtokból lett ellent mondást nem tekintvén, a' jóſzágat hatalmasúl el-foglalni méréſzlené: annak *köz* becsü ſzerént-való árrában maraſztaltatik *) 59. 1492. Mely boldog pedig a' birtokos ellent-mondónak ſorsa a' per' folyttában-is, a' 123^{dik} §-ból ki-fog tetſzeni.

*) De

*) De ha valaki az adományast azon okból perrel meg-támadná, hogy a' jószágat az ellent-mondás ellen el-foglalta: ámbár általlyában meg-mutathatná-is, hogy az attya az iktatás előtt birtokában vólt; de ha ellenben az adományas-is általlyában bé-bizonyíthatja, hogy az-is, a' ki után a' jószágat fel-kérte, hasonló-képpen annak birtokában vólt: azon esetben, ha a' fel-peres nevezetesen azt meg-nem mutatja, hogy az Attya az iktatáskor, vagy éppen annak előtte, éppen a' fel-kértt jószágnak valóságos birtokában vólt: nem lehet keresete az al-peresen *Dec. Cur. Pag.* 153.

§. 116. vagy az után esztendő alatt

Ha el-múlaſztotta-is valaki a' birtokból-való ellent-mondást 15 nap alatt, ſokat veſztett ugyan késedelmessége által; de még van ideje, hogy az iktatásnak az után-is ellent-mondhasson. De ezt sem lehet hoſzſzú pórázra hagyni: Mert a' törvény egy eſztendőt (hasonló-képpen az iktatásnak elsö napjától ſzámlálván) ſzabott csak-ki a' végre, hogy a' kik az adományi jóſzágra ſzámat tarthatnának, fel-ſerkenjenek, és igazság-

jokat

jokat fenn-tartván azt 32 eſztendő alatt (különben idejét múlja) ok-vetetlenül ki-kereshessék, nem haſználván nekiek többé az ellent-mondásnak minden 32 eſztendő alatt leendő meg-újjítása §. 10.

§. 117. akár mely Hiteles Hellyen;

Ezen későbbi ellent-mondásra már nem ſzükséges, hogy az az Iktatók előtt légyen-meg; de meg-kivántatik, hogy valamely Hiteles Hellyen, Káptalannál, vagy Levél-táras Gyülekezetnél menjen-véghez; különben foganatlan lenne.

§. 118. de már csekéllyebb foganattal.

El-múlaſztván tehát a' 15 napot méltán veſzedelmesnek (*fatalis*) mondhatjuk mind ezen időt; mind az annak el-henyéléséből ſzármazott boldogtalan sorsát az ellent-mondónak. Mert ellent-nem mondván 15 nap alatt az iktatásnak, a' jóſzágba minden akadály nélkül leg ottan béléphet a' bé-iktatott adományas, a' késedelmes birtokos *) tartozván azt neki által-engedni **): és ám-bátor ellene-mond-is az után az iktatásnak valamely Hiteles Hellyen, egy eſztendőnek el-

for-

forgása alatt; mind-azon-által a' birtokon kivül lett késedelmes ellent-mondás által csak a' nyelére tehet szert a' veszett fejszének, azt nyervén egyedül, hogy az igazát fenn-tartván, azon jószágát hoszszas, nehéz, és költtséges perrel kell nekie viszsza-keresni 46. 1563, mellynek birtokából (ha annak idejében vigyázottvólna) könnyebben védelmezhette-vólna magát.

*) Ki-tetszik ezekből, hogy a' veszedelmes 15 nap csak azokra nézve tesz külömbséget, a' kik az iktatáskor a' jószágnak birtokában vagynak; mert a' kik annak birtokán kivül vagynak: mint egy, akár mikor mondjanak-ellent egy esztendő alatt.

**) Ámbár ugyan a' tiszta (*pura*) iktatással jár az, hogy az iktatott fel-kérő azonnal birtokába léphet a' fel-kértt jószágnak, ha tudni-illik 15 nap alatt ellent-nem mond a' birtokos; mind-azon-által csak ugyan meg történhetik az-is, hogy a' birtokos annak idejében akár mi okra nézve nem mond-ellent az iktatásnak, és még-is az iktatottat nem ereszti-bé a' jószágba: mely esetre a' Vidéki (*Districtualis*) Tábla eleibe idézteti ötet a' fel-kérő, az iktatásnak tisztaságában (*puritas statutionis*) hellyheztetvén keresetét. Ez az oka,

hogy

hogy a' tiszta iktatás nem elegedendő a' birtoknak vítatására: mivel tiszta lehet az iktatás, és még-is meg-gátoltathatik a' jószágba-való menetel *Dec.* 7. *Pag.* 62.

§. 119. A' két-féle képp' lett hellyes ellent-mondásból

Az, a' ki a' fel-kértt jószághoz számat tart, vagy birtokában van annak az iktatáskor, vagy nincs, és ha birtokában van-is, vagy ellent-mondott az iktatásnak a' veszedelmes 15 nap alatt, vagy nem: és így vagy birtokból lett-meg az ellent-mondás 15 nap alatt, vagy birtokon kivül, ha, vagy már az iktatáskor nem vólt a' jószág' birtokában az ellent-mondó, vagy birtokban lévén a' 15 napot el-henyélte. Mindenek előtt tehát azt kell szemmel-tartani: birtokból vólt e' az ellent-mondás, vagy birtokon kivül?

§. 120. két-féle per támad:

Mert: valamint az annak idejében, és rendje szerént lett hellyes ellent-mondás vagy birtokból, vagy birtokon kivül esett-meg; úgy e' két-féle ellent-mondásból két-féle per támad; nagyon külömbözik pedig e' két-féle per egy-mástól ki-

vált a' fel-peresre, és a' próbák' nehezére nézve.

§. 121. egyike az ellent-mondásnak oka' adására,

Azt tudni-illik, a' ki a' birtokból ellent-mondott, a' Királlyi Tábla eleibe idézteti a' birtokon kivül-lévő adományas *), hogy adja okát ellent-mondásának 15. 1481.

*) Akár birtokból, akár birtokon kivül lett az ellent-mondás az Iktatók előtt, mindenkor szokott az ellent-mondó 15ód napra a' Királlyi Tábla' eleibe idéztetni az Iktatók által; de ezen idéztetés csak azt jelenti, hogy azon időtől fogva peres lett a' jószág; egyéb-aránt pedig kötelessége mindenkor a' fel-peresnek, hogy a' Királlyi Tábla előtt külön kéretet (*Actio*) nyújtson-bé, és úgy idéztesse a' másik Felet annak rendje szerént 26. 1723.

§. 122. másika pedig az ellent-mondás' vítatására ügyelvén:

De midőn valaki birtokon kivül mond-ellent az iktatásnak, ő neki kell fel-peressé lenni, és ellent-mondását vítatni: és így ő idézteti a' Királlyi

tállyi Tábla eleibe a' fel-kértt jószágnak birtokában lévő adományast, hogy fogadja-el okát az ellent-mondásnak 27. 1486.

§. 123. amabban ugyan a' fel-kérőre,

Az ellent-mondás' oka' adására (*ad dandam Contradictionis rationem*) ügyelő perben természetes az, hogy az adományas légyen felperes, úgy mint a' birtokon kivül-való kereső Fél.

Valamint pedig minden perben közönségesen a' fel-peresnek kell meg törni a' jeget, és okát adni keresetének: úgy ebben-is tartozik az adományas az adomány-levélben ki-tett okát adni kéreménnyének (*titulum impetrationis docere*). Tartozik tehát meg-mutatni vagy a' magva-szakadásnak, vagy a' párt-ütésnek, vagy a' Király' igazának (a' mint tudni-illik az adomány-levélben ki-van téve) *valóságát*, és a' Királyi igazságnak (ha ebben hellyhezteti keresetét) vagy magva-szakadásból, vagy párt-ütesből lett eredetét 61, 62, 63, 65, 66, 67, 72, 73: tartozik tovább meg-mutatni, a' magva-szakadottnak, vagy párt-ütőnek valóságas *birtokát* *) §. 60, 68. Sőtt (ha a' magva-szakadás, vagy

párt-ütés a' 32 eſztendőt fellyül múlta) a' magvaſzakadottnak, vagy párt-ütőnek birtoka mellett, annak adományi *gyökösségét*-is tartozik környüllállásosan bé-bizonyítani §. 59, 69.

Míg ezeket nyilvánságosan, és környüllállásosan meg-nem mutatja **), mind addig nem tartozik az ellent-mondó okát adni birtokának *Dec.* 1. *Pag.* 6; mert boldogabb a' birtokosnak ſorsa, és meg-czáfolhatatlan az az igazság, hogy a' kereső fél tartozik minden-képpen elő-adni keresetének okát, ő reá háromolván a' próbának nehezebb terhe ***).

*) Ha tehát a' Felség valamely várat a' hozzá-tartozandókkal együtt el ajándékoz, és a' hozzá-tartozandó helységek közül egyet más birna; *azon* birtokos pedig a' *helységre-nézve* az iktatásnak ellent-mond: azon perben, mellyet a' fel-kérő, vagy annak maradéki a' gyökösségnek ki-keresése végett indítanának a' birtokban lévő ellent-mondó ellen, nem elegedendő nekiek megmutatni: hogy a' kérdésben forgó helység a' felkértt várhoz tartozandó; hanem egyszer's-mind azt-is bé-kell bizonyítani, hogy azon helységet vagy birta a' Felség, vagy igazsága vólt hozzá: mert szinte illyen próbát kellett-vólna elő-adni

a'

a' Felségnek-is, ha azon helységet ki-akarta-vólna keresni *Dec.* 5. *Pag*, 62.

Szinte: ha egy helységnek, mellyben több birtokosok vannak, valamelly részét kérne valaki-fel: ámbár a' magva-szakadott Nemzetségnek azon helységben vóltt gyökösségét, és birtokát általlyában meg-mutatná-is az adományas; még azon felyül az-is meg-kivántatik, hogy mind a' gyökösséget, mind a' birtokot, és annak holfekvését nevezetesen ki-is jegyezze, és meg-mutassa, hogy ugyan azon részt birta a' magva-szakadott, mellynek birtokában vannak az alperes ellent-mondók *Dec.* 33. *Pag.* 74. Egy szóval: a' mennyire a' birtokot meg-mutathatja, annyiban áll csak-meg-az adomány; és a' mennyire meg-nem mutathatja, dugába dűl az adomány *Dec.* 44. *Pag.* 77.

**) Tartozik tehát a' birtokon kivűl-való adományas környűl-állásos okát adni kéreménnyének. De ha egyszer a' fel-peres ezen kötelességében el-járt: leg-ottan tartozik a' birtokban-lévő ellent-mondó-is okát adni birtokának. Ugyan azért: ha több külömb-féle Nemzetség kérne-fel egyetemben valamely jószágat, és azok közül csak az egyik szállana perbe az ellent-mondók-

kal: minek-utánna ez a' közös kéreménynek okát meg-mutatta-vólna, leg-ottan nem csak magára nézve, hanem a' többi hellyett-is okát kívánhatja a' közös iktatás ellen tett ellent-mondásnak, és így egy a' fel-kérők közül a' többinek is fenntartja igazát *Dec.* 6. *Pag.* 67.

***) A' birtokon kivül-való adományas által elő-hozandó próbáknak neheze egy-általlyában egyedül ôtet illeti úgy, hogy ha mindjárt meg-nem jelent-is az idéztetésre az ellent-mondó, és így ennek fejessége (*Contumacia*) miatt a' jószágba bé-vezettetik a' fel-kérő; ha mind-azon által az ügye vesztett ellent-mondó a' pert meg-újjítja, és azt meg-mutatja, hogy birtokból mondott-ellent: leg-ottan kötelezteték az adományas szinte úgy okát adni kéreménnyének; mint-ha birtokon kivül vólna *Dec.* 49. *Pag.* 78; nem-is tartozik az ellent-mondó azon újjított perben mind addig okát adni ellent mondásának; míg az adományas hellyes okát nem adja kéreménnyének *Dec.* 50. *Pag.* 78.

§. 124.

§. 124. ebben pedig az ellent-mondóra háromlik a' probának nehezebb terhe;

De az ellent-mondás' vítatására (*ad recipiendam Contradictionis rationem*) ügyelő perben, a' birtokon kivül-levő ellent-mondó lévén a' kereső fél, ő reá háromlik a' probának nehezebb súllya: nem-is tartozik a' birtokban lévő adományas *) mind addig okát adni kéreménnyének, míg az ellent-mondó, fel-peres léttére, fontos próbákkal nem szorítja őtet *Dec.* 2. *Pag.* 66, itt-is boldogabb lévén a' birtokosnak sorsa.

Tartozik tehát a' birtokon kivül-való ellent-mondó nem csak gyökösségét, hanem előbbeni birtokát-is meg-mutatni a' kérdésben-forgó jószágra nézve **) *Dec.* 15. *Pag.* 69, és *Dec.* 18. *Pag.* 70. És ha maga az ellent-mondó Személy nem vólt a' jószág' birtokában az iktatáskor: akár melly régi birtokjokat bizonyítsa-is-bé őseinek; az által a' gyökösségét még-nem-mutatja-meg, és ellent-mondásának elegendő okát nem adja *Dec.* 52. *Pag.* 78.

Ellenben: ha mindjárt nem mutathatná-is meg-vérségét az ellent-mondó a' magva-szakadtra

nézve; ha mind-azon-által bé-bizonyítaná azt, hogy ősei osztoztak a' kérdésben lévő jószágban, és a' reájok esett részre új adományt kértek-fel a' magva szakadottnak őseit-is bele-foglalván az új adományba: ezen környül-állásokban elegedendő okát adja ellent-mondásának, és az adományt el-rontja *Dec.* 37. *Pag.* 75.

*) Sőtt még azon esetben-is, midőn a' felkértt jószágnak egy részében az adományas, másikban pedig az ellent-mondó vólna: ám-bátor az egész jószágat érdeklette-is az ellent-mondás; mind-azon-által tartozik elősör az ellent-mondó okát adni ellent-mondásának azon részre nézve, mellynek birtokában van az adományas *Dec* 51. *Pag.* 78.

**) Csak ebből-is ki-tetszik: mely fontos következései vannak a' 15ödnap alatt tett, vagy el-múlasztott ellent-mondásnak.

§. 125. de nem éppen mindenkor a' fel-peresre.

Ritkán szokott meg-történni, hogy a' birtokban lévő adományas bizván igazságában, Törvény eleibe idézteti az ellent-mondót, hogy adja okát ellent-mondásának; ámbár birtokon kívül

vül mondott vólna-ellent. Ezt csak azért szokta néha meg-tenni a' fel-kérö, hogy a' meg-sértetett iktatását orvosolja-meg, és magát, vagy örökösit az ellent-mondónak jövendö-beli megtámadása ellen bátorságossá tegye. De meg-is történhetik ám, hogy igen sokat bizván igazságában, a' jószágtól el-essék: ha tudni-illik az ellent-mondó elegedendö fontos okát adná ellent-mondásának. És ez illyen perben adhatná magát azon ritka, és elsö tekintettel mint egy lehetetlennek tetszö eset elöl, hogy a' fel-peres viszsza-veréssel, vagy ellent-állással éljen.

Vallyon nem vólna-e' tanácsosabb a' jószágnak birtokában békével maradni, és az ellentmondást ellent-mondásnak hagyni; mint sem az igazságában magát igen el-bizni, és az ellentmondót önnön szándékja ellen-is igazának kihajházttára mint egy kínszeríteni: kinek talán esze' ágában sem lett-vólna a' fel-kérött békességes birtokából ki-vetni? Az ollyan pernek-is, mellyet leg-igazságosabbnak tartunk, kétséges lehet ki-menetele, nem tudván mi fekszik másnak Levél-tárjában. Osztán: csak 32 esztendeig tarthatna valamit az adományas az ellent-mondótól: mert, ha az alatt a' pert el-nem kezdi *),

örökre foganatlan leſz az ellent-mondása úgy, hogy annak minden 32dik eſztendő alatt teendő meg-újjítása ſem vétetődik-többé ſzámba.

Szinte úgy meg-történhetik az-is, hogy az ellent-mondó lévén a' jóſzágnak birtokában, ha a' fel-kérő nem idézteti őtet az ellent mondásnak oka' adására, maga az ellent-mondó idéztetheti a' birtokon kivül-lévő adományast kéreménnyének hellyes oka' adására. Mind a' két esetben az al-peresre háromlik a' próbának nehezebb terhe.

*) Ki-bizonyodik mind-ezekből az, hogy az ellent-mondás nem szerez azonnal igaz ágat; ha nem azt, ha van, csak fenn-tartja: hogy tudni-illik az ellent-mondó a' meg-sértetett igazságát törvényesen ki-kereshesse, és sérelmét meg-orvosolhassa.

§. 126. És így három-féle lévén az iktatás,

Az ellent-mondásra nézve három-féle az iktatás: tudni-illik vagy *tiſzta*: ha a' törvényes idő' alatt ſenki ellene-nem mondott; vagy *meg-sértetett*: ha valaki ellene-mondott; vagy *meg-tiſztúltt*: ha az ellent-mondásnak ereje akár-mi-

mó-

módon el-enyíſzett, p. o. ha az ellent-mondás éránt indított per alatt az ellent-mondónak magva ſzakad; vagy a' fel-kérővel béke-kötésre (*Transactio*) lép, által engedvén néki a' jóſzágat; vagy ha az ellent-mondásnak oka Törvény előtt meg-visgáltatván helytelennek találtatik, és a' jóſzág a' fel-kérőnek tovább-is törvényesen oda itéltetik; vagy ha az ellent-mondó ellent-mondásától el-áll; de mind-azon-által, midőn valaki más hellyett ellent-mond; ha mindjárt el-áll-is az ellent-mondástól; nem árthat annak, a' ki hellyett tette az ellent-mondást: a' mint ez a' 112dik §-ból ki-tetſzik: és egyéb-aránt-is, midőn valaki az ellent-mondását viſzſza-veſzi: Hiteles Hellyen kell ezen viſzſza-vételnek-is meglenni; valamint maga az ellent-mondás Hiteles Személlyek előtt történt. Ha pedig némellyek az iktatáskor ellent-mondanának, és ellent-mondásoktól tüstént el-állanának; ez éránt pedig megtennék ugyan az Iktatók hiteles jelentéseket; de az ellent-mondókat nevezetesen meg-nem neveznék a' jelentésben: e' féle hibás iktatás mellett nem kereskedhetnék az iktatott adományas *Dec.* 3. *Pag* 153.

§. 127.

§. 127. erősebb ugyan valamenttég a' tiszta,

Tiſzta iktatásnak nevezzük tehát azt: mellynek a' törvényes idő alatt senki ellene-nem mond. És még-is meg-történhetik néha, hogy ha ſenki nem mond-is ellene az iktatásnak: még se ereſztetik-bé az iktatott a' jóſzág' birtokába. Ezen esetre van rendelve a' tiſzta iktatásból (*ex puritate statutionis*) való ügyelet a' Vidéki Tábla előtt azok ellen, kik a' más által fel-kértt jóſzágnak birtokában vannak a' nélkül, hogy az iktatáskor ellent-mondottak-vólna: mely pernek az a' ki menetele, hogy az ellent mondást elhenyélő birtokos a' jóſzágból ki vettetik, és az adományas a' birtokba lép: ugyan azért maga a' tiſzta iktatás nem elegedendő a' birtoknak vítatására *Dec. 7. Pag. 62.*

§. 128. de annál erőtlenebb a' meg-sértetett iktatás;

A' meg-sértetett iktatás pedig oly erőtlen a' többi köztt, hogy ha p. o. a' jóſzág egyedül a' fiú-ágra lett-vólna fel-kérve, és az iktatásnak a' leány-ág nem csak ellene-mondott: hanem

a'

a' birtokban meg-is maradott: ha mindjárt kihalna-is a' fiú-ág, és így annak magva' szakadta által más valaki fel-kérné a' jószágat, és az a' féle fiú-ágra lett adomány-levelet elő-mutatná; ha mind azon-által a' birtokban lévő leányak régi birtokjoknak meg-bizonyítása mellett a' fiak' iktatások ellen tett ellent-mondásokat meg-mutatják: az idegen fel-kérő el-esik keresetétől *Dec.* 17. *Pag.* 70.

Ha tehát az iktatásnak valaki birtokból ellent-mondván, az adományast bé-nem ereszti a' jószág' birtokába, és ennek, minek előtte iktatását az ellent-mondástól meg-mentette (*depuravit*), magva szakadna: az ő magva' szakadta által nem kereshet a' Felség örökösödést *Dec.* 26. *Pag.* 59.

§. 129. ámbár a' Felségre nézve nem árt a' fogyatkozott iktatás.

Minek-utánna a' Felség a' jószágat valakinek oda-ajándékozza: leg-ottan úgy le-mond minden igazáról, hogy szavát többé meg-nem másolhatja: ugyan azért, ha vagy éppen nem, vagy hibásan iktattatott vólna-is-bé az adományas: ezen

okból

okból nincs rajta keresete a' Királlyi Ügyésznek *Dec.* 2. *Pag.* 55., *Dec.* 28. *Pag.* 60.

§. 130. Az újjított iktatásban

Minek-utánna az ellent-mondás által meg-sértetett-vólna az iktatás, és azért perre szakadtak-volna a' felek: vagy hellyesnek találtatik az ellent-mondásnak oka, és akkor el-rontatván az adomány el-esik a' jószágtól a' fel-kérő; vagy helytelennek itéltetik az ellent mondás, és akkor hellyben-hagyattatván az adomány, a' fel-kérőnek oda itéltetik a' jószág.

De mivel az előbbeni iktatás az ellent-mondás által mennyire annyira meg-sértetett, meg-kell orvosolni ezen sérelmet: melly végre a' nyerttes fel-kérő a' Királlyi Táblának itélete mellett, a' fel-kértt, és törvényesen is oda-itéltt jószágnak tellyes uradalmába hellyheztettetik az a' végre ki-küldött Biró által az öszvehivott szomszédoknak jelen-léttekben: mellyet újjított iktatásnak (*Restatutio*) nevezhetünk; mivel ez által az előbbeni iktatás meg-újjíttatik, és meg-erősítetik: ámbár formájára nézve nem egyéb, hanem törvényes foglalás (*Executio Judiciaria*).

§. 131.

§. 131. foganatlan az ellent-mondás.

Nem egyéb lévén az ismételt iktatás, hanem törvényes foglalás (mivel ez által a' Királlyi Táblának itélete végre hajtatik), ha ennek-is ellent-mondana az ügye-veſztett fél, és így az újjított iktatást, vagy-is a' törvényes itéletnek végre hajtását meg-gátolná: ezen tette már nem ellent-mondás gyanánt, hanem vagy viſzſza-verés (*Repulsio*), vagy ellent-állás (*Oppositio*) képpen vétetődik-fel: ugyan azért nem az ellent mondásnak, hanem vagy a' viſzſza-verésnek, vagy az ellent-állásnak oka' adására idéztetik ugyan a' Királlyi Tábla' eleibe, a' hol tudni-illik az előbbeni per folyott.

HARMADIK RÉSZ

A' GYÖKÖSSÉG' KI-KERESÉSÉRŐL.

§. 132. Az adományból származott

A' jószágnak uradalmához eredeti módon jutunk egyedül csak a' Királlyi (vagy Nádor Ispányi) adomány által: és így a' gyökösséget (*radicalitas juris*) csak az tulajdoníthatja magának, a' ki meg-mutathatja, hogy a' jószág adomány szerént illeti őtet: következés-képpen a' *gyökösség egyedül az adományból származik.*

§. 133. gyökös

Azért tehát, hogy örökség képpen bir valaki ősi jószágat; éppen nem következik, hogy gyökössége-is vagyon benne. Más az ősiség (*aviticitas*), más pedig a' gyökösség: ez egyedül az adományból ered: ama' pedig az ősi bir-

birtokon, és osztállyon épitetik úgy, hogy ámbátor nem adomány szerént, hanem örökös vallás mellett, vagy idő' múltta által 's a' t' jutott valaki a' jószághoz; de ha egyszer osztályba mégyen a' maradékok köztt, és firól fira marad, leg-ottan ősi jószágnak mondattatik. E' féle ősiségről a' 7dik, és 8dik részben leszen bővebb emlékezet: ezen résznek tárgya egyedül csak a' gyökösség.

§. 134. örökösséget

Már a' 41dik, 42dik, 43dik §-okban megvagyon mutatva, hogy a' fel-kértt jószág a' törvény szerént való örökösökre-is száll, az az: vagy a' fiakra, ha mindjárt nem vólna-is rólok emlékezet az adomány-levélben; vagy mind a' két ágra, ha az adomány-levél *mind a' két ágra* ki-terjed: és így azon jószág, mely a' fél-kérőre nézve szerzemény vólt, az örökösökre nézve gyökös örökséggé válik.

§. 135. az idegenek'

Ámbár pedig a' fel-kérő bé iktattatott az adományi jószágba, és annak valóságas birtokába-is lépett; meg-történhetett még-is a' mostoha

idők' viszontagságaik által, hogy a' gyökös örökösök el-estek örökségjek' birtokától, és Eleik által véres vér-ejtékkel szerzett örökségjekben *idegenek* szedik az epret. Ezek tehát, a' mellyek itt elő-fordúlandanak, csak az idegenekre nézve értetődnek: mert a' vér szerént-való osztállyos atya-fiak ellen leendő ki-keresése az ősiségnek, és osztállyosságnak a' 7dik részben fog-elő-jönni.

§. 136. kezekből

Ámbár pedig a' másé után áhsítozó tehetősebbeknek hatalmasságok szám-ki-vethette eme' magokkal tehetetlen egy-ügyüeket gyenge birtokjokból; de egészlen el-nem ölhette igazságjokat, ezekre-is ki-terjedvén Törvény hozóinknak igazságra vágyó gondosságok: midőn nekiek gyökös örökösségnek ki-keresttére ügyelő módot ki-szabta.

§. 137. egyedül

Meg-nehezítetett mind-azon-által ezen örökségjekből ki-vettetett szánakadásra méltó boldogtalanoknak sorsok annyiban, hogy, midőn önnön sajátjokat keresik, a' leg-nehezebb probakövön kell kereseteknek által-menni, *ok-vetetlenül*

lenül tartozván gyökösségjeket meg-mutatni *Dec.* 1. *Pag.* 60.

§. 138. az eredeti

Mellyre-való nézve köteleztetnek az eredeti adomány-leveleket elö-mutatni *Dec.* 1. *Pag.* 60. Ám-bátor tehát ki-nyilvánodjék-is az valamely iromány-ból (*Inſtrumentum*), hogy a' fel-peresnek ösei a' kérdésben-lévö jószágat adomány, és iktatás mellett birták; hogy a' vóltt adomány-levél az idök' mostohaságok által a' Hiteles Levél-tárból el-veszett; hogy a' fel-peresnek ösei a' jószágnak valóságas birtokában vóltak; ám-bátor az el veszett eredeti levélnek hiteles mássát (*Transumptum*) elö-adná-is; noha ugyan ez elegendö annak meg-mutatására, hogy vólt, és el-veszett az eredeti levél; még-is mind ezen probákat (hellyben hagyván ugyan a' Királlyi Tábla) elégteleneknek találta a' Hét-Birás Tábla a' gyökösségnek vítatására *Dec.* 4. *Pag.* 61 *et* 208. Az eredeti adomány, vagy más ki-válttság-levélnek hiteles mássa elegedendö tudni illik az al-peresre nézve a' birtoknak meg-tartására; de elégtelen a' keresö félnek *Dec.* 2. *Pag.* 30.

§. 139. adomány-levélnek,

Mivel a' gyökösség csak az adományból származik: azt egyedül csak az adomány-levélle[l] lehet meg-mutatni: mellyet-is ok-vetetlenül elő-kell adni a' fel-peresnek. Ugyan azért az örök vallás-tétel-levél mellett sem lehet gyökösséget keresni: ha egyszer's-mind a' fel-peres meg-nem mutatja magának az el-adónak mind gyökösségét, mind birtokát *Dec.* 20. *Pag.* 65.

§. 140. vagy tellyes iktató levélnek,

Csak ugyan, ha az eredeti adomány-levél kéznél nem vólna, ki-pótolhatja azt leg alább a' *tellyes* iktató levél (mellyben tudni-illik az adomány-levélnek foglalatja bé-van irva); de ellenben a' fogyatkozott iktató levél, mellyben tudni-illik az adomány-levélnek foglalatja nincs bé-irva, ámbár ugyan elégséges vólna az al-peresnek a' birtok' védelmére; de a' gyökösség' vítatására semmi hasznot nem hajt a' fel-peresnek.

§. 141. és egyszer's-mind az előbbeni,

Sőtt még az eredeti adomány-levél, vagy tellyes iktató parancsolat sem elegendő a' gyökösség' vítatására; ha csak egyszer's-mind osztály-levelekkel, vagy 60 esztendőt fellyül-nem halladó hiteles Tanú bizonyságakkal azt-is meg-nem mutatja a' fel-peres, hogy ősei birtokában vóltak valaha a' kérdésben-forgó jószágnak *Dec.* 1. *Pag.* 60.

§. 142. vóltta-képpen való,

De ha mindjárt elő-mutathatná-is a' fel-peres az eredeti adomány-levelet, a' tiszta iktatásról szólló levéllel, a' meg-erősítő (*Confirmatoriae*) adomány-levéllel (mely által a' Felség az előbbeni adományt meg-erősíti), határ-járó kiválttság-levéllel (mellyben a' határok nevezet szerént fel-vagynak jegyezve), az oda-itélő levéllel (*adjudicatoriae*), és újjított iktatást bizonyitó levéllel együtt; még-is mind ezeket (el fogadván ugyan a' Királlyi Tábla) elégteleneknek találta a' Hét-Birás Tábla a' birtok' vítására: ha csak a' jószágnak vóltta képpen-való haszon-vétele meg-nem mutattatik *Dec.* 11. *Pag.* 63 *et* 208.

§. 143. az adományt meg-lelkesítő,

Csak a' birtok lelkesíti tehát az adományt-is úgy, hogy ha mind a' két fél ki-válttságat (*Privilegium*) hoz-elő: a' leſz a' nyerttes; kinek kiváltsága a' birtok által meg-lelkesítetik: mert birtok nélkül ereje-veſztettnek (*obsoletum*) találtatik a' ki-válttság *Dec.* 17. *Pag.* 64.

§. 144. (ha mindjárt nem-is húzomos, és békességes)

Nem ſzükséges mind-azon-által a' húzomos, vagy békességes birtokot meg-mutatni: mert noha háborgattattak-is a' fel-peresnek ősei a' birtokban; de ezen háborgattatás által nem veſztette-el erejét a' ki-válttság, így itélvén a' Hét-Birás Tábla; noha másként vélekedett-vólna a' Királlyi Tábla *Dec.* 10. *Pag.* 63. *et* 208.

§. 145. birtoknak

A' valóságas birtok által értetődik tehát a' jóſzágnak vóltta-képpen-való haſzon-vétele §. 102. Ezt pedig a' haſzon-bérlőnek (*Arendator*) küldött (*miſſilis*) levelével-is meg-lehet-bizonyítani: mellyből tudni illik ki-tessék, hogy a' fel-peres,

vagy

vagy annak ősei haſzon-bérbe ki-adták a' per alatt lévő jóſzágat *Dec.* 19. *Pag.* 64.

§. 146. erejével

Oly ereje van pedig a' vóltta-képpen-való birtoknak, hogy, ha mind a' két fél birtokkal meg-erősített gyökösséget mutatna-elő, az egyik ugyan előbbit, a' másik pedig későbbit; de ha az előbbi gyökös birtokos a' későbbi gyökös birtokos által ki vettetvén, idő' járttával a' birtokba ismét viſzſza-lép: ezé leſz a' nyerttesség; mert előbbi gyökössége a' későbbi birtok által meg-lelkesítetett *Dec.* 12. *Pag.* 63.

§. 147. vehetik viszsza

Ily nehéz próbákon által-menvén a' fel-peres, csak ugyan viſzſza-kaphatja azon gyökös örökségét, mellynek birtokából ki-esett; de úgy ám, ha az al-peres idő' múlttával magát nem védelmezi: mert meg-mutathatván ez birtokára nézve az idő' múlttát, leg-ottan el-öli a' fel-peresnek keresetét, így itélvén a' Királlyi Tábla *Plan. Tab. Pag.* 209.

Szinte: ha az al-peres meg-mutatja, hogy a' fel-peresnek ősei örökre el-adták nekie a'

kérdésben-forgó jószágat, és az örök vallás a' Királlyi Tábla előtt már annak előtte kérdésbe hozattatván, hellyesnek találtatott; későbben pedig nem csak Királlyi Engedelemmel, hanem tiszta iktatással-is meg-erősítetett: ezen esetben a' gyökösségnek ki keresztére-való kéret (*Actio*) meg-nem áll: hanem ha a' fel-peres az örök vallás' fel-bontására ügyelő pert, mellyet Elei folytattak, egyszer's-mind meg-újjítja *Dec.* 15. *Pag.* 64.

Haszontalan tudni-illik a' gyökösség' ki-keresztére-való ügyelet akkor, midőn az al-peres ollyas örök vallással védelmezi magát, a' mely már annak előtte a' Királlyi Tábla előtt hellyesnek találtatott *Dec.* 2. *Pag.* 16.

Valamint: azon esetben-is, midőn az al-peres a' fel-peresnek gyökösségét meg-ismeri ugyan; de azzal védelmezi birtokát, hogy a' jószágat zálog-képpen birja: a' gyökösséget tárgyazó ügyelet leg-ottan meg-szűnik, és a' fel-peres zálogos ügyeletre utasíttatik *Dec.* 7. *Pag.* 17.

§. 148. a' Nemesek

Csak a' Nemesekről szóll pedig törvényünk: és így a' Nemes Anyától szültt, de nemtelen

Atyá-

Atyától nemzett fél-nemesek (*agiles*) megtarthatják ugyan anyai örökségjeket; de ha annak birtokából ki-esnek: törvényesen nem kereshetik-azt többé viſzſza *Dec.* 9. *Pag.* 62.

Ebből-is ki-tetſzik: mely vigyázatlan azon jóſzágas Nemes leánynak tette, a' mely nemtelen férjhez mégyen: mert ha nem tekinti-is a' nemesi becset, kellene neki leg-alább tekinteni azon veſzedelmet, mellybe nemtelen maredékit ejthetné.

§. 149. a' Királlyi Tábla előtt,

Mivel pedig a' gyökösségnek ki-keresttére ügyelő perekben az elő-adandó eredeti adománylevélnek sikere meg-visgáltatik, ezen fontos állapotot pedig egyedül a' Királlyi Táblára bizta törvényünk 28. 1715: terméſzetesen következkezik, hogy e' féle ügyeknek el-intézések csak a' Királlyi Táblát illeti. De ha valami Szerzet valamely régi Szent egy-háznak, 'vagy Klastromnak düledékje éránt gyökösségre ügyelő pert indítana: ennek el-intéztte nem a' Királlyi Táblát, hanem a' Szent ſzéket illeti. *Dec.* 10. *Pag.* 14.

§. 150. magokat nem csak a' Gyökhöz,

Leg-nehezebb pedig e' féle ügyekben az, hogy a' fel-peresnek meg-kell mutatni vérségét, és magát nemzetségről nemzetségre azon öshöz vezetni, a' ki a' kérdésben-lévő jószágat fel-kérte. Ez az oka: hogy, ha a' leány-ág a' fiakat illető örökségnek birtokába jutván, azt más idegennek örökre fel-vallotta, a' vévő pedig e' féle örök vallásra Királlyi Engedelmet kért-fel, és iktatásának a' fiak ellene-mondottak-vólna: az ellent-mondó fiaknak magvok' szakadta után, ha mindjárt fiúi karba emeltetik-is (*praeficitur*) valamellyik leány a' fiak' örökségjekre nézve; mindazon-által a' leányak által el-idegenített jószágat nem keresheti-ki ezen fiúított leány az idegen' kezéből, nem vezethetvén magát a' fiú ágat illető jószágra nézve, úgy-mint leány, a' szerző öshöz *Dec.* 14. *Pag.* 63.

Mivel tehát 'Sigmond Királynak 1406dik esztendő előtt költ ki-válttság-leveleit, ha csak egy esztendő' el-forgása alatt meg-nem erősíttettek, foganatlanokká tette a' törvény 14. 2dæ: ámbátor későbben meg-erősítetett-vólna-is annak adománnya; de ha a' kereső fél az első Szerzőre,

nem

nem pedig a' meg-erősítést fel-kérőre vezeti magát: nem boldogúlhat; mivel ezen esetben nem az, a' ki 'Sigmond Királytól 1406dik eſztendő előtt nyerte-ki a' foganatlan adományt, hanem amaz, a' ki ezen adománynak meg-erősítését kinyerte: vétetődik-fel első Szerzőnek: egyenesen tehát eme' másadikhoz kell vezetni magát a' fel-peresnek *Dec.* 23. *Pag.* 65.

§. 151. hanem a' birtokoshoz-is

Sőtt azokkal-is ok-vetetlenül öſzve-kell vérségét kapcsolni a' fel-peresnek, a' kik a' kérdésben forgó jóſzágnak birtokában vóltak. Nemis-vólna elég a' vérség' meg-mutatására, ha a' kereső fél ugyan azon vezeték nevet viselő birtokosokat mutatná-elő; hanem Nemzetségének elő-ſzámlálttával kell magát azokhoz vezetni *Dec.* 1. *Pag.* 60.

§. 152. vezetvén:

Valamint tudni-illik az ágazatnak első ízét meg-mutatni nem ſzükséges *Dec.* 1. *Pag.* 21: úgy a' sem elégséges a' vérség' vítatására, ha egyedűl a' nevezet által akarná valaki magát valakihez vezetni (több külömb-féle Nemzetségek visel-

selvén ugyan azon egy nevet, p. o. Szabó, Kovács, Molnár, Nagy, Kis, Végh, Tóth, 's a' t'), vagy ha a' kereszt nevéhez vezetné magát, (több egy Nemzetség-beli Személlyek viselvén ugyan azon egy kereſzt-nevet *); hanem ſzükséges környül-állásosan meg-mutatni, ki kinek fia, vagy leánya légyen: ki kit nemzett *Dec.* 2. *Pag.* 21. Úgy a' sem-vólna elegedendő próba a' vérség' vítatására, ha valaki Káptalannál, vagy más Hiteles Hellyen Nemzete' ágazatját negyed', vagy ötöd' ízig maga bé-mondana, és az éránt a' pecsétes levelet ki-venné **) *Dec.* 3. *Pag.* 21.

*) Azon perekből, mellyekben több Személynek ugyan azon egy kereszt-neve elő-fordúlt, elegendendő példájok lehetne a' jószágas Nemes Embereknek, mely sok zúr-zavart okozhat, sőtt néha a' leg-igazabb ügyet-is veszedelembe ejtheti az, ha egy nemzetségből többen viselnek egy forma kereszt nevet. Igen-is dicsérem a' többi közlt Csalló-közben egy bizonyos nevezetes több mint száz személyből álló Nemzetségnek azon gondosságát, hogy minden Személynek ki-válogatott kereszt-neve lévén alig találtatnak az egész Nemzetségben ketten, kik egy forma keresztnevet

vet viselnének. Ha minden Atya így gondoskodnék gyermekének kereszteltetésekor: nem-vólna Ferencznek Ferencz fia, Ferencz unokája, és még több Ferencz nevezetű rokonja, nem-is támadhatna tehát a' perben az a' kérdés: mellyik Ferencz mellyiknek fia, mellyik zálogosította p. o. el a' jószágat, mellyiknek van a'hoz igazsága? 's a' t'. Elég külömb-féle nevet lehet pedig találni a' Szentek' lajstromokban.

**) Lélekben járó dolog a' Nemzetség' ágazatját úgy öszve-zúrni-zavarni, hogy koncz papirosok, ezer-meg ezer forintok, számas esztendők, többnél több vallatásak kivántatnak gyakorta a' perben csak azon egy kérdésre-is: ki kinek a' fia? és gyakorta ezen kérdés intézi-el a' pernek akár igazságas, akár igazságtalan ki-menetelét, ezen czivakodnak leg-inkább a' felek, ezen akadnak gyakorta-fel a' Birák, ez ád gyakorta alkalmatosságat vagy a' haszontalan esküvésre, vagy a' hamis tanúságra.

Nem lévén Országunkban mind eddig törvényesen bé-hozva a' Nemes Személlyeknek esztendőn-ként-való szám-vételek (*calculus*), egyedül a' Megyés Papokra hagyattatott az öszve-házasúló Személlyeknek, a' kereszteltt gyermekeknek,

és a' hólttaknak fel-jegyeztetések. De hát ha a' keresztelő könyv úgy irattatott, hogy 50 esztendő múlva olvasni nem lehet; vagy ha oly hellyen tartatott, hogy csak a' rongyai találtatnak; vagy ha el-égett; vagy ha a' fel-jegyzés úgy történt, hogy se füle, se farka nem lévén, rajta senki el-nem igazúlhat: mit csináljon akkor az ügyes Nemes Ember, kinek Nemzete' ágazatját meg-mutatni kellene? Könnyen által láthatják a' Megyés Papok kötelességjeknek fontos mi-vólttát: mely szükséges tudni-illik a' keresztelő könyvet hellyesen csinálni, azt, mint tulajdon szeme' világát őrízni, leg-inkább a' tűz ellen védelmezni, és nagyobb bátorságnak okáért annak hiteles mássát a' Szent-egy-házban tartani, sőtt talán nem ártana a' Káptalan-beli Hiteles Levél-tárba bé-adni.

§. 153. és az ügye-vesztett al-peresnek némely költtségeit meg-térítvén.

Ha e' féle perekben a' fel-peres nyerttes leſz: a' foglaló Bírónak (*Judex exequens*) *illendő* becsülése ſzerént tartozik mind-azon költtségeket meg-téríteni, mellyeket az al-peres a' jóſzágba *haſznosan* fordított: úgy-mint a' határzásra,

fegy-

fegyver-váltságra *) (*redemptio juris armorum*), új ſzerzeményi **) (*neo-acquiſitici*) perekre, épületekre, és egyéb akár bentt-akár kintt-való jóſzágnak javítására fordított akár kéſz pénzbeli, akár egyéb' költtségeket: mivel ezeknek haſznok a' gyökös Úrra háromlik *Dec.* 1. *Pag.* 44.

*) Tudja az egész világ, és szomorú nyomdokit tapasztaljuk még mi-is, sött tapasztalni fogják még leg-későbbi ivadékaink-is, hogy Mátyás Király' alatt oly szép virágjában lévő, és diadalmas fegyvereit szerte-széllyel hordozó ditső Országunknak nagyobb része ama' szerencsétlen 2dik Lajos Király alatt történtt Mohácsi veszedelemtől fogva, egész 1sö Leopold Királlyig, következés-képpen más-fél századig Török iga alatt nyögött. Sajdíthatjuk élő törvényünkből-is 10. 1715, mely temérdek költtségébe telt a' Felségnek azon utólsó had 1683dik és következendő esztendőkben, mely által végttére szerencsésen viszsza-vette a' Korona hajdoni örökségét ama' régi szolgálat alól. Mi csuda vólt tehát, hogy azok, kiknek jószágaikat az ellenség el-foglalta, a' közönséges költtségekre értékjekhez szabott sommát fegyver-váltság' fejében fi-

zetni

zetni köteleztettek, minek utánna a' diadalmas fegyvernek segedelmével sajátjokhoz viszsza-jutottak.

**) Azon fegyver által viszsza-vett jószágakot úgy lehetett tehát tekinteni, mint valamely új szerzeményt (*neo-acquisita*), és mivel ama' borongós időkben nagy erőt vett a' hatalmaskodás: sok ügye fogyott Nemzetségek el-esvén tős gyökös örök jószágjoknak birtokától, másak ellenben tehetősebbek lévén könnyeden el-nyomták a' gyengébb birtokosokat, és el-foglalták örökségjeket; szükséges vólt ki-nyomozni, ki millyen igazsággal birja jószágát.

Ezen új szerzeményi jószágak' mi-némüségének meg-visgálására ki-rendeltettek Bécsben némely Biztosok (*Commissio neo-acquistica*), későbben pedig ugyan hasonló Biztosok állíttattak-fel Ország szerént Nemzetünk' féliiből Posonyban, Kassán, és Zágrábban: kik előtt a' Királlyi Ügyésznek jelen léttében minden birtokosnak meg-kellett mutatni gyökös birtokának mi-vólttát. A' kiknek jószagaik pedig vagy a' Felség' kezében vóltak, vagy már másnak oda-ajándékoztattak, meg-mutatván a'hoz-való gyökös igazságjokat,

és

és le-tévén a' fegyver-váltsági sommát, örökségjeket viszsza-nyerték 10. 1715.

Ezen új szerzeményi ügyek későbben a' Királlyi Táblára bizattattak, a' Felséges Kámarától két meg-biteztetett Tanácsnoknak (nem pedig a' Királlyi Ügyésznek) jelen léttekben, és már akkor, a' Királlyi Felség' Rendeléséből, és Engedelméből, elegendő vólt, ha a' birtokos megbizonyíthatta, hogy maga, vagy Elei 50 Esztendőt el-töltöttek a' jószág' birtokában, és a' Felséghez-való folyamodás meg-engedtetett, valamint a' fegyver-váltság továbbra-is hellyben hagyattatott 19. 1723, míg végttére az egész új szerzeményi Biztosság el-töröltetett, és a' féle ügyek a' rend szerént-való Törvény' útjára utasíttattak; a' kik pedig az el-vesztett jószágjokra nézve igazságjokat még-tovább-is vítatni, és 1741dik esztendő előtt akár a' Törvény előtt, akár a' Kegyelem' útján el-vesztett ügyöket meg-újjítani akarnák: azoknak fenn-hagyatott, hogy kegyelmes Engedelmet kérvén az éránt a' Felségtől *Dec.* 25. *Pag.* 59. szerencséjeket próbálhassák a' Törvény' útján 21. 1741, ki-terjedvén a' törvénynek ezen intézete a' Királlyi Ügyészre-is *Dec.* 29. *Pag.* 60.

§. 154. Csak nem hasonló tulajdonságú

Nem mindenkor terjed ki a' gyökös örökösség a' leány-ágra: mely esetben, ámbár ugyan a' fiak, és leányak közt természetes vérség volna; mind-azon-által a' jószágra nézve nincs közttök semmi törvényes vérség; hanem a' leány-ág idegen gyanánt vétetődik fel: és így ha a' birtokban lévő leány-ágat perrel megtámadják a' fiak, csak nem azon próbákat kell nekiek elő-hozni, mellyek az idegenek ellen kivántatnának.

§. 155. a' leány-ágat ki-záró,

Meg-történhetett tudni illik idő' járttával, hogy a' leányak-is idegen léttekre valamely úton-módon bé-csúsztak az örökség' birtokába a' fiak' sérelmével: mely esetben ki-zárhatják azt a' fiak törvénytelen birtokából ugyan a' Királyi Tábla előtt a' leány-ágnak ki zárttára (*ad excluſionem sexus foeminei*) ügyelő perrel.

§. 156. és ok-vetetlenül

De hogy a' fiaknak ezen keresetek foganatos légyen, sem az új adomány-levél *), sem egyedül

dűl a' fiak közt tett osztály-levél, sem pedig a' negyed' ki-adásáról szólló nyugtató levél kinem üti a' mértéket *Dec.* 24. *Pag.* 65: mert mégis kétséges maradhat, ha vallyon az új adomány, vagy a' fiaknak egyedűl magok közt lett osztozása, vagy a' negyednek ki-adása törvényesen esett e', vagy törvénytelenül **)?

*) Ha tehát a' gyökös örökösségre ügyelő perben az al-peresek' száma közt a' leány-ág-is vólna idéztetve: ámbár ugyan az elő-mutatott új adomány a' többi idegenek ellen elegendő próba vólna a' gyökösség' vítatására; mind-azon-által a' leány-ágra nézve, hogy az a' birtokból ki-zárattassék, elégtelen *Dec.* 18. *Pag.* 64.

**) Ez az oka, hogy, ha a' fiak közűl valaki oly béke-kötésre lép-is a' Királlyi Ügyészszel, hogy a' jószág egyedűl a' fiú-ágat illesse; még sem zárhatja-ki a' Királlyi Ügyész a' jószágból a' leányakot a' fiaknak magvok' szakadta után, ha egyéb-ként az eredeti gyökösség mind a' két ágat illette-vólna *Dec.* 22. *Pag.* 59.

§. 157. az eredeti adomány-levélben,

Ezen kétséges csomót egyedűl az eredeti adomány-levél bonthatja-fel: ennek tehát elő-

adása egy-általlyában oly szükséges, hogy ha az iktatással meg-erösített eredeti adomány-levél nélkül szükölködnék a' fel-peres fiú-ág, minden ígyekezete hijában vólna *Dec.* 24. *Pag.* 65. Nemis vétetödik-bé az esküvése; ha mindjárt kész vólna-is arra le-tenni a' hitet, hogy semmi levele nincs, a' mely a' gyökösség' egyenlöségéröl szóllana, a' vagy, hogy vóltak ollyas eredeti levelei, mellyek a' fiú-ágnak magános gyökösségéröl szóllottak. Mind ezek semmit nem haszálhatnak a' fiaknak az eredeti adomány-levél nélkül. Csak ugyan ismét ki-bizonyodik tehát az, hogy boldog a' birtokosnak sorsa.

§. 158. és vérségben helyheztetett;

Ám-bátor pedig a' fiú-ágnak magános gyökösségéröl szóllő eredeti adomány-levelet elömutathatnák-is a' fel-peres fiak; de ha a' leányág nemzetek' sorát kérdésbe húzza, tartoznak azon fellyül vérségjeket-is az elsö Szerzöhöz vezetni a' 150dik, és 152dik §-ok szerént *Dec.* 3. *Pag.* 79.

§. 159. közönségesen pedig hittel járó;

Nem elég az eredeti adomány-levelet elömutatni; hanem, ha az al-peres leányak úgy kiván-

kivánják, kötelezztetnek a' fel-peres fiak minden egyéb kezek köztt lévő, és a' kérdésben-forgó jószágat illető leveleknek lajstromát elő-adni, azokat hit alatt fel-fedezni (*revelare*), és a' leány-ággal közleni *Dec.* 1. *Pag.* 79, és ez iránt nem csak az öregebbik fiú, hanem mindjájan, a' kik csak a' hit' le-tételére alkalmatosok, tartoznak azt le-tenni *Dec.* 2. *Pag.* 79. De hogy a' gyökösségnek mi-vóltta tökélletesen ki-nyilvánodjék, tartozik egyszer's-mind a' leány-ág is a' keze köztt lévő minden-némű leveleket ugyan hit alatt fel-fedezni *Dec.* 12. *Pag.* 81.

§. 160. és minden egyéb

Mind-ezek meg-lévén, ha a' leány-ágnak ki-záratását meg-ítéli' a' Királlyi Tábla, ugyan azon perben egy úttal tüsténtt ki-kérheti a' leány-ág a' neki ki-járandó negyedet *Dec.* 4. *Pag.* 80, és a' jószágba fordított költtségeit, 's javításait *Dec.* 11. *Pag.* 81; de nem követheti az Attyára, vagy Báttyára tett temetési költtségeknek meg-térítését *Dec.* 7. *Pag.* 80.

§. 161. ide tartozandó kérdéseket egy úttal el-intéző ügy;

Ha pedig a' leány-ág a' fiak által nekie tett örök vallást vetné-latba, és a' mellett sürgetné birtokának meg-tartását: a' fiak ugyan-azon perben egy úttal nem ügyelhetnek az a' féle örök vallásnak el-rontására; hanem kinszerítetnek más pert indítani: ha az Eleik által tett örök vallást fel-bontani, és a' leány-ágat a' vett jószágnak birtokából ki-zárni akarják *Dec.* 5. *Pag.* 80.

Szinte: ha a' leány-ág' ki-zárttára ügyelő per egyszerre azon leányak ellen-is mellesleg indíttatik, a' kik a' kérdésben forgó, és egy Vár'megyében lévő jószágat zálog-képpen birják: azok éránt a' Királlyi Tábla nem itélhet, nem oda tartozandó lévén a' féle zálognak kiváltására-való ügyelet *Dec.* 9. *Pag.* 14.

§. 162. vagy a' gyökösségnek

Meg-történhetett, hogy a' jószág egyedűl a' fiú-ágat illette ugyan az eredeti adomány-levélnek intézete szerént; és még-is valami úton-módon bé-csúsztak a' leányak annak birtokába;

kába; de ez által nincs nekiek gyökösségjek a' jószágban, nem-is birják azt törvényesen (*de jure*), hanem csak természetesen (*de facto*) addig, míg a' fiaknak magvok szakad; az-után pedig úgy-mint idegenektől viszsza-veszi azt a' Királlyi Ügyész: mert a' gyökösség csak az adományból származik.

§. 163. egyenlőségére

Meg-van már mutatva a' 43dik §-ban, hogy a' leány ág-is örökös az olyan jószágban, mellyet mind a' két ágon lévő örökösökre, és maradékokra ki-terjesztett az eredeti adomány-levél. Ez illyen jószágban tehát egyenlő gyökössége vagyon mind a' két nemnek, és nem csak természetesen a' vérségre nézve, hanem törvényesen-is atya-fiak a' jószágra nézve. Meg-történhetett azomban az idők' viszontagságaik által, hogy a' telhetetlen fiak ki-tólták törvényes örökségéből a' tehetetlen gyarló leány-ágat.

§. 164. ügyelő,

De mennél sérelmesebb a' leány-ágnak ezen égbe kiáltó szám-ki-vettetése; annál kedvezőbb a' törvénynek éránta tett gondos intézete: mert

akár mely hoſzſzas idő' múlttáig-is el-nem ölhetvén a' fiak vérségjeknek ezen örökösségét, több ſzáz eſztendő múlván-is ki-kereshetik az őshöz közelébb lévő leányak (nem tehát Annyok' éltében *Dec.* 13. *Pag.* 81.) a' gyökösségnek egyenlőségét a' Királlyi Tábla eleibe idéztetvén azon *fiakat* *), *kik a' jóſzágnak birtokában vagynak Dec.* 8. *Pag.* 80.

*) Mert ha az idéztetett birtokosok közűl valamellyik a' leány-ághoz vezetné magát: az ellen nem áll-meg a' gyökösség' egyenlőségére (*ad aequalitatem juris*) fel-vállaltt ügyelet: ugyan azért ezen perből ki-marad, más útja lévén a' fel-peres leány-ágnak, hogy ellene keresse az osztályt *Dec.* 9. *Pag.* 81.

§. 165. és a' leány-ágra nézve valamenttég könnyebb per:

Még-inkább meg-enyhítette a' törvény ezen ſzám-ki-vetett leány-ágnak sorsát az által, hogy fel-peres léttére a' gyökösség' egyenlőségének ki-keresttére nézve sokkal könnyebb nekie az útja, mint minden más egyéb perben: mert minden iromány nélkül bizvástt hozzá-foghat a'hoz vagy csak azért-is, hogy ſzerencsét próbáljon,

báljon, és mindjárt a' per' elején könnyeden kínszerítheti az al-peres fiakat, hogy a' fel-peresnek szolgálható próbákat adják-elő.

§. 166. mely a' vérségnek erejével

Nem szükséges tudni-illik ezen ügyeletben a' fel-peres leány-ág' részéről egyebet megmutatni az egy természetes vérségen kivül. Ennek-sem oly nehéz a' próbája, hogy könnyeden meg-ne lehetne mutatni: mert nem tartozik a' leány-ág magát a' szerző őshöz, hanem egyedül csak a' birtokos fiú-ághoz vezetni: és egyedül ezen vérségben helyhezteti minden keresetét *Dec.* 6. *Pag.* 80.

§. 167. minden-képp' szorítja az al-peres fiakat;

Az egy vérségét meg-mutatván a' leány-ág, minden egyéb próba, és iromány nélkül tüstént kínszeríti a' fiakat, hogy mutassák-elő igazságjokat: mi-képp' birják a' jószágat? Kik-is legottan tartoznak először ugyan az eredeti adomány-levelet (mellyből a' gyökösségnek mivóltta ki-tessék) elő-mutatni; ha pedig adomány-levél nem vólna (annak nem léttéről le-tévén

a' hitet) köteleztetnek egyéb ſzerzemény-levelet, és egy ſzóval a' jóſzágat akár mi-módon illethető minden egyéb irományakat hit alatt felfedezni, és a' leány-ággal közleni *Dec.* 6. *Pag.* 80. Ha pedig ezek-sem vólnának, ezeknek nem lettét hittel tartoznak meg-erősíteni: így tehát az egéſz per vagy levelek által (ha meg-vagynak), vagy hittel (ha levelek nincsenek) intéztetik-el.

§. 168. de ha a' leány-ág nyerttes lehet-is;

Elő-mutattatván a' fiak által az eredeti adomány-, és a' jóſzágat érdeklő egyéb levelek, ha azokból a' gyökösség' egyenlősége ki-tetſzik: leg-ottan oda-itéltetik az a' leány-ágnak.

Azon esetben pedig: ha eredeti adomány-levél nem lévén, új adomány-levéllel védelmezik magokat a' fiak; ámbár ugyan nem vólna elegedendő az új adomány a' birtokban lévő leányaknak ki-zárásokra; de elegedendő az al-peres fiak' réſzekről a' magános birtoknak fenntartására. Ezen új adománynak ereje által tehát el-esik a' leány-ág keresetétől; hanem ha azt megmutathatná, hogy már az új adomány előtt birtokában vólt a' jóſzágnak *Dec.* 17. *Pag.* 82.

Szin-

Szinte; ha a' Szerző végső intézetet tévén szerzeménnyéről az a' fiaknak hagyta, és ezek több esztendeig annak birtokában vóltak: ámbátor a' leány-ág új adományt kért-vólna-is-fel azon jószágra nézve; mind-azon-által ezen új adománynak erejével nem kereshet egyenlőséget, nem mutathatván meg-a' birtokát, melly az új adománynak foganatjára ok-vetetlenül szükséges *Dec.* 18. *Pag.* 82.

§. 169. nem keresheti ezen ügyelettel az osztályt.

Ha pedig a' gyökösség' egyenlőségét vagy a' Királlyi Tábla óda-itéli, vagy azt a' fiak a' per' folyttában önként meg-ismérik: ugyan azon perben egy úttal nem kereshetik a' leányak az osztályt, hanem más külön pert kell nekiek az éránt *) kezdeni *Dec.* 15. *Pag.* 82.

*) Meg-kell itt tudni-illik külümböztetni a' gyökösség' egyenlőségére ügyelő pert, az osztállyos pertül, a' mint a' 8dik részből ki-fogtetszeni.

NEGYE-

NEGYEDIK RÉSZ

AZ ÖRÖKSÉGGEL JÁRÓ TÖRVÉNYES TERHEKRŐL.

§. 170. Teherrel jár az örökség.

Valamint haſzna kerekedik az örökösnek a' reámaradott örökségből: úgy magával hozza a' terméſzetes igazság azt-is, hogy az örökösséggel járó törvényes terheket viselje 82. 1^mæ, 105. 1647. A' törvényes terhek közé ſzámláltatnak mindenek előtt a' negyed', a' hajadoni-, és az özvegyi igazság.

§. 171. A' negyed'

A' fiú-ágat illető adományi jóſzágból a' leányágnak járandó negyed' réſz 2dik András Királytól vette eredetét. „*Ha* (úgy mond 4. 1222.) *a' Nemes Ember fiú magzatot nem hagyván meghal, birtokának negyed' réſze a' leányé légyen:*“

mely

mely törvénynek betű ſzerént-való értelmét úgy meg-váltóztatta a' későbbi ſzokás, hogy Verbőczy' idejében ſokkal más tulajdonsága lett a' negyednek 88. 1mæ.

§. 172. a' fiak' örökségjekből

Ezen negyed' tehát egyedül csak a' fiú-ágra fel-kértt fekvő jóſzágból adatik a' leány-ágnak 88. 1mæ: nem pedig ollyanból, mellyben a' fiaknak ki-hólttok után akár a' jóſzágra, akár a' rajta fekvő pénzre nézve örökösödést reménylhet *Dec.* 1. *Pag.* 84.

§. 173. a' Gyökhöz közelebb lévő leánynak

Mivel a' negyed' örökség-képpen hasítatik ki: terméſzetesen következik ebből, hogy a' ſzerző őshöz leg-közelebb-lévő leány maradékot illeti: a' ki-is a' távulabb lévőket ki-zárja 97. 1mæ úgy, hogy nem kereshetik a' távulabb lévő leányak a' negyedet addig, míg a' gyöknek leány maradéki feun-maradnak *Dec.* 10. *Pag.* 81.

Péter

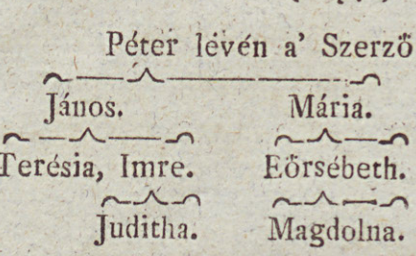

Míg Mária él, nem keresheti a' negyedet sem Eörsébeth, sem Magdolna, sem Terésia, sem Juditha; sőtt Terésia-is csak akkor keresheti, ha Magdolnának magva szakad; valamint Judithát sem illeti, míg Terésiának magva nem szakad 97. 1mæ.

§. 174. (de nem az Apátszának)

A' mely leány Apátsza életre adja magát: nincs neki keresete a' negyed' eránt *Dec.* 3. *Pag.* 84, más rendelést tévén az Apátszáknak örökösödések eránt későbbi törvényünk 71. 1715.

§. 175. egyszerre

Csak az első Szerzőhez közelebb lévő leányt illetvén a' negyed', egyszer adatik az csak-ki 89. 1mæ úgy, hogy ki-adattatván az előbbeni példában Máriának a' negyed', nem követheti

azt

azt többé Terésia a' Jánosra jutott jószágból, sem Juditha az Imrére maradott örökségből.

§. 176. hasítatik-ki

A' negyed' ki-hasításának módját-is ki-szabta törvényünk 89. 1^mæ. Az egész jószág tudni-illik minden hozzá-tartozandó haszon-vételeivel együtt négy egyenlő részre fel-osztatik, mellyből három negyed' rész ugyan a' fiaknak jut, egy negyed' pedig a' leányaknak marad. Valamint tehát meg-történhetik, hogy p. o. az első Szerzőnek 12 fia, és egy leánya lévén, egyik egyik fiúnak $\frac{1}{12}$, magának pedig az egy leánynak $\frac{1}{4}$ rész, következés-képpen négyszer annyi jut: úgy viszszont az-is meg-történhetik, hogy az első Szerzőnek egy fia, és 12 leánya lévén, magának az egy fiúnak $\frac{3}{4}$, egyik egyik leánynak pedig csak $\frac{1}{48}$ rész jut. Akár légyen tudni-illik a' leány egy, akár több, mindjájoknak egyetemben ki-hasítatik az egész jószágnak negyed' része: ugyan azért vigyázzanak a' fiak, ne hogy egynek annyit ki-adjanak, a' mennyi mindjájokat illetné *cit.* 89.

§. 177. az első Szerzőnek hóltta után

Örökség-képpen adatik-ki a' negyed'. Valamint pedig az örökösödésnek nincs addig hellye, míg az előbbeni birtokos él, úgy a' negyedet sem követhetik a' leányak, míg az első Szerző él. De egyéb-aránt-is balgatagság vólna az első Szerzőt a' negyed' ki-adására kínszeríteni: a' ki tudni-illik hóltta előtt végső intézete által kénnye szerént el-rendelheti az örökösödésnek módját, és el-hagyhatja szerzeménnyét, a' kinek akarja.

§. 178. akár-mikor,

Soha nem múlván idejét a' negyednek ki-adattatása, tartoznak azt ki-hasítani a' nak több száz esztendő után-is 78. 1mæ. Ám-bátor ki-adattatott-is tehát valamellyik leánynak a' negyed'; mind-azon-által, ha találtatnék más valamellyik, a' ki az első Szerzőhez közelebb-való maradék lévén, bellebb-való igazságat tartana a'hoz, mindenkor követheti azt. Nem külömben: ha valamellyiknek annyi adattatott-vólna-ki, a' mennyi többeket illetett-vólna: ezen esetre-is foganatosan követheti kiki a' magára esendő részt,

ma-

magoknak tulajdonítván a' fiak vigyázatlan tetteket 89. 1mæ.

§. 179. még a' Felség által-is,

Ezen teher úgy öſzve-van kapcsolva a' fiúágat illető adományi jóſzággal, hogy még azon esetre-is, ha a' fiú ágnak magva' ſzakadta vagy párt-ütése után a' jóſzág a' Felségre ſzáll, és a' negyed' még nem vóltt ki hasítva az előtt: tartozik azt a' Felség a' leány-ágnak ki-adni 29. 1mæ, vagy az, a' ki azon jóſzágat a' Felségtől már fel-kérte 30. 1mæ.

§. 180. ingyen,

Még-inkább kedvez törvényünk a' leány-ágnak az által, hogy a' negyedből éppen nem tartoznak a' leányak az attyokról maradott adóſságakot fizetni *Dec.* 4. *Pag.* 85.

§. 181. kész pénzül,

De a' fiak sem tartoznak a' leányakra jutott negyed' reſzt jóſzágban ki-adni; hanem annak csak a' *közönséges becsü ſzerént*-való árrát tartoznak le-tenni; de kész pénzül ám 29. 1mæ: nem-is elégíthetik ki-a' leányakot kész pénz

gyanánt egyéb el-adandó ingó holmivel 89. 1mæ; de mind-azon-által az 50 ſzámig-való, vagy azt fellyül-halladó ménes lovakat tartoznak a' leányak el-venni kéſz pénz hellyett 101. 1mæ.

§. 182. vagy jószágban ugyan;

Nem lévén a' fiaknak a' leányak' ki-elégítetésekre elegedendő kéſz pénzek, ne hogy a' jóſzágnak valamely réſzét el-idegeníteni kénſzerítessenek: ki-ſzokták adni a' negyedet jóſzágban-is: valamint azon esetben-is, midőn a' fiaknak magvok ſzakadván, és a' jóſzág a' Felségre ſzállván, ha még ki-járandó vólna a' negyed: az a' hajadon leányaknak jóſzágban adatik-is, hogy azt birhassák férjhez menetelekig 29. 1mæ.

§. 183. de zálog-képpen,

De még ezen esetben sem tekinthetik a' leányak a' negyedbe ki-hasított jóſzágat úgy, mint örökjöket; hanem csak úgy, mint zálogot: mert a' ſiak ugyan akár-mikor, a' Felség pedig férjhez menetelek után ki-válthatják azt azon sommában, a' mellyben a' leányaknak által adták 29, 88. 1mæ, az az a' köz becsü ſzerént-való árrában 89. 1mæ.

§. 184.

§. 184. néha pedig örökösen-is;

Midőn pedig a' leány a' fiaknak jóban-hagyásokkal, és engedelmekkel jószágtalan Emberhez mégyen férjhez: akkor a' negyedbe ki-adott jószágat úgy-mint örökjét meg-tarthatja 29, 30. Inæ. És ezt mondhatjuk azon esetnek, mellyben a' férjhez menendő leány' házasságára megkivántatik az atya-fiaknak engedelmek.

§. 185. de a' negyednek ki-hasítatása

Hihetőleg meg-történt az hajdont, hogy a' fiak magoknak akárvan tulajdonítani a' mind két ágat egyenlően illető akár adományi, akár pénzen szerzett jószágat, abból ki-hasították a' leány-ág' számára a' negyedet, hogy ezt az egyenlő osztálytól jövendőre azonnal el-mellőzhessék. E' féle csalfa igyekezet a' leány-ágnak károsítására, és mint-egy vér-tagadásra czéllyozván a" törvény által hellyben nem hagyattathatik, és ha el-sülne-is annak véghez-vitele, még-is foganatlan volna: mert

§. 186. nem gátolja a' gyökösség' egyenlőségének ki-keresttét.

Bátor valamellyik leány ki-vette-vólna a' negyedet az ollyatén jószágból, mely mind a' két ágat egyenlően illeti; mind-azon-által mindenkor szabad lészen a' többieknek a' gyökösség' egyenlőségét keresni 90. 1mæ: nem-is védelmezhetik a' fiak magokat azzal, mint-ha a' leány ág ki-vévén a' negyedet, önként le-mondott vólna a' gyökösség' egyenlőségéről; hanem ezen esetben tartoznak az eredeti adomány-levelet, mellyből a' gyökösségnek mi-némüsége leg-inkább ki-tetszik, elő-adni, avagy ez kezeknél nem lévén, tartoznak hiteket-is le-tenni arról; hogy, vagynak-e' kezekben az egyenlőséget tárgyazó egyéb levelek, vagy nincsenek 37. 1mæ.

§. 187. Külömb-féle Birák itélnek a' negyedről.

A' negyed' ki-hasítatását szint' azon úton kell keresni, mellyen az örökösödést (*lásd a' 386dik és következendő §-okat*). Ugyan azért: ha az örökség' gyökösségéről forogna-fenn a' kérdés:

akkor

akkor az eredeti adomány-levélnek foglalatjából a' Királlyi Tábla intézi-el az ügyet 36. 1545.

§. 188. A' hajadon leányt-is

A' férjhez nem mentt szüzek régenten öszvefonyott, és gyöngyökkel fel-ékesített hajjal szoktak járni minden fő-kötő nélkül 92. 1^mæ, hogy pártájok által meg-külömböztessenek a' kontyos Aszszonyoktól. Noha pedig ezen ősi szokás már most csak a' köz népnél tartatik-fenn *); mindazon-által még-sem töröltetett-el azon ősi név, mellyel a' szüzeket tiszteltek dicső Eleink: mert a' férjhez nem mentt személlyek máj napiglan-is hajadon leányaknak neveztetnek; ha mindjárt nem járnak-is hajadon fővel, és ugyan azért az igazságjok-is hajadoni járandóságnak (*jus Capillare*) neveztetik a' törvényben.

*) A' közönséges nép annyira becsüli ama' régi szokást, hogy a' meg-esett személlynek egy általlyában meg-nem engedik egyéb tisztességes szüzek, hogy hajadon fővel járjon: és így a' hajadon fő mint-egy mutató jele a' szüzességnek, e' pedig mutatványa a' hajadon főnek.

§. 189. kell tartani,

Abban áll pedig a' hajadoni járandóság, hogy a' fiú ágat illető fekvő jószágban (bátor a' jószágba fordított kész pénzben a' fiaknak ki-hólttok után a' leányak örökösödnének-is *Dec.* 2. *Pag.* 84, *Dec.* 21. *Pag.* 165.) az atyai házban meg-kell tartani az örökösnek az árvaságra jutott leányt 29. 1^mæ, és azt Nemzetéhez, 's értékjéhez képestt becsületesen nevelni 67. 1^mæ.

Sőtt az atyai jószágból a' fiak által erő-szakosan ki-vettetett leány nem csak a' hit alatt fel-fedezendő atyai jószágnak birtokába viszszatétetik; hanem annak haszna' vétele-is nekie oda-itéltetik *Dec.* 18. *Pag.* 164.

De ha az Atya leányainak könnyebb élelmekre nézve a' jövedelméből bizonyos somma pénzt esztendőn-ként ki vét; hóltta után pedig a' leányak annak minden vagyonjából, és jövedelméből egyenlő részt veszsznek: annak halálával azon ki-vetett pénz beli somma leg-ottan megszünik *Dec.* 7. *Pag.* 138.

§. 190.

§. 190. és ki-házasítani

Nem csak tartani kell a' hajadon leányt az örökösnek, hanem tartozik-is azt illendősen *) ki-házasítani 67. 1^mæ, ki-adván nekie az ingó vagyonból reá esendő részt: és így az ingó vagyonnak ki-adása ki-házasítás gyanánt szolgál 99, 101, 1^mæ úgy, hogy meg-osztozván a' leányak Attyok' hóltta után az ingó vagyonból, ámbár ugyan férjhez menttekig az atyai házban kell óket tartani, és nevelni; mind-azon-által a' ki-házasítást, az az a' házasságra kivántató bútornak (*supellex*) meg-szerezttét többé nem kivánhatják a' fiaktól: ellenben pedig ha férjhez menetelek' alkalmatosságával az ingó vagyonból még *meg-nem osztoztak*: azt a' házasság után-is mindenkor foganatosan követhetik **) 99. 1^mæ.

*) Noha, ugyan a' ki-házasításnak illendős mi-vólttára nézve semmi sinór-mértéket törvényünk ki-nem szabott *Dec.* 34. *Pag.* 143: ugyan azért az Attya által férjhez adott leány azon szin alatt, hogy ki-házasítatása nem vólt sorsához illendő, a' fiakan nem kereskedhetik *Dec.* 17. *Pag.* 140; még-is mint-egy törvénnyé vált már a' köz népnél az a' szokás, hogy a' férjhez mentt

leány leg-alább menyegző köntöst, fejér ruhát, párnát, és leg-szükségesebb házi bútort magával vigyen, egy-néhány szarvas marhával meg-tólduán azt a' tehetősebbek.

**) Vallyon nem terheltetnek-e' meg a' fiak, midőn a' szükséges ruhával, és házi bútorral ki-házasított leány még az után-is egyenlően osztozhatik velek az ingó vagyonból a' nélkül, hogy a' ki-házasítására tett költséget a' reá-esendő részbe bé-tudhassák? Ha a' házasság' idejekor adatott egyet más *osztály szerént* jutott a' leánynak: az által már leg-ottan egészlen ki-van elégítve 99. 1mæ; de ha azon egyet-más *osztállyon kivül* csak ajándék' fejében adatott a' leánynak, méltán követheti az ingó vagyonból az után-is az osztályt: mivel csak az *osztály* által, nem pedig ama' ajándék által házasitatt-ki a' leány 101. 1mæ. Nem-is panaszolhatják azon kis ajándékot a' fiak, fő képp' ha azt szemmel tartják: mennyivel tetemesebbek a' fiak' neveltetésekre tett költségek, és mennyivel jobb sorsok az által, hogy a' fekvő jószágnak birtokában magok maradnak. —

Mind-azon-által: ha az özvegy a' jószág' jövedelméből bizonyos somma pénzt ki-házasítás' fejében nyugtató levél mellett leányának le-olvas;

halála

halála után pedig a' leány mind az ingó vagyonból, mind a' jószág' jövedelméből osztozik: azon ki-házasítás' fejében le-olvasott pénz a' részébe tudatik, nem-is vétetik ajándék gyanánt *Dec.* 34. *Pag.* 143.

§. 191. nem csak a' fiaknak,

Teherrel járván az örökösödés, valamint a' meg-hólttnak fiai, úgy (ezek nem lévén) egyéb oldalas fiú-ág-is tartozik a' leányaknak a' fennemlített hajadoni járandóságjokat ki-adni 67. 1^mæ; ha mindjárt oly tulajdonságú vólna is a' fiú-ágat illető jószág, mellyben a' fiaknak magvok' szakadta után leány ágat illetne a' jószágon fekvő pénz-beli somma: nem is vethetik a' leányt az oldalas atya-fiak addig-ki a' jószág' birtokából, míg illendősen ki-nem házasítatik *Dec.* 5. *Pag.* 137.

§. 192. hanem még a' Felségnek-is.

Ezen teherrel szállhat csak a' jószág a' fiaknak magvok' szakadta után a' Felségre-is 29. 1^mæ. Ugyan azért mind addig birhatja a' leány a' Felségre nézendő jószágat, míg ki-nem házasítatik; bátor illetné-is őtet a' jószágon fekvő sommára nézve az örökösödés *Dec.* 2. *Pag.* 84, *Dec.* 21.

Pag. 165, hasonló kötelessége lévén az örökbe fogadott fiúnak, és akár-kinek másnak, a' ki a' féle jószágat fel-kérné 30. 1^mæ.

§. 193. Ki-jár az özvegynek-is

Meg-halván a' Férj, annak meg-hagyott özvegyét, Férjének halála után úgy-is már magában szerencsétlen, és azért szánakodásra méltó léttére, végső inségre juttatni, és sanyarú sorsát még-inkább sanyargatni valóban égbe-kiáltó vétek volna. — Meg-könyörült tehát az özvegyeken a' törvény, midőn őket az örökösök' háborgatásaik ellen védelem alá vette, és némely özvegyi járandóságakkal meg-jutalmazta, ez által-is keserveket mennyire-annyira enyhíteni igyekezvén, midőn illendő özvegyi tartásokat, és a' házassági jutalomnak *) ki-adasát szorgalmatosan ki-rendelte 67, 98. 1^mæ; noha az erre ügyelő perre teendő költtségeket az özvegynek oda-nem ítélte *Dec.* 25. *Pag.* 166.

*) Eme' deák szó *Dos*, és innét sarjadzott *Dotalitium* magában ajándékot, vagy jutalmat jelent: és valóban az özvegynek járandó *Dotalitium* sem egyéb magában, hanem a' *hív* feleségnek jutalma. Noha pedig ezt némely hellyeken *Móring-*

ring-nak nevezik, magyar rámára ütvén ama' idegen szót Morgengaab; mind-azon-által nem látom okát; miért ne lehetnénk-el ama' idegen szó nélkül. Verbőczy' munkájának fordítója *jegy-ruhának* nevezi ezen jutalmat; de nem vétek talán, ha ettől-is el-állok: mert jegy-ruha magában jegy-ajándékot, vagy-is mátka-tálat (*donum sponsalisticum*) jelent (mivel a' Vő-legény közönségesen ruhát szokott ajándékozni az el-jegyzés' alkalmatosságával jegyesének): már pedig hogy a' *Dotalitium* nem jegy-ajándék, hanem a' házasságnak valóságas jutalma, a' következendőkből, de leginkább abból az egyből-is ki-tetszik, hogy, ha a' Vő-legény az esküvés előtt meg-találna halni: illeti ugyan jegyesét a' jegy-ruha, vagy-is a' jegy-ajándék *Dec.* 3. *Pag.* 97; de nem keresheti a' házassági jutalmat.

§. 194. illendő tartása,

El-kell tehát az örökösnek illendő-képpen, az az állapotjához, és a' jószágnak mennyiségéhez képestt tartani az özvegyet mind addig, míg meg-hóltt Férje' nevét viseli, alkalmatos, és illendő lak-hellye lévén nekie ki-szabva vagy meg-hóltt Férjének egyik kastéllyában, vagy

(ha

(ha csak egy kastély vólna) más valamely alkalmatos házban. A' lak-hely mellé illendő tartása-is 98., 102. 1^mæ meg-határoztatik vagy barátságas alku szerént, vagy törvény által. De el-esik az özvegy mind ezektől, ha férjhez talál menni.

§. 195. és törvényes jutalmának

Két-féle a' házasság' jutalma; egyiket a' törvény szabta-ki 50 *), vagy több népes ház hellyel biró Nemesek' özvegyeikre nézve ugyan 50 nehéz girára, vagy-is 200 forintra, az Ország' Zászlós Urai' özvegyeikre nézve pedig 100 nehéz girára, vagy is 400 forintra 93. 1^mæ: és azért törvényes jutalomnak neveztetik.

De szabadságában-is áll a' vő-legénynek, hogy az el-jegyzéskor annyi jutalmat köthet-le jövendő feleségének önnön kénnye szerént, mennyit az erszénnye meg-birhat. Ezt, mivel a' jegy-kötés-levélbe bé-iktattatik, kötött (*contractualis*) vagy-is irott (*scripta*) jutalomnak nevezzük.

Szabad az özvegy mind a' kettővel, úgymint önnön sajátjával: ugyan azért végső intézetet-is tehet jutalmáról.

*) Bá-

*) Bátor ugyan 50 nehéz girára határozta meg említett törvényünk a' házasság' jutalmát azon Nemeseknél, kik akár 50, akár több házhellyel birnak: és így ama' roppantt, és számas Uradalmakkal biró Uraságaknál-is csak 50 gira ezen törvényes jutalom; valamint azoknál, kik éppen 50 ház hellyet birnak; de nem határozzameg a' törvényes jutalmat azon özvegyekre nézve, kiknek Férjeik 50 ház helynél kevesebbet birnak. Noha pedig ez illyenek közül-is a' jobbacs birtokosoknál szokásba jött az 50 girából álló törvényes jutalom; de vallyon mennyi ott a' jutalom, a' hol a' Férjnek alig vólt egy házhellye, és valami 10 mérős szántó földje? Ezen csomót fel-fejthetik azok, kiket a' törvénynek hiteles magyarázása illet; úgy vélem mind-azonáltal, hogy lehet ezen esetben hellye a' számtartásnak (*proportio*), ha nem éppen tökélletesenis *cit.* 93. 1^mæ §. 3, 5.

§. 196. (ha csak azt el-nem veszti)

A' törvényesen meg-határzott 50 girából álló jutalom ki-jár ugyan a' becsületes özvegy aszszonynak, nem tehát az ágyasoknak (*concubinae*), vér-fertöztetöknek, házasság-töröknek

(ha

(ha vétkes tetteket Férjek meg-nem engedte) 105. 1^mæ, vagy az esküvés előtt jegyesse veſztett mátkáknak (kik tudni-illik, még hitvesek nem lévén, a' házasság-beli özvegyek közé nem ſzámláltathatnak).

De el-is eshetnek attól az özvegyek, ha vele viſzſza-élnek, az az: ha más idegenekkel öſzve-ſzűrvén a' levet, a' jóſzágról ſzólló leveleket azoknak ki-adják 185. 1647; vagy azon leveleket az örökösöknek fontos ok nélkül ki-nem ſzolgáltatják 61. 1618; ha jutalmokkal meg-imádtatván a' jóſzágat az örökösöknek ki-nem bocsátják 24. 2^dæ; vagy abból annyi jútót el-pazarlanak, mennyi a' jutalmok; sőtt, ha az özvegy az ősi jóſzágat el-adta, vagy adósság-beli teher alá vetette, vagy gondatlansága által el-romlani, vagy meg-csorbúlni engedte-vólna: ezen kárt nem csak a' házasság-beli jutalmából, hanem hozománnyából, és egyéb özvegyi járandóságából-is köteles ki-pótolni, tartozván azt oly karban az örökösöknek által-adni, vala-millyenben kezéhez vette *Dec.* 12. *Pag.* 163.

§. 197.

§. 197. ok-vetetlenül

Az özvegyi tartást, és házassági jutalmat követheti az özvegy 98, 100. 1^mæ, ha mindjárt Férjét el-hagyta-vólna-is: ha a' féle el-hagyás a' Szent Szék előtt törvényesen meg-nem visgáltatott *Dec.* 3. *Pag.* 161; vagy, ha mindjárt Férjének fenyegetődzése miatt arról félelemből le-mondott vólna-is 109. 1^mæ.

Ugyan azért: ha az árvaságra jutott leány a' fiak által a' jószágból hatalmasúl ki-vettetnék a' nélkül, hogy meg-hóltt Annyának házassági jutalma, és hozománnya iránt ki-elégítetett vólna: ezen esetben Törvény eleibe idéztetvén a' fiak, hit alatt tartoznak fel-fedezni minden atyai jószágat, és a' leánynak azon anyai jutalom, és hozomány (meg-lévén mutatva) haszna vételével együtt ki-adatik, a' jószágba visszahelyheztettetik, sőtt néha (úgy hozván magokkal a' környül-állásak) annak idő közben vett haszna' vétele-is nekie oda iteltetik *Dec.* 18. *Pag.* 164.

Da ha az özvegy leányával együtt a' jószág' birtokában maradván abból a' fiak által azon szin alatt, hogy a' jószág mind a' két ágat

nem

nem illeti, hatalmasúl ki vettetnék, és viſzſzatévő ügyelettel (*Inſtituto Repoſitorio*) amaz ugyan az özvegyi; eme' pedig a' hajadoni járandóság' fejében a' jószág' birtokát követvén, idő közben mind az özvegy meg-halna, mind pedig a' leány férjhez menne: ezen környül-állás úgy meg-váltóztatná a' pert, hogy az előbbeni ügyelettel nem boldogúlhat a' férjhez mentt leány; hanem más ügyeletre utasítatnék *Dec.* 7. *Pag.* 193.

§. 198. leendő ki-adása:

Úgy érdekli tehát ezen teher a' meg-hóltt férjnek örök jószágát 96. 1^mæ, hogy, akár-ki kezére jusson az: törvény ſzerént-való záloga van az özvegynek mind addig rajta, vala-meddig ki-nem elegíttetik: és így, mivel ezen törvényes teher a' jószágon fekſzik, teherrel jár pedig az örökösödés: tartoznak az özvegyi járandóságat ki-adni nem csak a' meg-hólttnak fiú magzati (és leány-ſzülöttei), hanem (ezek nem lévén) az oldalas örökösök-is 67. 1^mæ: Sőtt (ezek sem lévén) még a' Felség-is 29. 1^mæ, *Dec.* 21. *Pag.* 165, vagy akár-ki más, a' ki azon jószágat fel-kérné 30. 1^mæ.

§. 199.

§. 199. nem csak külömb-féle törvényes ki-válttságakkal,

Sőtt a' mi több: ha mindjárt zálogba vetette-vólna-is örök jószágát Férje: még azon zálogra-is (mert a' sajátság fenn-maradott) ki terjed a' törvényes jutalomnak terhe úgy, hogy a' zálogos fél-is tartozik ki-fizetni az özvegynek járandó törvényes jutalmát 103. 1^mæ, *Dec.* 23. *Pag.* 165; de nem keresheti jutalmát az özvegy azon, ki Hiteles Hellyen tett örök vallás mellett vette-meg Férje jószágát: mert az által megszünt a' sajátság.

Még-bátorságosabb karba helyheztette az özvegyeket törvényünk az által, hogy törvényes jutalmoktól még a' Férjnek Felség-bántása, vagy párt-ütése, vagy más akár-mely gonosz tétemennye miatt sem eshetnek-el 104. 1^mæ.

§. 200. nevezetesen pedig törvényes elsőséggel birván,

Szinte azon esetben-is: midőn a' meg-hóltt Férj adósságakot hagyott maga után: a' hitelezők' többességében (*in Concursu Creditorum*) törvényes jutalmára nézve minden egyebek előtt az

özvegyé az elsőség *Dec.* 36. *Pag.* 160, *Dec.* 20. *Pag.* 164; hanem ha özvegyi járandóságáról keze' irásával vigyázatlanúl le-mondott vólna *Dec.* 19. *Pag.* 164.

§. 201. hanem még a' jószágat-is le-tártóztathatván

Le-is tartóztathatja zálog-képpen, és haſználhatja az özvegy meg-hóltt *Férjének* örök jóſzágát házassági jutalmára 98. 1^mæ; ha csak a' jóſzág nagyságára, és haſzna' vételére nézve a' házassági törvényes jutalmat fellyül nem múlná: mert ezen esetben a' jóſzágból a' köz becsü ſzerént annyi jútó ki-haſítatik, a' mennyi a' törvényes jutalom 98. 1^mæ.

De ezen teher csak a' Férjnek jóſzágát érdekli 96. 1^mæ. Ugyan azért: ki-hányhatják a' mostoha gyermekek édes anyai jóſzágjoknak birtokából mostoha annyokat, ha ez ſzép ſzerével azt ki-bocsátani nem akarja, nem-is követnek az által-el akár czégéres *Dec.* 21. *Pag.* 129, akár kisebb hatalmasságat *Dec.* 21. *Pag.* 175.

§. 202. az özvegy

Csak az özvegyet illeti a' házassági jutalom. Már pedig míg a' Férje él, nem özvegy addig az aſzſzony, nem is keresheti tehát Férje' élttében jutalmát. Mind-azon-által, ha Férje előtt meg-találna-is halni az aſzſzony: valamint ezen ki-járandó törvényes jutalmáról már eleve végső intézetet tehetett-vólna, úgy foganatosan követhetik *) azt Férjén, vagy annak örökösein az aſzſzonynak közelebb-való attya-fiai 93, 96, 97. 1mæ, *Dec. 7. Pag.* 162.

*) Alkalmatosságom adja-itt elő magát ama' homállyos 97dik czikkelynek értelmét ki-nyomozni: mellyet hogy meg-értsünk, az előtte-való 96dik czikkelynek két utólsó szakaszszait kell előre-bocsátani.

„*Solvuntur autem* (úgy mond Verbőczy) *dotalitia mulieribus de bonis, et Juribus possessionariis maritorum, ad quae fuerint traductae*“ 96. 1mæ, az az: a' házassági jutalom a' *férjnek* jószágát érdekli.

„*Nam de Juribus paternis* (úgy mond to ább Verbőczy) *non dotem, sed quartalitium habere debent*“ *cit. tit.* §. 3, az az: a' negyed' az atyai jószágat

érdekli: és ez igen-is természetes; mert teszem p. o.

Nagy Ádám el-vévén *Kis Évát*

Kis Évát illető házassági jutalomnak *Nagy Ádám* jószágából kell ki-telni; a' mennyire pedig negyedet-is követne, annak a' *Kis* jószágból kell ki-adódni:

„ *Nisi forsitan aliqua earum* (így folytatja tovább Verbőczy) *dotalitium matris, vel aviae suae requireret: quod de Jure facere poterit, si expeditoria super eo prius non fuerit data* " *cit.* 96. § 3. az az: az atyai jószágból-is lehet keresni a' házassági jutalmat, ha az éránt az Anya, vagy Öreg Anya még nem vólt ki-elégítve p. o.

Nagy Ádám, és Kis Éva } Nagy Terésia Bankó Péternek hitvese } Bankó Juliánna

Ha *Nagy Ádámné*, minek előtte házassági jutalmára nézve ki-elégítetnék, meg-találna halni: annak leánya *Nagy Terésia* az Annyát illető jutalmat követheti *Nagyokon*: és ha ez-is meg-halna, minek előtte Annyának, *Kis Évának* jutalmát kivette-vólna: még *Banko Juliánna*-is követheti Öreg Annyának, tudni-illik *Nagy Ádámnénak* házassági

jutal-

jutalmát ugyan *Nagy* jószágból. És ezen értelemben bizonyos az, hogy az atyai jószágból-is kijár a' gyermekeknek (vagy unokáknak) Annyokat (vagy Öreg Annyokat) illető házassági jutalom, szemmel tartván az előbbeni példában azt, hogy *Nagy Ádám* Atya ugyan *Nagy Terésiára* nézve; de egyszer's-mind Férj-is *Kis Évára* nézve: ha tehát ki-jár *Kis Évának* házassági jutalma: követhetí azt (ha *Kis Éva* még fel-nem vette) *Nagy Terésia*-is, úgy mint Anyáról reá nézendő örökséget, nem pedig úgy-mint atyai örökséget, vagy negyedet.

Ezt előre bocsátván, és a' következendő 97dik czikkellyel öszve-foglalván, ha egészlen el-nem enyészik-is, leg alább nagyon meg-ritkúl emennek homállya: mert midőn Verbőczy azt irja, hogy:

„*Dotalitium matris, et aviae, simul, una et eadem persona quaerere non potest*“ 97. 1mæ, az előbbeni 96dik czikkelynek ellene-nem mond: mert meg történhetett az elő hozott példában, hogy sem *Nagy Ádámné* ki nem vette *Nagy* jószágból házassági jutalmát; sem *Bankó Péterné* ki-nem elégítetett akár *Nagy* jószágból az anyai jutalomra, akár *Bankó* jószágból tulajdon maga jutalmára

 nézve:

nézve: mely esetben ugyan azon egy Személy, tudni illik *Bankó Juliánna* mind Öreg Annyának *Nagy Ádámnénak*, mind pedig Annyának *Bankó Péternének* jutalmát foganatosan keresheti 96. 1mæ §. 3.

Az egész veleje tehát Verbőczy állatásának az egyetlen egy *simul* szóban vagyon helyheztetve: az az, ugyan-azon egy Személy nem keresheti *együtt*, vagy-is egy ügyelettel (*uno eodemque Instituto*), ugyan azon egy jószágból, ugyan-azon egy al-peresen mind az Annyának, mind Öreg Annyának házassági jutalmát: mert az előbbeni példában követheti ugyan *Bankó Julianna* mind az Annyának *Bankó Péternének*, mind pedig Öreg Annyának *Nagy Ádámnénak* házassági jutalmát; de amazt Annya után: emezt pedig Öreg Annya után: amazt *Bankó* jószágból: emezt pedig *Nagy* jószágból; amazt *Bankó* fiakon: emezt pedig *Nagy* fiakon kell neki keresni; már pedig e' két külömb-féle igazságat, két külömb-féle jószágból, két külömb-féle Nemzetségen csak ugyan nem lehet egy úttal, egy ügyelettel, egy per által keresni; hanem mind-egyikre nézve különös pert kell indítani, bátor ugyan azon egy Személy légyen-is mind a' kettőben a' kereső fél.

Ha-

Hasonló értelme vagyon annak, a' mit Verbőczy folyttában a' jutalomról, és negyedről-ir.

Si (úgy mond) *matris meae quartalitium quaero; tunc dotalitium aviae meae quaerere debeo: quia mater matris meae avia mea est cit.* 97. §. 1. Meg-történhetik tudni-illik az előbbeni példában, hogy sem *Nagy Ádámnénak* jutalma, sem leányának *Nagy Terésiának* negyedje még ki-nem adattatott, és így *Bankó Juliánnának* mind a' kettőhöz igazsága vagyon ugyan; de közel-sem ugyan-azon egy perben, egy úttal, egy ügyeletben; noha mind a' kereső fél ugyan-azon egy Személy vólna, mind pedig a' teher ugyan-azon egy jószágat érdeklené, következés képpen mind a' két rend-beli kereset ugyan azon egy Személy ellen czéllyozna: mert két féle tekintetben kell ezen esetben *Nagy Ádámat* vennünk, tudni-illik úgy mint *Kis Évának* Férjét, és *Nagy Terésiának* Attyát: az első tekintetben *Kis Évának* ki-jár a' jutalma; a' másadik tekintetben pedig *Nagy Terésiát* illeti a' negyed', és mivel egyik sem elégítetett-ki-az éránt, mind a' kettőnek igazsága *Bankó Juliánnára* száll: a' ki-is tehát mind Öreg Annya' jutalmát, mind pedig Annya' negyedjét foganatosan követheti *Nagy Ádám'* jószágából; de mivel más törvényen van

építve a' jutalomnak: más on pedig a' negyednek ki hasítatása; más után (tudni-illik *Kis Evá* után) jár a' jutalom: más után pedig (tudni-illik *Nagy Terésia* után) a' negyed'; más tekintetbe vétetődik *Nagy Ádám* úgy-mint Férj: másban pedig úgy-mint Atya; más igazsága volt *Kis Evának* úgy mint özvegynek: más pedig *Nagy Terésiának*, úgy-mint leánynak; sokkal más tekintetből háromlik *Bankó Juliánnára* Öreg Annyának jutalma: másból pedig Annyának negyedje; más igazságais van neki amahoz: más pedig emehez; következés képpen más ügyelettel kell nekie keresni *Nagy Ádám'* jószágból *Kis Evának* jutalmát: mással pedig ugyan-azon *Nagy Ádám'* jószágából *Nagy Terésiának* negyedjét; és így azon kivül, hogy *Bankó Juliánna* az ő Annyának negyedjét keresi, még más perrel kell keresni nekie az Öreg Annyának jutalmát-is a' nélkül, hogy e' két külömb-féle igazságát egy ügyeletbe öszve-foglalhassa.

Szint' ily értelemben folytatja szavait tovább Verbőczy:

Si autem (úgy mond) *sola mater mea quartalitium suum de Juribus paternis quaerat; tunc ipsa dotalitium matris suae, et non aviae quaerere debebit cit.* 97. §. 2.

Ha

KÖNYVTÁR DEBRECEN EGYETEMI

Ha tehát a' fel tett példához még hozzá teszszük *Kis Évának* szüleit ily formán:

Kis János, és Ország Magdolna } Kis Éva Ádám' hitvese, Kis Eör'sébeth, Kis Rozália } Nagy Terézsia Bankó Péter' hitvese } Bankó Julianna

és *Nagy Terézia* az atyai jószágból követi a' negyedet: követheti még ezen felyül ugyan-azon atyai jószágból Annyának tudni-illik *Kis Évának* még ki-nem adott jutalmát-is más perrel, és külön ügyelettel, amazt tudni-illik úgy-mint egyenesen az ő Személlyére esendő leányi negyedet: emezt pedig úgy mint Annyát illető, és örökség-képpen leányára háromlott jutalmat; de nem követheti ugyan-azon atyai jószágból, tudni-illik *Nagy Ádám'* jószágából Öreg Annyának, tudni-illik *Ország Magdolnának* még ki-nem adott jutalmát: mert, Ország Magdolna' jutalmának nem *Nagy Ádám'* jószágából, hanem *Kis Jánoséból* kell kitelni, és egyéb arránt-is: ha mindjárt *Kis János'* jószágából követné-is *Nagy Terézsia* az ő Öreg Annyának *Ország Magdolnának* jutalmát; még sem-lehet foganatos keresete, míg *Kis Eörsébeth*, és *Kis Rozália* élnek, mert:

Aviae ejus dotalitium (így fejezi-bé Verbőczy) *illius generationis, et quidem propinquioris est quaerere, de cujus prosapia mulier illa processisse dignoscitur*, az az: nem keresheti valaki Öreg Annyának jutalmát addig, míg közelebbről-való maradéki vagynak azon Öreg Annyának; közelébb lévén pedig *Ország Magdolnához* annak gyermekei *Kis Erzsébeth*, és *Kis Rozália*, mint sem annak unokája *Nagy Terézia*, nem indíthat pert Öreg Annyának jutalma éránt távulabb léttére emez mind addig, míg amazok úgy mint közelebb-lévők életben vagynak. A' jutalomra nézve-is tehát szinte úgy, mint a' negyedre nézve a' közelebb-lévő maradékot illeti a' kereset a' távulabb-levő előtt.

§. 203. mind addig, míg ki-nem elégítetvén,

Csak zálog-képpen tarthatja, és haſználhatja az özvegy Férjéről maradt jószágat mind addig, míg törvényes jutalmára nézve ki-nem elégítetik, és birhatja azt (bátor az alatt férjhez mentvólna-is) mind addig, míg ki-nem váltatik.

Nem ſzabad azomban a' Férjnek hóltt tetemét soká temettetlenül hagyni oly véggel, hogy továbra halladjon a' jutalomnak ki-hasítatása, és

az

az özvegy a' jószág' birtokában tovább maradhasson: mert ezen esetre meg-intvén elöször az özvegyet, az örökösök temethetik azt-el 25. 1655. Nem-is tartoznak az örökösök a' Férj' eltemetésére tett költtségeket meg-tériteni, midön az özvegy a' jószág' birtokában meg-maradt, sem azt, a' mit az aszszony még Férje' élttében köz élelmekre tulajdon magáéból el-költött; noha kötelesek az örökösök azt meg tériteni, a' mit az özvegy Férjének halála után haszonsan a' jószágba fordított *Dec.* 13. *Pag.* 139.

§. 204. Férje' nevét viseli:

Ki-lévén az özvegy elégítve törvényes jutalmával, ha férjhez mégyen, tartozik ki-takarodni elöbbeni Férjének örök jószágából 98, 102. 1mæ; ha csak szerzeménnyét, vagy hozománnyát nem követheti.

Azt ezközli tudni-illik a' másadszori férjhez menés a' törvényes jutalomra nézve *), hogy a' férjhez menö özvegynek jutalma részszerént kész pénzül, részszerént pedig ollyas ingó holmivel, mellyet *könnyen* pénzzé fordíthat 95. 1mæ, tétetik-le elöször ugyan a' szerzeményböl, és ez nem lévén, az örökségböl-is.

Ellen-

Ellenben pedig: ha özvegységében állandósan meg-marad: nem lehet ötet kész penzül ki-fizetni; hanem a' jószágban-is meg-marad 98. 1mæ, és azon esetre, ha a' jószág sokkal-is fellyül-múlná az özvegyi jutalmat, hasítatik nekieki az örökségből annyi jutó, mennyi a' jutalmat köz becsü szerént fel-érje p. o. 50 népes jobbágy-hely *Dec.* 26. *Pag.* 166. De ha mindjárt ki-fizettetett-is a' jutalommal; még-is ki-jár neki az özvegyi lak-hely, és tartás mind addig, míg elöbbeni Férje' nevét viseli *cit.* 98. *Dec.* 7. *Pag.* 162.

*) Nagy ki-válttsággal lévén fel-fegyverkeztetve az özvegynek házassági törvényes jutalmok, arra-is vólt egyszer's-mind gondja törvényünknek, hogy á' többször férjhez menö asszonyok ne kereshessék éppen ezen jutalom által gyarapodásokat. Ugyan azért ezközöl a' másadszori férjhez menetel még más folyadékot-is: mert elsö Férje után az egész törvényes jutalom illeti az özvegyet; de ha másadszor, harmadszor-is 's a' t' férjhez menne: másadik Férje után csak fele, harmadik után negyed', negyedik után nyolczad', ötödik után tizen-hatod' részében

részé-

részesûl a' jutalomnak: és így, a' kit p. o. negyedik Férjétõl meg-foszt a' halál, nem 200, hanem csak 25 forint jár-nekie ki jutalma gyanánt 96. 1mæ.

§. 205. a' kötött jutalomnak pedig

Kevesellik *) néha a' jegyesek a' törvényes jutalmat: ugyan azért az el-jegyzéskor többnyire nagyobb sommát szoktak kötni jegyeseiknek a' võ-legények házassági jutalomúl: mellynek mennyiségét meg-határozni a' võ legénynek szabad akaratjától függ; mert kiki szabad lévén a' magáéval, a' võ-legény-is annyit köthet-le jegyesének, a' mennyit akar; sõtt szokott a' meny-aszszony-is viszsz'jutalmat (*contrados*) kötni a' võ-legénynek, mellyet illik a' legénynek kétszerezni.

*) Csak ugyan nem tagadhatjuk azt (ha igazat kell mondanunk), hogy a' törvényes jutalom, mely Verbõczy' idejében talám únttig elegedendõ lehetett, már most valóban csekély, fõképp' a' jelesebb Birtokosokra nézve: mert, hogy 50 gira, vagy-is 200 forint kész pénz az akkori pénz' szükében sokkal többet tett, mint most,

azon

azon régi vallás-tételek elegedendő-képpen bizonyítják, mellyeknek erejekkel egy hold szántóföldet egy forinton-is kínszerítettek el-adni megszorúltt Eleink. A' kész pénznek akkori feleslegvaló becse mind egyéb régi törvényekből, mind leg-ki-váltt Verbőczy' munkájából 133. 1mæ kitetszik: mely szerént egy népes nemes teleknek (*Curia Nobilitaris populosa*) 30 girára, vagy-is 120 forintra tétetett az örök becs szerént-való árra: probálja-meg pedig valaki azt most, bátor 1000 forinton-is, örökre meg-venni.

§. 206. a' szerzeményből kell ki-telni;

Csak az önnön sajátjával lévén kiki szabad, nem kötheti-le a' vő-legény házassági jutalom' fejében az örök jószágát. Ugyan azert az irott jutalom csak a' szerzeményből, ha jut, adatik-ki annyira, a' mennyire belőle ki-telik *Dec.* 1. *pag.* 161. Hogy ha pedig szerzeménnye nincs a' meg-hóltt Férjnek: ritkán van sikere a' kötött jutalomnak; hanem az törvényes jutalommá válik: ne hogy az örökségre nagy teher omoljék.

Ha tehát az osztatlan fiú Attya' hire nélkül jutalmat köt jegyesének, és minek-előtte meg-

osztoz-

ofztoznék, Attya előtt meg-találna halni: az özvegy csak a' törvényes jutalmát követheti Ipán *Dec.* 23. *Pag.* 165.

§. 207. de gyakortább az örökségből-is,

Józan értelemben kell mind-azon-által ezt vennünk: mert meg történhetik, hogy vagy igen kevés, vagy éppen semmi ſzerzeménnye nincs a' meg-hóltt Férjnek, és még-is ki-adatik az özvegynek a' kötött jutalom az örökségből *Dec.* 1. *Pag.* 161, ki-terjedvén ez iránt még az Al-Birák' hatalmok-is *Dec.* 22. *Pag.* 165.

§. 208. ha mértékletes:

De csak úgy lehet kötött jutalommal az örök jóſzágat terhelni, ha az e'hez képestt nem felesleg-való *Cit. Dec.* p. o. az ollyan Nemes Ember, kinek eſztendő-beli jövedelme 10 ezer forintot tenne, és 1000 forintból álló jutalmat kötött-vólna jegyesének: bátor semmi ſzerzeménnye nem vólt-is; még-is ki-járna ezen kötött jutalom az özvegynek az örök jóſzágból: mert, noha fellyül-múlja-is a' törvényes jutalmat; de az örök jóſzághoz képestt nem látſzatik fe-

les-

leg valónak lenni. Mennyire lehet pedig a' kötött jutalomnak mértékletességét az örök jószágnak mennyiségéhez szabni? ez éránt még nincs bizonyos sinór-mértékünk irott törvényünkben, közönségesen a' Birák' iteletétől függvén annak meg-határozása.

§. 209. mert külömben erejét veszti,

Ha pedig tulajdon szerzeménye nem lévén a' meg-hóltt Férjnek: az örök jószágahoz képestt felesleg-való jutalmat kötött-vólna-le: azt annak osztállyos attya-fiai a' Királlyi Tábla előtt elronthatják *Dec.* 1, 3. *Pag.* 97.

De ha p. o. az Anya fiának jegy-kötését, mellyben az atyai örökségét fellyűl-halladó jutalmat kötött-le jegyesének, alá-irta vólna: fiának hóltta után tartozik azon felesleg-való kötött jutalmat özvegységre jutott menyének a' tulajdon maga' szerzeménnyéből ki-pótolni; hanem ha azt meg-mutathatná, hogy azon jegy kötésnek alá-irására álnoksággal, vagy félelemmel vétetett-vólna reá *Dec.* 2. *Pag* 97.

§. 210.

§. 210. nem-is vetekedhetik a' kötött jutalom a' törvényessel:

Közel sincs tehát a' kötött jutalom oly kiváltságakkal öszve-kapcsolva, mint a' törvényes §. 199, 200, 202: mert csak akkor érdekli az örökséget, ha *felesleg-való nem lévén* a' szerzeményből ki-nem telik §. 206. Ki-telvén pedig a' kötött jutalom, nem követheti az özvegy egyszer's-mind a' törvényeset-is *Dec.* 9. *Pag.* 162, és ha az aszszony végső intézet nélkül Férje előtt meg-hal: leg-ottan az özvegy' Férjére viszsza-száll azon irott jutalom *Dec.* 7. *Pag.* 162.

§. 211. mert csak adósság-képpen tekintetik.

Csak adósság gyanánt vétetődik-fel a' kötött jutalom, nincs-is több ereje a' féle kötésnek, mint akár-mely más kötelező levélnek. Ugyan azért: a' hitelezők' többségében nem illeti az özvegyet az elsőség kötött jutalmára nézve egyéb előbbi hitelezők előtt *Dec.* 20. *Pag.* 164; hanem vagy a' hiteles fel-jegyzés (*Intabulatio*), vagy a' jegy-kötésnek koltte

(*Emanatio*) ſzerént jut reá a' sor *Dec.* 36. *Pag.* 160.

§. 212. Valamint az özvegy méltán követheti jutalmát,

Keserves ugyan az, midön az özvegynek per által kell jutni akár törvényes, akár kötött jutalmához, és egyéb özvegyi járandóságaihoz, de sokſzor meg-történik, hogy az örökösök, és mind azok ellen, kik Férje' jóſzágának birtokába léptek, kellemetlen pert kell indítania vagy a' Vidéki Tábla, vagy a' Vár'megye-beli Al-Ispány, vagy Szolga-Biró előtt, a' mint tudni-illik ezen terhekkel járó jóſzág több, vagy egy Vár'megyében fekſzik, és a' kereset nagyobb, vagy kisebb somma.

§. 213. úgy kínszerítethetik-is annak fel-vételére.

Néha pedig az örökösök kínſzerítetnek perre fakadni az özvegy ellen, hogy vegye-fel jutalmát, és ereſzſze-ki kezéből meg-hóltt Férjének örökségét, mellynek nagyobb jövedelmét ne talán a' törvényes jutalomnak ſzine alatt tovább haſználni akarná az örökösök' sérelmekkel.

E'

E' féle ügy mindenkor a' törvényes intéssel kezdödik, meg-kináltatván az özvegy a' nekie kijárandó sommával 24. 2dæ.

§. 214. A' le-kötött jegy-ruha-is

Menyegzöi ajándéknak, vagy jegy-ajándéknak, vagy jegy-ruhának (*paraphernum*) nevezzük azon ajándékot, mellyet a' vö-legény, vagy akár-ki más a' meny-aſzſzonynak a' házasodáskor oda-ajándékoz 93. 1mæ. Ez minden esetre az aſzſzonyt illeti 105. 1mæ: sött még azon esetre sem veheti-viſzſza a' vö-legény jegyesének adott jegy-ruháját, ha ez az esküvés elött meg-találna halni 100. 1mæ. Meg-ſzokott pedig gyakortább történni, hogy e' féle ajándék nem adatik kézhez tüsténtt vóltta-képpen; hanem a' vö-legény valamely somma pénzt le-köt a' meny-aſzſzonynak jegy-ruha gyanánt.

§. 215. ki-jár az özvegynek;

Ha tehát a' vö-legény ſzüleinek engedelmekkel jegy-ruha gyanánt valamely somma pénzről kötelező levelet ád a' meny-aſzſzonynak: leg-ottan ki-jár az az özvegynek még az örök jóſzágból-is; bátor még az esküvés elött

halt vólna-is meg a' vő-legény, nem-is lehet e' féle kötelező levelet el-rontani *Dec.* 3. *Pag.* 97.

§. 216. hanem ha le-mondott róla az aszszony,

De ha a' vő-legény a' jegy-ruha gyanánt le-kötött sommát valamely bizonyos, és a' kötelező levélben nevezet ſzerént ki-jeleltt jóſzágra meg-határozta; ezt pedig idő' járttával az aſzſzonynak tudtával el-idegenítette a' nélkül, hogy az aſzſzony a' féle el-idegenítésnek ellentmondott-vólna: ezen esetben nem követheti az aſzſzony többé azon jegy-ruha gyanánt le-kötött jóſzágat; mert ellene-nem mondván, annak el-idegenítését jóvá-hagyni látſzatott *Dec.* 13. *Pag.* 163.

§. 217. vagy ha meg-hóltt Férjének ingó holmijét által-veszi.

A' jegy-ruha az ingó holmiból hasítatik-ki 93, 95. 1^mæ. Ha tehát a' vő-legény jegy-ruha hellyett kötelező levelet ád jegyesének; ez pedig özvegységre jutván meg-hóltt Férjének ingó holmijében örökösödik: többé nem követheti

az

az örökösöktől a' jegy-ruha gyanánt le-kötött sommát *Dec.* 24. *Pag.* 165.

§. 218. Annál-inkább a' hozománnya,

Azon ingó holmit, vagy kész pénzt, mellyet az aſzſzony vagy a' jegyzéskor, vagy a' házasság' alkalmatosságával, vagy az után Férjéhez hoz, *Allaturának*, magyarúl pedig hozománynak nevezzük: a' mint-is ama' görög ſzónak *paraphernum* betü-ſzerént-való értelme *Allaturát*, vagy hozományt téſzen, és magában foglalja a' jegy-ajándékot, vagy jegy-ruhát, vagy mátka-tálat, mellyet jegyeséhez viſzen a' meny-aſzſzony 93, 100. 1^mæ.

§. 219. úgy-mint tulajdon sajátja,

Ily értelemben vévén a' hozományt, azzal az aſzſzony, úgy mint tulajdon sajátjával kénnye ſzerént bánhatik 100. 1^mæ, attól Férjének semmi-féle gonoſz tételénnye által el-nem eshetik, sőtt önnön maga' gonoſz tételénnye p. o. házasság-törése, vagy vér-fertőztetése által sem veſztheti-azt el, mindenkor ſzabad lévén nekie végső intézetet tenni róla 105. 1^mæ, és csak azon esetre, ha gyermekei nem lévén,

végső intézetet róla nem tett, marad az a' Férjére 11. 1687.

Meg-kell azomban külömböztetni az ingó holmiból álló hozományt azon ősi jószágtól, vagy osztályban jutott kész pénztől, mellyet az aszszony örökösödése után hozott Férjéhez úgymint örökséget: mert ámbár ez-is magában hozománynak (mivel Férjéhez hozza) mondattathatik; még sem minden-képp' szabad az aszszony vele: mert gyermekei nem lévén, sem végső intézetet róla nem tehet, sem Férje benne nem örökösödik; hanem úgy-mint ősi jószág az aszszonynak egyéb osztállyos attya-fiaira viszszaszáll a' nélkül, hogy a' gyermektelen Férjnek valami igazsága vólna hozzá 47. 1^mæ.

§. 220. viszsza jár az aszszonynak,

Az aszszonynak hozománnya csak a' végre adatik a' Férjnek gond-viselése alá, hogy azzal a' köz haszonra gazdálkodjék; fenn-marad pedig mindenkor annak az aszszonyra nézendő sajátsága. Azért-is viszsza-jár az az özvegynek egészlen 100. 1^mæ, *Dec.* 11. *Pag.* 162., és a' mennyire kész pénzül ki nem telnék, annyi jutó jószág ki-hasítatik az özvegynek zálog' fejében addig,

dig, míg hozománnyára nézve az örökösök által kész pénzül ki-nem elégítetik *Dec.* 16. *Pag.* 164.

§. 221. vagy örökösinek,

Nem csak maga az özvegy, hanem annak hóltta után maradéki 100. 1^mæ, és osztállyos attya-fiai-is foganatosan követhetik a' hozományt.

Ha tehát a' mostoha gyermek özvegységre jutott Mostoha Annyán édes Annyának hozománnyát követi, és azt törvény előtt meg-mutatja: a' meg-hóltt Férjnek mind örök jószága, mind pedig szerzeménnye leg-ottan egybe-vétetik, és mindenek előtt az előbbi aszszonynak hozománnya a' fel-peres mostoha gyermek' részére kihasítatik, az után jut, ha marad, az al-peres Mostoha Anyának akár tulajdon hozománnyára, akár köz-keresménnyére valami *Dec.* 19. *Pag.* 140. *Dec.* 15. *Pag.* 163.

§. 222. ok-vetetlenül,

Oly igazsága vagyon pedig az aszszonynak hozománnyához, hogy meg-hóltt Férjének jószágát mind addig le-tartóztathatja, és haszsnálhatja, míg hozománnyára nézve egészlen ki-nem elégí-

tetik az örökösök által, tartozván az eránt még a' Felség-is eleget tenni, midőn reá ſzáll a' magva-ſzakadott, vagy párt-ütő Férjnek jóſzága *Dec.* 12. *Pag.* 57, *Dec.* 2. *Pag.* 161.

§. 223. még pedig a' Férjnek örök jószágából-is,

Oly törvényes ki-válttsággal jár a' hozomány, hogy ha az a' 225dik és következendő §-okban elő adandó próba-kövön által megy, a' Férjnek örök jóſzágára-is ki-terjed annak terhe, akár légyen nekie szerzeménnye, akár sem; egyedül csak akkor útasíttatván az özvegy hozománnyára nézve meg-hóltt Férjének ſzerzeménnyére, midőn meg-nem mutathatná, mibe fordíttatott hozománnya *Dec.* 2. *Pag.* 161.

§. 224. minden egyéb hitelezők előtt:

Bátor tehát a' Férjének annyi értékje sem vólna, hogy abból az adósságaknak temérdekségek ki-telnek; még-is minden egyéb hitelezők előtt az aſzſzonyt illető hozománnyára nézve az elsőség: ha csak annak mind valóságas vólttát (*Realitas*), mind látatját (*Inveſtitio*) bé-bizonyíthatja *Dec.* 36. *Pag.* 160.

§. 225.

§. 225. ha mind valóságas vóltta

Mivel ily nagy ki-válttságakkal van az aſz-ſzonyok' hozománnyok fel-ruházva, ſzorgalma-is vólt arra a' törvénynek, hogy a' hozománynak ſzine alatt meg-ne sértetődjenek az örökösök, vagy a' hitelezők. Ugyan azért nyilvánságosan bé-kell-bizonyítani a' hozománynak valóságas vólttát, mennyiségét, és a' Férj' kezéhez-való jöttét *Dec.* 2. *Pag.* 161.

§. 226. ki-nyilvánodván,

Nem-is elegedendő a' hozomány' valóságas vólttának vítatására, ha azt a' Férj önként el-ismérte-vólna: mert meg-történhetnék, hogy a' Férj hitveséhez-való hajlandóságából annyi hozományt ſzinezne, mennyi nem vólt, és így az örökséget meg-terhelné *Dec.* 10. *Pag.* 162. Sem az aſzſzonynak hittel erősítendő állítása nem vétettetik tekintetbe *Dec.* 14. *Pag.* 163; hanem köteleztetik annak valóságát, és mennyiségét nyilvánságas, és meg-czáfolhatatlan tanú-levelekkel, vagy élő bizonyságakkal környül-állásosan meg-bizonyítani 110. 1^mæ.

Sőtt még azon esetben-is, midőn a' Férj másadik feleségének bizonyos sommáról, mint ha azt kamat' fejében tőle költtsön fel-vettevólna, kötelező levelet adott; az első házasságból származott gyermekek pedig Mostoha Annyok ellen meg-mutatják, hogy Attyoknak ősi jószága lévén nem csak módja vólt szerezni; hanem másadik házassága előtt látszatós szerzeménnye-is vólt, hogy mag-pénzeket (*capitalia*) kamatra ki-adott, hogy másadik házassága alatt semmi ollyas jószágat, a' mellybe a' kérdésbenforgó hozományi pénzt fordíthatta-vólna, nem szerzett: ezen fontos ellen-vetések által oly gyanúba jön a' Mostoha Anyától elő-hozott kötelező levél, hogy, ha csak meg-nem tudja mutatni, hogy az abban foglaltt sommát valóságosan le-olvasta, az azonnal sikeretlennek ítéltetik *Dec.* 5. *Pag.* 98.

Hasonló szabás van mind azon vallás-tételekre, vagy kötelező levelekre nézve, mellyeket a' Férj feleségének, vagy viszszont ez annak tészen: mellyek foganatlanok, ha csak ki-nem tetszik nyilvánságosan, hogy csalárdság, vagy félelem nélkül történtek 110. 1^mæ.

§. 227.

§. 227. mind látatja

Még itt sem állapodott-meg a' törvénynek goudossága. Mert meg-történhetik, hogy valamint Férjéhez hoz az aſzſzony valamit, úgy azt el-is költhette, vagy maga' ſzámára félretehette. Meg-kell tehát mutatni egyſzer's-mind annak látatját-is: tudni-illik, hová lett, mibe fordítatott? 110 1mæ: mert csak úgy jár viſzſza a' hozomány, ha az a' Férjnek kezéhez jött, és jóſzágába fordítatott *).

Ha azomban a' hozománynak látatja ki-nem tetſzenek-is; de ha annak valóságas vóltta, és a' Férj' kezéhez-való jötte ki-bizonyodnék: nem itéltetik ugyan a' hozomány oda az örök jóſzágból; de illendőnek találta mind a' két Tábla, hogy a' Férjnek ſzerzeménnyéből ki-pótoltassék *Dec.* 2. *Pag.* 161.

*) Csak a' jószágas Nemesekről látszatik szóllani világas törvényünk 110. 1mæ, nem-is terjed-ki a' polgárokra. Olvastam-is már egy-néhány itéletet, mellyekben minden egyéb hitelezők előtt oda-itéltetett a' polgári aszszonyoknak hozománnyok, meg-mutatván annak valóságas vóltát, és Férjek' kezéhez-való jöttét; noha meg-

nem

nem mutathatták-is annak látatját, mire fordítatott. Természetes okát ezen Itéleteknek abban találom-fel, hogy a' polgároknál; fő-képp' a' kiknek fekvő polgári jószágjok nincs, vagy kézi mesterségbe, vagy kereskedésbe szokott fordítatni az aszszonynak hozománnya, és így nem egy hirtelen tetszhetik-ki annak látatja.

§. 228. ki-tetszvén,

Nyilvánságosan tehát, és környül-állásosan bé-kell bizonyítani hogy p. o. a' Férj felesége' pénzével jószágat vett, vagy ősi jószágát az idegenek' kezekből viszsza-váltotta, vagy azt látszatósan meg-javította, halas tavakat, vagy malmokat, vagy házakat készített 110. 1^mæ, vagy az örök jószágat érdeklő ősi adósságakat, vagy a' házasság előtt tett önnön maga' adósságait ki-fizette 's a' t'; de úgy ám, hogy minden csalárdság, sőtt annak leg-kevesebb gyanúja-is távúl légyen: mely leg-inkább akkor mellőztetik-el, midőn gyermekek vagynak; mert önnön gyermekeinek nem látszatik nyakokat szegni akarni az Atya felesége' kedvéért *Dec.* 11. *Pag.* 162.

§. 229.

§. 229. el-nem esik tőle.

De el-esik hozománnyától az aſzſzony, a' mennyire az el-kelt, vagy fő-váltságban maraſztaltatván (*in emenda capitis convicta*), vagy Férje' hitelezőinek keze' irásával le-kötelezvén magát az aſzſzony, hozománnya-is törvényes foglalás alá vétetik *), vagy ha hozománnya helyett ki-hasított jószágat az örökösöknek, minek utánna pénze' fel-vételére, és a' jószág' ki-bocsátására meg-intetett-vólna, fontos ok nélkül keze alól ki-nem bocsátaná: mert ezen esetben nem csak a' jószágtól, hanem pénzétől-is el-esik 24. 2dæ.

*) Különös az aszszonyokra nézve, hogy ha Férjekkel együtt le-kötelezik magokat valamely kötéssel: az aszszony nem tartozik a' maga' házassági jutalmából, vagy hozománnyából azt fizetni mind addig, míg Férjének vagyonjából kitelik; és akkor-is, ha Férjének vagyonjából kinem telnék, csak felét tartozik a' magáéból fizetni; de ha be-szerkeztetik a' kötelező levélbe ama' veszedelmes közbe-vetést „*egy-másért*" (*in solidum*): az az egyik a' másikért, vagy-is egyik mind a' kettőért, és mind a' kettő egyért, következés-

kezés-képpen *a' férj feleségéért, és viszszont az asszszony férjéért:* illyen esetben illeti ugyan az aszszonyt a' sor-tartás (*beneficium ordinis*): az az nem tartozik addig fizetni, míg az ura' vagyonjából ki-telik; de a' mennyire abból ki-nem telnék, az aszszony a' magáéból tartozik azt ki-pótolni, ha mindjárt egészlen-is.

Méltán mondhatjuk tehát ama' *in solidum* közbe-vetést veszedelmesnek az aszszonyokra nézve: mellynek szomorú folyadékjait sok el-szegényedett aszszony tapasztalta, midőn vigyázatlan tettét késön siratta, és Férje miatt maga-is végső inségre jutott.

§. 230. Férjével együtt keresett

Nem csak a' gyermekek' nemzésekre, és nevelésekre czéllyoz a' házassági kötés; hanem azis kötelességjekben áll a' hitveseknek, hogy egyesültt erövel, és öszve-vetett vállakkal iparkodjanak értékjeket gyarapítani, és nemzendő gyermekeiket mennél jobb karba helyheztetni, szemmel tartván azt, hogy nem lehet oly temérdek kincs, mely idövel több részre el-oszolván kevesebb ne légyen. Ne támaszkodjanak tehát éppen vóltt örökségjekre; hanem azt, a'

men-

mennyire lehet, gyarapítani igyekezzenek: mellyre való nézve a' mit a' Férj izzaſztó fáradsággal, és talán véres vér-ejtékkel ſzerez, azt az aſzſzonynak meg-tartani, és réſzéről-is a' házi gazdaságat serényen folytatni hites kötelessége hozza magával.

§. 231. köz-szerzeménnye-is

Így háromlik a' hitvesekre Isten' áldása, és így történik gyakorta, hogy a' ſzegény jegyesek gazdag hitvesekké leſznek idő' járttával. Azt tehát, a' mit a' hitvesek egyesültt erővel, és öszve-vetett vállakkal, gyors munkálkodások, és jó gazdálkodások által házasságjok alatt együtt keresnek, nevezzük terméſzetes értelemben vett köz-ſzerzeménynek (*coacquisita*), akár álljon az adományi, vagy örök vallás mellett ſzerzett fekvő jóſzágból, akár zálogos, vagy más valamely ingó jóſzágból, kéſz pénzekből 's a' t'

§. 232. akár a' paraszt,

Világas a' törvény arról, hogy, ha a' paraszt ember házassága alatt akár ingatlan jóſzágat, akár ingó holmit ſzerez: annak hason-fele

min-

minden esetre *ok-vetetlenül* feleségét-illeti: mellyről a' paraſzt aſzſzony ſzabadon intézhet, nem-is gátolhatja-meg a' Férj akár-mely ſzin alatt e' fele intézetét, sem ki-nem zárhatja feleségét ezen ſzerzeménynek feléből 29. 3tiæ, akár légyen feleségének neve bé-irva a' ſzerzemény-levélbe, akár sem.

§. 233. akár a' polgár.

A' polgár aſzſzonyok eránt nyilvánságas irott törvényünk nem lévén, és őket sem a' Nemesekhez, sem a' paraſztokhoz nem hasonlíthatván, a' Fő Bíráknak ítéleteikből azt hozzuk-ki, hogy a' polgár aſzſzony csak akkor tulajdoníthatja magának a' házasság alatt keresett ſzerzeménynek hason-felét, ha köz-keresetét megmutatja: az az, ha vagy 1ör neve a' ſzerzemény-levélbe bé-van iktatva; vagy 2or a' házassági kötésben a' Férj jövendő ſzerzeménnyének felet már eleve nekie le-kötötte, avagy más kötés által a' házasság közben azt által-engedte; vagy 3or nyilvánságosan meg-mutatja, hogy fáradsaga, és gazdakodása által segített Férjén a' ſzerzeményben. Mely három ok közül valamellyiket elő-hozhatván az aſzſzony, a' házasság

alatt

alatt gyűjtött ſzerzeménynek hason-fele minden esetre ötet illeti: mellyről ſzabadon intézhet, nem-is zárhatja-ötet ki ezen hason-feléből férje *U. T. in Causa Fiolaina Anno* 1796.

De a' hol sem a' neve a' ſzerzemény-levélben nem találtatik, sem a' ſzerzeménynek fele nekie le-nincs kötve, sem a' ſzerzeménybe tetſzetős bé-folyását meg-nem mutathatja a' polgár aſzſzony: ez illyen esetben nem lehet ötet közkeresönek mondani, nincs-is tehát neki igazsága a' ſzerzeménynek hason-feléhez: es így, gyermekei nem lévén, egéſzlen el-hagyhatja azt Férje, a' kinek akarja. *T. R. in Causa Bajaiano-Davidovicsiana Anno* 1754.

§. 234. akár a' Nemes aszszonynak

Sokkal más ſzabás van törvényünkben a' Nemes aſzſzonyok éránt: kik-is az örökre ſzerzett fekvő jóſzágakra (*haereditas acquiſita*) nézve csak akkor tartatnak köz-keresöknek, midön nevek a' ſzerzemény-levélbe nevezet ſzerént bévan iktatva; noha a' zálogos jóſzágra, vagy tökepénzekre nézve nem éppen ſzükséges, hogy a' nevek a' levélbe foglaltassék 102. 1^mæ.

§. 235. ki-jár

Csak azt lehet merő szerzeménynek mondani, a' mi az adósságak' le-róttok után megmarad. Ha tehát a' Férj adósságakat hagyott-vólna maga után: addig az özvegye, bátor bé-légyen-is neve iktatva a' szerzemény-levélbe, nem követheti maga' részét a' köz-szerzeményből, míg az adósságak ki-nem fizettetnek *Dec.* 23. *Pag.* 140.

Szint' így kell azon esetben-is okoskodni, midőn a' Férj egyik örök jószágát el-adván, annak árrából más hasznosabbat szerez, csak annyiban vétetődvén-fel a' szerzemény, mennyivel az el-adott örökségnek árrát fellyül-múlja *Dec.* 2. *Pag.* 126.

§. 236. nem csak az ingó holmiból;

Számat tarthat tehát nem csak a' paraszt vagy polgár, hanem még a' Nemes asszony-is a' házasság alatt Férjével együtt keresett ingó holmiból álló köz-szerzeményre, kész pénzre, tőke-pénzekre, vagy zálogba vett fekvő jószágra vagy egészlen, vagy hason-felében, vagy pedig egy gyermek-részben, a' mint a' következendőkből ki-fog tetszeni.

§. 237.

§. 237. hanem néha az ingatlan jószágból-is,

Láttuk a' 234dik §-ból, hogy a' házasság alatt örökre szerzett fekvő jószágra csak akkor tarthatnak a' *Nemes* aszszonyok számat, midőn nevek a' szerzemény-levélbe nyilvánságosan bévan foglalva: mellyet-is meg-mutathatván az özvegy, leg-ottan foganatosan követheti a' féle szerzeményhez való igazságat.

Ugyan azért: ha a' Nemes aszszony (bélévén neve foglalva a' szerzemény-levélbe) meghalván, Férje pedig másadszor meg-házasodván, és két házasság-beli gyermekeket hagyván maga után, szerzeménnyéről végső intézetet nem tett: ezen esetben, perre takadván a' két rendbeli gyermekek, először ugyan azon köz-szerzeménynek anyai hason-fele az első házasságbeli gyermekeknek hasztatik-ki; az után pedig a' másik atyai hason-feleből mind a' két házasságbeli gyermekek egyenlő-képpen fejen-ként osztoznak *Dec.* 30. *Pag.* 142.

Ha pedig neve nincs bele iktatva az aszszonynak a' fekvő jószágról szólló szerzemény-levélbe: azon esetre csak az özvegyi lakasára, és tartá-

sára nézve birhatja azt, míg Férje' nevét viseli 102. 1mæ.

§. 238. vagy egészlen,

Akár a' paraſzt, akár a' polgár, akár a' Nemes aſzſzony özvegységre jutván, minden akármi néven nevezendő, és törvényes értelemben vett köz-keresményben, sőtt minden ingó holmiben egéſzlen örökösödnek azon esetben, midőn Férjek magtalan léttére végső intézetet nem téſzen róla 98, 99. 1mæ.

§. 239. vagy hason-felében,

Mert külömben a' paraſzt, és polgár aſzſzony ugyan minden-némü köz-ſzerzeményből, a' Nemes aſzſzony pedig a' féle köz-keresményből, mely éránt a' neve bele-van iktatva a' ſzerzemény-levélbe, csak hason-felét *) követheti, másik hason-fele a' gyermekeket illetvén, és valamint a' magára esendő feléből nem tartozik oſztozkodni gyermekeivel az özvegy, úgy viſzſzont a' gyermekekre esendő feléből sem követhet magának egy gyermek-réſzt.

*) Ez az oka: hogy, ha az aszszony akár özvegységében, akár másadszori házassága alatt

mind

mind elöbbeni Férjének jószágából, mind tulajdon vagyonjából valamit szerezvén, és Gyámanya léttére az árvákat illetö jószág' jövedelméről számat nem adván, azon szerzeménnyét egyik gyermekének hagygya: ezen intézete csak a' fele szerzeményre nézve áll-meg, másik fele a' gyermekeket egy aránt illetvén *Dec.* 21. *Pag.* 122.

§. 240. vagy egy gyermek-részben:

Kiki sajdíthatja az elöbbeniekből, hogy sokkal jobban kedvez törvényünk a' paraſzt és polgár aſzſzonyoknak, mint sem a' Nemeseknek a' köz-ſzerzeményre nézve. Amazok egy-általlyában, minden akár-mi néven nevezendö közkeresményben felessek, akár légyen nevek bele-irva a' ſzerzemény-levélbe, akár sem: emezek pedig csak akkor tarthatnak a' köz-ſzerzeménynek hason-felére ſzámat, midön nevek a' ſzerzemény-levélbe foglaltatik.

Mind-azon-által az ingó holmiból, pénzből, vagy zálogba vett jóſzágból (bátor nem vólna-is neve bele-irva a' ſzerzemény-levélbe) csak ugyan oſztozik a' Nemes aſzſzony-is az *oſztatlan* fiaival, és *ki-nem házasított* leányaival: de közel sem tulajdoníthatja magának annak hason-felét; hanem

csak egy gyermek-réſz illeti ötet a' jegy gyürűvel *Dec.* 17. *Pag* 164, Férje' ruházatjának nagyobb réſzével, annak kocsis lovaival, és az 50 ló ſzámat fel-nem érő ménesnek felével együtt 99, 101, 102. 1mæ.

§. 241. a' mennyire a' Nemes aszszonynak

Még-inkább ki-tetſzik a' paraſzt vagy polgár, és Nemes aſzſzonyok közt-való külömbség abból, hogy amazok minden akadály nélkül még Férjek' élttében-is réſzesülhetnek a' köz-keresménynek hason-feléből: emezt pedig meg-gátolhatja Férje; bátor bé-vólna-is iktatva neve a' ſzerzemény-levélbe.

§. 242. Férje meg-engedte.

Bátor tehát bé-légyen-is foglalva neve a' Nemes aſzſzonynak a' ſzerzemény-levélbe; de csak ugyan még-is bizonyos marad az, hogy mindenkor a' Férj a' ſzerzeménynek fő ezközlője 18 1mæ: következés-képpen ſzabadon bánhatik a' köz-ſzerzeménnyel, az ő hatalmában áll arról kénnye ſzerént intézni: és így csak annyiban illeti az özvegyet a' köz-keresmény,

men-

mennyiben Férje, úgy-mint a' szerzeménynek fő ezközlője, más rendelést nem tett *Dec.* 5. *Pag.* 162.

Ez az oka: hogy nincs keresete a' gyermeknek Attyán, vagy Mostoha Attyán, meghólt Annyának köz-keresménnye éránt, sem addig, míg életben vagynak, sem az után, ha azon keresményről végső intézetet tettek *Dec.* 4. *Pag.* 124.

§. 243. Valamint tehát Férje' hire nélkül

A' Nemes aszszonyokra nézve tehát egyedül a' Férjtől függ meg-engedni feleségének, vagy tőle meg-tagadni a' köz-szerzeménynek hason-feléről teendő végső intézetet: nincs-is épen tellyes hatalmában a' Nemes aszszonynak a' köz szerzeménynek reá-esendő hason-feléről végső intézetet tenni.

§. 244. foganatlan a' *Nemes* aszszonynak köz-keresménnyéről tett intézete,

Így itélt több izben már mind a' két Tábla, csak akkor tulajdonítván az özvegynek a'

köz-szerzeményt, midőn Férje intézetet róla nem tett.

Azért találtatott foganatlannak az ollyan köz-szerzeményről tett intézete az özvegynek, mellynek csak hólttig való haszna-vételét hagyta neki Férje *Dec.* 1. *Pag.* 138.

Azért találtatott sikeretlennek a' fele szerzeményből tett előbbi intézete az aszszonynak, midőn az egész szerzeményről későbbi intézetet tett Férje (egyedül a' fejér-nemi ruházatok *mundus muliebris*, és a' drága kövek 's gyöngyök *clenodia* lévén az aszszonynak tulajdonai) *Dec.* 1. *Pag.* 102.

Ha azomban az aszszony által tett végső intézetnek el-rontását perrel keresné Férje, és annak ki-menetele előtt az egész köz-szerzeményt más idegennek el-hagyná: a' Férjnek halála után nem folytathatja ugyan-azon pert az idegen hagyományas; hanem más kéretet (*Actio*) kell nekie, úgy-mint intézet által lett idegen hagyományasnak kezdeni *Dec.* 2. *Pag.* 102.

§. 245.

§. 245. úgy nem gátolhatja azt Férje:

Vagynak mind-azon-által ollyan esetek, mellyekben még a' Nemes aſzſzonynak-is megáll a' köz ſzerzeménynek hason-feléről tett végső intézete a' nélkül, hogy azt Férje, azon ſzin alatt, hogy ő vólt-vólna a' ſzerzeménynek fő ezközlője, el-ronthatná.

§. 246. ha már annak előtte reá-állott,

Ha tehát p. o. a' Férj vagy az öſzve-keléskor, vagy a' házasság alatt valamely kötés által meg-engedte-vólna feleségének, hogy a' köz-ſzerzeménynek hason-feléről végső intézetet tehessen *Dec.* 39. *Pag.* 144., vagy ha feleségének a' köz-ſzerzeményről tett végső intézetét önnön keze' irásával meg-erősítvén hellyben-hagyta *Dec.* 44. *Pag.* 146: már ez illyen esetekben ſzavát viſzſza-nem veheti, és az egéſz ſzerzeményről más ellenkező végső intézetet foganatosan nem tehet felesége' akaratja ellen.

§. 247. vagy ha felesége által jutott a' szerzeményhez;

Éppen nem lehetetlen, hogy valaki felesége által jusson emberségre. Méltó tehát akkor, hogy ez-is hozzá-szóllhasson valamit a' köz-szerzeményhez.

Ugyan-azért: ha ki-bizonyodik az, hogy felesége' segedelmével, és ezközlésével kereste a' Férj szerzeménnyét; ha annak a' neve a' szerzemény-levélbe bé-van foglalva; ha a' Férj annak előtte jobbágyi sorsban lévén, és semmivel nem birván házassága előtt feleségének vagyonja által nemességre kapott, és így idővel szerzeményt gyüjtött: ez illyen esetben foganatlan az egész köz-szerzeményről tett végső intézete, ha felesége azon sérelmes intézetnek annak idejében ellene-mondott: nem-is zárthatja őtet ki Férje annak hason-feléből *Dec.* 58. *Pag.* 149.

§. 248. de az aszszony sem követheti ám el-költött szerzeménnyét.

Meg-történhetik az-is, hogy valamint szerzettek együtt valamit a' házasok, úgy el-is köl-

költötték azt: mely esetben az özvegy, bátor bé-vólt-is neve ſzerkeztetve a' ſzerzemény-levélbe; még sem követheti többé, hogy az el-keltt ſzerzemény az örök jóſzágból nekie ki-pótoltassék *Dec.* 8. *Pag.* 162.

§. 249. Ki-jár az özvegy Embernek-is házassági viszsz' jutalma

Szokásba jött már, hogy valamint a' vőlegény, úgy a' meny-aſzſzony-is köt jövendő Férjének házassági viſzſz' jutalmat (*Contra dos*), illendőnek tartván, hogy ő-is tekintetbe vegye Férjének hozzá mutatandó hivségét. Az tehát az aſzſzony' halála után ennek sajátjából az özvegységre jutott Férjnek a' kötés' erejével törvény ſzerént ki-jár.

§. 250. az aszszonynak nem csak ingatlan szerzeménnyéből,

Ha az aſzſzony ingó vagyonból álló ſzerzeményt hagyván maga után gyermek nélkül meghal: azon ingó ſzerzeményben úgy-is minden esetre Férje örökösödik: sőtt, ha viſzſz' jutalom gyanánt valamely fekvő ſzerzeménnyét bizonyos somma pénzben Férjének le-köti: tartozik az,

a'

a' kire a' jószág jut, ezen le-kötött viszsz' jutalmat belőle ki-elégítemi *Dec. Cur. Pag.* 166.

§. 251. hanem örökségéből-is,

Sőtt oly ereje vagyon a' le-kötött viszsz' jutalomnak (ha mértékletes), hogy gyermekeket nem hagyván maga után az aszszony, mind addig nem követhetik annak örökségét az osztállyos atya fiak az özvegységre jutott Férjtől viszsza, mig az aszszony által le-kötött viszsz' jutalmat nekie le-nem teszik; mind-azon-által: a' mennyire szerzeménnye vólna az aszszonynak, először abból kell ki-telni a' viszsz' jutalomnak, és csak a' szerzemény' nem léttében háromlik ezen teher az örökségre *Dec.* 3. *Pag.* 124, *Dec.* 22. *Pag.* 165.

§. 252. még egyéb igazsága-is lévén az özvegy Embernek.

Szinte az aszszonynak *fekvő jószágból* *) álló szerzeménnye-is hason-felében ugyan az özvegy Férjet, másik felében pedig a' gyermekeket illeti; hogy ha pedig gyermekek nincsenek: minden-némű szerzeménnye az aszszonynak, akár légyen az ingatlan, akár ingó, egészlen az özvegy

vegy Férjre marad úgy, hogy nem csak le-tartóztahatja azt; hanem azſzonynak attya-fiaitól (ha kezeket reá tették-vólna) viſzſza-is követheti: sőtt arra-is kínſzerítheti öket, hogy az ingó holmit, és azt illető leveleket hit alatt fel-fedezzék *Dec.* 6. *Pag.* 162.

De ha az aſzſzony első Férjével polgári fekvő jószágat ſzerezvén másadſzor férjhez megy, és gyermekeket maga után nem hágy: illeti ugyan Férjét az ingó holmie; de azon fekvő polgári ſzerzeménnyében nem Férje, hanem az Annya (ha még életben van) örökösödik *Dec.* 40. *Pag.* 144.

*) Csak az ingatlan szerzeményből követheti hason-felét az özvegy Férj, midőn gyermekek vagynak; nem pedig az ingó holmiből: mely-is egészlen a' gyermekeket illeti úgy, hogy meghalván a' másadszor férjhez mentt gyermekes aszszony, annak ingó holmijéből nem osztozkodhatik a' Mostoha Atya *Dec.* 4. *Pag.* 161; meg-tarthatja ellenben magának azt akkor, midőn gyermekek nincsenek.

De az aszszonynak ősi jószágához semmi köze az özvegy Embernek: mely-is vagy a' gyermekeket illeti, vagy (ha gyermekek nincsenek)

az

az aszszonynak osztállyos attya-fiaira viszsza-száll a' 251dik §-ban mondott államány alatt.

Sőtt ha az aszszony ollyas ingó holmit viszen hozomány' fejében Férjéhez, mely éránt még az ősei el-intézték az örökösödést: gyermek nélkűl meg-halván az aszszony, azon hozományi ingó holmiben-is nem Férje, hanem azok örökösödnek, kiket már az eleve-való intézet szerént illet *Dec.* 3. *Pag.* 137.

ÖTÖDIK RÉSZ

A' KIRÁLLYI HASZON-VÉTELEKRŐL.

§. 253. A' Királlyi haszon-vételek közé

El-ajándékozván a' Felség valamely jószágat, annak minden-némű hozzá-tartozandó haszna' vételeit-is, a' csap és vágó-székkel, halászattal, vadászattal, malommal 's a' t' leg ottan oda-ajándekozza a' Földes Úrnak. De vagynak még némely nevezetes Királlyi haszon-vételek (*Jura Regalia*)

galia), mellyekre vagy az adomány-levélben, vagy külön ki válttság-levélben nyilvánságas engedelmének kell lenni az adományasnak.

Illyenek a' többi között a' vásár, a' vám, a' rév, illyen a' Papok' tizedjek, és a' Fő-veſztő Hatalom (ámbár emez utólsót nem úgy haſzonvételnek, mint inkább tehernek mondhatjuk): mellyeket senki magának nem tulajdoníthat: ha csak a' Felségtől külön ki-válttsága nincs reá; noha a' csap-és vágó ſzék sem mindenkor természetes folyadékja az adománynak azon esetben, midőn több adományasok birják a' Helységet.

§. 254. számláltatik a' csap-

A' csap-ſzék az adományi jóſzággal közönségesen öſzve-kapcsoltatik. És így: a' ki maga egéſz jóſzágat bir: minden-fele italt p. o. bort, sert, égett bort, ſzabadon mérettethet *); ha pedig több Földes Urak vagynak a' Helységben: mind-egyikét a' belső Telekek' ſzámokhoz képpestt sor ſzerént illeti a' csap-ſzék.

De ha valamely Nemes Telek (*Curia Nobilitaris*) adattatik valakinek csap-ſzékkel együtt különös ki-válttság mellett: leg-ottan folytathatja

a'

a' csap-ſzéket egéſz eſztendőt-ſzaka; különben, ha a' Nemes telekü Birtokosnak (*Curialiſta*), külön ki-válttsága nincs a' csap-ſzék eránt; csak a' sor ſzerént-való csap-ſzék illeti őtet.

Minden Földes Uraság kínſzerítheti tehát az Uradalmában lévő Nemes telekü Birtokost, a' Királlyi Tábla előtt 6. 1486 (nem pedig az Al-Ispány előtt *Dec. Cur. Pag.* 202), hogy csap-ſzékjére nézve vagy az eredeti ki-válttság-levelet elő-adja, vagy a' törvényes idő' múlttát bé-bizonyítsa. Meg-nem mutathatván pedig igazságát, az egéſz eſztendő-beli folyvástt-való bor-méréstől **) azonnal el-esik 51. 1559, 35. 1598.

Ezen próbának terhétől még az sem ſzabadúlhat-meg, a' ki örök vallás mellett a' jóſzággal együtt a' csap-ſzéket-is meg-vette, hanem tartozik meg-mutatni; hogy annak, kitől a' jóſzágat vette, vagy ki-válttság-levél mellett, vagy törvényes idő' múltta által, igazsága vólt a' csap-ſzékhez-is *Dec.* 1. *Pag.* 135.

Sőtt még az új adományi levél sem elegedendő a' csap-ſzéknek vítatására; ha csak azt meg-nem lehet mutatni, hogy már az új adomány előtt birtokában vólt a' csap-ſzéknek *Dec.* 2. *Pag.* 136.

A'

A' Királlyi Ügyéſz-is meg-támadhatja ugyan a' Királlyi Tábla előtt a' féle Nemes telekű Birtokosokat, kiknek nincs a' csap-ſzék éránt vagy a' ki-válttságban 9. 2dæ, vagy a' 100 eſztendős idő' múlttában helyheztetett igazságjok 35. 1598; de *ezen törvényen gyökerezett ügyelettel* nem kelhet-ki a' leány-ág ellen azon esetben, midőn vala-mellyik fiúnak párt-ütése által annak réſzét el-foglalja, a' leány-ág pedig birtokos lévén a' jóſzágban, húzomos időtől fogva csap-ſzéket-is tartott *Dec.* 1. *Pag.* 55.

*) Az Uraság vagy vendég-fogadóban mérettetheti borát egész esztendőt-szaka, *B. Urbarium puncto* 6, vagy egyszer's-mind a' csap-székben is, azon időtől fogva, mellyben a' jobbágyság' csapja meg-szünik 36. 1550: és mérettetheti vagy jobbágygya által, vagy haszon-bérben ki adhatja csapját; de ezen esetre a' Helység-beli Nemeseket, és szomszéd Földes Uraságakot illeti a' ki-bérlésre-való elsőség minden egyéb vidéki előtt 31. 1655: kiket-is ebben (minek-utánna Birói kézhez le-tették-vólna a' haszon-béri sommát) a' hatalmasság' bére alatt gátolni tilalmas 47. 1659.

**) Meg-kell külömböztetni az iczczén-ként-való bor-mérést (*educillatio vini*) a' ser-főzéstől, és hordón-ként-való bor-el-adástól (*distractio varatim*). Emezekkel minden Nemes Ember szabad *Dec.* 3. *Pag.* 136: ama' pedig csak a' Földes Urakat, vagy ollyan Nemeseket, kiknek csap-szék eránt külön ki-válttságjok vagyon, illeti.

A' mértéknek pedig a' Po'sonyihoz kell lenni szabva, és a' ki hamis mértékkel él: a' Vár'-megyebeli Köz Ügyész által meg-támadtatván 63. 1715, vagy az italt el-veszti, ha 12 forintot nem ér, vagy pedig 12 forintban büntettetik, ha az ital 12 forintnál többet érné, és a' ki ennek ellent-állana, a' hatalmasság' bérében marasztaltatik 71. 1659.

§. 255. és vágó-szék,

Nem teſznek ugyan a' bor-mérésről ſzólló, és az előbbeni §-ban elő-ſzámláltt törvények nyilvánságas emlékezetet a' hús-vágásról: ugyan azért nem-is vetheti-ki a' Földes Uraság a' Nemes telekü Birtokosokat a' vágó-ſzéknek húzomos birtokából az 1598dik eſztendö-beli 35dik czikkelynek erejével *Dec.* 4. *Pag.* 136; mind-azonáltal a' vágó-ſzék eránt-is az a' törvény, hogy

ez-

ez-is az adományi jószággal jár, és illeti az Uraságat, 's pedig, ha több Birtokosok vagynak, sor szerént, mint a' csap-szék.

A' ki-vágandó hús' árrát pedig a' N. Vár'-megye határozza-meg 71. 1659, még a' szabad Királlyi-vagy Bánya-Városokra nézve-is 63. 1715, és a' mi az előbbeni §-ban a' mértéknek mi-némüségéről, és a' hamis mértékről a' bor-mérésre nézve mondattatott, szint' azt kell érteni a' hús-mérésre nézve-is.

§. 256. a' vásár,

Sokkal más tulajdonsága van a' vásárnak, vagy-is sokadalomnak (mellyben tudni-illik *sok* ember gyülekezik-öszve): mert ez még a' Földes Uraságat sem illeti; ha csak az adomány-levélben nyilván-való emlékezet nincs felőle, vagy külön ki-válttságat nem nyerett eránta 9, 10. 2dæ.

Két féle pedig a' vásár: vagy tudni-illik országos, vagy heti vásár. Az első az esztendőnek némely ki-jegyzett napjaira vagyon meg-határozva, és szabad arra a' leg-távulabb-levő vidékieknek-is minden-fele portékát vinni, a' mint tudjuk, hogy Pesti vásárra nem csak Országunk-

nak minden részeiről, hanem még a' külső Országokból-is öszve-csődül minden rend-beli kalmárságnak temérdek sokasága; nincs-is az országos vásárban meg-határozva az el-adandó portékának mi-neműsége, a' barmot ki-vévén, mely nem minden vásárnak szokott lenni tárgya: a' héti vásár pedig minden héten hasonló-képpen bizonyos napra vagyon meg-határozva; de már erre (ki-vévén a' föld' termését, és barom-fiat) a' vidékiek nem hozhatnak el-adandó portékát, sem barom-vásár nem tartatik.

Akár nyerjen pedig valaki országos, akár héti vásárra ki-válttságat: egy esztendőnek elforgása előtt ok-vetetlenül ki-kell annak hirdettetni a' Nemes Vár'megye' gyülésén 12. 2dæ: hogy azok, kiknek talán sérelmekre válhatnék, ellent-mondhassanak; mert meg eshetik, hogy a' féle vásári ki-válttság a' szomszédoknak sérelmet okoz a' helynek közel-léttére, és az időre nézve.

Ha tudni-illik már annak-előtte az egy mértt földnyi meszszeségre-lévő szomszédnak vásári ki-válttsága volt: nem állhat-meg a' másiknak későbbi ki-válttsága, ha eme' később' nyerett vásár az előbbenivel ugyan-azon egy időre

öszve-

öſzve-esnék. Csak ugyan ki-bizonyodik tehát az, hogy valamint minden egyéb ki-válttság, úgy a' vásári ki-válttság sem állhat-meg másaknak sérelmekkel, nem-is csorbíthatja-meg egyiknek kesöbbi ki-váltsága, a' másiknak elöbbi kiválttságát 10. 2dæ.

Nem mondhatjuk pedig a' két közel-lévö, 's egy időre öſzve-esett vásárból az elöbbenire háromlandó kárt éppen csekélységnek, ha azt fel-veſzſzük, hogy két közel-lévö vásárra elöſzolván a' nép, mind a' vágó mind leg-inkább a' csap-ſzékből, sött a' vámból, vagy révből-is, és a' ki-ſzabott hely-pénzből, mécz-pénzből (mellyet meg-vehet a' vásár-tartó Uraság) megkevesebbedik a' jövedelem.

Valamint pedig a' vásár-tartó Földes Uraságat illeti az árrúba bocsátott portékának maga' ſzükségére (nem pedig kereskedés végett) leendö meg-vételére-való elsöség 15, 75. 1723, úgy a' vásári rend-tartásra nekie kell ügyelni, Hatalma lévén az elö-fordúló rendetlenségeknek, és gonoſz cselekvényeknek meg-fenyítetésekre, és a' vásárasok köztt támadott versengéseknek el-intézésekre. A' vásár' birtokából-is ki-vetheti

a' Földes Urat a' Királlyi Ügyéfz, ha ki-válttsága nincs nekie eránta 9. 2dæ.

§. 257. a' vám-

Költtséges a' hidak', töltések', és utak' csinálttatások, és nagy terhére vagyon a' Vár'megyének: ugyan azért érdemes, hogy a' mely Uraság tetemes költtségeket téfzen e' végre, valamely hafzna-is légyen belőle, és bizonyos vámat vegyen az utazóktól; de csak úgy ám, ha külön ki-válttsága vagyon nekie a' vámra nézve 9. 2dæ.

§. 258. és rév-bér:

Még-nagyobb költtséggel jár a' folyó vizeken való rév, mellynek hafznát nem csak maga a' Földes Úr, hanem minden utazó vefzi. Valamint pedig nem kívánhatják az utazók, hogy más' költtségén ingyen menjenek-által a' folyón, úgy az Uraságat sem lehet meg-fzóllani, ha a' kompra, vagy álló, avagy repülő hidra tett költtségeinek, valamely réfzét*) rév-bérül rajtok meg-vefzi; de erre-is külön ki-válttságának kell lenni 9. 2dæ.

*) Nem-

*) Nem-is mondhatjuk a' rév-bért merő jövedelemnek: mert tudok a' többi közzt egy Mező-várast, mellynek többre mégyen a' révre tett egy holnapi költtsége, mint sem egy egész esztendei rév-béri jövedelme.

§. 259. mely hogy sérelmes ne légyen,

A' vám-és rév-bér-is sérelmes lehet nem csak az egy mértt földnyi meſzſzeségre lévő, és ezen ki-válttsággal már annak-előtte biró ſzomſzédnak 10. 2dæ; hanem még az egéſz Vár'-megyebeli népnek-is: ha tudni-illik a' vám-és rév-bér annyira el-ſzaporodnék, hogy az utazók mind' úntalan ezen teherrel küſzködnének.

§. 260. nem csak a' Nemes Vár'-megyének,

Nem-is elég, hogy valaki a' vám-és rév-bér eránt külön ki-válttságat kérjen-fel a' Felségtől 9. 2dæ; hanem ki-is kell azt hirdettetni a' Nemes Vár'megyének gyülekezetén, pedig ok-vetetlenül egy eſztendő' el-forgása előtt; mert különben erejét veſzti a' ki-válttság, és újjra kell azt fel-kérni 12. 2dæ.

És így: midőn a' ki-válttság-levél ki-hirdettetik, azon egy mértt földnyire-lévő szomszéd, kinek már annak előtte volt ugyan-ezen ki-válttsága, foganatosan vítathatja sérelmét, és ellenemondhat az újjon' adott ki-válttságnak, úgy, hogy vagy azt meg-állíthatja, vagy a' Királlyi Tábla előtt el-ronthatja; ha pedig szükségtelen volna a' vám-és rév: a' Nemes Vár'megyének hatalmában áll azt el-rontani 15. 1715.

Azok ellen-is ki-kelhet a' *Törvény-szék előtt* a' Vár'megye-beli Köz Ügyész, a' kik birtokában vagynak már ugyan a' vámnak, de ki-válttságat eránta elő-nem mutathatnak; bátor magok' költtségén csináltatnák-is az utat tulajdon határjokban *Dec.* 1. *Pag.* 188, minden esetre a' Vár'megyét illetvén annak meg-gátlására-való ügyelés 15. 1715, 56. 1723.

El-is esik attól a' Földes Úr ok-vetetlenül, ha ki-válttsága nincs eránta; bátor azt vetné-is latba, hogy az utat csak a' maga' szükségére csináltatta, és senkit nem kínszerít arra, hogy azon vám alá vetett úton járjon. Sőtt: a' mennyire az Úraság vagy azon maga' költtségén csináltt, és maga' szükségére-való utat a' régi közönséges útra-is ki terjesztette, vagy az újjon-csináltt út

által

által a' régi közönséges útra-való menetelt meggátolta vólna : azon újjon' csinált út leg-ottan közönségessé tétetik *Dec.* 2. *Pag.* 188.

§. 261. hanem a' Királlyi Ügyésznek-is kell reá vigyázni.

Csak külön ki-válttság mellett juthat valaki a' vám-és rév-bér-fzedéshez 9. 2^dæ. Ki-kelhet tehát a' Királlyi Ügyéfz a' Földes Úr ellen, hogy az eránt-való ki-válttságát, és annak birtokát környül-állásosan a' Törvény előtt mutassa-meg *Dec.* 14. *Pag.* 57.

§. 262. Ki-vétetnek a' vám-és rév-bér alól

Bátor ki-válttsága légyen-is valakinek a' vám-és rév-bér-fzedésre ; még sem veheti azt meg egy-általlyában minden utazón : mert vagynak némely tárgyak, és Személlyek, mellyek réfz fzerént a' közönséges törvény által, réfz fzerént pedig külön ki-válttság mellett fel-vagynak fzabadítva ezen teher alól.

§. 263. némely tárgyak,

Ki-vagynak pedig véve ezen teher alól az *Úr' dolgában járó* jobbágyok 71. 1635, a' Papi Személlyeknek és Szerzeteseknek szükségekre vett holmik 35. 1498, a' Felség' bányáiból kivitt réz 54. 1548, a' meny-aszszonyt késérő Menyegzősök 85, 86. 1492, a' malomba járó őrlők, a' határ-széli hidakat csináló parasztok, és a' gyalog utazók 15. 1723: noha eme' utólsók éránt meg-változtattá világas törvényünket a' *szokás*.

§. 264. és Személlyek,

Ki-vagynak tovább ezen teher alól véve a' Nemesek egy-általlyában *) 9. 1^mæ, a' Papi Személlyek, és Szerzetesek 35. 1498, a' Deákok 10. 1458, a' Szabad Királlyi Váras-beli polgárok 48. 1622 **), a' Fő Papok' Nemeseik (*Praedialistae*), és az Esztergami Érsekség' jobbágyai 41. 1559, és mind azok, a' kiknek ez éránt külön ki-válttságjok vagyon 57. 1659.

*) Mai napiglan versengenek a' vám-és révbér-szedők a' Nemesekkel azon a' kérdésen: vallyon

lyon tartozik e' a' *kereskedő* Nemes Ember vámat, és rév-bért fizetni, vagy sem? nincs pedig okok, hogy rajta fenn-akadjanak: mert minden Nemes Ember, akár a' maga' termését vigye vásárra, akár pedig nyereségre kereskedjék, akár maga' marháján, akár pedig fogadott szekeresekkel (ha csak az Országból ki-nem viszi, vagy külső Országból bé-nem hozza portékáját 84. 1622) egy-általlyában minden adótól fel-van ok-vetetlenül szabadítva 35. 1498, 29. 1655, 15. 1715, 15. 1723, nem a' szekéren lévő portékát, hanem a' bé-fogott marhát, és a' szekeret érdekelvén ezen teher 28. 1741.

Ne-is keressenek a' vám-és rév-bér szedők külömbséget a' tulajdon termésre, és kereskedés végett nyereségre vett portékára, a' tulajdon, és fogadott marhára nézve: midőn e' féle külömböztetésekről halgat a' törvény; ki-tehette-vólna pedig nyilvánságosan ezen külömbséget, ha a' Nemeseknek nagyobb ki-válttságat nem akart vólna engedni, mint sem a' polgároknak.

Vallyon miért fizet tehát a' Nemes Ember, midőn fogadott kocsissal utaz? azt felelik ugyan a' vámasok, és révészek, hogy nem a' Nemes

Em-

Ember, hanem a' fogadott nemtelen kocsis fizeti a' vámat, és rév-bért (noha a' Nemes Ember' erszénnye érzi azt meg). De vallyon miért fizeti a' Nemes Ember akkor, midôn fogadott kocsissa is Személlyére nézve Nemes? ezen kérdésekre régen keresem már haszontalanúl a' feleletet törvényünkben.

**) Közel sem kedvez törvényünk a' polgároknak úgy, mint a' Nemeseknek a' vám-és révbérre nézve: mert, ha csak valamely Szabad Királlyi várasnak, vagy Szabados mezô-várasnak külön ki-válttsága nincs arra, hogy a' benne lakó polgárok, midôn kereskednek, a' vám-és révbértôl menttek 35. 1498: csak ollyankor vagynak ezen teher alól ki-véve a' polgárok, midôn vagy önnön magok' terméseket viszik el-adni az Országban, vagy pedig önnön szükségekre vesznek valamit 48. 1622; külömben pedig a' kereskedô polgárok tartoznak vám-és rév-bérrel 35. 1498, még ollyankor-is, midôn tulajdon magok' portékájokat fogadott szekeresekkel vitetik.

§. 265. meg-mutathatván szabad létteket.

A' féle Nemes Embereknek tehát, kiket külsö formájokról meg-nem lehet ismérni, és a' Szabad Királlyi váras-beli *) polgároknak szabad járató (*passuales*) leveleket kell elö-mutatni 28. 1741, valamint az *Úr' dolgában járó* jobbágyaknak-is tanú leveleknek kell az eránt lenni vagy magától az Uraságtól, vagy annak Tiſztjétöl.

*) Sött: noha valamely Mezö-váras Szabad Királlyi várasra emeltetik; de ha azon ki-váltságnak, mellyben a' polgárjai a' vám-és rév-bértöl ki-szabaditatnak, a' hirdetéskor valaki ellent-mond, és az után-is rajtok a' vámat meg-veszi: nem ügyelhet ellene ezen új Szabad Királlyi váras a' hatalmasság miatt azon szin alatt, hogy Ország szerént minden Szabad Királlyi várasnak polgárjai menttek a' vám és rév bértöl; hanem elöbb az ellent-mondást kell nekie meg-semmisíteni *Dec.* 38. *Pag.* 179.

§. 266. Valamint pedig meg-fenyítetik az utazók' csalárdságjok,

Költtséggel jár az utaknak és hidaknak csinálatása, törvénytelenség-is vólna tehát a' vámakat

kat meg-károsítani. Ugyan azért: 1ör a' ki az utazóknak mellyékes utat, vagy csólnakot tart, hogy a' vámat el-kerülhessék, azon Hellységet, mellynek határjában ezen csalfaságat üzi, elveszti 88. 1492; 2or a' ki, hogy a' vámat elkerülje, ezen mellyékes utakon, vagy csólnakokon jár, vagy vám-fizetés alá lévén vetve, azt meg-fizetni nem akarja, vagy hamis szabad járató levéllel jár, vagy Nemes léttére nemteleneket vesz-fel társaságába oly czéllyal, hogy mellette ezek-is szabadon járjanak keljenek, vagy viszszont nemtelen léttére hasonló czéllyal a' Nemes Ember' társaságához adja magát: ezeknek, és e' féle egyéb csalárd embereknek minden nálak lévő portékájokat a' Vámas szabadon le-tartóztathatja 88. 1492, 35. 1498; de a' hatalmasság' bére alatt mind addig el-nem adhatja, míg a' meg-büntetett utazónak ne-talán-tán Törvényre bocsátandó ügye el-nem intéztetik 15. 1723.

§. 267. úgy a' hatalmaskodó Vámasok,

A' mely Vámas azoktól, kik a' 263dik és 264dik §-ban elő-számláltattak, vámat vészen: az Al-Ispány' eleibe idéztetvén a' hatalmasság' bé-

rében

rében marasztaltatik 15. 1723; sőtt ezt meg-nem fizethetvén, Személlye-is oda-itéltetik 29. 1655.

Mentt azomban ezen büntetéstől az a' Vámas, a' ki az Úr' dolgában járó jobbágyaktól vámat vesz azért, hogy szabad járató levelet elő-nem mutathatnak, a' velek lévő, és a' Vámas előtt ismeretlen Ispány pedig külső tekintetével hitelessé nem teheti azt, hogy valójában Úr' dolgában járnak; de ha osztán ezen jobbágyaknak Földes Urok meg-bizonyítván, hogy Úr' dolgában jártak, a' rajtok meg-vett vámat törvényesen viszsza-kéri, és a' Vámas a' vámnak Tulajdonossára mutat (*provocat*); e' pedig a' vele közlött törvényes intés után a' meg-vett vám-bért viszsza-nem adja; a' Vámas fel-oldoztatik ugyan; de maga a' vámnak Tulajdonossa a' hatalmasság' bérében marasztaltatik *Dec.* 37. *Pag* 179.

Mennél-inkább meg-büntettetik tehát a' hatalmasság' bérében, pedig kétszeresen, tudniillik mind az arra-menet', mind a' viszsza-jövet' alkalmatosságával vett vámra nézve az, a' ki tulajdon maga' költtségén csinált hidon, vagy uton, tulajdon maga' hatalmából vámat állít-fel,

és azt más Uraságnak Úr' dolgában járó jobbágyain meg-veſzi *Dec.* 14. *Pag.* 173;

§. 268. es a' meg-határzott vám-bért fellyebb-verő,

Illik, hogy a' ki az utakra, hidakra, révekre költ, meg-is vehesse valamely réſzét költségének, külön ki-válttságat kérvén-fel a' Felségtől a' vámra nézve.

Akár légyen pedig a' ki-válttság-levélben meg-határozva a' fizetendő vámnak mennyisége, akár sem: minden esetre a' Nemes Vár'megyét illeti, annak meg-határozása, hogy felesleg-való; és az utazókra nézve sérelmes ne légyen 87. 1492; hanem az útra, hidra, vagy révre teendő költtségekhez alkalmaztattassék 29. 1655.

A' Vár'megye által meg-határzott vám-bér írásba foglaltatván, és az egéſz Vár'megyében ki-hirdettetvén táblára függeſztetik, és tartoznak azt a' Vámasok akár-mikor, úgy kivánván az utazók, elő-mutatni 15. 1715. Nem ſzabad tehát ezen meg-határzott vám-béren fellyül az utazókan valamit venni 12. 1566.

§. 269. vagy az el-törlött vámat helly-re-állító,

Nem csak nem ſzabad külön ki-válttság, és a' Nemes Vár'megye' engedelme nélkül vámat fel-állíttani §. 260; hanem el-is törölheti azt a' Nemes Vár'megye, mihellyestt ſzükség nincs reá: az az, ha a' Vár'megye által ki-küldött Válaſztmány (*Deputatio*) a' föld-ſzinre ki-menvén, és azt ſzemre vévén hitelesen azt találja, hogy a' vizek ki-ſzáradtak, és az által-járás hid nélkül-is *közönségesen* meg-lehet: leg ottan a' vám ſzükségtelen, és haſzontalan léttére el-töröltetik, a' gát-ſzobor (mellyet a' németektől költtsönözvén *sorompónak* Schranken-Baum nevezünk) ki-vágattatik, és a' Vámas a' vám-ſzedésről törvényesen el-tiltatik úgy, hogy többé azt fel-állítani ne merje 15. 1723.

§. 270. vagy a' hidakat meg-nem csináló vám-Tulajdonosok

Azon okból vétetetik az utazókon vám, hogy az utaknak, hidaknak, kompoknak csináltatások, és jó állapotban-való meg-tartások költtséggel jár. A' ki tehát azokat meg-csináltatni

el-múlaſztja: illendő, hogy az utazókra háromlott kárnak hellyre-állításán kivül 87. 1492, még tetemesebben-is meg-fenyítessék 12. 1566; valamint meg-büntettetnek azok-is, a' kik az utazókat más útról erő-ſzakkal a' magok' vámjokra kínſzerítik 13. 1566, vagy a' kik 'sidót állítanak vámasnak 91. 1647.

§. 271. sem maradnak szárazan.

A' ki tehát a' 268, 269, és 270dik §-okban elő-hozott törvények ellen téſzen: az leg-ottan a' Nemes Vár'megye Köz Ügyéſzſze által fenyítő perrel (*Actio fiscalis*) a' Törvény-ſzék előtt megtámadtatván 35. 1729, előſzör ugyan 100 forintban büntettetik; de ha ezen mértékletes fenyíték ötet engedelmességre nem hozná, másadſzor ismét perre húzattatván 200 forintot fizet; ha még ekkor-is ellene-ſzegezi magát az Itélő-ſzék' végzésének, már harmadſzor a' Királlyi Ügyéſz által idéztetik Törvény' eleibe, és azon Helységet, mellyben vámjával ezen törvénytelenségeket el-követi, el-veſzti 11, 12, 13. 1566, 91. 1647, és azok ugyan, a' kik a' Vár'megye által ki-ſzabott vám-bért fellyebb-verik, vagy az el-törlött vámat újjra fel-állítják: az *örök*

becsü-

becsűnek le-tettével 29. 1655, azok pedig, kik az utazókat más útról magok' vám-jokra kínszerítik, vagy a' kik az utakat és hidakat jó karban nem tartják, vagy a' 'sidót (ki, míg el-nem üzettetik, senki vámat fizetni nem tartozik 15. 1723) a' vámtól el-nem üzik: a' köz becsű szerént juthatnak-viszsza el-veszített Helységekhez 11, 12, 13. 1566, következés-képpen tizszer többet fizetnek váltság' fejében amazok, mint sem emezek 133. 1mæ.

§. 272. Némely veteményekből,

A' Királlyi haszon-vételek közé számláltatik a' Papságnak járandó tized'-is. Ki-jár pedig ez némely veteményekből: tudni-illik a' gabonából, ro'sból, árpából, zabból, tenkelyből, kölesből, és borból 1. 1481, 51. 1498: nem tehát a' kenderből, lenből, hüvelykes veteményből, hajdínából, szénából, gyümölcsből, vagy a' földnek más egyéb akár-mi nevezendő terméséből *cit.* 51.

§. 273. és állatok' fajzatjaikból

A' föld' termésén kivül némely állatoknak fajzatikból-is ki-jár a' Papságnak a' tized': úgymint a' bárányakból, gödölékből, és méhekből

39. 1495; nem tehát a' borjakból, csikókból, csirkékből, libákból 's a' t'.

§. 274. adandó tizedet

Az elö-ſzámláltt termésekből, és állatok' fajzatikból úgy ki-jár eſztendön-ként a' Papságnak a' tized' réſz, hogy, ha a' bárányaknak, gödöléknek, vagy méh-kasoknak ſzámok a' tizet fel-nem éri: minden bárányért, vagy gödöléért, vagy méh-kasért egy egy pénz fizettetik 54. 1498. A' kézmévéſzek (*Opifices*) pedig, kik (gazdaságjok nem lévén) tizedet nem fizetnek, e' hellyett kereſzténység-pénz gyanánt hat pénzzel adóznak 52. 1498.

§. 275. annak természetében

Hajdontt a' tized' annak terméſzetében adattatott, a' mind termett 20. 1222. Meg-engedte pedig késöbbi törvényünk, hogy azt kéſz penzül-is meg-lehessen váltani: sött, a' hol már annak-elötte ſzokásban vólt a' tizednek kéſz pénzül-való meg-váltása, annak tovább-is meg kell maradni 72. 1563. Tovább: fel-bonthatatlanná tétetett azon kötés, mellyben a' tizednek árra (vagy árendája) örökre meg-van határozva,

nem-

nem-is lehet azon sommát többé fellyebb-verni *) 95. 1647.

Mind-azon-által: midőn az ez éránt-való kérdés a' Királlyi Tábla előtt fenn-forog, noha az al-peres azt vetné latba, hogy annak előtte nem annak terméſzetében adta a' tizedet, hanem hol több, hol kevesebb kéſz pénzzel megváltotta; de ha meg-nem tudja mutatni, hogy azon kéſz pénz-beli somma kötés által határoztatott meg: annak terméſzetében tartozik ki-adni a' tizedet *Dec.* 2. *Pag.* 83.

De a' kétſzereztetésnek (*poena dupli*) még sincs akkor hellye a' Vár'megyén, midőn az al-peres azért nem akarta annak terméſzetében ki-adni a' tizedet, hogy már húzomos időtől fogva kéſz pénzül váltotta-azt meg; noha a' felperes meg-mutatta vólna-is, hogy a' meg-váltás érant való kötésben mindenkor benne vóltak ezen közben-vetések „*egyedül csak ezen eſztendőre, csak mostanra, az utánnam lévőknek sérelmek nélkül, ſzabad tetſzésemig*“, és hogy azon somma gyakorta hol többre, hol kevesebbre határoztatott *Dec.* 1. *Pag.* 196.

Valamint akkor sincs keresete a' Fő-Papnak a' Vár'megye előtt a' kétſzereztetésre, midőn

az al-peres meg-mutathatja, hogy ember' emlékezetétől fogva mindenkor kész pénzül váltódott-meg a' tized, azon sommával pedig a' Fő Papot meg-kínálta *Dec.* 5. *Pag.* 197.

*) Az 1647dik esztendő-beli 95dik czikkelynek ereje mai napiglan-is úgy fenn-áll, hogy a' mely sommában akkor *kötés szerént* meg-határoztatott a' tized-váltság: azt fellyebb-verni egyáltallyában tilalmas. De ha azon somma idő' járttával új kötésnek erejével *mind a' két' részsnek meg-egyezttével* nagyobbra tétetett, és ezen újjabb kötés több esztendők' el-forgások alatt eme' nagyobb sommának fizetésével húzomosan meg-erősítetett: többé az 1647dik esztendő-beli állapotra azt viszsza-tenni nem lehet *Dec.* 10. *Pag.* 198.

§. 276. a' Megyés Püspököknek

Ezen haszon-vétel a' törvénynek szoros értelme szerént, a' Megyes Püspököt illeti a' maga' Megyében *S. Steph. L.* 2. *C.* 52, *S. Lad. L.* 1. *Cap.* 40; de tartozik annak 16od' vagy 8ad' részét (a' mint tudni illik szokásban vagyon), a' Romai közönséges hitű Megyés Papoknak (*Parochi Catholici*) ki-adni 71. 1723.

§. 277.

§. 277. szánta törvényünk,

Csak a' Püspökökről ſzóllván ugyan törvényünk, senki ne csudálja, hogy az Apát-Uraknak, és egyébb Fő Papoknak, vagy Káptalanoknak-is ki-jár a' tized: mert valamint minden egyéb Királlyi haſzon-vételekhez, úgy a' tizedhez-is hozzá lehet jutni vagy külonös ki-válttság által, vagy idő' múlttával. Így ki-jár a' tized a' Szent Mártonyi Fő Apát-Úrnak Szent Istvány' ki-válttság-levele ſzerént: így az egéſz tizedet ſzedik a' Szepesi Megyés Papok az Érsek' engedelméből 's a' t'.

§. 278. ki-vévén az alól némely Személlyeket.

Nem tartoztak pedig régenten tizeddel 1ör az ó hitüek 45. 1495, annál-inkább' nem tehát a' hitetlenek *); 2or az Egy-házi Személlyek 10. 1458 az Egy-házhoz tartozandó Földjeikről 95. 1647; 3or a' Nemesek 28. 1439, *nemesi***) földjeikről 69, 70. 1563, és irtovánnyaikról ***) 22. 1574, ki-vévén a' Somogy Vár'megyei Nemeseket, kik a' Szent Mártonyi Fő Apát-Úrnak 6500 forintot fizetnek tized' hellyett 45. 1729;

4er a' Fő Papok' Nemeseik 29. 1500; 5^ör azon Birák, kikhez a' tized'-ſzedők bé-ſzállanak 42. 1495; 6^or az aratók a' reájok esett réſzre nézve 52. 1498; 7er mind azok, a' kik a' tized' alól vagy külön ki-válttság által, vagy idő' múlttával ki-vagynak véve.

*) Miért nem kötelezte régi törvényünk 45. 1495 az ó hitüeket, és hitetleneket a' tizedre, azt a' természetes okát adja, hogy ezeknek nem tesznek lelki szolgálatot a' Megyés Püspökök; de már most a' mely föld annak előtte tized' alá vólt vetve: ok-vetetlenül ki jár abból mindenkor a' tized', akár birja azt keresztény, akár 'sidó, akár ó hitű, akár Nemes, akár Papi Személy.

Nincs tehát már most tekintet a' Birtokosnak személlyére, vagy vallására, hanem egyedül a' birtokra, és a' mely föld egyszer tized' alá jön: minden személy-válogatás nélkül örökre ezen teher alatt marad. Ki-bizonyodik tehát, hogy a' tized' a' földet, nem pedig a' Birtokosnak személlyét érdekli. De ha a' jobbágy-hely *tulajdon örökös Urának birtokába törvényesen viszsza-száll*, leg-ottan meg-szünik arra nézve a' tized' *Dec. 4. Pag. 197.*

**) Ha

**) Ha a' Nemes Személy már annak-előtte tized' alá vetett szőlőt 69, 70. 1563, vagy akár mely jobbágy-földet *Dec.* 6. *Pag.* 84, birtoka alá vesz: abból a' tizedet ki-adni tartozik nem úgy, mint Személlyében Nemes Ember, hanem mint jobbágy-helynek Birtokosa. Valamint tudni-illik a' Nemes Személy adóz Földes Uraságának a' jobbágy-helytől, úgy Püspökének tartozik tizeddel ugyan-azon jobbágy-helytől. Jobbágy-helynek nevezzük pedig mind azt, a' mit a' Földes Úr mévelés véget másnak ki-ád, ha csak egy pénz adót vész-is Úri Hatalmának jeléül (*in recognitionem Juris Dominalis*), vagy, ha semmi adót nem vévén-is, magának fenn-tartja az örökösödést.

Fel-szabadította azomban a' könyörületes Törvény-tévő Hatalom ezen teher alól ama' úgye fogyott szegény Nemeseket, kik az Ellenség által saját jószágjokból el-kergettetvén jobbágyi sorsra jutnak, és idegen földet mévelnek 36. 1547.

***) Ki-van ugyan az irtovány (*exstirpatura*) véve a' tized' alól; de ha egyszer akár-mi úton-módon annak alája vettetett: azt a' Püspöktől hatalmasúl mag-tagadni nem lehet; hanem csak

a' Törvény' útján szabadíthatja-ezen tehertől magát fel az irtványnak Birtokossa *Dec.* 8. *Pag.* 198. De hogy a' Püspök a' kétszereztetésnek büntetését foganatosan követhesse azon, a' ki a' szokásban vóltt tizedet az irtványakból ki-nem adja: környül állásosan ki-kell neki jegyezni azon irtványakat, mellyekre nézve a' tizedet annak előtte szedte *Dec.* 2. *Pag.* 197.

§. 279. A' hol a' tized' haszon-bérbe adatik,

Valamint minden Birtokos vagy maga méveli jószágát, vagy haszon-bérbe (*arenda*) kiadja annak jövedelmét; úgy a' Püspökök-is, hogy a' tetemes világi gondoktól meg-menekedvén lelki hivataljokban annál foganatosabban el-járhassanak, haszon-bérbe ki-szokták adni a' tizedből járandó jövedelmeket.

§. 282. vagy a' Földes Uraságé,

Élő törvényünk hozza magával, hogy minden Földes Uraságnak elsősége légyen a' tizednek ki-bérlésében 61. 1548; sőtt a' Földes Úrnak engedelméből a' jobbágyságat-is illeti ezen elsőség a' nélkül, hogy a' Nemes Vár'megyének

állít-

állítmánnyai fel-bonthatnák ezen közönséges törvényt *Dec.* 5. *Pag.* 84.

§. 281. vagy a' Felségé az elsőség,

De a' határ-széleken az ör-álló katonaságnak könnyebb tartására nézve a' Felséget illeti a' tized' ki-bérlésében az elsőség 11. 1715, ki-vévén azon Földes Urakat, kik saját jószagjokból az Ellenség által ki-üzettetvén, valamit-azt még birnak a' határ-széleken: ezeknek a' Felség előtt-is fenn marad az elsőségjek tulajdon jószágjokban a' tized' ki-bérlésére nézve 22. 1574.

§. 282. le-tévén Szent György-napkor a' haszon-bért,

Szent György-napkor tudni-illik jelentést tészen a' Püspök a' tizednek ki-bérlelése felől: és a' hinek törvényes elsősége mellett kedve kerekedik azt meg-tartani: Szent György-nap előtt két héttel, és utánna-is annyival 54. 1659 tartozik tüsténtt előre le-tenni a' haszon-béri sommát 35. 1547, akár teremjen azon esztendőben valami, akár sem. Azon sommát pedig, ha már annak-előtte *kötés szerént* meg-vólt határozva, fellyebb-verni nem lehet; hanem azt

a'

a' Földes Úr, ha a' Püspök fel-nem akarja venni, az Al-Ispány' kezéhez le-teſzi, és a' tizedet leg-ottan maga' hatalmából bé-ſzedi 95. 1647; a' le-tett sommából pedig az Al-Ispánynak járandó huſzad' réſzt az veſzti-el, a' ki ügyét veſzti; de ha a' Földes Úr Szent György-nap után két-héttel a' haſzon-béri sommát le-nem teſzi: annak adhatja a' Püspök a' tizedet, kinek akarja 54. 1659.

§. 283. és leg-ottan magának tulajdo-níthatván a' tizedet.

Valamint ſzinte azon esetben-is, midőn a' Püspök nem vévén tekintetbe a' Földes Úrnak törvényes elsőségét, a' tizedet másnak adja-ki haſzon-bérbe: a' jóſzág' Tulajdonossa azon tör-vénytelen idegen haſzon-bérlőt maga' hatalmá-ból el-tilthatja a' tized' bé-ſzedésétől 61. 1548; ha pedig azt bé-ſzedni méréſzlené, a' hatalmas-ság' bérére foganatosan ügyelhet ellene a' Földes Úr 70. 1622.

§. 284. Valamint veszedelmes a' tizedet le-tartóztatni,

A' ki a' Püspöknek' járandó, és annak előtte ſzokásban vóltt tizedet le-tartóztatja, vagy a'

Püs-

Püspök' embereit, avagy törvényes haſzon-bérlőit annak bé-ſzedésében háborgatja: ezen hatalmasság miatt az Al-Ispány előtt meg-támadtatván, a' le-tartóztatott tizednek kétſzerte-való viſzſza-adásában maraſztaltatik 61. 1548, 17. 1609; de mind-azon-által a' perre tett költtségeknek megtérítésétől (nem lévén ez eránt emlétés törvényünkben) fel-oldoztatik *Dec.* 9. *Pag.* 198: mely ügyelet egyedül a' tizednek az előtt ſzokásban vóltt békességes bé-ſzedésében gyökereztetik úgy, hogy, ha a' fel-peres Püspök az egéſz fokot (*Promontorium*) kéretében (*Actio*) bé-foglalja; az alperes pedig meg-mutathatja, hogy a' tizedet nem az egéſz fokból, hanem csak némely ſzőlőkből ſzedte annak-előtte a' Püspök: nem az egéſz fokra, hanem csak azon ſzőlőkre nézve büntettetik-meg a' kétſzereztetésben, mellyekből az előtt tized' járt *Dec.* 3. *Pag.* 197.

Hasonló büntetés érdekli azt, a' ki a' tizedet nem tartóztatja-ugyan le, de annak bé-ſzedésében akadályt téſzen p. o. ha a' bé-hordásnak ſzokásban-való bérét maga' hatalmából meg-váltóztatja, és a' jobbágyakat annak az előbbi bérértvaló öſzve-hordásától el-tiltja; vagy ha a' Püspök által ki-bérlett pajtába azt bé-hordani nem

en-

engedvén más alkalmatos, és bátorságos hellyet ki-nem rendel *Dec.* 7. *Pag.* 198.

Hogy ha pedig e' féle hatalmaskodásakot az Uraság' Tiſztje követne-el tiſzt-beli hivatalja ſzerént: nem úgy kell ötet, mint magános embert, hanem úgy, mint Uraság' Tiſztjét a' Törvény' eleibe idéztetni; mert külömben hibás, és foganatlan vólna a' féle ügyelet *Dec.* 6. *Pag.* 197.

§. 285. úgy tilalmas annak bé-szedésében mértékletlenkedni.

Hihetőleg nagy viſzſza-élések vóltak valaha a' tizedelésben, mivel a' Törvény-hozó Hatalomnak kellett az eránt orvoslást ezközleni. Nem ſzabad tudni-illik a' Tizedelőknek magokat vendégeltetni 18. 1609, vagy sereg-emberekkel, vadáſzó ebekkel, ſzámas lovakkal a' ſzegény jobbágyakat meg-ſzállani, tőlök külömb-féle ajándékokat ki-sajtólni, azokat külömb-féle munkákra kínſzeríteni, vagy 'sákokat tőlök el-ſzedni 89. 1655, a' gabonából járó tizedet rajtok ki-csépelve meg-venni 45. 1625, erántok Úri hatalommal élni, öket meg-verni, vagy más ſzeméllyes sérelemmel érdekleni 68. 1563, vagy azokan, kik törvény ſzerént tizeddel nem tartoznak, azt

meg-

meg-venni. Mind ezek, és e' féle viſzſza-élések a' kárnak meg térítésén-fellyül a' hatalmasság' bérével fenyítetnek 89. 1655.

§. 286. ki-lévén annak szabva mind ideje,

A' mi a' gabonából, és mustból járandó kilenczed' bé-ſzedésének idejéről az első könyvnek 248dik §-ában elő-hozattatott, ſzinte azt kell érteni a' tized' bé-ſzedésének idejéről-is 7. 1802. A' bárányakból, és gödölékből Szent Iván' napjáig 96. 1647, a' méhekből pedig Sz. Mihály' napjáig ok-vetetlenül ki-kell venni a' tizedet 39. 1495.

§. 287. mind módja.

Elő-fordúl már az a' kérdés: vallyon a' Földes Uraság veheti-e' előbb ki a' kilenczedet, vagy a' Püspök a' tizedet? A' jobbágyra nézve mind-egy ugyan, akár mellyik tulajdonítsa magának az elsőséget: de nem mind-egy a' Földes Úrra, és a' Püspökre nézve, nem-is ok nélkül fakadtak tehát ezen elsőség éránt-való versengésre 44. 1495, 29. 1500; mert tegyük, hogy 900 kereſzt gabonája termett a' jobbágynak: ha

ebből

ebből elöször a' kilenczed', az után pedig a' tized' vétetödik-ki, 100 kereszt jut az Uraságnak, 80 pedig a' Püspöknek; de ha elöször a' tized, az után pedig a' kilenczed' járna ki, mind-egyikének 90 kereszt jutna. Fel-fejtette ez érántvaló kétségeskedést az említett törvény, a' Földes Úrnak engedvén a' kilenczedre nézve az elsöséget.

Azt-is meg-határozta egyszer's-mind törvényünk, hogy a' Tizedelök, a' mennyire lehet, birtokos Haza-fiak legyenek; mert külömben senki nem tartozik öket el-fogadni 44. 1681: nem-is kínszerítethetnek a' jobbágyak arra, hogy a' tizedet meszsze földre hordják; hanem tartoznak azon határban, a' hol tizedeltetik, azt öszve-hordani illendö, 's türhetö bérért 20. 1613.

§. 288. A' tizedet nem Egy-házi fenyítékekkel,

Szokásban vólt hajdontt, hogy a' tizedet tárgyazó ügyek a' Püspök által intéztettek-el *S. Steph. L. 2. Cap.* 52, tartozván az al-peres a' Szent Szék elött meg-jelenni 55. 1596: azért-is nem vólt csuda, hogy Egy-házi fenyítékek

(*Cen-*

(*Cenſurae Eccleſiaſticae*) által kínſzerítettek azt meg-adni a' világiak 6. 1435; de már ennek csak emlékezete, nem pedig nyomdoka van mostani ſzázadunkban 5. 1608 *poſt Coxon.*

§. 289. hanem vagy a' Királlyi Tábla,

Valaha egyedül csak a' Király' önnön Maga' Felséges Személlyében intézte-el a' tizedet tárgyazó ügyeket 45. 1486; de már most vagy a' Királlyi Táblát illetik, vagy az Al-Ispányt.

Királlyi Tábla' eleibe akkor tartozandó e' féle ügy, midőn *a' ki-válttság', a' vagy törvény' erejével* vagy a' Püspök követ valakin tizedet, vagy pedig a' Birtokos vítatja a' tized' terhétől-való ſzabad léttét. Nem elég pedig, hogy a' felperes Fő-Pap ki-válttságat, vagy törvényt mutasson-elő; hanem egyſzer's-mind azt-is meg-kell neki bizonyítani, hogy a' kérdésben forgó földekre nézve birtokában-is vólt a' tizednek, egyedül a' birtók lelkesítvén-meg a' ki-válttságat *Dec.* 1. *Pag.* 83, *Dec.* 4. *Pag.* 84.

§. 290. vagy az Al-Ispány előtt kell-keresni.

Midőn pedig a' Fő-Pap a' Királlyi Tábla előtt keresi vagy ki-válttságból, vagy törvény-

ből a' tizedet: nem keresheti ugyan-azon ügyelettel a' kétszereztetés-beli büntetést-is; mert azok ellen, a' kik a' szokásban vóltt tizedet megnem adják: említett büntetés végett a' Vár'megye előtt kell kereskedni a' vóltt birtokon gyökerezett ügyelettel *Dec.* 3. *Pag.* 83.

HATODIK RÉSZ

A' VÉGSŐ INTÉZETRŐL.

§. 91. Néha szükséges,

Rendeld-el a' te házadat, mert meg-halsz (úgymond Isaias Propheta Ezekiásnak 4. *Reg. Cap.* 20). És valóban: kinek-is lehet az árváknak, és özvegyeknek nyomorgattatásokat, a' test-vérek köztt támadott botránkoztató izetlenségeket, a' meg-hólttnak vagyonjára nézve el-követett igazságtalanságakot, az osztállyal járó versengéseket gyakortább tulajdonítani, mint annak, a' ki házát el-rendelhetvén, minden-némü vagyonjában

az

az örökösödést el-intézhetvén, mind ezeknek mennyire-annyira elèjeket vehette-vólna? — Nem élhet az Ember örökre, nem-is tudhatja, mely órában ſzóllítja ötet e' világból ki a' ſzemélyt nem válogató halál; mikor vétetödik kérdöre, hogy adjon ſzámat e' világi sáfárságáról: mely boldogtalan pedig azon Ember, kit kéſzületlenül talál a' halál, midön napról napra hallogatta-vólna el-kéſzülttét. —

Már pedig egyéb kéſzületek köztt ſzükséges a' vagyonról tett végső intézet-is *), ki-váltt azokra nézve, kik eleve által-láthatnák, hogy intézetlenül lett halálok által külömb-féle versengések, viſzſzálkodások, és izetlenségek támadhatnának az örökösök köztt p. o. mikor valaki neveletlen árvákat hagyandana, vagy több rend-beli házasságból több gyermekeket nemzett, és minden házasság alatt valamit ſzerzett; midön a' gyermekei köztt némellyek ſzorgalmatosok, némellyek pedig henyélő semmire kellők, sött bitanglók vólnának; midön a' neveltetések nem egyenlő költtségben telt-vólna 's a' t'. Illyen és e' féle környül-állásakban éktelen rendetlenségek eredhetnek a' végső intézet nélkül lett halálból, mellyeket el-mellőzni

kötelességében áll minden Házi gazdának (*Pater familias*)

*) Bővebben elmélkedik ezen tárgyról *Nánásy Benjamin a' Magyar Országi Törvény szerént-való Testamentomában Pesten* 1798, és Tisztelendő *Szegedy in Tyrocinio Juris Huagarici Part. 2. tit. 52.*

§. 292. néha pedig botránkoztató lévén

Lélekben járó dolog lévén tehát gyakortább a' végső intézetnek el-múlaſztása, annyira ſzivekre veſzik ezt sokan, hogy meg-akarván felelni e' rend-beli kötelességjeknek, más veſzedelembe ejtik lelkek' ismeretét: midőn vagy a' törvényhez nem értvén; vagy némely vak ſzeretet, 's bal itélet által meg-ſzédítetvén, oly végső intézetet teſznek az élő törvény ellen, mely által az örökösök közt új izetlenségeket ezközölnek, a' költtséges és hoſzſzas perekre utat nyitnak, kárhoztató botránkoztatásakot, és átkozásakot okoznak, és a' törvényes örökösre tetemes kárt, és sérelmet hárítanak: kik erſzényrágó perrel kínſzerítetnek azt ſzámtalan viſzſzontagságak, és lélek-veſztő gyülölségek közt ki-keresni, a' mit a' törvény nekiek ſzánt; a' hely-

telen

telen végső intézet pedig tőlök el-vonzott: mellynek közönségesen az a' folyadékja szokott lenni, hogy meg-únván a' törvény szerént-való örökös a' gyülölséges versengésnek húzomosságát, vagy nem győzhetvén a' tetemes költtséget, béke-kötésre lép, és fele vagy harmad' részével annak, a' mi törvény szerént egészlen neki jutandó volna, ki-elégíteti magát: mely szükségre egyedül a' helytelen végső intézet kínszerítette ötet.

§. 293. a' végső intézet,

Ezen deák szó *Testamentum*, vagy-is *testatio mentis*, az az a' szándéknak ki-nyilatkoztatása szinte annyit tészen, mint a' Németeknél letztwillige Meinung, és a' Deákoknál *ultima Dispositio*, az az végső intézet: mert ez által intézi-el a' haldokló végső-képpen a' vagyonjában-való örökösödést. Meg-állhat tehát ama' *Testamentom* hellyett a' végső intézet, és valamint a' deákban nem fejeztetik-ki *testatio ultimae mentis*, úgy rövidség' okáért a' magyarban-is lehet *intézetnek* nevezni, természetesen hozzá értvén a' mással érthető (*adjectivum*) végsőt. — Értünk pedig az intézet alatt oly polgári tetemény (*actus civilis*), mely által a' hal-

dokló végső szándékját ki-nyilatkoztatja: mi történjek tudni-illik hóltta után gyermekeivel (mert ezeknek Gyám-atyát rendelhet), vagy szerzeménnyével (mert *közönségesen* csak ez lehet tárgya a' végső intézetnek).

§. 294. hogy az hellyes, és foganatos légyen:

Szinte kétséges hat a' haldokló Embernek dolga, ne hogy vagy intézetet tévén, vagy azt el-múlasztván, akár-mellyik esetben utat nyisson a' kellemetlen perekre, és disztelen viszszálkodásokra, és így gondosan el-akarván kerülni *Charybdist*, *Scyllába* ejtse magát.

El-lehet mind a' kettőt kerülni, ha a' közép utat választjuk, és az uradalomról következendőképpen a' sajátunkkal-való szabad bánásról, és az ősi vagyonról szóllo élő törvénnyeinkhez 5, 47, 53, 57, 65. 1^mæ. 11. 1687, 26. 1715, 47, 49. 1723 's a' t', de leg-ki-váltt az 1715^dik esztendőbeli 27^dik czikkelyben szabott sinór-mértékhez magunkat alkalmaztatjuk. Mind ezekre szorgalmatosan figyelmezvén el-mellőztetnek mind azon viszszálkodások, mellyek az intézetből az örökösökre háromolhatnának: és így, hellyes lévén

az

az intézet egyszer's-mind foganatos-is, és az örökösökre nézve hasznos leend.

§. 295. belső sikerére

Kettőt kell fenn-tartani annak, a' ki foganatos intézetet tenni akar: tudni-illik, hogy annak mind belső sikere meg-légyen, mind az 1715dik esztendő-beli 27dik czikkelyben ki-szabott külső formája meg-tartassék.

§. 296. meg-kivántatik a' tellyes hatalom

Valamint az intézetnek az Intéző' szabad akaratjából kell származni 51. 1mæ, úgy okvetetlenül meg-kivántatik, hogy ennek tellyes hatalma légyen az intézetre, nem lévén ott szabad az akarat, a' hol annak foganatos ki-nyilatkoztatására nincs tellyes hatalom.

§. 297. nem csak az Intéző Személlyre,

Szabadnak kell lenni az Intéző' akaratjának. Erre pedig meg-kivántatik a' józan elme: melyre-való nézve, nem tehetnek intézetet 1ör a' 12 esztendöt fel-nem érő neveletlen gyermekek, kiknek eszeket még éretlennek tartja tapasztalásban

lásban gyökerezett törvényünk 126. 1^mæ; 2^or a' fél-eszüek, hagymázok, meg-tibolodottak, esztelenek, és sültt bolondok 55. 1^mæ; 3^or azok, kik vagy erö-szakkal, vagy álnok csalárdsággal vétettek az intézetre. Mivel tehát a' rabnak csak teste van le-tartóztatva, szabad lévén az akaratja: semmi sem ellenzi, hogy az ott-honnyi szerzeménnyéről ne tehetne intézetet. Szinte úgy a' némák-is intézhetnek szerzeménnyekről, ha szabad akaratjokat értelmes jelekkel ki-nyilatkoztathatják; 4er a' Szerzeteseknek semmi tulajdonok nem lévén, ök-is tehetetlenek az intézetre a' Szerzetes hitnek (*Profeſſio*) le-tétele után.

§. 298. hanem az intézetnek tárgyára nézve-is:

Hogy az intézet az Intézönek szabad akaratjából származzék, e' pedig minden-képp' tökélletes, és az intézetre-való hatalom minden-képp' tellyes légyen: a' józan elmén kivül szükséges még az-is, hogy az intézetnek tárgya az Intézönek szabad, és tökélletes rendelésétől függjön.

§. 299.

§. 299. az az tellyes uradalmának kell lenni az Intézőnek.

Valamint pedig meg-czáfolhatatlan igazság az, hogy a' máséval senki nem ſzabad, következés-képpen az ollyan jóſzágról, mellynek sajátsága törvényesen másakra nézendő vólna, intézetet tenni nem lehet: úgy nyilvánságas, és sarkalatos élő törvényünk hozza magával aztis, hogy tellyes uradalma alatt-lévő önnön ſzerzeménnyével kiki ſzabadon bánhatik, és róla kénnye ſzerént intézetet tehet 5, 57. 1^mæ, 49, 1723.

Az intézetnek tárgya tehát csak egyedül a' ſzerzemény, vagy ollyas ősi jóſzág lehet, mellyre nézve az intézet-tételt vagy az első Szerző, vagy egyéb oſztállyos atya-fiak meg-engedték. Mind-azon-által: ezen sarkalatos ſzabadság-is megvan valamenttég határozva, nem-is lehet ezen állatást: *ſzabadon intézhet kiki önnön ſzerzeménnyéről* oly közönségesnek mondani, hogy némely ki-vételeket ne ſzenvedne; a' mint a' következendőkből ki-tetſzik.

§. 300. És így: szabad ugyan kiki önnön szerzeménnyével,

Most említett sarkalatos törvénnyei Országunknak tellyes hatalmat adnak az első Szerzőnek, hogy önnön szerzeménnyével szabadon bánhassék 47. 1723, és arról intézetet-is tehessen 11. 1687, 26. 1715, nem lévén senki egyébnek abban sajátsága, nem is sértődhetvén-meg tehát senki az arról tett intézet által.

Bátor tehát a' Természet' törvénnye úgy hozná magával, hogy a' közelebbről-lévő vérséget természetesen jobban, mint-sem az idegent szeretni tartozván, arra különös gondja légyen az Intézőnek; de mivel ezen törvény csak az egyenességen (*aequitas*) vagyon gyökerezve: nem mondhatjuk igazságtalannak (*injustum*) azon intézetet, mely által az idegen meg boldógíttatik; az atya-fi pedig az örökösödésből ki-zárattatik: mert ez sajátjától meg-nem fosztatik (*suum ei non aufertur*), következés-képpen meg-sem-is sértődik, nem-is vítatja tehát a' féle intézetnek mostohaságát (*Inofficiositas*).

Szerzeménnyéről tett szabad intézete a' Szerzőnek azt hozza magával, hogy, ha az

Atya

Atya jószágát fiainak, bizonyos somma-pénzt pedig leányainak szán, és a' fiai közül egyik magzat nélkül meg-halván leány szülöttet hágy maga után: azon esetre a' Szerzőnek unoka-leánya-is szinte úgy részesül a' leány-ágnak oda-szántt kész pénz-beli sommából *Dec.* 57. *Pag.* 149.

Ha pedig a' Szerző valamely jószágát a' leányainak hagygya oly államánnyal, hogy vala-mellyiknek magva' szakadta után annak része az életben maradandó fiak és leányak köztt egyenlő-képpen osztódjék: ily intézet mellett nem vallhatja-fel egyik leány a' reá esett részt a' fiú-ágnak a' nélkül, hogy a' többi leányakat azzal törvényesen meg-ne kinálná *Dec.* 19. *Pag.* 97.

§. 301. némely ki-vétel lévén a' Szülőkre,

Elő-fordúl már az a' kérdés: *vallyon kizárhatja e' intézete által a' szerzeménnyére-való örökösödésből az Atya fiát, vagy a' fiú Attyát?* Verbőczy 1ső részének 5dik czikkellye, midőn a' Szerzőknek tellyes hatalmat ád, hogy szerzeménnyekkel kénnyek szerént szábadon bánhassanak, ezen kérdésnek meg-fejtését el-mellőzi;

de

de közelébb tapogatja, sőtt elég világosan felfejti azt az 57dik czikkely: melly ſzerént az Atya élttében (*vita ſua comite*) gyermekeinek jóbanhagyások nélkül-is, sőtt akaratjok ellen-is ſzabadon, a' mint akar, bánhatik ſzerzeménnyével, azt el-is idegenítheti, annál-inkább élttében gyermekei közt; a' mint akarja, fel-oſzthatja, és Attyok által tett oſztályt a' gyermekek megtartani köteleztetnek.

Ebből azt lehet következtetni, hogy, ha élttében idegenítheti-csak el az Atya ſzerzeménnyét: nem hagyhatja-azt el halála' esetére (*in caſum mortis*) más idegennek egéſzlen, tulajdon gyermekeinek ki-zárttával; és ha fel-oſzthatja gyermekei közt ſzerzeménnyét: nem zárhatja egyikét-egéſzlen ki; mivel az oſztálynak értelme azt hozza magával, hogy kinek-kinek jusson valami. Terméſzetesen következik tehát az, hogy végső intézete által gyermekét ki-nem tagadhatja a' Szerző Atya.

Okát adja Verbőczy ezen állításának az 53dik czikkelyben: mert (úgy mond §. 10) *az Atya fiának, és viſzſzont a' fiú Attyának mindent, a' mit lehet, a' Terméſzet' törvénnye ſzerént tartozik ſzerezni*; következés-képpen azt

végső

végső intézete által más idegennek el-nem hagyhatja, ide czéllyozván Dicső Sz. István elsö Királynak 2dik könyve, 5dik czikkellye: mely szerént csak a' hitvesének, fiainak, leányainak, Szüleinek, és leg-fellyebb a' Szent-egyháznak (nem tehát más idegennek) hagyhatta-el a' Szerző keresménnyét. Ily értelemmel vólt Másadik András-is; midön a' jószágról teendő végső intézetet csak úgy engedte-meg, hogy annak negyed' része a' leánynak ki-járjon 4. 1222. Ide czéllyozni látszatik az 1687dik esztendő-beli 11dik czikkely-is Verbőczynek 98dik czikkellyéhez képpestt: mely szerént *a' Férj maga után örökösöket nem hagyván; és végső intézet nélkül meg-halván* (*marito absque haeredibus, et teſtamento decedente*) annak minden ingó szerzeménnyében az aszszony örökösödik. Elöre bocsátja tudni-illik, hogy, ha a' Férj gyermekeket nem hagyna maga után, akkor intézhetne szerzeménnyéről: mert külömben, ha a' gyermekeket egy-általlyában ki-lehetne tagadni a' szerzeményre-való örökösödésből, e' következendő módon kellett vólna ama' törvényt öszveszerkeztetni: *a' Férj végső intézet nélkül meghalván, és maga után örökösöket nem hagyván*

(*ma-*

(*marito absque teſtamento, et haeredibus decedente*).

Tovább feſzegetvén ezen kérdést ugyan Verbőczynek 43dik czikkellyéből azt hozom ki, hogy, ha az atya-fiakkal oſztatlan Szerzőnek nem vólt ſzabad tulajdon maga' ſzerzeménnyéből a' vele oſztatlan atya-fiakat végső intézete által ki-zárni: mennél-inkább nem tagadhatja-ki ſzerzeménnyéből fiát az Atya, ſzemmel tartván azt a' terméſzetes törvényt, hogy a' terméſzet ſzorosabban öſzve-kötötte emezeket, mint sem amazokat, jobban-is tartozik ſzeretni az Atya tulajdon magzatját, mint sem a' test-vér test-vérjét.

Még világosabban ki-tetſzik állításomnak törvényes mi-vóltja Verbőczynek 52dik, és 53dik czikkellyéből, nevezetesen pedig eme' másiknak 7dik, 8dik, 9dik, és 10dik §-ából. Elö-ſzámláltatnak tudni-illik az 52dik czikkelyben azon esetek, mellyekben az Atya fiát oſztályra kínſzerítheti az örök jóſzágra nézve (*Lásd. az 1ső könyvnek* 69dik § *dt*), és folyvástt az 53dik czikkelyben ki-teſzi, hogy ezen okokból lévén-meg az oſztály az Atya és fiú köztt, az Atyának ſzerzeménnye nem oſztatik-fel, hanem csak az

ősi

ősi jószág; különben pedig: ha ezen okokon kivül történik-meg az osztály az Atya és fiú között, minden-némü jószág (akár ősi, akár szerzeményi) osztályra mégyen, tartozván mindent, a' mit lehet, az Atya fiának, és viszszont a' fiú Attyának szerezni.

Midőn tehát ezen állításomat: hogy *sem az Atya fiát, sem a' fiú Attyát intézete által tulajdon szerzeménnyéből ki nem tagadhatja*, a' Természet' törvénnyén gyökerezem; midőn elő-számláltt törvénnyeinknek tudákos (*doctrinalis*) magyarázásával azt meg-világosítom; midőn az ellenkező véleményüek nyilvánságas, világas értelmü élő törvényt elő-nem hozhatnak: méltán vitathatom azt, hogy a' Természet' törvénnye azon tárgyra nézve mind addig fenn-áll, míg irott törvény által foganatosan meg-nem mérsékeltetik (*restringitur*).

Ezen mérséklésnek nyomdokit találjuk a' Romai Polgári Törvényben, úgy-mint honnyi törvényünknek egyik kút-fejében 6. 2^dae: mely szerént némely esetekben ki-tagadhatta az Atya fiát, vagy viszszont a' fiú Attyát végső intézet által vagyonjából *Nov.* 115. *C.* 3, *et* 4. *in fin*; ha pedig azon eseteken kivül egyik a' másikát

ki-

ki-zárta: emennek a' mostoha intézet' el-rontására keresete (*querela inofficiosi Teſtamenti*) vólt *arg. l.* 2, 3. *ff. de inoffic. Teſtam.* és a' gyermeknek Attya által ok nélkül lett ki-zárattatása sikeretlennek találtatott *per Inſt. de exhaered. liberor.* És mivel hasonló esetek vagynak többſzör említett 52dik czikkelyben is elő-ſzámlálva: azt lehet belőle következtetni, hogy, a' mely okokból kínſzerítheti az Atya fiát az ősi jóſzágból-való oſztályra, ſzinte azon okokból ki-is zárhatja ötet ſzerzeménnyéből, az 53dik czikkelynek, nevezetesen a' 8dik §-nak értelme ſzerént.

No már: meg-értvén azon eseteket, mellyekben az Atya ki-tagadhatja intézete által fiát a' ſzerzeményből, és idegennek hagyhatja-azt el, vallyon nem engedtetik-e' meg-az Atyának, hogy az 52dik czikkelyben elő-ſzámláltt eseteken kivül-is intézete által egyik gyermekének jóban kedvezzen, mint sem a' másiknak, egyiknek többet hagygyon, mint sem a' másiknak? Hogy nem éppen egyenlő a' Szülőknek gyermekeik éránt-való hajlandóságjok, meg-mutatták Noé, Abrahám, Isák, és Jákob: tapaſztaljuk mai nap-is. Egyik gyermek durva terméſzetű, engedetlen, hál'adatlan; másik korhely, tékozló, henyélő;

henyélő; harmadik gyáva, ügye fogyott, Isten' nyomorékja; negyedik ki nyíltt eſzű, ſzorgalmatos, nagyra termett; ötödik jámbor, engedelmes; hatodik hizelkedő 's a' t': és így ki-ki más érzékenységet nyom az atyai ſzivbe, más hajlandóságat vonz maga után. Innént következik, hogy, kit roſz tettei miatt meg-büntetni, kit jámborsága miatt meg-jutalmazni, kit nagyobb ſzorgalmatosságra fel-serkenteni, kit könnyebb élet' módjára emelni, kit Nemzete' díſzſzének fenn-tartására ki-jegyezni akarván a' boſzſzú-állásnak gerjedelmétől mentt, vak ſzeretet által meg-nem ſzédített bőlcs Atya, egyenetlen réſzekre oſztja-fel intézetében ſzerzeménnyét, és egyiknek többet, másiknak kevesebbet hágy. Ez ugyan mindenkor ſzabad az 5dik, és 57dik czikkelynek értelme ſzerént, és ebben áll a' ſzerzeményről teendő ſzabad intézetnek valóságas veleje. De hogy valamellyik fiát akár-mi okra-való nézve p. o. hogy katonává lett, vagy Pappá nem lett, vagy Attya' akaratja ellen házasodott 's a' t', tellyességgel mindenből ki-tagadja, és nekie semmit ne hagygyon, erre ſzabadsága csak ugyan nem lehet, és azért e' féle mostoha intézet el-rontattathatik; hanem ha Verbőczynek

52dik czikkellyében elö-hozott okok közül vala. mellyikben gyökerezné intézetét, miért ezt vagy amazt a' fiát tellyességgel ki-tagadta.

§. 302. és gyermekekre,

Meg-engedi ugyan Verbőczy 1sö részének 5dik, és 51dik czikkellye a' fiaknak-is, hogy önnön szerzeménnyekkel szabadon bánhassanak; de az 53dik czikkelynek értelméhez képpestt (mely szerént az Atya fiának, és viszszont a' fiú Attyának mindent, a' mit lehet, szerezni tartozik) lehetne talán azt vitatni, hogy, ha a' fiú szerzeménnyéről intézetet tészen: csak azon esetekben tagadhatja-ki abból Szüleit, mellyek ugyan említett czikkelyben elö-hozattatnak. *Lásd az első könyvnek* 70. §-át.

§. 303. az adományi jószágra,

Már a' 30, 31, 32, 33, 34, 35, 75dik, és következendö §-okban előre-vagyon bocsátva, hogy az adományi jószágban-való örökösödést-is el-intézheti gyermekei köztt az első Szerző; de a' Király' igazát meg nem sértheti. Közönséges vólt tudni-illik a' szerzeményről teendő intézetnek szabad mi-vóltta Országunknak első fel-állí-

tatá-

tatásakor, akár adomány által, akár azon kivül ſzerzett jóſzágra nézve *S. Steph. L.* 2. C. 5, 4. 1222, és fenn-állott egéſz első Lajos Király' idejéig: ki-is első vólt, ki-ezen ſzabadságat ſzorosabb határra vette, és az adományi jóſzágra nézve meg-mérséklette *Decr.* 1335.

Fenn-áll azomban mai napiglan az első Szerzőnek azon hatalma, hogy az adományi jóſzágról-is tehet intézetet, és az adomány-levélnek foglalatját-is meg-másolhatja úgy, hogy vagy mind a' két ágra, vagy a' fiú-ágra egyedül, vagy több gyermekei közül egyikre (de úgy, hogy a' többiekről se feletkezzen-el), vagy (gyermeke az 52dik czikkely ellen vétvén) más idegenre hagyhatja adományi jóſzágát; de ezen intézetnek a' Felség' sérelme nélkül kell meglenni: Ki-is Lajos Király' törvénnye által fenntartja magának a' törvényes örökösödést minden adományi jóſzágban.

Ha tehát a' Szerző gyermektelen vólna, és az adomány-levél a' hagyományasokra különösen ki-nincs terjeſztve: nem hagyhatja-el idegennek adományi jóſzágát a' Felség' Engedelme nélkül 10, 64. 1mæ, 26. 1725. — Szinte: ha az adomány-levél egyedül a' fiú-ágra vólna ki-adva:

fia nem lévén a' Szerzőnek, nem hagyhatja-el jószágát leányának; hanem ha az adomány-levél a' hagyományasokra, és engedményesekre-is kiterjedne (bátor el-hagyhatja az elegyes adományért le-olvasott, vagy egyéb-aránt az adományi jószágnak javítására fordított kész pénzt).

Egy szóval: minden esetre csak addig foganatos a' Szerzőnek adományi jószágáról tett intézete, míg az adomány-levélben említett gyökös örökösöknek magvok nem szakad, vagy párt ütésre nem vetemednek: következés-képpen az intézet szerént tett idegen örököst azonnal ki-vetheti a' Felség az adományi jószág' birtokából, mihellyest az adomány-levélben ki-tett gyökös örökösök ki-halnak, vagy pártot ütnek; mert ezek ki-halván, vagy pártot ütvén, a' Felségre viszsza-kell szállani az adományi jószágnak. Viszszont pedig, intézetlenül magva szakadván az intézet szerént tett idegen hagyományasnak, azonnal meg-újjúl az adomány-levélben ki-tett gyökös örökösöknek igazságok úgy, hogy a' mely jószágnak birtokától az első Szerzőnek intézete által el-estek, törvényes örökösödések szerént annak uradalmába viszsza-lépnek; ha csak

a'

a' magva-ſzakadott idegen birtokos arról ismét más intézetet nem tett.

Mind ezekből az nyilvánodik-ki, hogy a' Szerző sem tehet intézetet adományi jóſzágáról a' Felség' sérelmével; bátor ki-zárhatja gyermekeit, ha az 52dik czikkely ellen teſznek, vagy meg-másíthatja az adományi levélnek foglalatját, el intézvén gyermekei köztt az örökösödést. De (a' mint mondám) azon sommapénzről, mellyet az elegyes adományért le-olvasott, vagy a' jóſzágba fordított, minden esetre ſzabadon intézhet úgy, hogy, ha a' gyökös örökösöknek magvok' ſzakadta által a' Felség béakarná húzni azon jóſzágat: a' jóſzágba fordított, és intézet ſzerént el-hagyott kéſz pénzt ok-vetetlenül tartozik ki-fizetni.

§. 304. az örök hagyományra,

Van az adományi jóſzágon kivül-is ollyas ſzerzemény, mellyel a' Szerző nem bánhatik önnön kénnye ſzerént, annál-inkább nem tehet róla intézetet.

Illyen az örök hagyomány *) (*fidei commiſſum*). Noha tehát valaki vagy külön adomány, vagy intézet ſzerént valamihez jusson,

és némely értelemben Szerzőnek mondattathatnék; ha mind-azon-által az Ajándékozó, vagy Intéző őtet úgy meg-kötötte, hogy a' nekie ajándékozott, vagy hagyott jószágnak jövedelme övé légyen ugyan; de maga a' jószág az ő valóságában, és egész mi-vólttában örökre megmaradván, és semmi-féle szin alatt el-nem idegenítethetvén az utánna jövendő örökösökre szálljon: ez illyen esetben nem tehet róla e' féle Szerző intézetet; mivel csak a' jövedelmével bánhatik szabadon, maga pedig a' jószágnak sajátsága az örökösöket illeti. Illyenek példának okáért az első szülöttségre, vagy öregebbségre le-kötött jószágak, vagy derék pénzek, mellyek soha el-nem fogyhatnak.

*) Ha a' *fidei commissum*nak elő-hozott tulajdonságát meg-fontoljuk, és az örök hagyománynak értelmével öszve-vetjük: nem kételkedhetünk, hogy egy-másnak meg-felelnek. Nem de *örökre* meg-kell a' fidei commissumnak *hagyattatni* a' jövendő örökösök' számokra?

§. 305.

§. 305. a' Fő Rendű Papoknak,

Az adományon kivül ſzerzett (*extradonationale*) jóſzágról ſzabad tehát minden világi Személynek intézetet tenni; de a' Romai közönséges hitű Egy-házi Személlyeket ebben-is meg-határozta a' törvény: mert (az adományi, vagy köz hagyományi (*Fundationalia*) Papi jóſzágaikról intézetet úgy-is semmi esetre nem tehetvén) még Papi jóſzágaiknak jövedelméből öſzve-rakott ſzerzeménnyekről sem tehetnek intézetet a' Fő Rendű Papok *); hanem ha vagy a' Kolonicsi egyezéshez (*Conventio Kolonicsiana*) alkalmaztatják intézeteket, vagy a' Felségtől külön engedelmet kérnek az intézet-tételre 16. 1715.

A' Kolonicsi egyezés pedig abban áll, hogy a' Fő Rendű Papoknak *merő* ſzerzeménnyek egy harmad' réſzben az Anya-ſzent-egy-ház' javának elő-mozdítására ki-rendeltessék; másik harmad' réſz az Orſzág' várainak, és erősségeinek fenntartásokra, és építésekre fordíttassék; a' meg-maradott harmad' réſzről pedig a' Fő Pap önnön kénnye ſzerént ſzabadon intézhessen *B. Reſolutio ddo* 15. *Juny* 1703. — Az akkorban élő Megyés Püspököknek meg-engedte mind-azon-által Fel-

séges Királyné Maria Theresia, hogy szerzeménnyekről szabadon intézhessenek; de oly feltétellel, hogy a' majorságat, és belső házi bútort a' következendő Püspöknek hagyni tartozzanak *Intimatum ddo* 8. *July* 1773.

*) Mivel pedig említett törvények, és Rendeletek csak a' Fő Rendű Papokat (*lásd az első könyvnek* 43. § *át*.) érdeklik: szabad a' Kanonokoknak, Megyés (*Parochi*), vagy Segéd (*Capellani*), és egyéb világi Papoknak (*Presbyteri Saeculares*) Papi jószágaiknak jövedelmeikből öszve-rakott szerzeménnyekről, a' mint akarnak, intézni *Intim. ddo* 8. *Augusti* 1774, 16. *Febr.* 1776.

§. 306. a' Szerzeteseknek,

A' Szerzetes Barátnak, vagy Apátszának fogadása szoros értelemben vett szegénységet-is foglal magában: mellyre-való nézve magának, semmi saját vagyonja nincs: és így, a' mit szerez-is, nem magának, hanem a' Klastromnak szerzi, nem-is tehet semmiről intézetet, a' Klastrom lévén nekie mindenben örökösse.

De az Ország szerént egészlen el-törlött mind-két nem-beli Szerzeteknek tagjaik p. o. Sz. Pál Szerzetesei, Jesus' Társasága-beliek 's a' t'

el-

el-töröltetések' idejétől fogva fel-lévén oldva a' Szerzet-beli kötelességjektől, következés-képpen önnön magoknak-is szerezhetvén valamit, ezen saját szerzeménnyekről tehetnek ugyan intézetet; de csak az ollyanoknak hagyhatják-el szerzeménnyeket, kik a' Királlyi örök Birodalmakban laknak. *B. Intimatum ddo 29. Aprilis* 1783.

§. 307. az ó hitű Papságnak,

A' nem egyesültt Karloviczi Görög Érsek 7 Püspökeivel együtt tulajdon szerzeménnyének csak feléről tehet intézetet, azt-is csak az Austriai örök Tartományakban; másik fele pedig az Érsek' szerzeménnyéből ugyan a' Nemzeti Kincstárba tétetik, az egyéb Püspökökéből pedig az Érseknek adatik, hogy kegyes haſznokra fordíttassék. A' Kisebb Rendű Görög Papok pedig magtalan léttekre, szerzeménnyeknek csak harmad' részéről tehetnek intézetet, két harmada a' Megyés Püspökjöket illetvén úgy, hogy, ha az intézet a' Püspök' sérelmére lenne, azonnal felbomlanék, és az egész szerzemény a' Püspökre szállana *Declaratorium Illyricum de Anno* 1779.

§. 308. a' parasztoknak keresménnyekre,

Bátor ugyan meg-engedtetik a' paraſztnak, hogy ingó hol-miből álló önnön ſzerzeménnyéről (mellynek mind-azon-által hason-fele minden esetre a' feleségét illeti 29. 3tiæ) intézetet tehessen; de ha fekvő jóſzágból p. o. házból, 's más épületekből, irtott ſzántó földből, rétből, ſzőlőből, vagy malom-helyből állana *ſzerzeménnye* annak csak feléről tehet intézetet, másik fele a' Földes Urat illetvén: sőtt e' féle ingatlan ſzerzeménynek el-hagyott felét-is a' ſzántó földet, rétet (ki-vévén a' jobbágy-helyhez tartozandó ſzántó Földeket, réteket), vagy malom-hellyet tudni-illik *köz* becsü ſzerént, ſzőlőt pedig *illendő* becsü ſzerént mindenkor magához válthatja a' Földes Uraság, nem lévén a' paraſztnak örökſége, nem-is hagyhatván tehát a' sajátságat, mely a' Földes Urat illeti, másnak; hanem egyedül a' munkájának béréről tehetvén intézetet. Az ősi ingatlan jóſzága pedig a' paraſztnak, ha törvényes örökösi nincsenek, ok-vetetlenül a' a' Földes Uraságra ſzáll: erről tehát még a' magva ſzakadott paraſzt sem tehet intézetet 30. 3tiæ.

§. 309.

§. 309. és a' Nemes aszszonynak köz-szerzeménnyére nézve

Midőn a' 232dik és következendő §-okban a' köz-ſzerzeményről ſzóllottam, meg-mutattam: millyen értelemben kell venni a' köz-ſzerzeményt a' paraſzt, millyenben a' polgár, és millyenben a' Nemes aſzſzonyokra nézve: meg-mutattam azt-is, hogy a' paraſzt aſzſzony ugyan ok vetetlenül mindenkor, a' polgár aſzſzony pedig csak három esetekben, de a' Nemes aſzſzony csak akkor tehet végső intézetet a' fekvő jóſzágból álló köz-keresménynek reá nézendő hason-feléről, midőn neve a' ſzerzemény-levélbe bé-lévén iktatva, arról Férje más intézetet nem tett.

Nincs tehát éppen tellyes hatalmában a' Nemes aſzſzonynak, hogy a' köz-keresménynek reá esendő hason-feléről Férje' akaratja ellen, önnön kénnye ſzerént intézetet tehessen, minden esetre bizonyos lévén az, hogy a' Férj a' köz-ſzerzeménynek Fő ezközlője: következés-képpen ſzabadon bánhatik azzal, és az ő hatalmában áll arról, a' mint akar, intézni: tőle függ tehát az aſzſzonynak meg-engedni, vagy tőle meg-tagadni a' köz-ſzerzeménynek hason-

felé-

feléről teendő intézetet: és így ki-bizonyodik az, hogy a' Nemes aſzſzonynak csak annyiban van köze a' köz-ſzerzeményhez, mennyire Férje, úgy-mint a' ſzerzeménynek Fő ezközlője róla más rendelést nem tett *Dec.* 1, 2. *Pag.* 102, *Dec.* 11. *Pag.* 138, *Dec.* 5. *Pag.* 162.

A' mennyire mind-azon-által vagy az öſzvekeléskor, vagy a' házasság alatt, valamely kötés által a' Férj meg-engedte-vólna feleségének, hogy a' köz-ſzerzeményről intézetet tehessen p. o. ha felesége által a' köz-ſzerzeményről tett végső intézetet önnön keze' irásával meg-erősítette: már ez illyen esetben ſzavát viſzſza-nem veheti, és az egéſz köz-keresményről más ellenkező intézetet nem tehet a' Férj *Dec.* 39. *Pag.* 144, *Dec.* 44. *Pag.* 146. Szinte az ollyan esetben-is, midőn az aſzſzonynak vagyonja vetette-meg ágyát a' köz-ſzerzeménynek: nem zárhatja-ötet ki Férje, hogy annak hason-feléről ne intézhessen *Dec.* 58. *Pag.* 149.

Valamint pedig a' Férjet illeti a' köz-keresményről-való intézet, úgy ellenben, bátor mind a' Férjnek, mind az aſzſzonynak neve bé-légyen iktatva azon örök hagyományi levélben (*fundationales*), mellyben p. o. valamely Szent-egy-

ház'

DEBRECZENI KÖNYVTÁR EGYETEMI KÖNYVTÁR

ház' vagy Klastrom' ſzámára bizonyos sommát rendelnek; ha mind-azon-által a' Férj végső intézete által az egéſz hagyományi sommát ſzerzeménnyére veti: az örökösök sem ezen végső intézetet el-nem ronthatják, sem a' hagyományi sommának hason-fele' le-tételére az aſzſzonyt nem kínſzerítheti *Dec.* 6. *Pag.* 103.

§. 310. de a' kegyes hagyományak nem lehetnek felesleg-valók;

Szabad ugyan kiki önnön ſzerzeménnyével; de arra-is figyelmezett a' törvény, hogy az Egyházi Személlyeknek, és Szerzeteknek kezekre ne jussanak a' felesebb világi jóſzágak. A' mit tehát Szent István meg-engedett, hogy tudni-illik ſzabadon el-hagyhassa ſzerzeménnyét kiki a' Szent-egy-házakra *L.* 2. *C.* 5, azt első Lajos meg-tiltotta *Concl. Confirm. Decret.*

Később pedig sem fel-kérni, sem örökre venni jóſzágat a' Szent-egy-ház' ſzámára ſzabad nem vólt 55, 65. 1498, 17. 1647, 16. 1715: hogy tudni-illik a' világi jóſzágak hóltt kézre ne jussanak; mivel a' Szent-egy-ház örökre meg-maradván a' féle jóſzághoz sem magva-ſzakadás, sem párt-ütés által-senki többé nem juthatna *Dec.* 48. *Pag.* 93.

Ez

Ez az oka: hogy a' jószágas Szerzetbe lépő Személy az ősi fekvő jószágból reá esendő részének csak egy tized' részét, azt-is pedig csak kész pénzül viheti a' Klastromba, 's pedig csak úgy, hogy ezen tized' rész az öt ezeret fellyülne halladja; Attya' szerzeménnyéből pedig semmi osztályt nem követhet a' Szerzetbe lépett Személy 71. 1715. És így: fekvő jószágat valami Szerzet' számára hagyni egy-általlyában nem engedi törvényünk *cit.* 55, 65. 1498; meg. engedtetik mind-azon-által, hogy alamisnát, vagy-is kegyes hagyományakat rendelhessen minden keresztény ember a' Szerzetes Rendeknek Szent misére.

§. 311. az ősi jószágról tett intézet pedig

Ha az első Szerző intézet nélkül meg-halna, vagy annak foganatlan intézete valamely okból el-rontatnék, vagy pedig némely hagyományakat rendelvén, a' többi vagyonjában-való törvényes örökösödést annak valóságában a' törvény' értelme szerént az Intéző hellyben-hagyná, vagy ha a' törvényes örökösök az intézettől önként el-állván, az élő törvényt vennék az örökösödésre

désre nézve sinór-mértékül: ez illyen esetekben az első Szerzőnek minden-némü, akár ingatlan, akár ingó szerzeménnye, kész pénze 's a' t' a' törvényes örökösök köztt a' törvény' értelme szerént fel-osztatik; és reájok, 's maradékikra nézve azonnal örökséggé válván, törvényesen ősi jószággá lesz *Dec.* 22. *Pag.* 140.

Mely esetben az örökösök már nem oly szabadok az osztályban nekiek jutott ősi jószággal, hogy azzal kénnyek szerént szabadon bánhatnának, hogy róla végső intézetet tehetnének: mert az osztályban jutott jószágat nem tarthatják önnön szerzeménnyeknek; hanem arra minden osztállyos atya-fiak számat tartanak azon esetre, ha egyik közülök meg-halna 47, 67. 1^mæ, 49. 1723, *Dec.* 2. *Pag.* 136.

§. 312. közönségesen

Igen ritka eset, hogy e' féle ősi jószágról intézetet tenni lehetne, nem-is engedtetik meg külömben, hanem egyedül akkor, midőn önnön szerzeménnye nem lévén az Intézőnek, a' Felség' számára, vagy kegyes hagyományakra valamit rendelni akarna: mert ha az ősi jószágat fontos okokból örökre el-adni lehet 59. 1^mæ,

igaz-

igazságasnak itélték a' Fő Birák azt-is, hogy ſzerzemény nem lévén, az ősi jóſzágnak valamely réſzére nézve-is meg-engedtessék ily üdvözséges intézet *Dec.* 27. *Pag.* 142.

§. 313. foganatlan,

Ki-vévén az előbbeni §-ban elő-fordúltt egyetlen-egy esetet, egyéb-aránt egy általlyában tilalmazza a' törvény az ősi jóſzágról teendő végső intézetet: mert oſztályba menvén egyſzer valamely jóſzág, egyik oſztállyos atya-finak kihóltta után a' reá esett réſznek a' többire kell viſzſza-ſzállani 47, 58, 67. 1^mæ. Sőtt foganatlan még azon intézet-is, mellyet valaki az oſztatlan jóſzágnak jövedelméből öſzve-rakott ſzerzeménnyéről tenne: mely tudni-illik a' többi oſztatlan atya-fiakra nézendő vólna 47. 1723. Mennél inkább sikeretlen vólna tehát az örök hagyományról, az első ſzülöttség vagy öregebbségbeli jóſzágról tett intézet: midőn annak csak haſznа' vétele, nem pedig sajátsága illetné a' Birtokost.

Ez az oka: hogy, ha valaki az el-idegenített ősi jóſzágának árraból mást ſzerzett: csak annyiban vétetődik-fel a' *merő* ſzerzeménnye, mennyiben

nyiben az el-idegenített ősi jószágat fellyülmúlná: mellynek-is mindenek előtt ki-kell pótoltatni a' szerzeményből 49. 1723, *Dec.* 2. *Pag.* 136. Bizonyos lévén tehát az, hogy csak a' *merő* szerzeményről lehet intézetet tenni: a' keresményről tett intézet csak annyiban áll-meg, a' mennyire az el-idegenített ősi jószágnak árra benne nem foglaltatik *Dec.* 4. *Pag.* 151 p. o. ha valaki 1000 forintot érő ősi jószágat egy hellyen el-idegenítvén, hellyette más-hol 1500 forint' érőt szerezne: eme szerzeményről nem tehet foganatos intézetet egészlen, hanem csak a' rajta fekvő 500 forintról; ama' többi 1000 forint pedig az el-idegenített ősi jószág hellyett az osztállyos atya-fiakra, és törvényes örökösökre viszsza-száll.

Oly meg-másolhatatlan pedig azon sarkalatos törvényünk, mely szerént az ősi jószágról teendő intézet tilalmaztatik *), hogy, bátor valamely Városnak oly ki-válttsága vólna-is, hogy a' benne lakó polgárok ősi vagyonjokról intézetet tehessenek; még sem állhat-meg ezen ki-válttságja a' sarkalatos élő törvénynek világas értelme ellen *Dec.* 38. *Pag.* 144.

Úgyan azért: nem tehet az aſzſzony képzeltt keresménnyéről intézetet azon esetben, midőn ennek Férjéhez hozott ősi pénzére ugyan ősi jóſzágát oly államánnyal fel-vallotta Férje, hogy azon jóſzág az aſzſzonynak halála után a' gyermekekre ſzálljon: mert, egyéb-aránt-is meg-lévén az aſzſzony kötve a' vallás-tételkor, mind a' Férjhez hozott kéſz pénz az aſzſzonyra nézve, mind pedig a' nekie fel-vallott jóſzág a' Férjre nézve ősi vólt, következés-képpen a' gyermekek' sérelmekkel intézetet róla tenni nem lehet *Dec.* 5. *Pag.* 103.

*) Noha az ősi jószágról tett intézet foganatlan; de ha egyik osztállyos atya-finak az ősi jószágról tett intézetét a' másik osztállyos atya-fi alá-irásával meg-erősíti, és helyben-hagygya: többé azon intézet ellen ki-fogást nem tehet, sem az intézet által el-hagyott ősi jószágra nézve örökösödést nem követhet *Dec.* 32. *Pag.* 143.

§. 314. egész a' magva-szakadottig.

Jól meg-kell azomban különböztetni az adományi jóſzágat egyéb ősi jóſzágtól: mert az elsőre nézve (ha csak az adomány a' hagyomá-

nya-

nyasokra ki-nem terjed) a' Felségnek Engedelme nélkül egy-általlyában nem tehet intézetet a' magva-ſzakadott; hanem csak a' rajta fekvő kéſz pénz-beli sommát hagyhatja-el §. 31, 75, 76, 77, 78, 79, 303; az adományon kivül ſzerzett egyéb ősi jóſzágról pedig, ha az oſztállyos atyafiak mindjájan ki-haltak, intézetet tehet a' magva-ſzakadott Nemes Ember, vagy ſzabados, vagy polgár a' nélkül, hogy Királlyi Engedelemre vólna ſzüksége 26. 1715 p. o. ha az én ősöm ennek-előtte 300 eſztendővel akár-mi úton-módon (Királlyi vagy Nádor-Ispányi adományon kivül) valamely jóſzághoz jutott: oſztályba jövén az a' maradékok közt, leg-ottan ősi jóſzággá lett úgy, hogy az oſztállyos atya-fiak közül senki azt el-nem hagyhatja; de ki-halván a' többi oſztállyos atya-fiak, én, úgy-mint utólsó, magvam' ſzakadtához közelítvén, bizvástt tehetek azon jóſzágról intézetet; noha ősi vólna. De hogy a' magva-ſzakadott paraſzt ősi fekvő jóſzágáról (mely az Uraságat illeti), intézetet nem tehet, a' 308dik §-ban már előre-bocsátottam.

§. 315. Az intézetnek külső formájára nézve

Láttuk eddig, ki, miről, és mikor tehet intézetet: lássuk már tovább, hogyan kell az intézetet meg-tenni, hogy minden-képp' foganatos légyen, és semmi ki-fogást ne szenvedjen.

Mert: noha az eddig elő-hozott szabásakot meg-tartotta vólna-is az intéző; még-is dugába dűlhet intézete, ha annak külső formája helytelen. Tudni-illik: nem csak a' tellyes hatalom, az az a' józan ész, és a' szerzeményi jószágnak (néha az ősinek-is §. 314) tellyes uradalma szükséges az intézetnek belső sikeréhez; hanem külső formájának-is hellyesnek, és törvényesnek kell lenni.

§. 316. minden csalárdságnak távúllétte,

Szemmel tartja törvényünk leg-inkább azt, hogy a' végső intézethez leg-kisebb csalárdság se férhessen, és az Intéző vagy álnoksággal, vagy erő-szakkal, és félelemmel az intézetre ne csábítassék. Mivel pedig annak-előtte az intézet tételekben gyakortább szembe tünő csal-

fasá-

faságak követtettek-el, és az Intézőknek czéllyok több ízben végre nem hajtatott: oly szabásakot rendelt az 1715dik esztendőben öszvegyültt Törvény-tévő Hatalom 27dik czikkellyében, mellyek által minden el-követhetendő álnokságaknak elejeket vette.

§. 317. következés-képpen vagy a' köz-hitelesség,

Leg-erősebbek, és külső formájokra nézve egy-általlyában meg-czáfolhatatlanok azon intézetek, mellyek a' Káptalannál, és egyéb Hiteles Levél-táras Hellyeken, vagy a' Felséges Magyar Udvari Tanácsnál, vagy ezen Hiteles Hellyektől *a' végett nevezetesen ki-küldött*, és eránta hivatal-beli tudósitásokat meg-tévő két Hiteles Személlyek előtt, vagy az Országnak Fő-Birái, úgy-mint Nádor Ispány, Ország' Birája, és ezeknek hiteles pecséttel biró Itélő Mestereik (de nem Titoknokjaik, vagy meg-hiteztetett Jegyzőik) vagy a' Királlyi Személy Viselő előtt, vagy a' Nemes Vár'megye által *ki-küldött*, és jelentéseket meg-tévő Al-Ispány, Szolga-Biró, és Esküdt, vagy csak a' Szolga-Biró, és Esküdt előtt az Intézők által személlyesen tétetnek 27.

Illyen a' polgárok, és a' Szabad Királlyi Városokban lakozó, *fekvő nemesi jószággal nem bíró Nemesek*, vagy gyanús Nemesek, és egyéb szabad Személlyek által ok-vetetlenül a' Városi Tanácstól ki-küldött két Tanács-beli előtt teendő intézet 46. 1655, 27. 1715. *Lásd az első könyvnek* 59dik §-*dt.* A' jószágas Nemes Embereknek azomban, ha egyszer's-mind polgári örökséggel-is birnak, szabad akaratjokban áll ezen polgári örökségjekről akár a' Városi Tanács-beliek előtt, akár más Hiteles Hellyen, vagy öt Tanú-bizonyság előtt az intézetet meg-tenni *cit.* 46.

E' féle köz hiteleségü (*authenticum*) intézetek az említett Hiteles Személlyek által irásba foglaltatnak, és a' Hiteles Levél-tárba el-tétetnek. A' Szabad Királlyi Városokra nézve pedig még azt-is meg-kivánja a' törvény, hogy a' ki-küldött Tanács-beliek (mert el-kerülhetetlen szükségen kivül csak azok előtt lehet foganatos a' polgárnak intézete) az intézetet az Intéző előtt fel-olvassák; ez pedig élő nyelvvel bizonyítsa, hogy az az ő végső szándékja *cit.* 27.

§. 318. vagy öt,

Nincs a' haldoklónak mindenkor módja, hogy Hiteles Hellyen, vagy onnét *ki-küldött* Személlyek előtt tegye-meg intézetét: mely esetben meg-engedtetik a' Nemeseknek, és paraſztoknak (mert a' várasi polgárok el-kerülhetetlen ſzükségen kivül ok-vetetlenül az a' végre ki-küldött két Tanács-beli előtt tartoznak azt mindenkor meg-tenni), hogy öt Tanú-bizonyság előtt tehessék-azt meg.

Ezen öt Tanú-bizonyságak az irásba foglaltt, és maga az Intéző által, keze' irásával, 's pecsétjével meg-erősített intézetet ők-is alá-irják, és pecsétjekkel meg-erősítik *cit.* 27: akár tudják annak foglalatját, akár sem; csak hogy maga az Intéző vallja-meg élő nyelvvel, hogy azon irásban foglaltatik az ő végső ſzándékja. E' féle irott intézet, mellynek foglalatjáról a' Bizonyságak nem tudnak, titkos (*clauſum*) intézetnek neveztetik.

§. 319. néha hat,

Elég ugyan akkor az öt Tanú-bizonyság, midőn az Intéző maga irást tudván intézetét tu-

lajdon kezével alá-irja; de ha az iráshoz tudatlan, vagy erőtlen léttére tehetetlen lenne: azon esetre a' 6dik Tanú-bizonyságnak-is hozzá-kell járulni a' végett, hogy az Intéző' részéről az alá-irást ki-pótolja *cit.* 27.

§. 320. néha pedig két

Vagynak ollyas intézetek-is, mellyekre az öt vagy hat Tanú-bizonyságnak száma nem kivántatik-meg el-kerülhetetlenül; hanem kettőt-is elegedendőnek talált a' törvény, ha maga az Intéző alá-nincs irva; sőtt ha maga az Intéző irta, és alól-irásával meg erősítette az intézetét: azon esetre Tanú-bizonyság sem szükséges.

Illyenek azon intézetek, mellyeket a' Szülők gyermekeik eránt, vagy *az ellenség előtt táborozó* katonák (vagy a' katonák miatt a' tábornál tartózkodó személlyek) tesznek, vagy a' mellyek a' dög-halál' idejekor tétetnek, vagy a' mellyek a' kegyes hagyományakat tárgyazzák. De ezen esetekben-is távúl kell lenni a' csalárdság eránt-való leg-kisebb gyanúságnak *cit.* 27.

§. 321. reá kértt,

Valamint a' köz-hitelességü intézetre megkivántatik, hogy a' hiteles Hely meg-kérettessék némely Tagjainak ki-küldettetések végett; úgy minden egyéb intézetnek foganatos mi-vóltára ok-vetetlenül szükséges, hogy a' jelen lévő Bizonyságak az eránt különösen meg-kérettessenek: mert a' reá nem kértt Tanú-bizonyságaknak jelen-léttek (ha mindjárt a' törvényes számat fellyül-halladnák-is) egy-általlyában nem foganatos. Ez az oka: hogy, *úgy-mint meg-kértt Tanúknak* kell magokat mindjáján alá-irni *cit.* 27.

§. 322. meg czáfolhatatlan,

Hogy minden el-követendő csalárdságnak lehetősége el-mellőztessék: azt-is meg-kivánja a' törvény, hogy a' Tanú-bizonyságak ollyanok légyenek, kik ellen semmi fontos ki-fogás ne tétethessék. —

Ugyan-azért: csak a' Nemeseket, vagy Nemesekhez hasonló Férj-fi Személlyeket itéli ezen bizonyság-tételre alkalmatosoknak, a' nemteleneket pedig *az el-kerülhetetlen szükségen kivül* elégteleneknek találja *cit.* 27. Nem veszi-tehát

bé azokat, kik vagy józan értelemmel nem bírnak, vagy *merő* részegek, vagy hallás, avagy látás nélkül fzükölködnek; kik a' bizonyság-tételre erő-fzakkal kínfzerittettek; kik elegendő idejeket fel-nem érték; kik elméjekben meg-tibolodtak; úgy nem veſzi-bé a' becsteleneket (*infamia Juris notati*), a' hamis esküvőket, a' nyilvánvaló feslett életüeket, vagy tékozlókat.

§. 323. és részre nem hajló Tanú-bizonyságaknak

Mivel pedig a' Tanú-bizonyságaknak ollyanoknak kell lenni, kik ellen a' részre hajlásról leg-kisebb gyanúság ne támadhasson: sem a' Papok, vagy Szerzetesek, azon intézetekben, mellyekben nekiek, vagy a' Szent-egy-házra, vagy Klastromra kegyes hagyomány rendeltetik *Intim. ddo* 8. *Aug.* 1774, sem a' fiú az Attya' intézetében, mellyben nekie valami hagyattatik, sem az intézett örökös (*haeres teſtamentarius*), sem az Intézőnek ház-népe, és fzolgái, a' részre hajlás' gyanúsága miatt, Tanú-bizonyságaknak bé-nem vétetnek.

§. 324. együtt-való jelen-léttek

Még-inkább elejét vette a' törvény minden csalárdságnak az által, hogy a' Tanú-bizonyságaknak nem egy-más nélkül, hanem mindjájoknak egyszerre együtt jelen kell lenni az intézettételkor *cit.* 27: hogy az Intézőt ne csak hallják, hanem lássák-is; de a' dög-halál' idejében talán e' sem vólna szükséges: ne hogy veszedelembe ejtessenek a' Tanúk, és egy-másra ragadjon a' nyavalya.

§. 325. meg-kivántatik:

Az intézetnek foganatos mi-vólttára nézve ok-vetetlenül meg-kivántatik, hogy annak külső formája a' 317dik és következendő §-okban elő-hozott szabásakhoz légyen alkalmaztatva úgy, hogy, ha azok közül csak egy ne tartatnék-is meg pont szerént, leg-ottan az egész intézet, bátor belső mí-vóltára nézve foganatos vólna-is, erejét veszténé.

§. 326. akár foglaltassék irásba,

A' köz-hitelességü intézet mindenkor irásba lévén foglalva, minden egyéb más intézetek

vagy

vagy irattatnak, vagy csak szóval tétetnek. Irott intézetnek tehát azt mondjuk, mellyet az Intéző utólsó szándékának lenni vall, maga (vagy helyette a' 6dik Bizonyság) alá-ir, és egyszer's-mind a' Bizonyságak-is, bátor nem tudnák-is annak foglalatját, mindjájan együtt lévén, ott hellyben, tüsténi mindjárt kezek' irásával, és pecsétjekkel, *úgy-mint együtt lévők, és reá-kéret-tettek*, meg-erősítenek. Mellyre (azon fellyül, hogy az Intéző Személy magát alá nem irhatván, őtet a' 6dik Tanú-bizonyság pótolja ki) még az-is szükséges, hogy, ha ollyan nyelven irattatnék, mellyet az Intézö nem értene, annak foglalatja az Intéző előtt meg-magyaráztassék. Ha mind-azon-által ezen magyarázásnak el-mulasztását vetné a' fel-peres latba: azt nekie meg-kell próbálni, nem-is háríthatja ezen terhet az al-peresre, hogy ez mutassa-meg a' szükséges magyarázatnak meg-léttét *Dec.* 3. *Pag.* 103.

Távúl légyen pedig az irott intézetnek *velős* foglalatjában valamely vakarás, mely annak hitelességét leg-ottan gyanúba ejthetné. Egyébaránt pedig a' hellyesen tett irott intézetnek oly ereje vagyon, hogy az alá-irtt Tanú-bizonyságak (ha külömben a' 322dik § szerént-valók vólnának) min-

minden további visgálat nélkül az intézet-tételnek el-hitelére elégségesek.

§. 327. akár tetessék élő nyelvvel,

A' mely intézet nem foglaltatott irásba, és az Intéző által (vagy hellyette a' 6dik Tanú által) alá-nem irattatott, és az együtt jelen-lévő reákértt Tanú-bizonyságaknak alá-irásokkal, és pecsétjekkel tüsténti ott hellyben meg-nem erősítetett, hanem csak élő nyelvvel az ő jelenléttekben tétetett, azt szó-beli (*nuncupativum*) intézetnek nevezzük.

Ez közel-sem oly erős, mint az irott intézet: mert kérdésbe vétetődvén ma hónap e' fele szó-beli intézet, a' jelen-lévő Tanú-bizonyságaknak esküvéssel kell azt meg-hitelesíteni. Ha tehát a' Bizonyságak idő-közben meg-találnának halni, kétséges vólna annak valóságas léttét megmutatni. Sőtt: bátor a' szó-beli intézetet magok a' Bizonyságak, hogy annak foglalatjáról megne feletkezzenek, későbben irásba fel-tennék: azért irott intézetté nem válnék, és perre fakadván a' dolog, hittel kellene nekiek azt megmutatni: mely teher nem háromlik az irott intézet-beli Tanúkra.

Akár

Akár hogy tétessék pedig az intézet, mind a' kettőre meg-kivántatik a' különösen reá-kértt, és minden ki-fogáson fellyül-lévő Tanúknak egy-ſzerre-való jelen-léttek. Szükséges továbbá, hogy az intézetnek foglalatja más oda nem tartozandó tárgyakkal öſzve-ne elegyítessék; hanem folyvástt egy nyomban egyéb mellyékes tárgyaknak közben-vetések nélkül tétessék.

§. 328. más szabás lévén a' kül-földön lévő Haza-fiakra nézve.

Oly Haza-fiakról-is gondoskodott a' törvény, kik kül-földön tartózkodnak. Ezek, valamint egyéb törvényes tételményeket, úgy intézetet-is tehetnek ugyan távúl-léttekben a' nélkül, hogy honnyi törvénnyeinkhez köteleztessenek annak *külsö formáját* ſzabni; de ok-vetetlenül meg-kivántatik, hogy magokat az ott-való bé-vett közſzokáshoz alkalmaztassák *a' külsö formára nézve:* foganatlan-is addig az intézetek, míg azon kül-földről-való hiteles Tanú-levélből ki-nem bizonyodik, millyen ott a' végsö intézetek éránt-való törvényes ſzokás, és a'hoz van-e' alkalmaztatva az e' féle idegen földön-lévő Magyar Haza-finak intézete 24. 1729. De, ha ugyan-azon kül-föl-

dön

dön tartózkodnék akkorban az Országnak valamellyik Fő Birája, vagy Itélő Mestere, az előtt hitelesen meg-teheti (ha akarja) intézetét.

§. 329. Az intézethez járúló tóldalék

Meg-esik, hogy az Intéző idő' járttával *valamely réſzben* meg-váltóztatja előbbeni ſzándékát: mellyet meg-tehet. Az tehát, a' mit későbben az előbbeni intézetéhez tóldana, tóldaléknak (*codicillus*) neveztethetik. —

De vigyázni kell arra, hogy *tóldalék gyanánt* egéſz új intézet ne tétessék *), és az előbbi intézetnek sarkalatos valósága fel-ne-forgattassék: mert már ezen esetben nem tóldaléknak, hanem későbbi intézetnek tartatik p. o. a' ki annak előtte Pétert rendelte mindenes örökösévé (*univerſalis haeres*); ha későbben Pétert egéſzlen ki-hagyván, Pált rendelné hellyette örökösnek már ez nem vólna tóldalék, hanem derék (*principale*) intézet. Tóldalék vólna pedig, ha, ki ennek-előtte Imrének ſzáz forintot hagyván, későbben annak 50 vagy 200 forintot hagyna. Lehet pedig több tóldalékot-is tenni: mellyeket mind meg-kell tartani, ha egy-mással nem ellen-

kez-

keznek; ha pedig egy-mással meg-nem-férnek, az utólsó foganatos.

*) Nem lehet *tóldalék gyanánt* egész új intézetet tenni; de gyakortább meg-történik, hogy az Intézö mind-úntalan meg-váltóztatja szándékját, és más, meg más intézeteket tészen úgy, hogy kit p. o. ez-elött egy esztendövel mindenes örökösévé tett, azt most mindenböl egészlen ki-tagadta. Ez ugyan nem tilalmaztatik, szabad lévén kiki szerzeménnyével egész utólsó órájáig, és annak hagyhatja azt, kinek akarja. Ugyan azért: a' több intézetek közül mindenkor az utólsó foganatos, és ha ez, akár-mi okra-való nézve el-rontatnék-is, az elöbbeninek ereje azért helyre nem áll.

De csak ugyan éppen nem lehet tenni új intézetet tóldalék gyanánt, hogy az intézethez-való szükséges külsö forma el-mellöztessék: helytelenis vólna azon ki-kötés az intézetben „*ha ezen intézetem meg-nem áll úgy-mint intézet, álljon-meg úgy, mint tóldalék*“: mert más formájának kell lenni az intézetnek, mint-sem a' tóldaleknak, és nem-is lehet tóldalékot derék nélkül képzelni: képtelen vólna tehát az intézethez járúlo szinezett tóldalék

lék ollyan esetben, midőn intézet, mellyhez nekie tóldatni kellene, eleve nem tétetett.

§. 330. csak három Tanú-bizonyságat kivánván,

A' tóldalék-is szinte úgy, mint maga az intézet lehet vagy irott, vagy szó-beli. De erre csak három meg-kértt Tanú-bizonyságnak egyszerre-való jelen-létte szükséges; egyéb-aránt pedig mind belső mi-vólttára, mind külső formájára nézve mind azok értetődnek a' tóldalékról-is, melliyek az intézetről mondattak *cit.* 27.

§. 331. sikerére nézve az intézettel jár.

Az intézethez járúló tóldalék amannak csak magyarázója. Valamint pedig tóldalékot egész nélkül, magyarázót magyarázott nélkül csak képzelni sem lehet, úgy természetesen következik, hogy a' tóldalék intézet nélkül meg-nem állhat: és mivel a' tóldalék a' derekat követi (*accessorium sequitur principale*), könnyen általlehet látni, hogy, ha az intézet akár-mely okravaló nézve el-rontatik, leg-ottan az a'hoz járúló tóldalék-is sikeretlen.

§. 332. Az intézet ki-hirdettetvén,

A' végső intézet egy oly adomány, mellynek végre hajtása a' halalnak történetétől függ (*donatio mortis cauſa*). Ugyan azért: meg-lehet azt másitani a' halál előtt akár mikor, és így, több intézetet tévén valaki, az utólsó állmeg: melly-is az Intezőnek halála után megnyittatik, és azoknak, kiket illet, ki-hirdettetik, úgy hozván pedig magával a' szükség, valóságas mássában-is ki-adattatik *cit.* 27.

§. 333. annak végre-hajtására

Az Intézőnek hideg tetemei boſzúért kiáltanának az ellen, a' ki annak végső akaratját bé-tellyesíteni el-múlaſztaná. Kötelességében állttehát a' Felsőségnek, vagy az intézet által rendeltt Végre-hajtónak (*Executor*), hogy azt (az Intézőnek halála után ki-hirdetvén) annak akaratja ſzerént végre-hajtsa. Őtet illeti tehát az adósságaknak bé-ſzedése, a' vagyonnak az Intéző' ſzándéka ſzerént teendő fel-oſztása, a' hagyományaknak ki-adatások 's a' t': tartozik-is a' meg-hólttnak vagyonját minden-képp' védelmezni; a' ki pedig azt el-foglalná: nem csak az

egéſz

egéſz jóſzágat, hanem annak vóltta-képpen-való, nem pedig a' rajta fekvő sommához ſzabott haſzna' vételét-is minden fogyatkozás nélkül hellyreállítani köteles *Dec. Cur. Pag.* 169.

§. 334. ügyel a' Vidéki Tábla;

Úgy lehet tekinteni az intézetet, mint egy kötést; mert ez által le vagynak kötelezve az örökösök, hogy az Intézőnek végső akaratját, mely nekiek törvényt ſzab, bé-tellyesítsék: és így az intézetnek be-tellyesítetését-is a' Vidéki Tábla (*Tabula Diſtrictualis*) előtt kell keresni azon esetre, ha az örökösök közül valamellyik a'hoz magát alkalmaztatni, a' ſzerént az oſztályt meg-tenni, vagy a' hagyományokat ki-adni nem akarná 28. 1715, 34. 1723. Nem-is tehet az alperes ki-fogást a' Vidéki Tábla ellen azon okból, hogy két ellenkező intézet lévén, magát az elsővel védelmezi, következés-képpen a' Vidéki Táblát nem illetné azt meg-határozni, mellyik a' kettő közűl foganatos; mert az előbbi intézet a' későbbi által el-rontatván semmibe vetetik *Dec.* 15. *Pag.* 15.

§. 335. mert, ha az intézet foganatlan:

Más tudni-illik az intézetnek bé-tellyesítésére, más pedig annak el-rontására czélyzó ügyelet. Az elsőben annak foganatját, a' másikban sikeretlenségét vítatja a' fel-peres. Meg-történik tudni-illik, hogy az intézet vagy az Intézőnek Személlyére nézve foganatlan, vagy az intézet tárgyára nézve törvénytelen, vagy a' törvényes örökösökre nézve sérelmes, vagy külső formájára nézve helytelen: mely esetekben annak el-rontására ügyelhet a' törvényes örökös, és foganatosan követheti, hogy az irott intézet, bátor Hiteles Hellyen tétetett-is, annak eredetében elő-adattassék.

§. 336. vagy a' Királlyi Tábla által

Egyedül a' Királlyi Táblának lévén azon fő Hatalma, hogy a' leveleknek belső mi-vólttokról ítélhessen, és azokat, úgy hozván magával a' környül-állás, meg-is erőtleníthesse, egyedül azt illeti az intézetnek belső formáját-is meg rostálni, és azt, foganatlan léttére, el-rontani 52. 2dæ *).

*) Csak a' Nemesek utasítatnak a' Királlyi, vagy Vidéki Táblára: mert, hogy a' polgárok a' Vá-

Várasi Tanács előtt, és a' parasztok az Úr' széke előtt tartoznak folytatni világi ügyeiket, már az első könyvből elég világosan ki-tetszik, nevezetesen az 57dik, és 233dik §-okból.

§. 337. (a' mennyire az örökösök által hellyben nem hagyattatott)

Végre-hajtván pedig az örökösök az intézetet, és a' szerént tévén-meg magok között az osztályt, minek-utánna a' nekiek jutott részt minden ellen-mondás nélkül húzomosabb ideig birták-volna: ezen tettek által hellyben-hagyják az intézetet, és azt úgy meg-erösítik, hogy, bátor ki-nyilvánodnék-is később, hogy az intézet belső mi-vólttára nézve helytelen vólt; azt mind-azon-által többé el-nem ronthatják, önnön tetteket többé meg-nem másolhatván *Dec.* 4. *Pag.* 103.

Szinte: ha az intézet eránt per támadván az béke-kötés által meg-erösítetik: a' béke-kötőnek maradéki többé el-nem ronthatják az intézetet; bátor tetemes sérelmekre lenni látszanék-is *Dec.* 7. *Pag.* 103.

Ki-tetszik ezekből, hogy, ha az Átya szerzeménnyét gyermekei között intézete által fel-

osztja; ezek pedig a' reájok jutott részt el-fogadván, azt hellyben-hagygyák: többé vala-melly ik közülök az Al-Biró (*Judex pedaneus*) előtt osztályra nem ügyelhet, szabad lévén a' többieknek ez illyen esetben, ha az Al-Biró előtt ügyöket veszteném, még az ellent-állás-is *Dec.* 10. *Pag.* 48.

§. 338. el-rontatik

Hogy ha pedig az előbbeni §-ban elő-számláltt esetek elő-nem fordúlván, a' Királlyi Tábla akár mi-féle gáncsat találna az intézetnek belső formájában: azt leg-ottan el-rontja, és egy-általlyában meg-erőtleníti, vagy-is inkább erőtlennek itéli azt, a' mi már kezdettől fogva belső mi-vólttára nézve törvényes ereje nélkül szükölködott.

§. 339. egészlen,

Néha úgy el-rontja a' Királlyi Tábla a' belső formájára nézve foganatlan intézetet, hogy annak semmi pontja meg-nem állhat p. o. ha az Intéző Személy egy-általlyában el-vagyon tiltva az intézet-tételtől a' 279dik §-nak értelméhez képpestt. Szinte a' Szent Szék előtt-is egészlen felbom-

bomlik az Intézet, ha ki-nyilvánodik, hogy az Intézö álnoksággal, erö-fzakkal, és félelemmel vétetett az intézetre: mely környül állásra oly figyelemmel van a' törvény, hogy, ha egyetlen egy pont éránt bizonyodik-is csak ki a' csalárdság; még-is leg-ortan az egéfz intézet dugába dül, és a' többi pontjai-is sikeretlenek.

§. 340. vagy némely részben;

De meg-történhetik az-is, hogy az Intézönek Személlye nem lévén ugyan el-tiltva az intézet-tételtöl, csak az intézet' tárgya vétetödik kérdésbe: t. i. fzabad vólt-e' az Intézönek erröl vagy amarról a' jófzágról intézetet tenni, vagy sem? meg-rostáltatván tehát a' jófzágnak mi-néműsége p. o. nem adományi jófzág-e', vagy nem örök hagyomány-e', vagy nem ösi jofzág-e' 's a' t', a' mennyire a' jófzág ollyasnak találtatnék, mellyröl intézni nem lehetett, annyiban fel-bomlik; a' mennyire pedig ollyasnak találtatnék, mellyröl intézni fzabad vólt, annyira megáll annak ereje, ha külömben annak külsö formája a' Szent Szék elött ki-állja a' próba-követ, és valamely csalárdság hozzá nem fért.

Midőn tehát valaki p. o. az ősi jószágat, és szerzeményt egybe-vévén, mind a' kettőről intéz: az elsőre nézve el-romlik, a' másikra nézve meg-áll intézete. Így meg-szokott történni, hogy, midőn a' mindenes örökös (*universalis haeres*) ügyét veszti, a' hagyományak hellyben-hagyattatnak. Meg-is állhat egyik pontja az intézetnek; noha a' másik el-rontatott, csak külső formája légyen hellyes, és a' csalárdság érántvaló gyanú légyen távúl.

§. 341. vagy az Al-Birák által félre-tétetik;

Csak akkor szükséges a' Királlyi Tábla előtt az intézetnek el-rontására ügyelni, midőn annak foganatos, vagy foganatlan mi-móltta első tekintettel nyilvánságosan ki-nem tetszik, hanem azt hoszszabb vítatással kell meg-erőtleníteni p. o. midőn kétséges a' jószágnak ősi, vagy szerzeményi mi-móltta 's a' t'; mert ha az intézet már első tekintettel szembe-tünőleg törvény-telennek találtatik, p. o. ha a' jószágnak ősi mi-móltta semmi kérdést nem szenvedne, vagy ha valaki más sajátjáról t. i. a' Gyám-atya az árvák' vagyonjáról, vagy a' zálogos-fél a' nála lévő zá-

logos

logos *jószágról* (mert a' rajta fekvő pénzről szabad az intézet), vagy a' haszon-bérlő az általa kibérlett jószágról, vagy az özvegy az özvegyi tartására-való *jószágról*, vagy az osztatlan atya-fi az osztatlan jószágról 's a' t' intézetet tenne: ezen, és e' féle esetekben az intézet már magában első tekintettel szembe-tünőleg sikeretlen lévén, minden további kérdés, és annak el-rontására czélyzó külön ügyelet nélkül az Al-Birák által-is félre tétettethetik.

§. 342. vagy a' Szent Szék által fel-bontatik;

Az Intézet' külső formájának meg-visgáltatását a' Szent Székre bizta törvényünk 27. 1715: mellynek-is az a' Hatalma vagyon, hogy valamely fogyatkozást találván az intézetnek külső formájában, úgy mint a' Tanú bizonyságak' számokban, mi-némüségekben 's a' t', vagy ha csalárdság nyilvánodnék ki: azt fel-bontja; de az itéletnek végre-hajtását a' világi Birákra hagyja 25. 1552.

§. 343. néha pedig ereje magától el-enyészik.

Minden Biró nélkül magától el-enyészik a' végső intézetnek ereje akkor, midőn az abban foglaltt, és *nevezet szerént ki jeleltt* vagyon (*res in specie legata*) idő-közben el-veszett p. o. ha az Intéző *vidám* nevezetű leg-kedvesebb paripáját valakinek el-hagyná; ez pedig idő közben el veszne: nem kívánhat a' hagyományas helyette más paripát.

De ha p. o. *egy bizonyos* méneséből egy *valamely* szép paripát hagyott-vólna valakinek, azt nevezet szerént ki-nem jelelvén: bátor azon *ki-jeleltt* egész ménesből csak egyetlen-egy maradott-vólna-is-meg; még-is oda jár az az egy-is a' hagyományasnak.

Úgy nem külömben: ha valakinek 4 lovat hagyna *általlyában*, nem jelelvén-ki, mellyik ménesből; idő-közben pedig minden lovai eldöglenének: tartozik az örökös a' hagyományasnak akár-honnét-is azon 4 lovat hellyre-állítani: mivel ezen esetben a' ló nincs e'hez vagy ama'hoz a' méneshez kötve, hanem az egész vagyont érdekli.

Úgy:

Úgy: ha az Intéző az idei termésből valakinek 100 mérő zabot hagyna; a' jég-eső pedig minden zabját el-verné: nem tartozik az örökös azon 100 mérő zabot egyéb gabonának idei terméséből ki-pótolni; de ha az Intéző az idei termésről emlékezetet nem tévén, általlyában hagyta-volna ama' 100 mérő zabot: tartozik azt az örökös ki-adni; ha egy szem nem termett-volna-is, bátor semmi zabja nem volt-volna az Intézőnek az intézet-tételkor. El-enyészik önként az Intézetnek ereje arra nézve-is, a' ki a' hagyományt el-nem-fogadja, vagy ha a' hagyománnyal járó fel-tételt, mellyre ötet az Intéző le-kötelezte, bé-nem tellyesítette.

§. 344. Az Intézet' magyarázatjának

Számtalan versengések támadnak az intézet' magyarázatjában, midőn annak értelmét nem fejezte-elegedendő-képpen ki az Intéző. Ki a' betű szerént való értelemhez ragaszkodik; ki azt ki-terjeszteni, ki meg-mérsékelni, ki erre, ki amarra csigázni, kiki pedig a' maga' javára magyarázni igyekzik.

§. 345. az Intéző' szándékához szabottnak,

Nem más lévén az intézet, hanem a' végső szándéknak ki-fejezése, azt mindég úgy kell magyarázni, hogy az Intézőnek szándékával meg-egyezzen.

Ha tehát maga az Intéző homállyos, és kétséges értelmü szavakkal élt, a' környül-állásakot, mellyekben intézetét tette, kell sinormértékül fel-venni p. o. hagyott valaki *Nagy Péternek* 1000 forintot, nem határozván-meg annak mi-léttét: ha a' hagyomány' fel-vételére három *Nagy Péter* nevezetü Ember jelentené magát, kik közül az egyik hólttig-való szives bárátságban, a' másik örökös gyülölségben élt az Intezővel; a' harmadik pedig éppen ismeretlen vólt elötte: természetesen következik, hogy az első lenne nyerttes. Vagy; ha p. o. valaki Titoknokjának 10 *esztendei hiv szolgálatjára nézve* 1000 forintot hagyna a' nélkül, hogy ötet meg-nevezte-vólna; halála előtt pedig egy hónappal ötet más hivatalba iktatta, és hellyette más Titoknokot vett-vólna-fel: ismét természetesen következik, hogy nem eme' későbbi, ha-

nem

nem az előbbeni vóltt Titoknokot illeti a' hagyomány.

Egy szóval: úgy kell arányozni a' homállyos intézet' magyarázatját, hogy az intézet-tételnek idejéhez, az Intézőnek gondolkodása' módjához, annak képzelhető indító okaihoz, és minden környül-állásakhoz képpestt az Intéző' szándékához közelítsen, vele pedig éppen ne-ellenkezzék. Ezt közönséges sinór-mértékül meg-állítván, szükségtelennek itélem a' Kegyes Olvasókat azon ezer meg-ezer külön eseteknek elő-hoztokkal terhelni, mellyek ezen állapotban magokat elő adták, vagy elő-adhatják.

§. 346. és természetesnek kell lenni.

A' mennyire tehát az intézetnek betü szerent-való értelme az Intézőnek képzelhető szándékával meg-férne: tőle el-állani nem lehet; ellenben, ha azzal ellenkezik: más józanabb értelmet kell nekie adni.

Innét következik: hogy, ha az Intéző *minden-némü vagyonját általlyában* el-hagygya: az intézet még arra-is ki-terjed, a' mit annak-utánna szerzett; de ha *egy bizonyos meg-határzott* sommából, vagy *egy bizonyos nevezet szerént*

rént ki-jeleltt jószágból álló, bátor egész vagyonját el-hagygya: akár-mennyit szerezzen az után azon fellyül; még-sem követhetnek többet a' hagyományasok *a' nekiek nevezet szerént ki-szabott* vagyonon kivül az intézet után szerzett új keresményből.

§. 347. Meg-kell a' mindenes örökösd-is,

Mindenes örökösnek azt mondjuk, a' kit az Intéző halála után javaiban személlyesévé tesz, vagy a' kire a' hagyományaktól meg-maradott javait bizza.

Szabad ugyan akár-kit mindenes örökössé tenni (a' Szent-egy-házakat, Szerzetes Rendeket, és Egyházi Személlyeket ki-vévén a' fekvő jószágra nézve a' 310dik §-nak értelméhez képpestt); de a' nemtelen örökösd ki-fizetheti minden Nemes Ember a' nekie hagyott Nemesi fekvő jószágból az 1715dik 23dik czikkelynek erejével.

Állhat pedig a' mindenes örökös több egybe-vett Személlyekből-is: kik között mind-azonáltal költtsönös örökösödés (*mutua succeſſio*) nincs: hanem ha az Intéző az eránt rendelést tett-vólna, vagy ha a' nekiek hagyott jószágban úgy-

úgy-is intézet nélkül vér ſzerént terméſzetesen önként örökösödhettek-vólna. Akár légyen pedig az intézetben mindenes örökös rendelve, akár sem: ez az intézetnek hellyes, vagy helytelen mi-vólttára nézve semmi változást nem teſz 27. 1715.

§. 348. és várandó örököst

Oly mód lévén az intézet, mely által a' vagyonnak uradalmához háromlás-képpen juthatunk, terméſzetesen következik, hogy az intézet által rendeltt mindenes örökös a' nekie hagyott vagyonnal, úgy-mint önnön sajátjával ſzabadon bánhatik; ha csak az Intéző ezen tellyes hatalmának határt nem vet: mert meg-ſzokott történni, hogy az Intéző örökösének rendeli Pétert, ennek magva' ſzakadta után Pált, ennek ki-hóltta után Jánost, és így tovább oly rendelést tehet, hogy kézről kézre jusson az örökség: mely esetben Pált, és Jánost várandó örökösnek (*haeres ſubſtitutus*) nevezzük; mert Pál Péternek magva' ſzakadtától, János pedig mind Péternek, mind Pálnak ki-hólttától várja az örökséget. Mindjájan örökösök tehát; de egyiknek sincs tellyes uradalma; mert Pétert csak a'

birtok

birtok, nem pedig a' sajátság illeti; Pálnak pedig, és Jánosnak még a' birtoka-is bizonytalan, mikorra jövend reá a' sor. — Számat tarthatnak ezek ugyan az örökösödésre; de az időtől, és Péternek magva' szakadtától kell várni Pálnak, mind a' kettőnek ki hólttától pedig Jánosnak.

Ez illyen esetekben úgy meg van kötve az örökös, hogy csak a' haszon-vétel illeti őtet, nem pedig a' jószág' sajátsága: azt tehát el-nem adhatja, nem hagyhatja, nem ajándékozhatja, nem zálogosíthatja, adósságakkal nem terhelheti; hanem úgy-mint hitére bizott vagyont (*fidei Commissum*) tartozik annak valóságában egészlen a' várandó örökösökre szállítani: kik közül osztán a' leg-utólsó, magva' szakadtához közelítvén, bánhatik azzal úgy, mint tellyes uradalma alatt lévő önnön sajátjával, minek-utánna az intézet szerént semmi várandó örökös már nem volna.

Ily várandó örökösödést nem csak a' Nemesek, és polgárok, hanem némely mérsékeltt értelemben még a' parasztok-is rendelhetnek: ha tudni-illik a' parasztnak 12 esztendőn alúl-lévő kisded örököse törvényes ideje előtt meg-halna; mert ha 12 esztendős kora után halna-meg az

örö-

örökös: már ezen esetre semmi sikere nem vólna a' várandó örökösségnek 30. 3^tiæ.

§. 349. a' hagyományastól

Láttuk a' 347^dik § ból, ki légyen az örökös: lássuk már most az örökség, és hagyomány között-lévő külömbséget. A' hagyomány (*legatum*) tudni-illik nem egyéb, hanem az egész örökségből ki-szakasztott, és az örökösön kivül más valakinek el-hagyott rész p. o. midőn valaki minden javaiban Pétert rendeli örökössévé; de egyszer's-mind Szent Misékre 100 forintot, Szent-egy-házra 80 forintot, szegényeknek 50 forintot, inassának 40 forintot, egyik jó Barátjának 'seb óráját, másiknak arany gyürüjét 's a' t' hagygya: ezen elő-számlált ajandékok hagyománynak neveztetnek; és mivel a' három első rend-beli hagyomány ájtatos szándékból ered, kegyes hagyománynak (*pium legatum*) mondattatik.

A' hagyományas szinte úgy, mint az örökös az Intézőnek halála után leg ottan tellyes uradalmába jut a' hagyománynak: mellynek haszna' vétele tehát tüstént őtet illeti; és mivel a' hagyományas az Intézőnek személlyét nem viseli: valamint annak nevében nem perleked-

hetik; úgy az Intézőnek adósságait a' reá esett hagyományból fizetni segíteni nem tartozik; hanem ha a' mindenes örökösre maradott vagyon azoknak ki-fizetésére elégtelen vólna 82. 1^mæ, 105. 1647: mely ritka példa ugyan; de nem éppen lehetetlen.

§. 350. külömböztetni.

Egyedül tehát maga a' mindenes örökös viselvén az Intézőnek személlyét, valamint minden adósságaknak terhe ő reá háromlik, úgy az Intéző' nevében annak zálogait ki-válthatja (de az Intézőre nézendő örökséget, vagy el-idegenített jószágat idegen léttére ki-nem keresheti 27. 1^mæ) az Intézőtől el-vett, hatalmasúl el-foglalt, vagy el-lopott vagyont viszsza-követheti; a' ki-költtsönözött pénzeket bé-szedheti; az Intéző által tett kötéseknek meg-tartásokra foganatosan ügyelhet; egy szóval: mind azokat követheti másakon, a' miket maga az Intéző kötés' erejével követhetett-vólna. De hogy mind ezeket nem lehet mondani a' hagyományasról, az előbbeni §-ból kitetszik.

HE-

HETEDIK RÉSZ

A' VÉRSÉG' ÖRÖKÖSÖDÉSÉRŐL.

§. 351. Az intézetlenűl

A' hol az Ember *foganatosan* intéz, meg-szűnik ott a' törvény' intézete; ellenben a' hol a' meg-hóltt vagy semmi intézetet nem tett, vagy intézete akár-mely okra-való nézve fel-bomlott: ott a' törvény intézi-el az örökösödésnek *) módját, és így, intézetlenűl meg-halni, vagy foganatlan intézetet tenni, mind egyre mégyen.

*) Erről-is bővebben elmélkedik *Nánásy Benjamin a' Magyar Polgárnak Törvény szerént való Rendes örökösségben Pesten* 1799.

§. 352. meg-hólttnak

De minden esetre ſzemmel kell azt tartanunk, hogy az élőnek semmi örököse nincs. A' meddig tehát a' jóſzágnak törvényes Birtokosa él: addig abban törvényes örökösödést senki nem követhet a' 61dik § nak értelméhez képpestt; noha meg-engedtetik az ősi jóſzágra nézve, hogy a' várandó törvényes örökös tilalom által-is bátorságas lábra állítsa leendő örökösödését azon esetre, midőn a' Birtokos pazarló lévén, azt el-veſztegetni kéſzül 48. 1723.

Mivel pedig az örökösödéssel jár a' keresetis: következik ezen állatásból az, hogy sem a' negyed' ki-hasítására §. 173, sem a' házassági jutalomnak ki-adására §. 202, sem a' vallás-tételnek el-rontására *Dec.* 4. *Pag.* 85 nem ügyelhet addig a' távúlabb-lévő atya-fi, míg a' közelebblévő életben vagyon.

§. 353. javaiban,

Nem csak azt nevezzük vagyonnak, a' mivel terméſzetesen vóltta-képpen birunk; hanem azt-is, a' mire ſzámat tartunk §. 5: és így a'

tör-

törvényes örökös, ofztállyos atya-fi léttére, nem csak abban örökösödik, a' mit a' meghóltt valóságosan birt, hanem abban-is, a' mire fzámat tartott: az az minden némü várandó igazaiban (*jura virtualia*), és fel-pereiben (*Cauſae activae*).

§. 354. és terheiben

De teherrel-is jár az örökösödés 82. 1^mæ, 105. 1647. Vala-mint tehát tetfzett a' törvényes örökösnek a' meg-hólttnak réfzt venni; úgy tetfzeni kell neki az azzal járó terheket, adósságakat, és al-pereket-is (a' fzeméllyes al-pereket ki-vévén) viselni, a' mennyire az örökösödésnek mennyiségét fel-nem múlnák (*ad vires ſucceſſionis*).

§. 355. törvényesen

Meg-kell pedig külömböztetni az intézetbeli örökösödést, a' törvényes örökösödéstől. Amazt az Intéző rendeli-el önnön kénnye fzerént a' fzerzeménnyére nézve: emezt pedig a' törvény határozza-meg akár a' fzerzeményre, akár az ősi jófzágra nézve, ha az előbbeni Birtokos

tokos vagy intézetlenül (*ab inteſtato*) halt-meg, vagy intézete erőtlennek találtatott.

§. 356. örökösödnek

Ki-rekeſzti tehát az intézet-beli örökös a' törvényes örököst úgy, hogy, ha az intézet annak rendi módja ſzerént foganatosan tétetett: senki más törvényes örökösödést nem követhet: mellynek tudni-illik csak akkor van hellye, midőn nincs intézet-beli örökös §. 351.

§. 357. mindenek előtt

Midőn a' Birtokos ſzerzeménnyére nézve intézetet teſz, és azt vala-kinek el-hagygya: intézete által meg-bizonyítja, kit ſzeret leg-jobban, és azt teſzi réſzessé vagyonjában; midőn pedig intézetet róla nem teſz, vagy azt a' törvény helyben nem hagyta: a' Terméſzet' törvényével egyezőleg úgy találta honnyi törvényünk-is, hogy, a' kit terméſzetesen leg-inkább ſzeretni tartozott, következés-képpen hihetőleg leg-inkább-ſzeretett, arra maradjon jóſzága, úgy-mint a' világi boldogságnak, és fele-baráti tökélletesebbítésnek egyik eſzköze. Mivel tehát minden Ember mindenek előtt kiváltt-képpen ſzeretni

tarto-

tartozik tulajdon magzatit, az után hitvesét, az után Szüleit, az után oldalas atya-fiait: természetesen következik, hogy a' törvényes örökösödésben a' magzàtokat illeti az elsőség.

§. 358. a' szülött,

Hogy azon gyermekek, a' kik Attyoknak halálakor már e' világon vagynak, annak jószágában ok-vetetlenül örökösödnek (bátor nem vólna-is rólok emlékezet a' szerzemény-levélben 4. 1mæ) oly világas igazság, hogy valamint azt kétségbe hozni vak-merő feszegetés, úgy azt sok szó-szaporítással vítatni éppen szükségtelen munka vólna.

§. 356. vagy nemzett

Kételkedhetnének talán némely sző-szál hosogatók azon: vallyon örökösödnek-e' Attyok után azon szerencsétlen árvák, kik annak halálakor még Annyok' méhében vóltak? De ezen kérdésre-is világosan meg-felel Verbőczy 17. 1mæ, 62. 2dæ, hasonló karba tévén öket azokkal, kik Attyok' halálakor már e' világon vóltak és így, a' szülöttek (*nati*), és nemzettek (*generati*)

rati) az örökösödésre nézve egyenlő igazsággal birnak.

Teſz azomban még-is Verbőczy külömbséget a' gyermekek köztt azon esetben, midőn az Attyok czégéres hatalmasság (*actus majoris potentiae*) miatt jóſzágától el-esik; mert az Itélet (*sententia*) előtt e' világra ſzületett, vagy leg-alább Annyok' méhében fogantatott, és Attyokkal még meg-nem oſztozott gyermekeknek réſzek mind az ingó, mind ingatlan javakból mindenek előtt ki-hasítatik, és a' Foglalás (*Executio*) csak egyedül a' meg itéltt Személyre esendő réſzt érdekli 60. 2^dæ; azon gyermekek pedig, kik az Attyok ellen hozott, és végre hajtott Itélet után fogantatnak: az Attyokra esett, és Foglalás alá jött réſzből semmit nem követhetnek 62. 2^dæ külömben, hanem ha azokat a' köz becsü ſzerént, úgy-mint akár melyik ſzomſzéd, viſzſza-váltani akarnák 63. 2^dæ.

Szinte van némely külömbség azon gyermekek eránt-is, kik Attyoknak párt-ütése előtt, vagy utánna ſzületnek. Mert, előre bocsátván azt, hogy a' párt-ütés által a' párt-ütő Atyának minden-némü ki-válttságai erejeket veſztik; hogy annak ſzemélyére esendő minden-némü birtokát

a' Ki-

a' Királlyi Ügyéſz bé-huzza, és abból az oſztatlan gyermekek' réſze ki-hasíttatik 20- 1^mæ; hogy ez által az Atya és gyermekek köztt nem csak a' jóſzágban való közösség, hanem a' vérség-is meg-ſzünik 16. 1^mæ: önként következik, hogy a' párt-ütés előtt nemzett gyermekek, noha természetes gyermekei volnának a' párt-ütőnek; de Attyoknak párt-ütése által leg-ottan meg-ſzüntek lenni annak nemzetsége.

Tegyük 'hát, hogy a' halálra és jóſzágának el-veſztésére ítéltt párt-ütő a' Felségtől mind a' kettőre nézve kegyelmet nyér a' nélkül, hogy a' viſzſza-adott jóſzágban-való örökösödés a' Kegyelem-levélben (*Grationales*) meg-határoztatnék (mert az egyedül a' Felség' Kegyelmétől függ, hogyan, és millyen fel-tétellel adja-viſzſza el-veſztett jóſzágát a' párt-ütőnek): ezen esetben, mivel az előbbeni adomány a' párt-ütés által egéſzlen erejét veſztette, annyiban vétetődik a' Kegyelem-levél, mint az újjra adott adomány, következés-képpen a' meg-kegyelmeztetett párt-ütő Szerzővé lett azon viſzſza-nyertt jóſzágra nézve, arról tehát a' 303^dik §-nak értelméhez képpestt ſzabadon intézhet. Ha pedig intézetet róla nem tett, és a' párt-ütés előtt nemzett

gyermekei a' Kegyelem-levélben nincsenek bé-foglalva: azon esetre-is bizonyos marad az, hogy meg-ſzünvén az Atya, és annak párt-ütés előtt nemzett gyermekei közt mind a' jóſzág' közössége, mind a' vérség: minek-utánna ezek a' reájok esendő réſzt már egyſzer ki-vették (vagy leg-alább foganatosan követhetik), az Attyokra esett, és nekie a' Kegyelem-levél által meg-hagyatott, úgy-mint általa újjonan nyerett réſzből többet semmit nem követhetnek; hanem az egéſzlen a' párt-ütés után nemzett gyermekekre ſzáll, és vala-mint e' két rend-beli gyermekek egy más közt nem oſztoznak, úgy nincs-is közttök költtsönös (*mutua*) örökösödés 16. 1mo; ha csak a' Kegyelem-levélben nem vólna éránta emlékezet.

Ez az oka, hogy, a' ki párt-ütést, a' vagy 1715^dik eſztendő előtt (vagy 1791^dik eſztendő után) *) Felség-bántást követett-el: annak a' párt-ütés, vagy Felség-bántás előtt nemzett gyermekei azon oſztállyos atya-fiak után, kik a' megtörténtt párt-ütés, vagy Felség-bántás előtt hóltak-ki, csak a' magok' ſzeméllyekre, nem pedig a' párt-ütő, vagy-Felség-bántó Attyok' ſzeméllyére esendő, következés-képpen a' Felségre ſzállandó

réſz-

réſzben követhetnek oldalas örökösödést (*succeſſio collateralis*); de ha a' párt-ütőnek, vagy Felség-bántónak oldalas attya fiai a' meg-történtt párt-ütés, vagy Felség-bántás után hólttak-vólna ki: a' párt-ütőnek, vagy Felség-bántónak gyermekei egéſzlen örökösödnek utánnok a' nélkül, hogy a' párt-ütés, vagy Felség-bántás valamely változást tenne *Dec.* 61. *Pag.* 150.

*) Észre kell itt tudni-illik venni, hogy valamint 1715dik esztendő előtt, úgy 1791dik esztendőtől fogva-is, mind a' Felség-bántónak (*perduellis*), mind a' párt-ütőnek (*notorius*) osztatlan gyermekei Attyoknak gonosz tétemennye miatt annak jószágából a' magok' részeket el-nem vesztik 20. 1mæ, 104. 1659, 56. 179$\frac{2}{1}$, egyedűl csak 1715dik esztendőben tétetett a' Felség-bántás, és párt-ütés köztt az a' külömbség, hogy a' Felség-bántó az egész jószágát a' gyermekeire esendő részszel együtt, a' párt-ütő pedig egyedűl csak a' maga' személlyére esendő részt veszeszsze-el 9. 1715: mely külömbség mind-azon-által csak 1791dik esztendeig tartott, és ezen ideig elő-fordúltt eseteket tárgyalta, már most mind a' két rend-beli gonosz tétemény (*a' mi a' jószág' el-vesztését illeti*) egy rámára lévén szabva *cit.* 56.

§. 360.

§. 360. törvényes,

Noha ugyan a' Terméſzet' törvénnye a' ſzerelem-gyermekek eránt-is ſzeretetet öntött a' buja Szülők' ſzivekbe; de meg-sulyosította ama' ártatlan ügye-fogyottaknak sorsát a' Polgári törvény annyiban, hogy törvényteleneknek tartatnak, és, ha csak Szüleik élttekben, vagy ſzerzeménnyekről teendő intézet által nem gondoskodnak erántok: azoknak hólttok után sem a' ſzerzeményben, annál inkább az ősi jóſzágban törvényesen nem örökösödnek: és így méltán mondhatjuk, hogy az ártatlan gyermekek lakolnak buja Szülejek' faitalanságokért. Csak azok tartatnak pedig törvényes gyermekeknek, a' kik a' *törvényes* házasság alatt *nemzettettek* (*generati ſunt*), és vagy az alatt, vagy Attyoknak el-temettetése után 10 hónappal ſzülettettek *); mind azon gyermekek pedig, a' kik törvényes házasságon kivül lettek e' világra, törvénytelenek 106, 108. 1mæ, 62. 2d; hanem ha vagy a' következendő házasság, vagy a' Király' által meg-törvényesítetnek (*legitimantur*) *lásd az első könyvnek* 177dik, 179dik §-*ait*.

És így: törvénytelenek a' fattyú gyermekek (*naturales*), kiknek mind Attyok, mind Annyok tudatik ugyan, de tiltott faitalanságból (*fornicatio*) eredtek; az apátlan gyermekek (*spurii*), kiknek Attyok nem tudatik; a' Szentségtörésből (*sacrilegi*), vér fertöztetésből (*inceſtuosi*), és nös-paráznaságból (*adulterini*) származott gyermekek: következés-képpen mind ezek ki zárattatnak Szüleik után leendö törvényes örökösödésből.

*) Oly rendje tapasztaltatott ugyan az emberi természetnek, hogy az Anya közönségesen 9 hónapig viseli méhében a' terhet; de mivel az-is tapasztaltatott, hogy heted', vagy tized' hónapjára születtetik a' gyermek: törvényeseknek találta Verböczy-is 62. 2 æ azon gyermek-ket, kik Attyok' el-temettetése után 10 hónappal születtettek: ha csak a' környül-állásakból azt ki-nem lehetne venni, hogy a' meg-hólt vagy távúl-létte, vagy halálra-való betegsége miatt nem-is közösködhetett vólna abban az idö-tájban törvényes feleségével, midön a' gyermek fogantatott; mert ez illyen esetben kézzel lehet tapogatni annak törvényes házasságon kivül lett fogantatá át.

Tör-

Történjék-meg már most, hogy a' Férj öszvekelése után egy két nappal meg-hal, és az Aszszony hetedik hónapjára szûl. Mivel az orvosok lehetôsnek találják a' 7 hónapos gyermeknek születtetését: mi sem mondhatjuk ez illyen gyermeket törvénytelennek, nem-is tagadhatjuk-ki idô elôtt meg-hóltt Attyának javaiból, fô-képp' ha azt szemmel tartjuk, hogy bátor ne talán a' házasság elôtt fogantatott-vólna; még-is meg-törvényesedett a' következett házasság által.

De hát ha az aszszony alig várhatván Férjének halálát, egy hetére más házasságra lép, és heted' vagy nyolczad' hónapjára gyermeket szûl: mellyik Férj lesz Attya ezen gyermeknek? az elsô-e' vagy a' másadik? akár ki mint vélekedjék: tökélletesen el-hitetem én magammal, hogy a' másadik Férj vólt a' nemzô. Több magokat elô adható e' féle kérdéseket a' környûlállásakból intézzék-el a' Birák: én pedig meg-emlékeztetem az özvegyeket arra, hogy nem ok nélkül van ki-szabva nekiek az egy esztendei gyász *Kiton. C. 4. quaest.* 17: mellyet ha meg-tartanak, nem fog Bölcs Salamon kivántatni annak a' kérdésnek fel-fejtésére: mellyik Férj vólt Attya a' kétséges fogantatású gyermeknek?

§. 361.

§. 361. vagy örökbe-fogadott,

Hogy az örökbe-fogadott gyermek az örökösítőnek halála után annak minden-némű javaiban *intézetlenül örökösödhessék*, ok-vetetlenül meg-kivántatik, hogy a' Királlyi engedelem hozzá járúljon, és az örökbe-való fogadás foganatosan tétettessék, *lásd az* 1sö *könyvnek* 180dik § *át.* Mert: midőn valaki Királlyi Engedelem nélkül valakit örökbe fogad, és *szerzeménnyét* vagy élttében neki által-adja, vagy halála' történetére nekie intézet által oda-hagygya: ezt intézetlenül-való örökösödésnek (*succeſſio ab inteſtato*) nem mondhatjuk.

§. 362. osztatlan

Bizonyos tehát az, hogy a' gyermekek, a mennyire Attyok' élttében annak akár ingó, akár ingatlan ősi javaiból réſzeket ki-nem vették, annak intézetlenül történtt halála után törvényesen örökösödnek, akár légyenek Nemesek, akár polgárok, akár paraſztok 99. 1mæ, 29. 3tiæ.

De mivel oly esetek-is ſzokták magokat elő-adni, hogy vagy az Atya fiát 52. 1mæ, vagy ellenben a' fiú Attyát 53. 1mæ még élttében

oſz-

oſztályra kínſzerítheti az ősi jóſzágra nézve, úgy nem különben a' leányak-is, bátor nem kínſzeríthetik ugyan élő Attyokat oſztályra, mint a' fiak *Dec.* 49. *Pag.* 147; de ki-házasítatásokkor kiveſzik az ősi ingó vagyonból reájok esendő réſzt: arra-való nézve az oſztott fiak, és az ősi ingó vagyonból ki-házasított leányak nem réſzesülnek többé Attyoknak ingó vagyonjából annak halála után 99. 1^mæ, 29. 3^tiæ.

§. 363. gyermekek:

De hogy a' vér ſzerént való terméſzetes, és törvényes gyermekekre viſzſza-térjek: meg-kell azoknak külömb-féle nevezeteket külömböztetni. Tudni-illik: törvényes ſzoros értelemben az Attyok' élttében világra jött, vagy fogantatott fiak *örökösöknek*, a' leányak pedig *maradékoknak*, az Attyok' élttében világra jött (nem pedig annak hóltta után ſzületett) mind két nem-beliek *magzatoknak* (*proles*), a' ſzült és ſzületendő mind két nem-beliek az unokákkal együt *gyermekeknek* (*liberi*) neveztetnek 17. 1^mæ; és ezek közt ismét másak a' *ſzülöttek* (*nati*), kik Attyok' élttében ſzületnek; másak a' *fogantattak* (*concepti*), kik Attyok' hóltta után leg-fellyebb 10 hónappal

ſzü-

születettek: és azért *árván születteknek* (*posthumi*) mondattathatnak 62. 2dæ.

§. 364. vagy tudni-illik a' fiak magok,

Mind a' két nem-beli gyermekek ugyan-azon atyai szeretetnek tárgyai lévén, természetesen egyenlő-képpen örökösödnének ugyan; de mivel dicső Őseink jószágaikat vérrel nyerték, és oltalmazták 4, 18. 1mæ: mi csuda, ha egyéb Nemzeteknek példájok szerént törvényünk-is tetszetős külömbséget tett a' *Nemes*-fiak, és leányak közt, és ezeket nem hítta mindenben egy-arányú örökösödésre a' fiakkal?

Örökösödnek pedig magok a' *Nemes*-fiak

1ör Ollyan adományi jószágban, mely egyedül a' fiú-ágra vagyon fel kérve §. 43 (bátor a' felesége' neve-is bé-vólna iktatva az adomány-levélbe), és a' Szerző Gyök az adomány-levél intézetét meg-nem változtatta, sem a' leány-ág annak birtokába *osztály szerént* még bé-nem csúszott *): következés-képpen

a) Magok örökösödnek a' fiak még azon pénzen vett jószágban, és rajta fekvő pénzben-is, mely eránt az első Szerző Királlyi Engedelmet,

és Királlyi igazat kért-fel *egyedül a' fiú-ágra Dec. 1. Pag. 136.*

b) Magok örökösödnek a' fiak azon elegyes (*mixta*) adományi jószágban, és rajta fekvő pénzben-is, mely a' jószágra nézve ugyan a' fiakra, azoknak ki-hólttok után pedig, a' rajta fekvő pénzre nézve, a' leányakra vagyon fel-kérve, tartozván ezen esetben a' leányak a' jószágba fordított pénzzel addig várakozni, míg a' fiak kinem halnak *Dec. 6. Pag. 137.*

2^or^ Magok örökösödnek a' fiak az ollyan adományi jószágban, mely mind a' két ágra fel-van ugyan kérve; de a' mellyben az örökösödést csak a' fiú-ágra határozta-meg az első Szerző §. 33 (ha idő' járttával a' leány-ág annak birtokába *osztály szerént* bé-nem csúszott); de e' féle jószágban-is örökösödnek a' leányak a' fiaknak ki-hólttok után.

3^or^ Magok örökösödnek a' fiak az ollyan pénzen vett akár örök, akár zálogos jószágban, vagy kész pénzben, vagy egyéb ingó vagyonban, *mellyet az első Szerző csak a' fiaknak szánt*, és a' leány-ág annak birtokába *osztály szerént* bé-nem csúszott, ugyan azért:

aa) Nem

aa) Nem követhetnek a' leányak részt a' fiúágra szerzett jószágból; noha ki-fülne az, hogy azon Nemzetségből lévő némely leányak azon jószágból már birnak ugyan valamit; de azon birtokjokhoz *nem eredeti osztály szerént, hanem zálog-képpen* jutottak *Dec.* 41. *Pag.* 145.

bb) Az ollyan zálogos jószágból, mely a' zálogos levélben a' fiak' számára vagyon megvéve, nem követhetnek a' leányak örökösödést, egyedül a' rajta-fekvő pénzből járván-nekiek ki a' részek *Dec.* 43. *Pag.* 145.

cc) Szinte: ha egyik osztállyos atya-fi a' másiktól ollyan jószágat vesz zálogba, mely eredetétől fogva egyedül csak fiat illetett, és mellynek birtokában a' leány-ág soha nem volt: ezen esetben sem követhetnek a' zálogos félnek leányai' örökösödést azon zálogban, hanem csak a' rajta-fekvő pénzből jár-ki részek *Dec.* 31. *Pag.* 143.

4er Az elő-számláltt jószág úgy illeti egyedül a' fiú-ágat, hogy még annak az Atya' halála után vett köz jövedelméből, az azon tett javitásakból, vagy rea-tett épületekből *Dec.* 8. *Pag.* 138, sőtt azon jószágon lévő hazhoz tartozandó szük-

séges ezközökből sem követhetnek a' leányak részt *Dec.* 20. *Pag.* 140.

5ör Magok a' fiak örökösödnek Attyok fegyverében (és könyveiben) 99. 1mæ, és az ollyan ősi ingó vagyonban, mellyben a' leányak még soha nem osztoztak.

*) Veszedelmes a' fiú-ágat illető jószágnak birtokába a' leányakot bé-ereszteni; mert nem egy hirtelen lehet őket abból ki-vetni többé: sőtt, ha egyszer 32 esztendeig vagynak húzomos birtokában: annak állandóságát egész a' fiak' ki-hóltokig meg-tartják §. 12.

A' mi több: ha a' fiak a' leány-ágnak zálogba vetik a' fiú-ágat illető jószágat, a' leányak pedig a' zálogos perben be-bizonyítják azon jószágban vólt előbbeni régi birtokjokat: ez illyen környűl-állásokban a' fel-peres fiak zálogos perrel nem boldogúlhatván, a' leány-ág' ki-zárttára ügyelő perre utasítatnak *Dec.* 14. *Pag.* 113. Nincs tehát veszedelmesebb a' fiakra nézve, mint, ha a' leány-ágnak zálogosítják-el jószágjokat.

§. 365. vagy a' leányak-is,

Az előbbeni §-ból terméſzetesen következik, hogy, a' mely jóſzágnak birtokába a' leány-ág egyſzer *oſztály ſzerént* (nem tehát zálog-képpen, negyedje, vagy házassági jutalma, vagy hozománnya után) bé-csúſzott, abban jövendőre mindenkor örökösödni fognak a' leány maradékok: akár illessen eredeti módon leányt, akár sem. De ezen állatás a' Király' Igazát el-nem ölheti a' 33 §-nak értelme ſzerént. Különben pedig egy aránt örökösödnek a' leányak a' fiakkal:

1ör Ollyan adományi jóſzágban, mely mind a' két ágra fel-van kérve §. 43, és a' Szerző Gyök az adomány-levél' intézetét meg-nem változtatta:

2or Ollyan adományi jóſzágban, mely csak a' fiú-ágra van ugyan fel-kérve; de a' melyben az örökösödést mind a' két ágra ki-terjeſztette az első Szerző §. 33; de a' leányak' örökösödések e' féle adományi jóſzágban csak addig tart, míg a' fiaknak magvok nem ſzakad; mert az-után a' Felségre ſzáll.

3or Örökösödnek a' leányak a' *fiak ki-hólttok után* ollyan adományi jóſzágban, mely az örökö-

 sökre,

sökre, maradékokra, engedményesekre, és hagyományasokra, vagy a' fiaknak magvok' szakadta után a' leány-ágra vagyon fel-kérve 48. 1^mæ, *Dec.* 8. *Pag.* 56.

4er Mind a' két ág örökösödik az ollyan adományi jószágban, mely az örökösökre és maradékokra vagyon úgyan fel-kérve, nem lévén bele iktatva ezen közbe-vetés „*mind a' két ágon lévőkre*"; de a' mely már természetesen mind a' két ágat illet p. o. ha valaki a' zálogra Királlyi Engedelmet kérne-fel az örökösökre, és maradékokra; mert ezen esetben a' maradékok által a' zálogos jószág' természetéhez képpestt a' leány-ág értetődnék 17. 1^mæ.

5^ör Örökösödnek a' leányak minden egyéb akár *atyai* akár *anyai* pénzen vett jószágban 17, 19. 1^mæ: a' mennyire az a' Szerző által talán magára a' fiú-ágra *világosan* nem határoztatott. Annál inkább:

6^or Egyenlően örökösödik mind a' két ág minden kész pénzben, és ingó vagyonban 19, 99. 1^mæ: a' mennyire a' Szerző azt *világosan* a' fiaknak nem szánta, vagy a' leányak még Attyok' élttében az *ősi* ingó vagyonból ki-nem házasíttattak 99. 1^mæ, vagy az ingó vagyon ősi

lévén,

léven; abban a' leányak már az előtt sem oſztoztak. Ugyan azért: bátor az örökösök által törvényes értelemben csak a' fiak értetődnek; de ha az első Szerző merő ingó vagyonját hagyta vólna intézet által valamely hagyományasra, és annak örökösire: azon ingó vagyonra nézve a' leányak-is leg-ottan örökösöknek tartatnak, és abban réſzesülnek *Dec.* 25. *Pag.* 141.

7er Mivel tehát a' zálogos jóſzág-is ingó vagyon gyanánt vétettetik: ki-jár abból réſze a' leány-ágnak 102. 1mæ: ha a' Szerző azt a' fiaknak el-nem hagyta. Egyenlően örökösödik mind a' két ág az ollyan jóſzágban, mely a' megölettetett Ember' díjjára, vagy czégéres hatalmaskodás miatt törvényes zálogra el-foglaltatott, vagy a' mely a' leány-ágnak negyed' gyanánt zálog' fejében oda-köttetett 17. 1mæ.

8or Ki-jár a' leányaknak réſzek a' fiú-ágra ſzerzett elegyes adományi, vagy egyéb ſzerzeményi jóſzágba *mértékletesen* fordított kéſz pénzből-is 21 1mæ: a' mennyire a' Szerző más intézetet nem tett.

9er Még a' fiú-ágat illető jóſzágnak kint heverő jövedelméből-is, mellyet a' meg-hóltt At-

tyok bé-nem szedett, ki-jár részek a' leányaknak *Dec.* 9. *Pag.* 138.

10er Ok-vetetlenül örökösödik mind a' két ág minden, akár mi néven nevezendő, ősi, vagy szerzeményi, ingó, vagy ingatlan, örök vagy zálogos *anyai* jószágban 17. 1mæ.

11er Ha p. o. két fiú, és egy leány úgy osztoznának, hogy amazok a' jószágat meg-tartván, emez pedig kész pénzül ki-elégítetvén, mind a' költtsönös vedelmet (*mutua evictio*), mind a' költtsönös örökösödést (*succeſſio reciproca*) egy-másra nézve fenn-tartsák; még ezen esetben-is örökösödik a' leány, nem csak mind a' két finak magva' szakadta után; hanem még akkor-is, ha csak egyiknek találna magva szakadni, osztozik annak részéből az életben maradott másik *Dec.* 12. *Pag.* 139.

12ör Hogy a' polgároknál, és parasztoknál mind a' két rend-beli gyermekek egy-aránt örökösödnek, kérdést nem szenved; de mivel a' *jobbágy-hely* nem tulajdona a' parasztnak: nem lehet tárgya az örökösödésnek; hanem az Uraság azon gyermekre bizza, kit annak mivelésére leg-alkalmatosabbnak itél.

§. 366.

§. 366. vagy fejen-ként,

Midőn a' gyermekek egyenlő ízen vagynak mindjájan, akkor fejen-ként (*in capita*) az az: a' hány a' személy, annyi egyenlő részben örökösödnek, és így p. o. 5 fiat, és 2 leányt hagyván maga után az Atya: a' fiú-ági jószágban mind az 5 fiú, a' többiben pedig mind a' 7 gyermek egy formán örökösödik.

§. 367. vagy ágon-ként;

De midőn a' gyermekek nem egyenlő ízen vagynak p. o.

Péter { Pál † { István, Jakab, Ignátz
János † { Imre, Jó'sef
Ferencz (András
Sándor.

ha Péternek fiai közül Pál és János Attyok előtt meg-halván, amaz ugyan Istvánt Jakabot és Ignátzot, emez pedig Imrét és Jó'sefet hagyná maga után: ezen esetben Ferencz és Sándor ugyan fejen-ként, Pálnak és Jánosnak árvái pedig ágon-ként (*in stirpes*) örökösödnének Péternek

vagyonjában; mert István Jakab és Ignátz mind a' hárman egybe-vétetvén Attyoknak Pálnak, Imre és Jó'sef pedig hasonsó-képpen mind a' ketten egybe-vétetvén Attyoknak Jánosnak ſzemélyét viselik, és egyetemben úgy örökösödnek Öreg Attyok Péter után, mint Attyaik Pál és János örökösödtek-vólna, ha Péter előtt meg-nem haltak-vólna; és mivel a' közelebb-lévő a' távúlabb lévőt ki-zárja: nem örökösödik Péter után annak unokája András addig, míg Péternek fia, és Andrásnak Attya Ferencz életben vagyon.

§. 368. de a' Szerzetessé lett gyermek

Figyelmezett arra törvényünk, ne hogy felesebb ſzámú jóſzágak ſzálljanak a' Szerzetes Rendekre, úgy-mint hóltt kezekre: a' mellyek után (mivel az egéſz Szerzetes Közönség ki-halni nem ſzokott) sem a' Felség örökösödést, következés-képpen, sem az érdemes Haza-fiak nem várhatnák ki-tetſző érdemeiknek Királlyi adománnyal leendő meg-jutalmaztatását. — Ez az oka: hogy a' Szerzetbe *bé-esküdött* gyermek nem örökösödik a' többivel egyenlően.

§. 369.

§. 369. kevesebbel elégítetik-ki,

Láttuk tudni-illik már a' 310dik §-ból, hogy a' jószágas Szerzetbe p. o. Sz. Benedek' Szerzetébe *bé esküdött* Személy az atyai és anyai *ősi* akár fekvő, akár ingó jószágból reá-esendő részének csak egy tized' részét viheti kész pénzül a' Monostorba, pedig úgy hogy ezen tized' rész se halladja-fellyül az 5000 forintot; a' szerzeményből pedig semmit nem követhet *törvényes* örökösödés' fejében 71. 1715: vala-mint a' jószágas Klastromba bé-lépő Apátsza sem követhet tized' részt ollyan jószágból, mely egyedül csak fiat illet. A' ki pedig ollyan Szerzetes Rendbe lép, mely jószágat nem birhat p. o. Sz. Ferencz' Szerzetébe: az egy-általlyában semmi-féle *törvényes* örökösödést nem várhat.

§. 370. és leg-ottan meg-szünik osztállyos atya-fi lenni.

Ezen tized' rész nem osztály gyanánt hasítatik-ki, hanem ajándék' fejében tekintetik. Ugyan azért: vala-mint a' Szerzetbe *bé-esküdött* Személy a' szerzetes fogadás által a' világról le-mondván, és törvényesen a' világra nézve meg-halván,

ván, meg-szünt a' többiekre nézve osztállyos atya-fi lenni, és a' többi atya-fiaknak magvok' szakadta után azokra esett részben többé nem örökösödhetik, úgy *a' szerzetes hitet le-tévő* Személynek halála után, annak részét a' többi atya-fiak nem követhetik, hanem örökre a' Szerzetre marad *Dec.* 29. *Pag.* 142.

§. 371. A' költtsönös örökösödés

Költtsönös örökösödésnek azt nevezzük, mely az előbbeni osztállyon épül: és így, csak az oldalas atya-fiak közt vólna hellye ezen szoros értelemben vett költtsönös örökösödésnek 47. 1^mæ.

§. 372. a' hitveseket-is

De még ezen fellyül-is van költtsönös örökösödés a' gyermekek és Szülők közt 53. 1^mæ, §. 10. Vagyon még tovább költtsönös örökösödés a' hitvesek közt-is 11. 1687; de a' Nemzők és nemzettek, vagy hitvesek közt-való költtsönös örökösödés már nem úgy az osztállyon, mint inkább azon szeretteten épül, mellyel a' Szülők gyermekeikhez, és viszszont ezek amazokhoz, vagy a' hitvesek egy-máshoz természetesen viseltetni tartoznak.

§. 373. már most

Hajdontt ugyan külömbséget tett törvényünk a' hitvesek köztt, nem-is vólt közttök költtsönös az örökösödés; mert örökösödött ugyan az aſzſzony Férje után 98, 99, 102. 1^mæ; de nem örökösödött viſzſzont a' Férj felesége után; hanem ennek holmie az oldalas atya-fiakra ſzállott 100. 1^mæ.

§. 374. egy-aránt illeti

De meg-változtatta ezen régi törvényt késöbben az 1687^dik eſztendö-beli Orſzág' gyülése, és költtsönössé tette *a' hitvesek*, vagy-is házasſági ſzövetségbe öſzve-keltt házas Személlyek (nem tehát a' házasságra kéſzülö jegyesek) köztt-való örökösödést úgy, hogy valamint az aſzſzony Férje után, úgy viſzſzont a' Férj felesége után örökösödjék 11. 1687.

§. 375. az ingó vagyonban.

Meg-mérséklette azomban törvényünk a' hitvesi örökösödést annyiban, hogy az nem terjedki minden-némü jóſzágra, hanem csak az ingó vagyonra, kéſz pénzre, és zálogos jóſzágra, ruházatra,

házatra, és minden-némü házi bútorra 98, 99, 102. 1^mæ, 11. 1687. Néha pedig réſzt veſz az aſzſzony az örök vallás mellett ſzerzett fekvő jóſzágból is, de már ezt nem úgy költtsönös örökösödésnek, mint inkább köz ſzerzeményi igazságnak (*Jus Coacquiſitionis*) kell neveznünk.

Különbözik-is a' kettő egy-mástól: mert az ingó vagyonban minden esetre költtsönös a' hitvesi örökösödés, ha vala-melyik intézetlenül meg-hal; a' ſzerzeményi fekvő jóſzágból pedig csak úgy vehet az aſzſzony fele-réſzt, ha köz keresményi igazságát meg-mutathatja, a' mint-is ezen tárgyról bővebben ſzóllottam a' 230^dik, és következendő §-okban. Itt csak azt kell meg-jegyeznünk még, a' mi az ingó vagyonban, kéſz pénzben, és zálogos jóſzágban-való hitvesi *) költtsönös örökösödést illeti: t. i. ha gyermekek nincsenek, és valamellyik hitves intézetlenül meg-hal: minden akár-mi néven nevezendő ſzerzeményi ingó vagyon, következés-képpen a' zálogos jóſzág-is az életben maradó másik hitvesre ſzáll 11. 1687; ha pedig gyermekek **) vagynak: csak egy gyermek-réſz jut az életben maradott hitvesre ***) 99. 1^mæ, a' mint a' 238^dik, és következendő §-okból látni lehet.

*) Más

*) Más tudni-illik a' hitvesi örökösödés, más pedig a' köz keresményi igazság. Erre szükséges meg-mutatni a' köz szerzeménynek valóságas létét. *Lásd a' 230dik, és követk. §-okat:* amarra elegedendő azt meg-mutatni, hogy valóságas, törvényes házasság vólt közttök: és így, a' hitvesi örökösödésnek erejével ollyan ingó vagyonban-is örökösödik a' hitves, mellyet meg-hóltt házas társa még a' házasság előtt szerzett; nem terjed-ellenben erre ki a' köz keresményi igazság; ugyan-azért nem-is lehet azt hitvesi örökösödésnek mondani. Tovább: a' hitvesi örökösödés csak az ingó vagyonban van; köz keresményi igazság pedig az ingatlan jószágra-is ki-terjed. Végtére: a' hitvesi örökösödésben csak egy gyermek-részt, a' köz keresményi igazság által pedig fele-részt követhet az özvegy.

Noha tehát az özvegy tartását, házassági jutalmát, hozománnyát, köz szerzeménnyét, és az ingó vagyonban-való örökösödését követheti; de mind ezek közül csak az utólsót mondhatjuk szoros értelemben vett hitvesi örökösödésnek: a' többit inkább özvegyi igazságnak (*Jus Viduale*) lehet nevezni. Azért-is: minek utánna ezekről már a' 4dik részben eleget szóllottam, szükségtelennek

lennek találom az özvegyi igazságról (mellyet mások özvegyi örökösödésnek neveznek) több szót szaporítani.

**) Látjuk ezekből, hogy a' hitvesi örökösödés az ingó vagyonra nézve a' gyermekek' örökösödésével egy karba vagyon helyheztetve, nemis mondhatjuk tehát, hogy egy-mást ki rekeszhetnék: mivel egyszerre, 's egy aránt örökösödnek.

***) Némellyek itt-is meg-különböztetik az aszszonyt a' Férjtől, és azt tartják, hogy o ztozik ugyan az özvegységre jutott aszszony gyermekeivel az ingó vagyonból 99. 1mæ; de nem viszszont az ösvegységre jutott Férj: de én ezen állatást sem a' hitvesi örökösödésnek költtsönös mi-vólttával, sem az 1687dik esztendő-beli 11dik czikkellyel meg-nem egyeztethetem: mely Verbőczynek az aszszonyokról szólló 99dik czikkellyét az özvegységre jutott Férjekre-is nyilván kiterjesztette.

§. 376. Hitves után a' Szülők,

Láttuk a' 357dik §-ból, hogy a' természetes szeretetben helyheztettetik a' törvényes örökösödés. Mivel tehat a' gyermekek, és hitves után leg-inkább szeretni tartozunk Szüleinket:

nem

nem lévén nemzettek, a' Nemzőkre jön *) az örökösödés' sora. És így: a' mely Szülő után örökösödnék a' gyermek, szinte azon Szülő örökösödik idönek előtte magtalanúl meg-hóltt gyermeke után, következés-képpen az atyai jószágban az Atya, az anyai jószágban az Anya 54. 1mæ, a' gyermek' szerzeménnyében mind a' kettő 53. 1mæ; de az örökbe-fogadott gyermek után nem az örökbe-fogadó, vagy is törvényes, hanem a' Nemző, vagy-is természetes, és törvényes Atya örökösödik 53. 1mæ.

*) Örökösödnek tehát az Öreg Atya vagy Anya-is unokáik után (ha ezeknek Szüleik életben nincsenek) úgy mint Nemzők, sőtt azokkal osztoznak-is az ősi jószágban p. o.

Pál { János † { István / Gergely
Péter †

Pál még élttében *meg-osztoztván az ősi jószágából* fiaival Jánossal, és Péterrel, kik mind a' ketten Atyok előtt meg-halnak: ezen esetben a' magvaszakadott Péternek ősi jószágában Pál az unokáival Istvánnyal, és Gergellyel együtt örökösödik, az Öreg Atya ugyan fejen-ként fele-részében,

az unokák pedig ágon-ként ugyan fele-részében: mert a' ki Péterrel osztozott, az örökösödik-is jószágában: így tehát fele-rész esik Pálra, fele pedig esnék Jánosra; de mivel az életben nincs, él pedig fiaiban: fele János' fiaira, az az Pál' unokáira száll.

De, ha az elöbbeni példában Gergely-is magnélkül meg-halt vólna: már akkor nem örökösödik annak ösi jószágában az Öreg Atya, nem is osztozkodik unokájával Istvánnyal; mert Gergelynek halála után örökösödött-vólna maga János, ha életben vólna; él pedig másik fiában Istványban: és így az elö-adott példában Gergely után Istvány egyedül maga örökösödik.

De a' magtalanúl ki-hóltt unokák' *szerzeménnyében* egy-általlyában maga örökösödik az Öreg Atya, ha fia elötte meg-halt, nem-is tartozik a' többi unokáival osztozkodni. Tegyük pedig, hogy Istvány és Gergely szerzeményt hagynak magok után, és az életben maradott Annyok férjhez ment-vólna: ekkor a' szerzeményben az Annyok, az ösi jószágban az Öreg Attyok örökösödnék.

§. 377.

§. 377. Szülők után a' bellyebb-való oldalas atya-fiak örökösödnek,

A' nemzettek, hitves; és Szülők után természetesen leg-inkább szeretni tartozunk azon oldalas atya-fiakat, kik hozzánk leg-közelebb-való vérséggel közelítenek: és így azok örökösödnek, kik a' magtalanúl meg-hólttra nézve leg-közelebb-lévő atya-fiak.

Itt-is bizonyos tehát az, hogy a' közelebb-lévő a' távulabb-lévőt ki-zárja; de, valamint a' 307dik §-ban említetett, nem csak a' személlyeket, hanem az ágakot-is tekintetbe kell venni: melyszerént mindenkor ki-zárja ugyan a' bellyebb-való ág a' killyebb valót; de nem mindenkor zárja-ki a' vérség-beli közelebb-lévő Személy a' távulabb-lévő Személyt p. o.

Péter † { Pál † { István / Jakab
Péter † { János
Péter † { Ferencz †

magtalanúl meg-halván Ferencz, noha ugyan közelebb-lévő atya-fi hozzá János, mint sem Pálnak fiai István és Jakab; még sem zárja-János emezeket ki az örökösödésből: mert István

és Jakab meg-hóltt Attyoknak Pálnak ſzeméllyét viselik: valamint tehát Pál, ha még életben vólna, egyenlő képp' örökösödnék Jánossal, úgy örökösödnek Jánossal együtt Pálnak fiai-is István és Jakab egybe vétetvén, a' magtalanúl meghóltt Ferenczneк javaiban; de azzal a' külömbséggel, hogy Jánosnak magának annyi jut, mint Istványnak és Jakabnak öſzve-véve. Ellenben

Elek { Jónás (Károly / (Lajos
Miklós † (Dávid / (Láſzló †

magtalanúl meg-holtt Láſzlónak javaiban egyedűl Dávid maga örökösödik: ki-is mind Jónást, mind annak fiait Károlyt és Lajost ki-zárja; mert ſzembe tünőleg Dávid a' leg-közelebb-lévő atya fi Láſzlóra nézve, következés-képpen Miklósról reájok maradott jóſzághoz ſemmi köze Jónásnak addig, mig Dávid életben vagyon.

§. 378. nem csak az ősi jószágban:

A' mely akár ingatlan, akár ingó jóſzág egyſzer *örökösödés által* *) *atya-fiságas* oſztályba jön az atya-fiak köztt: az leg-ottan ősi jóſzággá leſz, és, ha az oſztozó az atya fiak közűl valamellyik

mag-

magtalanúl ki-halna, azonnal a' többiekre viſz-ſza-ſzáll §. 311: mely költtsönös örökösödést az atya-fiak közt akár mennyi idő' múltta sem ölheti-el 47, 78. 1mæ.

*) Meg-történhetik, hogy az atya-fiak többen egy társaságba öszve-állván, öszve-vetett vállakkal, és köz fáradsággal p. o. kereskedésben valamit nyernek; és a' nyereséget magok közt fel-osztják. Látható itt, hogy az osztály nem származott örökösödés által: ugyan azért képtelen-is vólna azt vítatni, hogy azon közttök felosztott nyereség az osztály által leg-ottan ősi jószággá válnék. Nem lehet tehát minden osztályt fel-venni a' költtsönös örökösödésnek okául, hanem csak azt, mely az örökösödésből támad: és ezt nevezzük attya-fiságas (*fraternalis*) osztálynak. Nem atya-fiságas osztály tehát az, midőn valaki intézetében fel-osztja jószágát az atya-fiak közt, és kinek kinek ki-szab belőle *nevezett szerént egy darabot*; ellenben atya-fiságas osztálynak mondhatjuk azt, midőn végső intézet által több atya-fiak *öszve foglalva együtt* örökösödnek valamely jószágban, és azt magok közt egyenlőleg felosztják: ugyan azért fenn-is marad közttök a' költtsönös örökösödés.

§. 379. ha mind vérségjek,

Meg-czáfolhatatlan állatása Verbőczynek 47, 67. 1^mæ az, hogy minden örökösödés a' vérségen, és atya-fiságas ofztállyosságon vagyon épülve úgy, hogy ha a' kettő közül csak egyiket ne lehetne-is meg-mutatni: leg-ottan nem vólna helllye az oldalas örökösödésnek. Az az: meg-kell mutatni a' fel-peresnek, hogy a' magva-fzakadottnak vér-fzerént-való, és ofztállyos attya' fia.

Nincs tehát költtsönös örökösödés azok közzt, a' kik egy nevet viselnek ugyan; de nem veſzik ugyan azon egy Nemzetségből eredeteket 65. 1^mæ, vagy, a' kik közzt a' vérség a' párt-ütés által fel-bomlott 16. 1^mæ. És így: okvetetlenül meg-kell a' fel-peresnek vérségét mutatni, és magát a'hoz vezetni, ki után keresi az örökösödést: mellyet meg-mutathatván, leg-ottan tartozik az al-peres, vagy annak özvegye a' jóſzágat tárgyazó leveleket hit alatt fel-fedezni *Dec.* 1. *Pag.* 124.

§. 380. mind a' jószágra nézve

Sőtt még a' sem elég az örökösödésnek keresztére, hogy valaki a' meg-hóltthoz valóságas vér-

vérséges atya-fi légyen; hanem az-is meg-kivántatik, hogy a' kérdésben lévő jószágnak birtoka ugyan azon vérségből vegye eredetét, és a' költtsönös örökösödésre számat tartó atya-fiak ugyan-azon egy Gyöktől származzanak, ki Szerzője vólt a' jószágnak p. o. noha a' két test-vér atya-finak vérségjekről semmi kétség nem lehet; még sincs közttök költtsönös örökösödés azon jószágra nézve, mellyet *osztott léttekre* *) akár adomány által, akár más-ként *külön külön* szerzettek: mert azon jószághoz nem jutottak a' vérség' erejével.

Ugyan azért: ha a' két test-vér fiak közül (egyet értvén) ki-ki *külön külön* fiúi karba helyhezteti leányát: nem lesz ezen két fiúitott leány közt költtsönös örökösödés; mert nincs-is azon jószágra nézve közttök semmi vérség 50. 1^mæ.

*) Mondám: *osztott léttekre.* Mert ha két osztatlan test-vér valamely jószágat vesznek zálogba, későbben pedig egyik közülök az örökséget-is meg-veszi, sőtt a' Királlyi Engedelmet-is fel kéri a' nélkül, hogy a' másiknak nevét az örök-vallásba, vagy Királlyi Engedelembe bé-tétetné; még-is, ha azon jószágat magok közt minden fel-tétel nélkül fel-oszták, és maradékik-is

több esztendeig azon jószágban egy aránt osztozkodnak: többé nem lehet ama' másik ágat azon jószágból ki-tudni *Dec. 2. Pag. 61.*

§. 381. osztállyosságjok ki-tetszik;

Csak ugyan ki bizonyodik tehát az, hogy csak a' vérség, és osztály ezközli az oldalas atya-fiak közt a' költtsönös örökösödést 47, 67. 1^mæ, az az: csak azok közt vagyon költtsönös örökösödés, kiknek Eleik vérségen épültt örökösödés mellett, és abból származott atya-fiságas osztály szerént jutottak a' kérdésben-lévő jószágnak birtokához, vagy-is, kiknek Köz-törsökjök vólt azon jószágnak Szerzője. Meg-történhetik tehát, hogy az oldalas atya-fiak közt részt szerént van, rész szerént pedig nincs költtsönös örökösödés p o.

Miklós (*szerző*) { Albert (*szerző*) (Jó'sef †
János
István

magva szakadván Jó'sefnek, annak javaiban örökösödik-is János és István, nem is, örökösödnek annyiban, mennyiben a' Köz-törsöknek tudni-illik Miklósnak szerzeménnye osztály szerént Jó'sefre-is háromlott, nem örökösödnek pedig azon jószágban, mellyet Jó'sefnek Attya Alber

(*osz-*

(*osztott léttére*) szerzett: mert az elsőre nézve osztállyosok Jó'seffel, a' másikra nézve pedig nem osztállyosok.

Ezen osztállyosságat vagy osztály-levelekkel, vagy 60 esztendőt fellyül-nem múló Tanúbizonyságokkal 47. 1^mæ ok-vetetlenül meg-kell mutatni a' fel-peresnek: melyre való-nézve, ha az osztályos atya-fiak közül egyik meg-halván, a' másik örökösödést követne: nem avathatja-ezen perbe bé magát ama' harmadik, kinek törvényes születése gyanús lévén, már az első osztályra sem bocsátatott; mert az örökösödés az előbbeni osztállyon épül: a' ki tehát az előtt nem osztozott, nem követhet addig az osztozott atyafi után örökösödést, míg más külön perrel törvényes születését meg-nem mutatván, az előbbi osztályra nem bocsátatik: részesülvén osztán az előbbi osztályból, úgy követhet tovább az osztály' erejével új örökösödést *Dec.* 60. *Pag.* 150.

§. 382. hanem még a' szerzeményben-is:

Vólt hajdontt ollyan törvényünk, mely szerént az *osztatlan* atya-fiaknak mind szerzeménnyek, mind károk közös vólt: és így, a' ki

oſztatlan léttére valamit ſzerzett, azt a' többiekkel oſztályra kellett nekie ereſzteni, akár volt nevek a' ſzerzeményi levélbe bé-iktatva, akár sem 43. 1^mæ. De meg-váltóztatta ezt kesöbbi törvényünk 47. 1723, és csak azon ſzerzeményeket tette közössé, melyeket az oſztatlan ösi jóſzágnak közös jövedelméből az oſztatlan atyafiak közül valamellyik öſzve gyüjtött: ki-is ha az oſztály előtt meg-hal, leg-ottan örökösödnek e' féle ſzerzeménnyében a' többi atya-fiak. A' mi pedig egyéb ſzerzeménnyét illeti az *oſztatlan* atya-finak, mellyet tudni-illik nem az oſztatlan jóſzágnak közös jövedelméből, hanem más utonmódon, tulajdon érdemeivel, és fáradságával ſzerzett: nem tartozik azt ugyan a' többivel oſztályra bocsátani; de még-is világas ſzavai az említett törvénynek azt hozzák magokkal, hogy, ha magva ſzakadna az ollyan oſztatlan Szerzönek: azon esetre fenn-marad a' többi atya-fiaknak a' törvényes örökösödés; noha annak-előtte nem oſztoztak azon ſzerzeményből *cit.* 47. §. 2, 3, minden-képp ki-bizonyodik tehát az, hogy okosan teſznek azon atya-fiak, kik sokáig megmaradnak oſztatlan állapotban.

§. 383.

§. 383. de meg-kell külömböztetni a' két nemet.

Ha azt fel-veſzſzük, hogy a' költtsönös örökösödés a' vérségen és oſztállyosságon vagyon épülve: könnyen által-lehet látni, hogy a' mely jóſzágban a' leány-ág már egyſzer oſztozott, mind addig fenn-marad nekie az egyenlő birtoka, következés-képpen a' törvényes örökösödése, míg külön per által a' Királlyi Tábla előtt a' gyökösségnek egyenlőségéből ki-nem zárattatik, és előbbeni törvénytelen birtokából ki-nem vettetik.

A' mely jóſzágban pedig leány-ág még soha oſztályra nem bocsátatott, abban örökösödést addig nem kivánhat, míg külön per által a' Királlyi Tábla előtt a' gyökösségnek egyenlőségét meg-nem mutatja, és a' jóſzág' birtokába bé-nem vezettetik.

Ez az oka: hogy, bátor a' leány-ág a' Vár'megye előtt örökösödést keresvén azt megmutatja, hogy a' fiú-ágra fel-kértt új adománynak az iktatás' alkalmatosságával ellent-mondott, és a' más ízen-való leány-ág a' jóſzágnak birtokában most-is fenn-áll; de ha az al-peres fiak

azt

azt meg-mutatják, hogy a' jószág csak a' fiakra van rendelve, és a' fel-peres ág annak birtokába soha nem ereſztetett: ezen esetben a' leányak a' Vár'megye előtt nem boldogúlhatnak; hanem a' Királlyi Táblára utasíttatnak, hogy a' gyökösségnek egyenlőségét más külön perrel keressékki *Dec.* 42. *Pag.* 145.

Midőn pedig a' Szerző minden ingó és ingatlan vagyonjat két reſzre oſztván, felét ugyan leányának, és *mind két ágon lévő örökösinek, és maradékinak*, másik felét pedig, nevezetesen valami somma pénzt, valamellyik oldalas attyafiának és *örökösinek* hagygya oly formán, hogy ezeknek magvok ſzakadván, ama' édes leánya örökösödjek: ezen esetben, ha eme' oldalas atya-finak fiú ágon magva ſzakadna: bátor leányai volnának-is neki; még sem ezek, hanem az Intézőnek édes leánya örökösödnék *Dec.* 26. *Pag.* 141.

§. 384. Az oldalas örökösödés vagy nyilván-való,

Midőn az örökösödés oly nyilvánságas, hogy éppen semmi kérdést nem ſzenvedhet, p. o. ha az oſztállyos test-vérek közül egyik magtalanúl

lanúl meg-halna: akkor a' törvényes örökös egy eſztendő' el-forgása alatt maga' hatalmából-is minden per-patvarkodás nélkül bizvástt reá-teheti a' jóſzágra kezét, nem-is félhet a' hatalmasság' bérétől 67, 68. 1^mæ.

§. 385. vagy kérdést szenved

De ha az egy eſztendőt el-henyéli az örökös: már akkor, bátor nyilvánságas vólna-is az örökösödése; még-is a' Törvény' útján kell azt nekie ki-keresni. Annál-inkább perre kell neki fakadni azon esetben, midőn a' Birtokos kérdést támaſzt az örökösödés felől, és azt kétségessé teſzi. Midőn pedig az örökösödést perrel kell ki-keresni: néha (úgy hozván magokkal a' környül-állások) törvényes zár (*sequeſtrum*) alá vettetik a' jóſzág egéſz a' pernek ki-meneteléig 29. 1^mæ.

§. 386. a' Királlyi,

Midőn a' Birtokos a' fel-peresnek gyökösségét teſzi kétségessé: akkor az eredeti adomány-levelet kell elő mutatni a' kereső félnek. Ugyan-azért a' gyökös örökösséget *) a' Királlyi Tábla előtt kell keresni 28. 17^15, ollyankor

leg-

leg-inkább, midőn az előbbeni osztály több száz esztendők előtt történt, sőtt a' vérség is homállyos vólna, hogy csak a' nevezetnek hasonlatossága tetszenék-ki 67. 1^mæ: mely leg-inkább akkor esik-meg, midőn a' fel-, és al-peres köztt semmi vérség nincs. Ha pedig e' féle ügyekben az al-peres örök vallás-tétellel védelmezné magát: ugyan-azon ügyelettel nem lehet a' vallástételt el-rontani *Dec.* 2. *Pag.* 124.

*) Más ügyelettel kerestetik a' gyökösség, mással pedig az örökösödés. Ugyan azért: ha valaki gyökösséget (*radicalitatem Juris*) keresne a' Királlyi Tábla előtt ollyan jószágra nézve, melyet az Ősei adomány mellett fel-kértek ugyan; de akár-mi okból birtokába nem léphettek, és a' kéretet (*Actio*) az örökösödésről szólló törvényekben gyökerezné: az leg-ottan helytelen lenne *Dec.* 2. *Pag.* 6.

§. 387. vagy Vidéki Tábla,

Midőn pedig az örökösödés egyedül a' vérségen és osztállyosságon építetik: akkor az Al-Birák-is el-intézhetik az ügyet, és pedig, ha a' jószág több Vár'megyében fekszik, a' Vidéki Táblát illeti 28. 1715, 34. 1723; ha pedig több

kerü-

kerületben vagyon a' jószág, azon kerület-beli Tábla leſz a' Biró, a' melyben a' jószág' dereka, vagy nagyobb réſze fekſzik 31. 1723.

De ha a' jószág dereka *csak egy* Vár'megyében lévén a' többi réſzei az Orſzágon kivül p. o. Erdélyben vagynak: akkor az Orſzágon kivülvaló réſzt a' kül-Orſzági Bíróra bizván, a' Magyar Orſzágban, nevezetesen pedig egy Vár'megyében lévő jószág' derekáról nem a' Vidéki Tábla, hanem azon Vár'megye ítél *Dec.* 4. *Pag.* 137.

Szinte: ha a' Vidéki Tábla előtt azt vetné latba az al-peres, hogy a' peres jószágat zálogban birja: leg ottan meg-ſzünik a' Vidéki Táblának Birósága, és a' zálognak ki-váltását a' törvényes Biró előtt kell keresni *Dec.* 16. *Pag.* 140.

Ezen ügyekben nem ſzükséges a' gyökösség' próbájába ereſzkedni; hanem egyedül csak a' vérséget, és oſztállyosságat kell meg-mutatni a' peres jószágra nézve. A' Vidéki Táblától a' Királlyi Táblára fellyebb-vitetik az ügy birtokon kivül (*extra Dominium*); de ha az örökösödés igen régi, homállyos, és kétséges vólna: akkor birtokból engedtetik-meg a' fellyebbvitel 28. 1729.

Ez

Ez az oka: hogy, ha az örökösödés homállyos, és kétséges foganatú intézeten (*Teſtamentum*) gyökereztetvén, az ügye-veſztett al-peresnek a' birtokból-való fellyebb-vitel meg nem engedtetnék: a' foglalást ellent-állással bizvástt meg-gátolhatná *Dec.* 8. *Pag.* 47.

Valamint azon esetben-is büntetlenül ellentállhatna, midőn a' zálogos perben a' zálog megnem lévén mutatva, régi, és homállyos örökösödésről való kérdések forognának fenn, és mégis az ügye-veſztett al-peresnek meg-nem engedtetnék a' birtokból-való fellyebb-vitel *Dec.* 16. *Pag.* 49.

§. 388. vagy az Al-Ispány,

Midőn pedig a' vérségen, és oſztállyosságon épített örökösödés egy Vár'megyében lévő jóſzágat érdekel: ha a' jóſzág 200 forintott fellyül-hallad, akár mennyi érő légyen-is az, az Al-Ispány előtt lehet a' pert kezdeni 35. 1729.

§. 389. vagy a' Szolga-Biró előtt.

De a' Szolga-Biráknak-is adott hatalmat említett törvényünk az örökösödést tárgyazó perekben egéſz 3000 forintig itélni: és így a'

3000

3000 forint' érő jószág iránt szabad akaratjában áll a' fel-peresnek, akár az Al-Ispányhoz, akár a' Szolga-Bíróhoz folyamodni; de 200 forinton alúl lévő jószág iránt csak a' szolga-Biró itélhet*) 35. 1729.

Akár folly'ék pedig a' per az Al-Ispány, akár a' Szolga-Biró előtt: minden esetre azt kell fenn-tartanunk a' fellyebb-vitelről, a' mi a' Vidéki Tábla előtt folyó perről a' 387 §-ban előrebocsátatott. Tudni-illik: a' fellyebb-vitel mind a' Törvény-Székre (*Sedes Judiciaria*), mind a' Királlyi Táblára birtokon kivül engedtetik csak meg; de ha régi, homállyos, és kétséges örökösödés forogna-fenn 28. 1729, vagy ha 12000 forintot fellyül-érő ollyas ingó vagyonról vólna a' kérdés, mellyet a' magva-szakadott más idegennek el-hagyott: már ezen esetekben az al-peresnek meg-engedtetik a' birtokból-való fellyebb-vitel *Dec.* 3. *Pag.* 39.

*) Valamint már több izben említettem, úgy itt-is, és minden egyéb ügyeletek' nemeiben bizonyos marad az, hogy a' polgárok a' Városi Tanácshoz, a' parasztok pedig az Úr' Székéhez tartozandók.

§. 390. Noha pedig a' költtségek tekintetbe nem vétetnek;

Az atya-fiak közzt lévő örökösödést tárgyazó perekben a' költtségek oda-nem itéltetnek. a' nyerttes fel-peresnek *Dec.* 21. *Pag* 140; de ha az árvák' részekről per indíttatnék a' Mostoha-Atya ellen: ez, idegen léttére, a' költtségekben-is marasztaltatik (*convincitur*) *Dec.* 56. *Pag.* 149.

§. 391. de a' haszon-vétel oda-itéltetik

Az örökösödést tárgyazó perekben az időközben vett haszon-vétel örökösödés alá vétetik, és a' felek közzt közössé tétetik *Dec.* 21. *Pag.* 140, ki-vévén az igen régi, homállyos, és kétséges örökösödést *Dec.* 18. *Pag.* 140. Sőtt: noha az örökösödés szembe-való (*liquidum*) adóssággá vált; de ha idő' járttával a' felek némely Személlyeket oly fel-tétellel meg-birálnak, hogy mind azon adósságra, mind pedig az örökösödés felől támadható kérdésekre nézve itéletet hozzanak: ezen esetben, bátor a' fel-peresnek az adósság oda-itéltetett; de mind-azon-által sem kamatot, sem költtségeket nem követhet, ha csak az-éránt a' meg-biralló kötésben (*compro*

mis-

miſſum) nevezetesen emlékezetet nem tett *Dec.* 55. *Pag.* 148.

NYOLCZADIK RÉSZ

AZ OSZTÁLYRÓL.

§. 392. Az osztály

Láttuk az előbbeni réſzben, kik, mikor, és micsoda renddel örökösödnek. Haſzontalan vólna pedig az örökösödés, ha az örökös kénnye ſzerént nem haſználhatná a' reá-háromlott örökséget. Tudjuk pedig, hogy, midőn többen vagynak az örökösök: egyik így, másik am'úgy akarja folytatni a' gazdaságat; külömb-fele-képpen akarják a' jóſzágnak haſznát venni; azért-is azt oſztatlan állapotban birni csak azért sem akarják, hogy a' közös lónak túrós ſzokott lenni háta. Azok tehát, kiket illet az örökösödés, fel-oſztják magok közt az örökséget, és kinek-kinek a' rea-esendő réſzt ki-hasítják.

§. 393. hellyesen

Valamint senki örökösödést nem követhet, míg az előbbeni Birtokos él; úgy (ki vévén az Atya és *fiú* közzt kínszerítve tett osztályt 52, 53. 1^mæ) az osztály-is az előbbeni Birtokosnak halála után, sőtt az örökösödés felől támadott kérdéseknek el-intézések után eshetik-csak meg.

Mely hogy hellyes légyen: az egész ingó és ingatlan jószág vóltta-képpen nevezet-szerént fel-jegyeztetik (*inventatur*); annak haszznai, és jövedelmi Hiteles Személlyek által fel-vétetnek; a' gazdasághoz tartozandó házi ezközök öszve-irattatnak; az örökség a' zálogtól el-választatik; az adósságak mindenek előtt ki-fizettetnek, vagy az osztállyos atya-fiakra arányúság szerént fel-osztatnak; és végttére mind az ingó, mind az ingatlan jószág azok közzt, kiket az előbbeni 7dik Rész szerént az örökösödés illet, igazságosan fel-osztatik: az az, ha a' jószág egyenlő, p. o. kész pénz, akkor ki-ki egyenlő részt vészen; ha pedig a' jószág vagy mi-néműségére, vagy haszna' vételére nézve külömböznek, p. o. vólna örökség-is, zálog-is, vagy kész pénz, és kint heverő adósságak, vagy egyik darab jószág

lát-

látszatósabb haszнot hajtana, a' másik káros hellyen vólna 's a' t': ezen, és e' féle környül-állásokban úgy kell egyengetni az osztályt, hogy kinek mennyivel haszнosabb, annyival kevesebb jusson, és viszszont, az az: ha nem lehetne-is éppen egyenlő haszнú jószágat kinek-kinek egy-arányúan ki-mérni; leg-alább a' mi-némüség a' mennyiséggel ki-pótoltassék.

§. 394. meg-téttethetik vagy barátságosan,

Atya-fiak közzt szokott osztály tétetni. Illendő tehát, hogy azt atya-fiságosan tegyék-meg, hogy sem magok közzt lélek-vesztő szetlenségekre ne fakadjanak, és egy-másnak haszontalan költtségeket ne-okozzanak, sem másakot meg-ne botránkoztassanak, és a' Nemzetségnek titkos igazait az osztállyos perekben az egész világ előtt fel-ne fedezzék. Atya-fiságas osztálynak lehet azt-is neveznünk, mely Hiteles meg-birált Személlyek előtt megy-véghez.

Akár hogy tétettessék pedig az osztály: minden esetre nem csak haszнosnak, hanem szükségesnek-is itélem azt ollyan nyelven, mellyet az osztozó felek meg-értenek, irásba fel-tenni,

vagy pedig, ha más nyelven tétetnék fel; nehiek élő nyelvvel meg-magyarázni: mert különben a' magyarázatnak el-múlaſztása sikeretlenné tenné az oſztályt *Dec.* 12. *Pag.* 108.

Szemmel kell tudni-illik tartanunk, hogy az oſztály veti-meg al-lapját *) jövendőre a' költtsönös örökösödésnek; és mivel azt nem mindenkor lehet élő Bizonyságakkal meg próbálni: vaimi jól esik, ha az oſztály-levelet egy néhány ſzázad múlván-is elő-lehet mutatni.

*) A' *basirt*, vagy *fundamentumot* talp-kőnek-is nevezhetjük ugyan; de mivel némely hellyeken szokásba jött az *alap*, nem árt meg mutatni, hogy ezen szó némely meg-váltóztatással talán ki-üti a' mértéket. — Minden testnek vagyon tudni-illik alsaja, mellyet alsó lapnak, vagy rövidebben al-lapnak szint' úgy nevezhetünk, mint mondani szoktuk al-föld, al-Bár, al Tiszt 's a' t' alsó föld, alsó-Bár, alsó Tiszt hellyett.

§. 395. vagy a' Törvény' útján,

De mivel ritka ſzokott lenni az atya-fiak köztt-való egyesség: mi csuda, ha leg-inkább az oſztálykor öſzve-veſznek a' konczon, és Biró' elejbe adják azt, a' mit magok köztt atya-fiságosan

gosan kevesebb költtséggel könnyeden el-végezhettek-vólna.

És mivel az osztály közönségesen egy-hajóban evez az örökösödéssel, sött közönségesen e' két-féle ügy egybe-is szokott kapcsoltatni: szinte azon *Al-Birák* itélnek az osztályról-is, a' kik az örökösödésről. A' mit tehát a' 387dik, és következendö §-okban említettem a' Vidéki Táblárol, Al-Ispányról, és Szolga-Bíróról az osztályra nézve-is 45. 1mæ. Következés-képpen itt-is arra kell vigyázni, hol fekszik, és mennyi az osztályra bocsátandó jószág. —

De ha a' leány-ág ollyas jószágban követne osztályt, mellynek birtokához pénzze után, vagy anyai hozomány után jutott valaha; a' fiak pedig azt viszsza-váltották, sött azon jószágra nézve a' fiaknak magános gyökösségjeket (*Jus privative masculinum*) a' leány-ág ön-ként meg-ismérte: ezen esetben, bátor a' jószág egy Vár'megyében vólna-is; még-sem ítélhetnek az Al-Birák; hanem a' Királlyi Táblára utasíttatik a' leány-ág az egyenlö gyökösségnek *) ki-keresése végett *Dec.* 7. *Pag.* 13.

*) Meg emlékeztetem t. i. itt a' kegyes olvasót arra, a' mit a' 169dik §-ban elöre-bocsátottam.

Mert: más a' gyökösség' egyenlőségére, más az osztályra-való ügyelet. A' Gyökösség' egyenlőségét akkor keresi a' leány-ág, midőn a' jószágból még nem osztozott: és ezen perben a' Királlyi Tábla előtt mindenkor tartoznak a' fiak az eredeti szerzemény-levelet elő-adni. Osztályt pedig akkor szokott követni a' leány ág, midőn már annak előtte *osztály szerént* be-csúszott a' jószág' birtokába: mellyet az Al Birák előtt bé bizonyíthatván, leg-ottan nyerttes lehet, és a' fiak, ha igazságjokban biznak, az-után indíthatnak a' leány-ág ellen a' Királlyi Tábla előtt pert a' gyökösség' egyenlőségének ki-zárttára; de ebben-is csak úgy boldogúlhatnak, ha a' leány-ág még nem vólt 32 esztendős ideje-múltt birtokában a' jószágnak. Nem-is tartoznak a' fiak az *osztállyos perben* az Al-Birák előtt a' leányak ellen az eredeti szerzemény-levelet elő adni; hanem elegedendő-képpen védelmezhetik magokat azzal, hogy a' leány-ág soha még nem osztozott velek.

§. 396. hittel-járó

Veleje minden osztállyos pernek abban áll, hogy az ingó holmi, és a' jószágat tárgyazó irományak hit alatt fel-fedeztessenek. Ugyan azért:

azért: szükséges az al-perest fedeztető hitnek (*Juramentum Revelatorium*) le-tétele végett a' személlyes meg-jelenésre idéztetni. Oly szükséges-is minden osztályban az ingó vagyonnak hit alatt leendő fel fedezése, hogy, ha az osztály a' nélkül tétetnék-meg, és valami az osztályból ki-maradott volna: leg-ottan el-ronthatják osztállyokat az osztozó felek *Dec.* 12. *Pag.* 108

A' mi pedig a' leveleknek hit alatt leendő fel-fedezéseket illeti: ez hasonló-képpen szükséges annyiból, hogy a' levelekből tetszik-leginkább ki az örökösödésnek mi-vóltta; az osztály pedig az örökösödés szerént tétettetik.

De mivel az Al-Birák nem a' gyökösségről, hanem csak a' birtokról hozhatnak itéletet, és azért ő előttök kezdett osztállyos pert mindég az előbbeni birtokban kell gyökerezni: természetesen következik, hogy a' fel-peresnek mindenek előtt meg-kell mutatni, hogy az Elei valaha már osztoztak a' kérdésben lévő jószágban: mellyet vagy előbbeni osztály-levelekkel, vagy élő Bizonysággal meg mutathatván, legottan tartozik az al-peres azon jószágról szólló leveleket hit alatt elő adni.

Ha tehát a' leány-ág a' fiaktól az Al-Birák előtt osztályt követ; de meg-nem mutathatja, hogy valaha azon jószágból már osztozott: ezen esetben nem kínszerítheti a' fiakat arra, hogy azon jószágat tárgyazó leveleket hit alatt elő-adják; hanem a' Királlyi Táblára utasíttatik a' gyökös egyenlőségnek ki-keresése végett *Dec.* 10. *Pag.* 138.

De azon jószágra nézve, mely mind a' két ágat egy-aránt illeti, és közttök már az előtt osztályba jött; vagy a' mellyben a' fiaknak kihólttok után a' leány-ág örökösödést vár; vagy a' mely a' fiakat illeti ugyan egyedül, de a' leány-ág a' rajta heverő pénzből részt követhet: tartoznak a' fiak minden leveleket elő-adni *Dec.* 35. *Pag.* 143.

§. 397. osztállyos ügyelettel,

Egy ügyeletbe szokott ugyan kapcsoltatni az örökösödés és osztály akkor, midőn az örökösödés nyilván-való, és semmi kérdést nem szenved; de szoros értelemben más az örökösödésre, más pedig az osztályra ügyelő per, nem-is lehet e' kettőt azon esetben egybe kapcsolni, midőn az örökösödés vala-mely kérdést szenved

§. 169,

§. 169, 381. Bizonyos marad t. i. az, hogy az osztály az örökösödésnek folyadékja §. 392: következés-képpen csak az követhet osztályt, kinek örökösödése bizonyos; mert ha az örökösödés homállyos: előbb azt kell ki-keresni, és az után lehet osztályt követni.

Vagyon ellenben olyan osztállyos ügyelet, mellyben egyszer's-mind arra-is kínszerítethetik az al-peres, hogy a' peres jószágba fordított pénzt számolja-elő (*liquidet*). Ha tehát valamellyik az atya fiak közül Őseik által el-zálogosított jószágat maga' számára viszsza-váltja: a' többiek nem kereshetnek abban osztályt különben; hanem, ha a' kéretet (*Actio*) egyszer's-mind a' zálog' ki-váltására-is arányozzák *Dec.* 46. *Pag.* 146.

§. 398. az örökösödésnek rendje szerént,

Ki-nyilvánodik az előbbeniekből, hogy az osztály az örökösödésnek folyadékja. Ugyan azért: a' mint az előbbeni 7dik részben láttuk az örökösödésnek rendjét, szinte azon renddel mégyen az osztály-is, az az: ki mennyiben örökösödik, az annyiban osztozik-is §. 392.

§. 399.

§. 399. vagy a' gyermekek,

A' mint tehát a' gyermekek a' 358dik, és következendő §-ok ſzerént örökösödnek Szüleik után, ſzinte úgy oſztoznak magok köztt-is, fenntartván azt, hogy az atyai ház hozzá-tartozandó kint-valóval együtt mindenkor a' leg-ifjabbik fiat (de nem a' leg-ifjabbik leányt) illeti, és a' többinek hasonló ház építetik, és annyi jutó kint-való adatik a' közönségesből; de ha ez a' közönségesből ki-nem telhetnék: azon esetre az ifjabbik a' többieket *illendő* becsű ſzerént ki-fizeti; ha pedig a' gazdálkodásra még elégtelen vólna: a' reá-esendő réſzt ingyen kapja 40, 41. 1mæ. Nem külömben:

A' fegyver (és könyv) tár egyedül a' fiaknak jut a' leányak' ki-zárttával; de a' mely gyermekek még Attyok' élttében azzal megoſztoztak, vagy a' leányak az ingó vagyonból ki-házasíttattak: többé az ingó vagyonból réſzt nem vehetnek 99. 1mæ.

§. 400. vagy gyermekek, és özvegy,

Láttuk a' 375dik §-ból, hogy az ingó vagyonra nézve özvegy a' gyermekekkel együtt örökösö-

kösödik, következés-képpen velek osztozik is fejen-ként, az az, csak egy gyermek-részt vészen *a' hitvesi költtsönös örökösödésnek erejével*: mert ha némely ingó vagyonban köz-szerzeményi igazsága vólna p. o. a' tőke-pénzekről szólló kötelező levelekben, vagy zálog-levelekben a' neve bé-vólna iktatva a' Nemes aszszonynak, és megholtt Férje más intézetet nem tett-vólna; vagy ha a' polgár, vagy paraszt aszszony meg-mutathatná, hogy az ingó vagyon házasság alatt szereztetett: már ezen esetben e' féle ingó vagyonból-is fele-részt illetné az özvegyet, nem ugyan a' költtsönös örökösödésnek erejével, hanem a' köz-keresményi igaza által 102. 1^mæ. De a' Férjnek jegy-gyürűje, ruhái, és kocsis lovai, az aszszonynak gyöngyei, és ruházatjai osztályba soha nem jönek; hanem minden esetre az özvegynek maradnak; az 50 ló számat fel-érő, vagy fellyül-halladó ménesben pedig magok a' fiak örökösödnek 101. 1^mæ. Szinte a' fegyver, könyv-tár, pecsétes gyürű, és paripa-szerszám magokat a' fiakat illetik.

Midőn tehát a' Mostoha Anya, és mostoha gyermekek köztt van az osztály: mindenek előtt tartozik Férje után maradt ingó holmit az öz-

vegy

vegy hit alatt fel-fedezni; Férje' jószágát illető leveleket (hasonló-képpen hit alatt fel-fedezvén) a' mostoha gyermekeinek által adni; az után az ingó vagyonból mindenek előtt ki fizettetnek a' temetésre, és perre tett költtségek; ha az osztozó felek közül valamellyik valamit el-költött, az a' részébe bé-tudattatik; és a' többi, a' mennyire vagy egyikét, vagy másikát valami különösen nem illetné, egyenlőleg fel-osztatik *Dec.* 17. *Pag.* 164.

§. 401. vagy oldalas atya-fiak

A' 377dik és következendő §-okból láttuk, mikor, és hogyan örökösödnek az oldalas atya-fiak. Szint' úgy tétetik-meg közttök az osztály-is. Valamint tehát az örökösödésben, úgy az osztályban-is a' bellyebb-való ág ki-zárja a' távulabb lévőt, és csak az követhet osztályt valamely jószágban, kinek Elei már annak előtte valaha *örökösödés mellett osztoztak* azon jószágban, az az: a' ki mind vérségét, mind osztállyosságát megmutathatja.

§. 402. (nem pedig idegenek) közt

Ha az osztályt tágas értelemben veszszük: osztozkodnak magok közt a' társak-is a' köz nyereségből; fel-osztják az adományi jószágat több külömb féle Nemzetségek-is, midőn azt egyetemben fel-kérték; fel-osztják gyakorta a' Helység-beli több Köz-birtokosok-is magok közt egy részét a' legelőnek 's a' t'; de e' féle osztállyokat nem lehet szoros értelemben vett osztálynak nevezni: mely tudni-illik egyedül az örökösödésből ered, a' vérségen és osztállyosságon épül, következés-képpen mellyet az idegenek közt, kik között tudni-illik sem vérség, sem osztállyosság, sem költtsönös örökösödés fenn-nem forog, képzelni sem lehet.

Ez az oka: hogy *idegen léttére* nem követheti foganatosan Verbőczy' 1sső részének 40dik, és 45dik czikkellye által a' kint-valónak fel-osztását az, kinek Elei a' bent-valóból az al-peressel osztozkodtak *Dec.* 50. *Pag.* 147.

Szinte: nem követhet *idegen léttére* osztályt maga' nevével valamely jószágból ugyan Verbőczy' 1sső részének 40dik, 41dik, 43dik, 45dik

czik-

czikkellye által az, ki azon jószág éránt-való örökösödést örök vallás mellet meg-vette *Dec.* 51. *Pag.* 147.

Követhet ellenben az özvegy, úgy-mint gyermekeinek Gyám-Annyok, örökösödést; és osztályt a' Sógorain az ollyan jószágból, mely éránt a' Napa minden igazát nekie által-engedte: mert ezen esetben nem úgy, mint idegen engedményes, hanem, mint gyermekeinek Gyám-Annyok, és a' Vérségnek kép viselője tekintetik *Dec.* 52. *Pag.* 147.

§. 403. fejen-ként,

A' 366dik, és 377dik §-okból láttuk, mikor örökösödnek akár a' gyermekek, akár az oldalas atya-fiak fejen-ként, az az: midőn mindjájan egyenlő ízen vagynak. Szint' így mégyen végh-hez az osztály-is. Ha tehát valakinek 10 gyermeke, vagy annyi test-vérje vólna: 10 részre osztódnék jószága, az-az: a' hány az osztozó Személy, annyi lesz a' rész.

§. 404. vagy ágon-ként,

A' 367dik, és 377dik §-okból ki tetszik az ágon-ként-való örökösödésnek módja: midőn t. i. nem egyen-

KÖNYVTÁR DEBRECEN EGYETEMI

egyenlő ízen vagynak az örökösök. Szint' így tétetik közttök az osztály-is p. o. az oldalas örökösödésben:

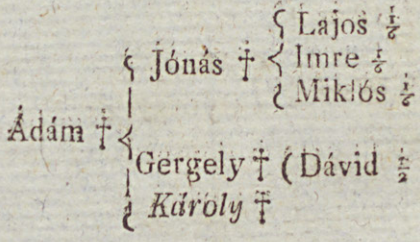

Károlynak magva' szakadta után annak vagyonja két ágra fel-oszlik: Jónáséra tudni-illik, és Gergelyére úgy, hogy egyik felét ugyan maga Dávid nyeri-el; másik felében pedig Lajos, Imre, és Miklós egy-aránt osztoznak, és ezek közül kinek-kinek csak ½ része; Dávidnak magának pedig ½ része jut.

§. 305. vagy elegyítve;

Néha meg-történik, hogy része szerént fejenként, része szerént pedig ágon-ként osztódik-fel az örökség, a' mint tudni-illik az osztállyos atya-fiak közül némellyek egyenlő, másak pedig

külömböző ízen vagynak, a' meg hóltthoz képpestt p. o.

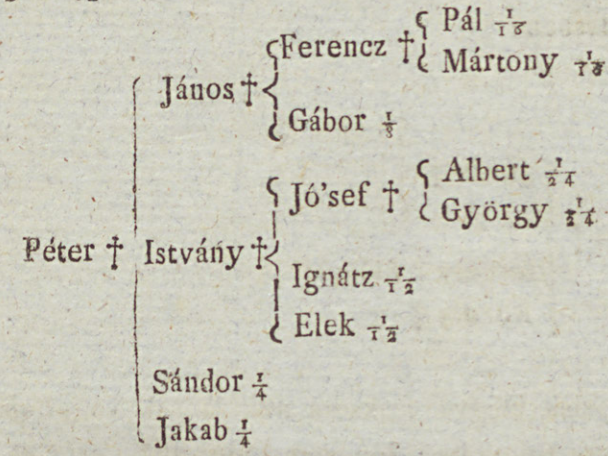

Péter után ofztoznak annak gyermekei Sándor és Jakab ugyan fejen-ként, unokái pedig ágonként; jut tehát

Sándornak 1/4, Gábornak 1/8, Pálnak 1/16,
Jakabnak 1/4, Ignátznak 1/12, Mártonynak 1/16,
— Eleknek 1/12, Albertnek 1/24,
— — Györgynek 1/24 ed' réfz, vagy-is inkább az egéfz jófzág 48 réfzre fel-ofztódik, és abból

Sándornak 12, Gábornak 6, Pálnak 3,
Jakabnak 12, Ignátznak 4, Mártonynak 3,
— Eleknek 4, Albertnek 2,
— — Györgynek 2 negyven-nyolczad' réfz esik.

§. 406.

§. 406. közös lévén mind a' haszon-vétel,

Míg a' jószág hellyesen fel-nincs osztva, addig az atya-fiakat osztatlanoknak kell tartanunk: osztatlanok közt pedig valamint a' jószág, úgy annak minden-némü haszna' vétele-is közös. Minden osztállyos perben tehát becsü szerént felvétettetik az idö-közben vett haszon-vétel, és az a' jószággal együtt osztályba mégyen, és ha valamellyik atya-fi oly fel-tétel alatt veszi-által a' jószágat, hogy a' rajta-fekvö pénzböl a' többieket ki-elégítse, és ezen kötelességét bé-nem-töltvén, a' többiek ötet osztállyos perrel meg-támadják: mind azon pénzeknek törvényes kamatjában-is marasztaltatik (*convincitur*) azon idötöl számlálván, mellyben a' jószág' birtokát általvette *Dec.* 48. *Pag.* 146.

§. 407. mind a' költtség.

Szinte úgy közös a' perre tett költtség-is. Az tehát mind a' fel- mind az al-peres részröl a' Biró által meg-határoztatik, és mindenek elött a' fel-osztandó vagyonból ki-fizettetik *Dec.* 45. *Pag.* 146. De el-veszti költtségét a' fel-peres

azon esetben, midőn az al-peres per nélkül megkínálta őtet azzal, a' mi őtet vóltta-képpen illette, a' fel-peres pedig többet kívánván, csak ugyan utóllyára sem nyerett többet, mint nekie az al-peres per nélkül ki-adni kész vólt. Szinte: el-veszti költtségeit a' fel-peres akkor-is: midőn az al-peres az *osztállyos* perben meg-mutathatja, hogy a' kérdésben forgó jószágat a' többi atyafiaktól pénzze után birja *Dec.* 47. *Pag.* 146.

Nem külömben: ha az al-peres az általa birtt jószágban javításakot, vagy épületeket tett: e' féle költtségei meg-térítetnek ugyan nekie; de nem annyiban, a' mennyiben nekie az elő-mutatott rovások (Auszügl) szerént teltek, hanem a' mennyire *illendő* becsü szerént becsültetnek *Dec.* 53. *Pag.* 148.

§. 408. Az osztályban esett csekélyebb hibákat

Az osztozó atya-fiaknak akaratjok ellen-is eshettek-meg némely *csekéllyebb* hibák az eredeti osztályban p. o. ha a' réteknek, szántó-földeknek, szőlőknek, telekeknek mennyiségek, vagy mi-némüségek, vagy a' jobbágyak' számok, vagy más a' féle hibásan vétetett-fel 36. 1729; vagy, ha

ha az ingó hol-minek fel-oſztásában valami hiba esett *Dec.* 8. *Pag.* 120; vagy, ha egyiknek merő örökség, másiknak pedig örökség, és zálog elegyítve jutott *Dec.* 15. *Pag.* 139.

§. 409. meg-lehet igazítani

Ezen elö-ſzámláltt, és egyéb e' féle csekéllyebb hibákat, mellyek tudni-illik az oſztálynak velejét nem érdeklik, meg-lehet igazítani (*rectificare*), és hellyre-hozni úgy, hogy az eredeti oſztály egéſzlen fel-ne bontassék; hanem csak a' hibák pótoltassanak-ki, és azok, a' kik az eredeti oſztályban meg-kárasodtak, a' haſzon vétellel együtt *Dec.* 27. *Pag.* 123 ki-elégítessenek.

Ezt nevezzük oſztály-igazító (*Rectificatorius*) ügynek 36. 1729, és hellye van még akkor-is, midön az oſztállyos atya-fiak magokat bánat-bér (*vinculum*) alatt az eredeti oſztálynak meg-tartására le-kötötték-vólna *Dec.* 28. *Pag.* 142. Sött: meg-engedtetik még az-is, hogy mind a' hibáknak meg-igazításokat, mind pedig az elöbbeni oſztályból ki-maradott javaknak fel-oſztásokat lehessen ugyan-azon egy ügyelettel keresni *Dec.* 33. *Pag.* 143; de nem lehet az igazításnak ſzine alatt

az egéſz oſztályt el-rontani: mert ez az új oſztályt illeti; egyéb ha az eredeti oſztálykor ezéránt a' felek magok közt úgy egyeztek-vólna *cit.* 36.

§. 410. a' Törvény' útján,

Ezen oſztály-igazítást a' meg-kárasodott fél (vagy annak maradéki) a' többieken (vagy azoknak maradékin) ſzint' azon rend ſzerént-való Törvényes Birák előtt követheti, kik előtt az eredeti oſztály meg-tétetett, vagy (ha az atyafiságosan lett-vólna-meg) kiket illetett-vólna az oſztálynak el-intézése, az az: vagy a' Vidéki Tábla, vagy az Al-Ispány, vagy Szolga Biró előtt 36. 1729.

§. 411. 32 esztendő alatt,

De ezen oſztály-igazítást *ok-vetetlenül* 32 eſztendő alatt kell *keresni* (az árváknak 16 eſztendős korokat bele-nem ſzámlálván). Bátor tehát valaki az eredeti oſztálytól fogva 32 eſztendő alatt annak ellene mondott-vólna-is; de ha-csak azon 32 eſztendő alatt a' pert vóltta-képpen folyásba nem hozta: soha többé oſztály-igazítást nem követhet 36. 1729.

§. 412.

§. 412. de csak egyszer;

Elejét akarta venni törvényünk az atya-fiak közt-való izetlenségnek. Arra-való-nézve még azt-is rendelte, hogy osztály-igazítást éppen ne lehessen többször keresni egyszernél *cit.* 36. Könnyen által lehet ebből látni, hogy, ha az osztállyos atya-fiak közül valamellyik a' reá-esett részétől Törvény által el-esett vólna: akkor sokkal tanácsosabb a' többieket, úgy-mint természetes védjeit (*Evictores*) maga' védelmére idéztetni, mint-sem az osztály-igazítást keresni: mert amazt akár mikor, és akár-hányszor, ezt pedig csak 32 esztendő' el-forgása alatt, és csak egyszer követheti.

§. 413. a' tetemesebb hibák pedig

A' csekéllyebb hibákat *igazítani* szoktuk; nem pedig a' tetemesebbeket p. o. ha egyiknek *merő* *) ingó vagyon, vagy zálog, a' másiknak pedig jobbára örök jószág jutott-vólna *Dec.* 17. *Pag.* 121; vagy akár-mi egyéb módon valamellyik az osztállyosok közül a' *fekvő* jószágnak akár mennyiségére, akár mi-néműségére nézve tetemesen, és látszatós-képpen meg-sértetődött, és

reá nyilvanságas szembe tünő kár háromlott-vólna az által, hogy egyiknek *sokkal* több, vagy hasznosabb jószág jutott, mint sem a' másiknak.

*) Mert: midőn egyiknek örök, és zálogos jószág elegyítve, a' másiknak pedig merő örökség jut: akkor amaz osztály-igazítást követhet, és el-esvén a' zálogtól, a' rajta fekvő sommának felét emennek le-olvassa; ez pedig annyi jutót ki-hasít az elsőnek az örökös jószágból *Dec.* 15. *Pag.* 139.

§. 414. új osztállyal

Valamint tehát más a' csekéllyebb, más a' tetemesebb hiba: úgy amazt osztály-igazítással, emezt pedig új osztállyal kell meg-orvosolni; mert amaz nem érdekli az eredeti osztály' velejét: emez pedig egészlen sikeretlenné teszi azt, és fenekestől fel-forgatja. A' tetemesebb hiba, és szembe-tünő sérelem azt ezközli tehát, hogy egészlen új osztály tétetik, mint-ha az előtt nem-is lett-vólna.

§. 415. orvosoltatnak-meg

Azt hozván magával az új osztálynak tulajdonsága, hogy az eredeti osztály egészlen semmivé tétessék, azok mindjáján, kiknek az előbbeni osztályba bé-folyások vólt, vagy azoknak maradékaik, vagy özvegyeik (a' mennyire a' jószág' birtokában maradtak), az új osztállyos perre idéztetnek *Dec.* 5. *Pag.* 119, és leg-ottan tartoznak az al-peresek, vagy azoknak Gyám-Attyok, vagy Gond-viselőjök nem csak mindennémű akár-mi néven nevezendő ingó és ingatlan vagyont, hanem az arról szólló irományakot-is hit alatt fel-fedezni *Dec.* 16. *Pag.* 121: az-után az egész jószág oly karba viszsza-állítatik, mellyben az eredeti osztálykor vólt (ki-vévén a' féle ingó holmit, a' mit meg-tartani nem lehetett); hogy ha pedig valamellyik az eredeti osztályban több ingó holmit kapott, sem mint neki járandó vólna: annak becsü szerént való árrából a' többieknek fogyatkozások ki-pótoltatik *Dec.* 18. *Pag.* 122.

Ha tehát ketten az osztállyosok közül úgy cseréltek, hogy egyik a' másiknak bizonyos somma pénzt reá-adott a' cserére; idő' járttával

pedig a' harmadik osztállyos atya-fi új osztályt követ: akkor az el-cseréltt (*cambiatum*) jószág a' reá-adott pénzzel együtt közössé tetettetik, és új osztály alá vettetik *Dec.* 20. *Pag.* 122.

Noha pedig az új osztály által az előbbeni egészlen fel-forgattatik, és sokkal más részt adattatik az osztállyosoknak; mind-azon-által, ha vala-melly ik közülök az új osztály előtt *roppantó és költtséges* épületeket tett-vólna: azon telek, mellyen e' féle épületek vagynak, nekie továbbis meg-hagyattatik, és a' többinek hasonló telekek adattatnak, és valamint a' javítások, irtások, népesítések, épületek (a' mennyire jó karban, és haszon-vehető állapotban vólnának *Dec.* 4. *Pag.* 135), a' határzó-vagy egyéb perekre tett hasznos fáradságok és költtségek, úgy a' pusztítások-is illendő becsübe vétettetnek, és ki-pótoltatnak *Dec.* 11. *Pag.* 120, *Dec.* 22. *Pag.* 122; a' ki mit pedig az új osztály előtt el-zálogosított, az viszsza váltatik; és az el-idegenített jószág az el-adónak illendő becsü szerént részbe bé-tudattatik.

§. 416.

§. 416. az atya-fiak közt,

Az új osztály csak a' vér szerént való atya-fiak közt engedtetik-meg. Nem követhetnek tehát a' mostoha gyermekek Mostoha-Attyok ellen új osztályt *Dec.* 6. *Pag.* 120. Valamint: azok közt sincs hellye az új osztálynak, kik egy-másra nézve idegenek lévén, valamely jószágat együtt fel-kértek, és annak fel-osztásában valamellyik meg-károsítatott *Dec.* 7. *Pag.* 120.

Noha pedig valaki az özvegy ellen, úgymint gyermekének Gyám-Annya ellen új osztállyos pert indíthat; de ha idő-közben mind az árva meg-hal, mind pedig az özvegy férjhez mégyen: leg ottan meg-szünik az új osztállyos ügyelet, és azon egy perben egy úttal az örökösödést sem vítathatja *Dec.* 26. *Pag.* 123.

Azon esetben pedig, midőn a' fel-peres új osztályt keresvén, ügyét meg-nyerte, és a' törvényes foglalást (*Executio*) egy esztendő alatt el-mulasztván, az itéletnek meg-újjítására (*ad renovationem Sententiae*) ügyel; de ellenben az ki-bizonyodik, hogy a' fel-peres mindenét, a' mi az eredeti osztályból neki jutott, vagy a' mit az új osztályból várhatott-volna, már elevő

el-

el-idegenítette: többé semmi keresete nekie nem lehet *Dec.* 4 *Pag.* 134.

§. 417. a' Királlyi Tábla előtt,

Minden osztályt úgy kell tekinteni, mint az atya-fiak közt-való kötést: vala-mint pedig a' kötéseknek el-rontások egyedül a' Királlyi Táblát illeti, úgy az új osztályról-is, mely által t. i. az eredeti osztály fel-bomlik, egyedül a' Királlyi Tábla itélhet 36. 1729.

§. 418. hoszszas perrel;

Az új osztállyos ügyeletet hoszszas, vagy-is négy húzomú *) (*quatuor terminorum*) perek közé számlálja Verbőczy 46. 1^mæ, és mivel a' hoszszas pernek tulajdonsága abban-áll, hogy a' viszsza-verést (*Repulsio*) meg-engedi 33. 1729: természetesen következik, hogy, ha az új osztállyos perben ügyét veszti az al-peres, viszsza-veréssel meg-orvosolhatja azt.

*) A' 4 húzomú pernek tulajdonságát bővebben ki fogom fejteni a' 4^dik kötetben.

§. 419.

§. 419. de a' haszon-vétel nem jön új osztály alá,

Mivel az eredeti osztály mellett kiki az osztállyosok közül jó lélekkel birta a' maga' részét: annak idö-közben vett haszna' vétele új osztály alá nem vétettetik *Dec.* 23. *Pag.* 123; mert ez inkább az osztály-igazításhoz tartozandó *Dec.* 27. *Pag.* 123.

§. 420. nincs-is mindenkor hellye az új osztálynak:

Nem minden csekély, hanem csak a' nyilvánságas, és tetemes sérelem ád okot az új osztályra. Melyre való-nézve: a' merö ingó vagyonra nézve nincs hellye az új osztálynak *Dec.* 8. *Pag.* 120; nem-is lehet az új osztállyos ügyeletben egyszer's mind a' csekéllyebb hibáknak meg-igazításokra is ügyelni: mert ez az Al-Birakat illeti *Dec.* 14. *Pag.* 121;

És mivel új osztályt eredeti osztály nélkül képzelni sem lehet: csak azt lehet azt új osztály alá venni, a' mi az eredeti osztályban fel-osztódott; nem pedig azt, a' mit az osztállyosok az osztály elött, vagy osztállyon kivül egy-másnak által-

által-engedtek, vagy a' mi az eredeti osztályból egészlen ki-maradott *Dec.* 9. *Pag.* 120.

Nem követhet tehát a' leány a' fiak ellen új osztályt azon esetben, midőn a' gyökösség' egyenlőségére ügyelvén, és velek vala-mely sommában meg-alkudván, magát meg-csalottnak lenni gondolja: mert ezen alkut nem lehet osztály gyanánt venni *Dec.* 10. *Pag.* 120. Nem követhet új osztályt az, a' ki az atyai intézetnek el-rontására ügyelvén, a' másik féllel meg-alkuszik, és minek utánna a' nekie alku szerént engedett részt önként el fogadta-vólna, magát meg sértetettnek lenni gondolja *Dec.* 25. *Pag.* 123.

Egyedül tehát az eredeti osztály adván alkalmatosságat az új osztályra, ha az új osztálynak szine alatt oly külömb-féle tárgyak elegyítetnek-öszve a' kéretben (*Actio*), hogy által látni ne lehetne, mellyik osztályról vagyon a' kérdés: ezen környül-állásban a' kéret helytelennek találtatik *Dec.* 2. *Pag.* 119; és ha az eredeti osztály után a' jószág oly nagy változásakot szenved, hogy annak előbbi mi-vóltta még a' hit alatt leendő fel-fedezésből sem nyilvánodik-ki: ezen esetben, mivel a' sérelemnek környül-állá-

sos

sos mi-vólttát ki tapogatni nem lehet, nincs hellye az új osztálynak *Dec.* 19. *Pag.* 122.

§. 421. fő-képp' ha az eredeti osztályt az Atya el-rendelte.

Midőn szerzeménnyére nézve maga az Atya az osztályt el intézi, és a' szerént véghez-is mégyen: nem lehet akkor új osztályt követni *Dec.* 3. *Pag.* 119. Szinte: ha a' gyermekek még Attyoknak élttében magok közzt eleve megegyeznek abban, hogyan fogják annak szerzeménnyét magok közzt fel-osztani; Attyok pedig ezen egyezetről tudván, azt meg-nem változtatta: ezen esetben a' fiak' egyezetek az Atya' akaratja gyanánt vétetődvén, többé fel-nem bontódhatik *Dec.* 4. *Pag.* 106.

Sőtt: még azon esetben sem lehet új osztályt követni, midőn az Atya mind az ősi, mind szerzett jószágát egybe-foglalván, azt végső intézete által gyermekei közzt fel-osztja; hanem, a' ki magát meg sértettnek lenni gondolja az atyai intézetnek el-rontására utasíttatik *Dec.* 1. *Pag.* 119. Ha pedig az Atya még élttében ki-adja leányának részét, és ez azt el-fogadván, még Attya' élttében a' fiak ellen új osztályt keres:

sem

sem Attya' élttében keresete nem lehet *Dec.* 13. *Pag.* 121: sem annak hóltta után az előbbeni pert nem folytathatja *Dec.* 13. *Pag.* 121.

De: ha a' fiak közül vala-melliyik még-Attya' élttében, és annak engedelmével némely ősi jószágakot idegenektől magának viszsza-vált; az osztályban pedig a' többi atya-fiak a' rajta fekvő pénzzel őtet meg-kinálván, azon ki váltott örökséget nekie részbe bé-számlálják: azon szin alatt, mint-ha ezen szerzeményt nekie az Attya oda engedte-vólna, keresete az új osztályra nem lehet; mert nem a' ki-váltott ősi jószágat, hanem csak a' rajta fekvő pénzt lehet szerzemény gyánánt venni *Dec.* 15. *Pag.* 121.

De még azon okból sem követhetnek a' fiak a' leány-ágon új-osztályt, hogy Attyok, vagy Öreg Attyok egyedül a' fiakat illető jószágat újjra mind a' két ágra fel-kérte, és így a' leány-ág abból törvénytelenül osztozott; hanem a' leány-ág' ki-zárása végett más ügyeletre utasítatnak *Dec.* 24. *Pag.* 123.

§. 422.

§. 422. Igazításhoz hasonlít némellyekben az új osztály.

Láttuk az előbbeniekből, mennyiben különbözik az osztály-igazítás az új osztálytól: lássuk már most, mennyiben hasonlít e' két ügyelet egy-máshoz. Mind a' kettőnek vagyon tudni-illik helye még azon esetben-is, midőn az atya-fiak magokat bánat-bér alatt az eredeti osztálynak meg-tártására le-kötelezték, maga a' bánat-bér semmibe vétetvén *Dec.* 28. *Pag.* 142, *Dec.* 2. *Pag.* 186. Mind a' kettőnek csak egyszer van helye, és mind a' kettő eránt 32 esztendőnek el-forgása alatt (az eredeti osztálytól számlálván, de az árváknak 16 esztendős korokat kivévén) ok-vetetlenül *el-kell kezdeni a' pert* 36. 1729.

De: nem követhetnek az unokák új osztályt azon jószágra nézve, mellyben Öreg Attyaik osztoztak, és meg-nem mutathatják, hogy valamellyik az osztállyos atya-fiak közül hatalmasúl valamit el-foglalt 46. $1^{mæ}$, *Dec.* 4. *Pag* 119.

Ámbár pedig a' hibák' mi-néműségekre nézve hol osztály-igazítást, hol új osztályt szabott törvényünk; mind-azon-által az eredeti osztály'

alkalmatosságával meg-határozhatják az osztó felek magok között, hogy a' tetemesebb hibákat is osztály-igazítással orvosolhassák-meg: mely esetben a' kötés törvényt szab a' kötő feleknek 36. 1729.

§. 423. Az öregebbik fiat illeti

Valamint a' leg-ifjabbik *fiúnak* kedvez a' törvény annyiban, hogy az atyai ház minden esetre őtet illeti §. 399, úgy az öregebbik *fiú*-nak-is (nem tehát az öregebbik leánynak) vagynak némely különös igazai, mellyekben az osztály' alkalmatosságával a' többi fiak, annál-inkább a' leányak nem részesülnek.

§. 424. a' levél-gond-viselés:

Azon leveleket tudni-illik, mellyek a' felosztott jószágat, és az egész Nemzetséget tárgyazzák, nem lehet az osztozó atya-fiak között fel-osztani; hanem azoknak mindenkor együtt a' Nemzetségnek közönséges levél-tárjában kell-maradni, és ezen levél-tárnak gond-viselése háromlik az öregebbik *fiúra*, és kézről kézre mégyen mindenkor arra, a' ki a' Nemzetségben leg-öregebb: ha egyéb-aránt józan ésszel bir,

jószá-

jószágát nem tékozolja, vagy a' többi atya-fiaknak a' jószágból leendő ki-tagadásokra nem törekedik; mert ezen esetekben, hogy a' háj ebre ne bizattassék, el-tiltatik a' levél-tártól, és annak gond-viselése az utánna-lévő, és a' többi között leg-öregebb *alkalmatos* fiúra bizattatik 42. 1mæ.

Meg-történhetik pedig, hogy ugyan-azon egy Nemzetségben, ha több ízekre el-ágas-bogasodott, több levél-gond-viselő lehet. Azon leveleket tudni-illik, mellyek az egész Nemzetséget egy aránt tárgyazzák, az az, a' mellyek az első Gyöktől maradtak, az egész Nemzetségből a' leg-öregebbik fiú tartja magánál: és ismét minden ágnál vagyon más levél-gond-viselő, a' ki azon ágat tárgyazó leveleknek viseli gondját.

Úgy illeti pedig az öregebbik fiat a' levél-gond-viselés, hogy, bátor az osztállyosok köz akarattal az ifjabbikra bizták-vólna azokat; mégis foganatosan kinszerítheti őtet az öregebbik, hogy nekie azokat ki-szolgáltassa: noha ezen esetben az 500 forint büntetés nem érdeklené az akaratos al-perest *Dec.* 1. *Pag*; 183.

De nem azért adatik-az öregebbik fiúnak által a' levél-tár, hogy azt talán a' földbe el-

ássa, vagy úgy el-titkolja, hogy utóllyára sem maga, sem a' többi atya-fiak haſznát ne vehessék az el-rongyolłott ſzú-ette leveleknek. Sok titok lehet azokban, és valamint nagy kár háromolhatik a' Nemzetségre, ha el-találnának veſzni, úgy, vajmi jól esik nekie, ha ſzorítatván, magát az eredeti levelekkel védelmezheti. Ezeknek épségekre tehát ugy kell nekie vigyázni, mint két ſzeme' világára, és azon lenni, hogy tüz, víz, ellenség, vagy tolvajok által el-ne veſzſzenek, moly, ſzú, vagy nedvesség hozzájok ne-férjen, öſzve-ne rongyoljanak. Szükséges azon felłyül, hogy azokat a' tárgyaknak külömbségekre nézve eſztendő ſzám ſzerént jó rendbe öſzve-ſzedje; külön tekercsekbe, és ládikákba tegye; velős foglalatjokat egy lajstromba feljegyezze, hogy mikor mire ſzüksége vólna, mindent öſzve-hányni-vetni, zúrni-zavarni ne kelljen; és mivel, bátor *argus*-ſzemekkel vigyázzon is reájok; még-is meg-történhetnék, hogy valamely ſzerencsétlenség által el-veſzhetnének: ne hogy a' levelek el-veſzvén maga-is a' jóſzág kétséges veſzedelemben ejtődjék, leg-tanácsosabbnak tartanám az eredeti leveleket valami Közhitelességü Levél-táras Helybe (*Locus Credibilis*)

bé-

bé-adni, és onnét azoknak hiteles másokat ki-venni; mennél inkább nem csak tanácsosnak, hanem szükségesnek-is tartom az ollyan eredeti leveleket, mellyek már rongyollani kezdenek, ugyan a' Káptalanba bé-adni, és hiteles mássokat ki-venni.

§. 425. ki-is azoknak hiteles mássokat

A' leveleknek hitelességekről, és mi-némüségekről bövebben fogunk szóllani a' harmadik könyvben: itt csak azt kell meg-jegyeznünk, a' mi e' jelen-való tárgyat illeti. Bizonyos tudni-illik az, hogy a' gyökösségnek vítatására rend szerént szükséges az eredeti levélnek meg-létte 15. 2^dæ, 42. 1723. De az-is bizonyos, hogy az eredeti levelek külömb-féle viszszontagságok alá lévén vetve, el-veszhettek: vallyon tehát veszedelemben forog e' ezen esetben a' gyökösség? nem éppen mindenkor: mert készülhetett a' levélnek oly hiteles mássa, mely az el-veszett eredeti levelet ki-pótolja. Értjük pedig a' hiteles más-vétel (*Transsumptum*) által az eredeti levélnek Hiteles Hellyen szóról szóra lett le-iratását *cit.* 15.

§. 426. a' vér szerént-való

A' Nemzetséget illető leveleknek csak gondviselések illeti az öregebbik fiat; a' sajátság pedig mindjájokhoz tartozandó. Ugyan azért: nem oly véggel bizattatik azoknak gond-viselések egyre, hogy azokat csak maga haſználja; hanem a' többi fiakkal-is közölje, midőn azokba bé-tekinteni akarnak: és ezt nevezzük levél-közlésnek (*Communicatio Literarum*): mely mind a' levél-követéstől (*Repetitio Literarum*), mind a' más-vételtől (*Transsumptio Literarum*) külömbözik; mert az első az oſztállyos fiaknak *közös* leveleiket, a' másadik valakit *magánosan* (*private*) illető leveleket *), a' harmadik pedig mind a' két ágat illető *közös* leveleket tárgyalja.

*) Mondám: külömbözik a' levél-követés a' más-vételtől. Amazt külön ügyelettel keressük a' Vár'megye előtt ollyanon, kinek semmi köze azon levelekhez: emezt a' leány-ág követi a' fiakon a' Királlyi Tábla előtt. Ha tehát egyik leány a' másik ellen a' levelek' ki-szolgáltatások eránt a' Királlyi Tábla előtt kereskedvén, kéretét egyenesen az 1659dik 43dik czikkelyben gyökere-

kerezi, és egyszer's-mind Ver'bőczy' 1sö részének 42dik czikkellye mellett a' más-vételt-is keresi: ezen két-féle meg-férhetetlen ügyelete helytelennek találtatik; mert egyik törvény a' levél-követésről, másik pedig más-vételről szóll *Dec.* 5. *Pag.* 17.

§. 427. leány-ágnak

Természetesen következik innét, hogy a' leány-ág-is követheti a' mind a' két ágat illető leveleknek hiteles mássokat, nem-is tartozik az erre czélyzó ügyeletben egyebet meg-mutatni a' vérségnél: mellyet meg-mutatván, és magát a' fiakkal öszve-kapcsolván, leg-ottan tartozik a' levél gond-viselő azoknak hiteles mássokat kiadni *Dec.* 1. *Pag.* 108.

§. 428. hit alatt

Az irományak ingó holmi közé számláltatnak: következés-képpen él-is titkoltathatnak. Valamint tehát minden ingó vagyont hit alatt szokás fel-fedezni 138. 1647, úgy a' más-vételű ügyeletben-is (*Institutum Transsumptionale*) okvetetlenül meg-kivántatik, hogy a' leveleknek gond-viselőjök azokat hit alatt fel-fedezze 34. 2dæ.

Sőtt: azon esetben, midőn a' leány-ág megmutathatja, hogy a' levél-gond-viselőn kivül egyéb fiaknak kezek alá-is jött a' leveleknek valamely részek: ezek-is tartoznak a' kezek köztt lévő leveleket hit alatt fel-fedezni *Dec.* 2. *Pag.* 109.

Ugyan azért: mindenkor szükséges e' féle ügyeletekben az al-perest személlyes meg-jelenésre idézni, nem-is engedtetik-meg az al-peresnek, hogy a' hit' le-tétele, és a' levelek' felfedezések előtt ügyét fellyebb-vihesse *Dec.* 11. *Pag.* 110; hanem ha a' fel-peres leány-ágnak az al-peres fiakkal-való vérsége kérdést szenvedne: mert ezen esetben a' hit' le-tétele után, de a' leveleknek fel-fedezések előtt fellyebb-lehet vinni az ügyet: ne hogy ollyanokkal kínszerítessék a' fiú-ág időnek előtte közleni leveleit, kik a' Fellyebb-való Itélő Széknél talán idegeneknek találtathatnának *Dec.* 12. *Pag* 110.

§. 429. tartozik ki-adni,

Minek-utánna a' levél-gond-viselő (vagy egyéb fiak-is, kiknek kezek alatt vólna némely részek a' leveleknek) hitét le-tette, és keze alatt lévő leveleket fel fedezte vólna: nem kötelez-

tetik

tetik azokat mind elő-mutatni; hanem elegendő azoknak lajstromjokat ki-adni: és így a' felperes leány-ág tartozik ki jelelni nevezet szerént azon leveleket a' lajstromból, mellyeknek hiteles mássokat kívánja *). De ezen ügyeletben nem kívánhatja egyszer's-mind az al-peres-is, hogy a' leány-ág-is tartozzék a' keze közt lévő leveleket hit alatt fel-fedezni, és azoknak hiteles mássokat ki-adni *Dec.* 4. *Pag.* 109.

*) Az egész Nemzetség-beli leány-ágat illető leveleknek mássokat tartozik ugyan ki-adni az öregebbik fiú; de, ha a' Nemzetség el-ágas-bogasodott: nem köteles egyik ágnak külön leveleit a' másik ág-beli leányaknak ki-adni; hanem minden ágnak lévén ismét külön gond-viselője, minden ág-beli leány attól követheti azon külön ágat ki-zárólag illető leveleknek mássokat §. 424.

§. 430. más-vételű ügyelettel,

A' hiteles levél-másnak keresttére különös ügyeletet szabott törvényünk: mely-is Verbőczy' 1sső részének 42dik, és 2dik részének 15dik czikkellyében gyökereztetik. Nem állhat-tehát megezen ügyelet, ha az 1659dik esztendő-beli 43dik

czikkelyen (mely a' levelek' ki-ſzolgáltatásáról ſzóll) épſtetik *Dec.* 9. *Pag.* 110.

§. 431. a' Királlyi Tábla előtt:

Hiteles ugyan a' levélnek ollyan mássa-is, mely a' Káptalannál, vagy más valamely Hiteles Hellyen kéſzül: ki lehet tehát azt onnét-is venni Törvény nélkül; de ezen hiteles másnak ereje csak úgy foganatos, ha maga az eredeti levél-is meg-van azon Hiteles Helynél 42. 1723. Sokkal-is tanácsosabb a' leveleknek hiteles mássokat Törvény' útján keresni a' Királlyi Tábla előtt 42. 1^mæ: a' hol-is az eredeti levélnek belső sikere nem visgáltatik-ugyan meg; de annak külső formája úgy meg-rostáltatik *Dec.* 10. *Pag.* 110, hogy ki-állván az eredeti levél ott a' próbát, annak ugyan-a' Királlyi Tábla előtt hiteles pecsét alatt kéſzültt mássa leg-ottan ki-üti a' mértéket *külső formájára nézve*, és ha idő' járttával el-veſzne-is az eredeti levél: annak hiteles mássa mindenkor bé-vétetődik próba gyanánt 15. 2^dæ.

De egyedül csak a' más-vételű ügyelet illeti a' Királlyi Táblát. Nem lehet tehát ott leveleket keresni (*literas acquirere*), vagy ollyas leveleket követni, mellyek nem az egéſz Nemzet-

zetséget közönségesen, hanem csak a' fel-perest magánosan illetik: mert azoknak ki-szolgáltatások végett a' Vár'megyére utasíttatik a' fel-peres *Dec.* 3. *Pag.* 109.

§. 432. a' mennyire a' levelek mind a' két ágat illetik,

Nem éppen mindenkor szükséges a' más-vételü kéretben, hogy a' fel-peres nevezetesen ki-jelelje azon leveleket, mellyeknek hiteles más-sokat a' *levelek' gond-viselöjöktöl* kivánja; hanem elegedendö azon jószágakot meg-nevezni, mellyek eránt a' levelek kérettetnek 34. 2dæ. Sött: hellyes a' kéret még akkor-is, midön általlyában mássok kérettetik azon leve'eknek, mellyek mind a' két ágat illetik. De minek utánna az al-peres hitt alatt azt vallja, hogy ninesenek a' keze köztt mind a' két ágat illetö levelek: azon esetre nincs többé keresete a' leány-ágnak; hanem ha csak késöbben meg-mutathatná, hogy ollyatén levelek jutottak idö' járttával a' fiú-ág' kezébe; de már ekkor nevezet szerént ki-kelle-ne azokat jelelni *cit.* 34.

Valamint pedig fellyebb említetett, hogy ezen ügyeletben elegedendö a' fel-peres leány-

ág'

ág' réſzéről, ha vérségét meg-mutatja, és magát a' fiakkal öſzve-kapcsolja §. 426, nem-is tartozik akár a' gyökösségnek egyenlőségét (mely úgy-is az al-peres által fel-fedezendő levelekből tetſzhetik-csak ki) akár az egyenlő birtokot megmutatni: úgy tartozik a' fiú ollyan jóſzágakról-is ki-adni a' levelek' mássokat, mellyek az ő hites fel-fedezése ſzerént egyedül a' fiakat illetik ugyan, de a' leány-ág azoknak birtokjokba *oſztály ſzerént* bé-csúſzott; mert noha nem követhet gyökös egyenlőséget; de az előbbeni oſztály által már illeti ötet az egyenlő birtok, van-is tehát köze a' levelekhez.

§. 433. és a' leány-ágnak szűksége van reájok.

Nem ſzabad a' Törvénnyel tréfát űzni: tilalmas-is tehát (pedig a' patvarkodás' bére alatt *sub poena Calumniae*) ollyas leveleknek mássokat követni, mellyek úgy-is meg-vagynak a' leány-ágnál 34. 2dæ. Nem-is lehet azt többſzör keresni egyſzernél; hanem ha később a' fiak ollyas jóſzágat ſzereznének, mely mind a' két ágat illethetné.

És mivel a' levelek' mássok vagy a' jószág' ki-keresttére, vagy annak védelmezésére szükséges: nem követheti azt az *osztatlan* gyermek Attya' (vagy Annya') élttében; mert sem birtokban nincs, hogy a' jószágat védelmezni tartoznék, sem Attya' (vagy Annya') élttében örökösödést nem követhet, következés-képpen addig a' jószágra nézve sem lehet keresete *Dec.* 5. *Pag.* 109.

Ugyan-ezen okból nincs más-vételü keresete a' természetes és törvényes Gyám-Atyának az árvákat illető anyai jószágra nézve addig, míg Napa életben vagyon *Dec.* 6. *Pag.* 109. Szinte: nem követheti a' levelek' mássokat a' természetes és törvényes Gyám-Anya az árvákat illető atyai jószágra nézve, nem illetvén őtet a' levelek' forgatások *Dec* 7. *Pag.* 109. *Tovább:*

Nincs annak szüksége a' levelekre, a' ki jószágát örökre el-idegenítette: nem-is követheti tehát azoknak mássokat az el-idegenített jószágra nézve; követheti ellenben az, a' ki a' jószágát valamellyik *vér szerént-való Attya' fiának* örökre el adta *Dec.* 8. *Pag.* 109.

És midőn a' leány-ág birtoka eránt valaki által perrel meg-támadtatik, következés-képpen magát a' levelekkel védelmezni *ok-vetetlenül* kínszerí-

ſzerítetik: oly ſzorgos, és el-kerülhetetlen ſzüksége vagyon azoknak mássokra, hogy ſoron kivül követheti azt a' fiaktól *Dec.* 8. *Pag.* 10; de sorba tétetik a' más-vételü ügy akkor, midön a' végre keresné valaki a' levelek' mássokat, hogy azoknak segedelmekkel valamely jóſzágat ki kereshessen *Dec.* 8, 9. *Pag.* 10.

§. 434. A' köz-ügyek' folytatások-is

Mondám a' 426dik §-ban, hogy az öregebbik fiú csak gond-viselőjök, nem pedig magános tulajdonossok az egéſz Nemzetséget illető, és reábizott irományaknak: azokhoz tehát közök van ugyan a' többi oſztállyos atya-fiaknak-is; de mivel az öregebbiket rendelte ki a' törvény gond-viselőül; az ügyeket pedig a' féle-irományaknak segedelmekkel lehet folytatni: terméſzetesen következik, hogy a' levél-gond-viselőnek nem csak hatalmában, hanem kötelességében-is áll, hogy az egéſz Nemzetséget illető pereket ő folytassa a' többiek' nevekben-is, azon jóſzágra nézve mellyből még meg-nem oſztoztak: de a' költtség az egéſz Nemzetségre háromlik 42. 1mæ.

§. 435. (rend szerént)

Említett 42dik czikkelynek intézete a' többi atya-fiaknak könnyebbségekre szolgál úgy, hogy az egész Nemzetséget illető osztatlan jószágra nézve éppen nem háríthatja-el magáról a' perfolytatást az öregebbik fiú; de ha az ifjabbak közül valamellyiknek kedve tartja a' fel-perességet ön-ként magára vállalni: az nekie miudég szabad lészen, és így akár-mellyik-is hozzá foghat maga' nevével a' közös perhez *Dec.* 1. *Pag.* 21.

§. 436. a' levél-gond-viselőt illeti,

Mivel tehát az öregebbik fiú a' törvény' engedelmével folytathatja a' többiek' nevekben a' közos pert, és nyerttes léttére nem magának tulajdoníthatja, hanem a' többiekkel osztályra bocsátani tartozik a' meg-nyerett jószágat: következik innét, hogy, a' mely pert az öregebbik fiú (vagy akár-mellyik) *a' többiek' nevekkel* már egyszer folytatott: ugyan-azon jószág eránt, *szinte azon ügyelettel* az atya-fiakközül senki többé nem perlekedhetik *Dec.* 1. *Pag.* 15; hanem per-újjítással szerencséjét próbálhatja *Dec.* 9. *Pag.* 53.

§. 437.

§. 437. az osztatlan jószágra nézve;

Nem csak a' fel-perességet tartozik tehát az öregebbik fiú a' többiek' nevekkel magára vállalni; hanem kötelességében áll nekie az *osztatlan* atya-fiak ellen másak által indított al-perekben-is az *osztatlan* jószágat védelmezni, említett 42dik czikkelynek világas értelme úgy hozván magával; de nem köteles a' ki-házasított leányaknak képekben is Törvényt állani; hanem ezek magok' képekben idéztetvén a' perbe, magokat védelmezni tartoznak *Dec.* 2. *Pag.* 22.

Noha pedig az osztatlan jószágnak védelmezése egyedül csak az öregebbik fiat illeti; szükséges mind-azon-által a' közös perre idézni minden osztatlan atya-fiakat, nem-is tartozik addig az öregebbik hellyettek meg-jelenni, és őket védelmezni. És ha a' többi osztatlan atya-fiak valakinek másnak gyámsága alatt lévén, Gyám-Attyok idéztetett léttére meg-nem jelenik: még ezen esetben-is meg-jelenhetik hellyettek az öregebbik fiú, és védelmezéseket magára vállalhatja *Dec.* 3. *Pag.* 22.

§. 438.

§. 438. de nem léphet béke-kötésre

Midőn az öregebbik fiú a' többi osztatlan tya-fiaknak képekben valamely jószágat keres: azoknak különös engedelmek' nélkül béke-kötésre nem léphet; és ha meg-alkuszik-is az al-peressel: ezen alku csak annyiban áll-meg, a' mennyiben a' peres jószágnak része őtet illethetné; a' többiek pedig a' magokra esendő rész iránt mindenkor foganatosan ügyelhetnek ezen béke-kötésnek el-rontására *Dec.* 2, 6. *Pag.* 99.

§. 439. a' többi atya-fiaknak jóbanhagyások nélkül.

De ha ki bizonyodik az, hogy a' többi osztállyos atya-fiak a' béke-kötésről tudván, a' szerént a' reájok esendő részt ön-ként fel-vették, következés-képpen azon alkut, mellybe eleve ugyan bé-folyások nem vólt, későbben önnön tettek által helyben-hagyták: többé már azt el-nem ronthatják *Dec.* 15. *Pag.* 102.

§. 440. A' közönséges haszon-vételek

Midőn az osztály a' bent-valóban meg-tétetik, vagynak ollyan tárgyak, mellyeket fel-osz-

tani hellyesen úgy nem lehet, hogy ki-ki a' maga' réſzét magánosan birja p. o. a' csap-és vágó-ſzék, vásár, vám, rév, malom, vadáſzat, haláſzat, legelő, erdő, 's több e' féle haſzon-vételek, mellyek tovább-is oſztatlanúl maradnak, és a' Köz-birtokosok egy-arányosság (*Proportio*) ſzerént belőlök réſzesülnek.

§. 441. a' bent-való

Ezen köz haſzon-vételekből ſzokták a' Köz-birtokosok a' közönséges költtségeket meg-tenni, és a' mi meg-marad, abból kiki a' ſzerént réſzesül, a' mint a' bent-valóból bir. De mivel gyakorta meg-történik, hogy a' köz haſzon-vételek nincsenek a' bent-való birtokhoz arányozva: perre ſakadnak a' Köz-birtokosok, hogy az egy-arányosság közttök bé-hozattassék: mellyben mindenek előtt kinek-kinek bent-valója vétetik latra, és meg-visgáltatik, hány, 's millyen nagyságú, régi, és kint-valóval öſzve-kapcsoltt teleket bir: úgy oſztán a' ſzerént ki többet, ki kevesebbet vészen a' köz haſzon-vételekből.

§. 442. valóságas birtoknak

Csak a' bent-való birtok ſzerént mérettetnek-ki a' köz haſzon-vételek. Nem lehet tehát az arányúságnak ſzine alatt egyſzer's-mind a' bent-valónak fel-oſztását-is követni, hogy a' ſzerént arányoztassanak a' köz haſzon-vételek, a' mint a' bent-valóból kinek-kinek jutni kellene, más tulajdonságú lévén az oſztályra, és más az arányúságra czélyzó ügyelet *Dec.* 4 *Pag.* 16. Nem-is lehet e' féle-kéretet az oſztályról ſzólló, vagy más egyéb oda nem tartozandó törvényekben gyökerezni *Dec.* 5. *Pag.* 191; annál-inkább nem lehet ezen ügyeletben a' köz haſzon-vételeknek arányosság ſzerént leendő ki ſzabattatásokon fellyül követni, hogy valamely bizonyos darab jóſzág a' fel-peresnek magánosan ki-haſíttassék *Dec.* 6. *Pag.* 191.

Noha tehát a' fel-peres meg-mutatná-is, hogy a' bent-valóból több vólna neki járandó, mint sem vóltta-képpen bir; még sem réſzesül a' köz haſzon-vételekből a' ſzerént, a' mint ötet a' bent-való illetné; hanem csak a' ſzerént, a' mint azt valóságosan birja *Dec.* 4. *Pag.* 191: mert ezen ügyeletben nem az vétetődik tekintetbe: kit

mennyi illetne; hanem, ki mennyit bir a' bent-valóból. Ha oſztán a' gyökös örökösséget az egéſz jóſzágra nézve más különös ügyelettel kikeresheti: a' hány teleket a' bent-valóból megnyerhet, annyihoz arányoztatik a' többi kint-valónak haſzon-vétele-is *Dec.* 16. *Pag.* 64.

§. 443. vóltta-képpen-való mennyiségéhez képpestt

Minden Köz-birtokosnak valóságas bent-való birtoka, az az ollyan telekje, mellyhez kint-való-is vagyon kapcsolva, vétetődik-csak fel a' köz haſzon-vételeknek arányosságokra nézve sinór mértékül: nem-is lehet tehát ezt a' bent-való telekeknek régi miekkoraságok ſzerént kimérni; hanem egyedül csak a' ſzerént tétetik-meg, a' mint a' bent-valónak mostani állapotja vagyon *Dec.* 2. *Pag.* 191. Foganatlan-is ott az arányúságra ügyelő per (*Proceſſus proportionalis*), a' hol a' bent-valónak mennyiségét vóltta-képpen ki-tanúlni nem lehet *Dec* 8. *Pag.* 192.

§. 444. szabattatnak-ki

Minek-utánna tehát a' Fel-peresnek bent-való birtoka, és annak mennyisége elegedendő-

kép-

képpen ki-tetszik: minden bent-való telekhez képpestt a' kint-való szántó földek, rétek, erdők, és egyéb hozzá-tartozandók kinek-kinek kimérettetnek; de a' gyöp-telekek (*Fundi cespitales*), mellyekhez tudni-illik semmi kint-való nem kapcsoltatik, hanem azokat valamellyik a' Köz-birtokosok közül maga' számára el-foglalta, a' bent-való telekek' számokba nem vétetnek *Dec.* 1. *Pag.* 190.

Hogy ha pedig valaki a' Köz-birtokosok közül nagyobbacs darabot a' közönséges földből el-foglalt, azt meg-népesítette, és több esztendeig magánosan birta; az meg-marad ugyan tovább-is nála, nem-is vétethetnek a' reá-tett épületek arányúság alá; de a' többi Köz-birtokosoknak-is, kinek-kinek szint' annyi jutó a' közönségesből ki-hasítatik *Dec.* 3. *Pag.* 191.

Szint' így tartatik-meg az arányúság a' puszta-ban-is. Tudni-illik: a' telekek, földek, rétek, és szőlők minden Köz-birtokosnak, a' mint nekie ki-járnak, ki-mérettetnek; a' ki mit épített, és javított, az nekie meg-hagyattatik, és részébe tudatik; a' legelő közösnek hagyattatik, és mindenikre, birtokához képpestt a' marha-szám kivettetik úgy, hogy akár tulajdon bármát, akár

béres marhát a' ki-ſzabott ſzámig ott legeltethet; ſzint így ki ſzabattatik a' sertvések' ſzámok-is a' közös erdőben-való makkoltatásra nézve; a' többi akár bent-, akár kint-való haſzon-vételek p. o. vadáſzat, haláſzat, csap-ſzék 's a' t' arányosság ſzerént közösek maradnak *Dec.* 7. *Pag.* 192. Biró pedig ezen ügyeletben az Al-ispány, és a' perre tett költtségek hasonló aranyúság ſzerént közösek *Dec.* 1. *Pag* 190.

§. 445. a' Köz-birtokosok közt;

Csak a' törvényes Köz-birtokosok között lehet az arányúságnak helye: az az, ollyanok között, a' kik a' jóſzágat *nyilvánságosan*, *békességesen*, *és közösen* birják, és azt mostanság együtt haſználják 69. 1715.

Bátor tehát az al-peres azt vetné latba, hogy az arányúság alá húzandó darab jóſzág nem a' közönséges Helységhez tartozandó vólna, hanem különös, magában fenn-álló puſztát tenne; de ha a' perből az ki-tetſzik, hogy azon darab jóſzágat ember' emlékezetétől fogva nem úgy, mint különös, magában fenn-alló jóſzágat, hanem úgy, mint a' Helységhez tartozandó réſzt elegyesleg birták: leg-ottan arányúság alá vétetik *Dec.* 4. *Pag.* 191. De:

De: ha valamellyiknek a' Köz-birtokosok közül némely haſzon-vételről p. o. csap-ſzékről maga' réſzére különös ki-válttsága vólna: abból a' többieknek réſzt engedni nem tartozik 35. 1598: annál-inkább nem vétethetik arányúság alá az, a' mit valaki nem a' többiekkel közösen, hanem magánosan bir, vagy a' mit valaki éppen nem bir. Hogy kevéssel mindent ki-fejezzek: *csak az követhet egy-arányúságat, a' ki ollyan bent-valót bir, mellyhez kint-való-is vagyon kapcsolva, és csak ollyan haſzon-vételeket lehet arányúság alá vetni, mellyeket a' Köz-birtokosok együtt közösen birnak* 69. 1715.

§. 446. de a' köz-épületeknek tatarozások-is

Régi köz-mondás a' Magyaroknál, hogy túrós a' közös lónak a' háta: bizonyos jele-is a' düledékeny épületnek, hogy vagy a' Birtokosa tehetetlen, vagy bizonnyára többen parancsolnak benne. Mi csuda tehát, hogy a' közös épületeknek tatarozásokra (*reparatio*) perrel kell kínſzerítení azokat, kik csak a' jövedelemhez ragaſzkodnak, a' költtségekről pedig hallani sem

akarnak: mint-ha bizony az épület maga magát örökké jó karba tarthatná.

§. 447. egy-arányúság szerént

Kinek a' jövedelem tetszik, tessék neki a' jövedelemmel járó költtség-is. Illendő tehát, sőtt igazságas, hogy a' kik a' köz-jövedelmekből többet, vagy kevesebbet veſznek-bé, a' költtséghez-is többel vagy kevesebbel adózzanak: az az, hogy a' közönséges költtségek a' Köz-birtokosok köztt arányúság ſzerént fel-oſztódjanak.

§. 448. a' Köz-birtokosokra háromlik.

Ha a' Köz-birtokosok közűl egyik örömestt költene; a' másik pedig magát ki-húzni akarja: minek utánna amaz ezt törvényesen meg-intette vólna, arra kínſzerítheti ötet az Al-Ispány előtt 59. 1625, hogy nem csak az akaratossága által okozott károkat meg-téríteni, a' közönséges költtségekhez arányúság ſzerént adózni, hanem a' perre tett költtségeket-is meg-fizetni tartozzék, ki-terjedvén a' törvénynek ezen intézete a' Szabad Királlyi Városokra-is 69. 1715.

§. 449.

§. 449. A' határ-jeleknek állandós vólttokra nézve

Fel-lévén az atya-fiak közzt oſztva a' jóſzág, kiki magánosan birthatja a' reá-esett réſzt. De mivel meg-történhetnék, hogy hol egyik, hol másik ſzomſzéd annak ſzéleiből valamit azt, hol tudatlanúl, hol el-tökéllett ſzándékkal kicsinyenként el csíphetne, és idővel több több kárhoztató izetlenségek támadhatnának: dicséretesen hozatott-bé az a' ſzokás, hogy ki-ki a' magára esett réſzt, a' nagyobb darabokat ugyan határ-jelekkel, t. i. (a' mennyire már maga a' terméſzet vagy folyó vízzel, vagy patakkal, tóval, vagy hegygyel, halommal, völgygyel 's a' t' azokat el-nem válaſztotta-vólna) fel-hányott dombokkal, vagy le-ásott kövekkel, a' kisebbeket pedig megygyel (mellyet másak mezgyének vagy megyének neveznek), vagy-is barázdával a' ſzomſzédétól el-válaſzſza.

Így támadtak a' fel-oſztott jóſzágra nézve a' határ-jelek (*metae*): mert még ama' régi dicső emlékezetü Királlyainknak adomány-leveleikben lehet a' határ-jeleknek nyomdokaikat találni: kik a' Felséghez tartozandó temérdek térségekből némely darabokat vagy a' Szent-egy-ház' ſzá-

mára, vagy az érdemes Vitézeknek oda-ajándékoztak, és egyszer's-mind azoknak határjokat-is az adomány-levélben ki-jelelték 84. 1mæ.

§. 450. szolgál a' határzás

Hogy a' határ-jelek, az az határ-dombok, vagy kövek, vagy egyéb természetes jelek, úgy-mint folyó vizek, patakok, tavak, hegyek, halmok, völgyek 's a' t' nem csak az élő Birtokosoknak, hanem a' leg későbbi ivadékoknak-is sinor-mértékül szolgáljanak, és minden jövendő czivakodásoknak elejek vétessék: szükséges a' határ-jelelés (*metarum erectio*), határ-járás (*reambulatio*), és határ-igazítás (*rectificatio*): mely törvényes tetemények általlyában határzásnak *) (*metatio*) neveztetnek, és minden esetre Hiteles Személlyek által vitetnek végyhez, meg-készülvén erántok a' határ-levél (*metales*), és megtétetvén a' hiteles Tudósítás (*Relatio*).

A' határ-levélnek tökélletes mi-vólttára szükséges, hogy mind a' felek, mind pedig a' jelenvaló Tanú-bizonyságak neven-ként abba bé-irattassanak, és környül állásosan ki-tétessék a' határ-jeleknek nevezet szerént mi-néműségek, számok, egy-mástól-való távúl-léttek, és egyéb ide tar-

tartozandó környül-állások p. o. itt vétetett-fel határ-jelül ez a' folyó, innét nap kelet felé ennyi öl hoſzſzaságra hányattatott határ-domb, innét éj-ſzak felé ennyi ennyi hoſzſzaságra ásattatott-le határ kő 's a' t'.

*) A' határzá-nak elő-számláit külömb féle nemei külömb-féle környül állásokban adják magokat elől, és külömb-féle tulajdonságakkal birnak: mert a' *határ-jelelés* kezdetben van, midőn még annak-elötte nem vóltak a' jószág-darabok jelekkel egy-mástól el-választva.

A' határ-járás a'' végre van, hogy a' szomszédok köztt ne talán támadható pernek eleje vétessék: ebben tehát csak a' már az előtt kijeleltt régi határ-jelek vétetnek szemre, és megújjítatván továbbra-is hellyben hagyattatnak; ne hogy azoknak bizonytalanságok miatt jövendőre per támadjon a' szomszédok köztt.

A' *határ-igazítás* pedig akkor tétetik, midőn egyik szomszéd az előbbeni határt által-hágván a' má-ik' jószágából *vala-mely részt* el foglalt, és ez eránt köztlök már is per támadt. Ebben tehát nem csak a' régi határ jelek meg-újjíttatnak; hanem, ha azokat ki-nyomozni nem lehetne, újjak jeleltetnek ki, és a' mely rész vala-mellyiknek

jószá-

jószágából a' szomszéd által el-foglaltatott, az a' határ-igazításban nekie viszsza-adattatik.

§. 451. vagy barátságosan,

A' határzást meg-lehet tenni barátságosan-is minden per-patvarkodás nélkül, ha a' felek mind a' ketten köz akarattal reá állanak, és a' határ-jelek barátságas egyezet, vagy vallás-tétel (*Faſſio*) által ki-jelelik. De hogy ezen barátságas határzás a' jövendő időkre-is foganatos légyen: nem csak azoknak mindjájoknak *), kiknek birtokjok a' határ-jelek által el-válaſztatik, hanem a' körül-belől lévő ſzomſzédoknak, és réſzre nem hajló ſzámas Tanú-bizonyságaknak jelen-léttekben, Király' vagy Nádor-Ispány' Embere és valamely Hiteles Helyről a' végre ki-küldött Személlyek' vagy a' Vár'megye-beli Al-Ispány, vagy leg-alább a' Szolga-Biró, és Esküdt által 20. 1635, hellyesen, és nyilvánságosan, mindenek' ſzemek' láttára kell nekie véghez-menni. Mind ezekről meg-tétettetvén a' hiteles Tudósítás, és meg-kéſzülvén a' határ-levél, minden időkre foganatos, és állandós léſzen annak ereje 86. 1^mæ. §. 3.

*) Ha

*) Ha pedig több Köz-birtokosok közül csak némellyek lépnek a' szomszédokkal határ-kötésre, (*Contractus metalis*) a' többieknek bé-folyások nélkül: nem bonthatják-ugyan emezek azon kötést fel; de fenn-marad nekiek a' szomszédok ellen való határzó ügyelet *Dec.* 4. *Pag.* 98.

§. 452. vagy kínszerítetve,

Nem mégyen a' határzás mindenkor barátságas alku szerént véghez: mely esetre, hogy a' határ-villongásakból többről több ízetlenségek, hatalmaskodások, vérengező csaták, és emberhalálok (a' mint több szomorú példákat mutatelő a' régiség) ne következzenek: a' Nemes Vármegyéknek kötelességekben áll mind ezeknek mennyire annyira elejeket venni.

Minek-utánna tehát vagy magok a' felek (akár mind a' kettő, akár csak az egyik), vagy a' Nemes Vármegyének Köz-Ügyészsze a' határvillongást a' Nemes Vármegyére fel-adta volna: az Al-Ispány, Szolga-Birájával, és Esküdtjével együtt a' fenn-forgó dolognak el-intéztte végett leg-ottan ki-küldettetik: ki-is, ha mindjárt a' Törvénynek rend-szerént-való útján forogna-is már fenn-a' dolog; még-is a' feleket mind a' két

rész-

réſzről föld ſzintt ki-halgatja; elő adott okaikat meg-fontolja, és a' dolgot (bátor a' Törvény' útján per folynék-is eránta) rövid úton el-intézi, és úgy találván, új határ-jeleket-is teſzen.

És ha a' határ-újjításra vala-mellyik fél meg-jelenni nem akarna: a' másik félnek kivánságára az Al-Ispány a' határzásnak idejét ki-ſzabván, ötet eránta tudoſítja, és akár jelenik meg, akár sem, bátor ellent mondana-is; még-is végre-hajthatja a' határ-újjítást, és mind ezekről a' leg-közelebb tartandó köz gyülekezeten jelentését meg-teſzi: mely a' Vár'megye-beli Levél tárba el-tétetik, hasonló ſzabás lévén a' két Vár'-megye közttlévő határ-villongásra nézve: mellynek el-intézttére vagy a' Nádor-Ispány (Magyar orſzágban), vagy a' Horváth Orſzági Bán (Horváth, Sclavonia, és Dalmatia orſzágokban) rendel-ki vala-mely válaſztmányt (*Deputatio*), a' ki hasonló módon rövid úton mindeneket el-intéz 23. 1802.

§. 453. a' Törvény' útján,

Tellyes Hatalma van ugyan az Al-Ispánynak, hogy a' határ-villongást rövid úton el-intézze, és új határ-jeleket-is jelelhessen, és a' ki ötet ezen

ezen munkában gátolná, a' meg-újjított, vagy újjon' hányott határokat szétt hányná, következés-képpen magát a' köz végezetnek ellent-szegezné: nem csak a' Vár'megyebeli Köz-Ügyész által fenyítő perrel meg-támadtatik, hanem a' másik félnek-is van ellene foganatos keresete a' hatalmasság' bérének meg-vételére, és az általa el-hányott határ-jelek csak ugyan még-is minden esetre az ő költtségén a' Nemes Vár'megyének erő-hatalmával (*brachium*) újjra végre-hajtatnak.

De mind ezen intézetei az Al-Ispánynak (ha vala-melly-ik-fél azokat ön-ként jóvá-hagyni nem akarja) csak addig tartják-meg erejeket, míg a' felek közt fenn-forgó kérdések a' Törvénynek rend-szerént-való útján kezdett, vagy kezdendő per által törvényes Itélet szerént el-nem intéztetnek, mindenkor szabad lévén a' feleknek a' Törvény' útján folytatni ügyöket, és annak tökélletes ki-meneteléig tartoznak azt meg-állani, a' mit az Al-Ispány végzett; de ezen végezete az Al-Ispánynak a' Törvénynek rend szerént-való útján semmi tekintetbe nem vétetődik, sem próba gyanánt a' feleknek nem szolgálhat: ugyan azért az Al-Ispány által tett új határ-jelek

a'

a' régieket el-nem rontják. Bizonyos marad tehát az, hogy, ha csak a' felek ön ként barátságosan meg-nem alkuſznak: az Al-Ispánynak intézete csak ideig-óráig tart, a' rend ſzerént-való pernek ki-meneteléig: mert a' határ-villongásakot csak a' Törvény' útján lehet egéſzlen, és végső-képpen el-intézni 23. 1802.

§. 454. a' Királlyi Tábla,

Midőn a' jóſzágnak határai az adomány-levélben nevezet ſzerént ki-jeleltetnek 84. 1^mæ, vagy a' határ-jelekről különös ki-válttság adatik, és vagy a' féle adomány iktatással, vagy a' határjegyző ki-válttság (*Privilegium metale*) határjárással, Király' vagy Nádor-Ispány' Embere, és a' Hiteles Helyről a' végre ki-küldött Hiteles Személlyek által a' ſzomſzédoknak, és ſzámas Tanú-bizonyságaknak jelen-léttekben nyilván, mindenek' ſzemek' láttára meg-erősítetik; ha egyéb-aránt ezen iktatás, vagy határ-járás valakinek ellent-mondása által meg-nem sértődik, vagy meg-sértődvén ugyan, de későbben az ellentmondás el-enyéſzvén, meg-tiſztül, és a' Birtokos a' ki-jeleltt határnak vóltta-képpen-való birtokába bé-lép (*lásd a' 119^dik és következendő §-okat*): ez

illyen

illyen iktatás, vagy határ-járás gyökösséget ezközöl, és annak erejével akár-mikor-is lehet keresni a' ki-válttság szerént ki-jelelt, és azon iktató, vagy határ-járó levélben ki-jegyzett határ-jeleknek hellyre-állítatásokat 86. mæ.

Valamint pedig az iktató parancsolat lehet tellyes-is, fogyatkozott-is, és emennek mi-vóltta sokkal erőtlenebb §. 100, úgy a' határ-levélre nézve-is fenn-áll azon külömbség, és egy általlyában semmibe vétetik a' fogyatkozott határ-levél: mellyben tudni illik eme' közben-vetés „*dicitur nobis*“ foglaltatik: mert nincs bele irva magának a' határ-jegyző ki válttságnak foglalatja. Annál-inkább erőtlennek találtatik ollyan határ-levél, mely a' határ járáskor ellent mondással meg-sértettetett, és attól meg-nem tíztúlt, következés-képpen birtokkal meg-nem erősítetett.

Szinte nem foganatos a' határ-jegyző kiváltságnak merő mássa (*simplex Transsumptum*) az eredeti levél nélkül; bátor az a' szerént-való birtok ki-sülne is *Dec.* 3. *Pag.* 83. És ebben áll a' határ' gyökösségére ügyelő pernek (*Processus metalis ex Jure*) tulajdonsága: mellyben maga a' ki-válttság levél elő-adattatik; annak külső

formája, és belső sikere meg-rostáltatik, következés-képpen a' Királlyi Táblát illeti 28. 1715: akár légyen a' határ-villongás magános Birtokosok közt, akár a' Vár'megyék közt.

§. 455. vagy Nádor-Ispány,

A' Királlyi Táblát csak akkor illeti a' határzó per, midőn a' ki-válttság-levélen gyökereztetik; mert, midőn nem maga a' ki-válttság-beli gyökösség, hanem csak a' birtok vagyon kérdés alá vetve: semmi szükség nincs a' ki-válttság-levélre.

Bátor tehát a' birtokon épültt határzó perben (*Proceſſus metalis ex uſu*) vala-mellyik réſz elő-hozná a' ki-válttság levelet; az semmi visgálat alá nem vétetik; hanem csak Tanú-levél gyanánt szokott tekintetni *Dec.* 5. *Pag.* 194.

E' féle perekben vagy a' Nádor-Ispány, vagy az Al-Ispány itél. Midőn tudni-illik a' bizonytalan birtokból eredett határ-villongás a' Vár'megyék közt *) vagyon: akkor Magyar Országban ugyan a' Nádor-Ispány **) benne Törvényes Biró 71. 1618, Horváth, Sclavonia, és Dalmatia országokban pedig a' Horváth Országi Bán 23. 1802. §. 4.

*) De

*) De ha a' határ-villongás Magyar Ország, és külső Tartomány közt vagyon: annak el-intézttére Magyar Ország' részéről az Ország' Gyülésében rendeltetnek-ki a' Biztosok, kik Eő Felsége által ki-rendeltt külső Tartomány-beli Biztosokkal a' fenn-forgó kérdéseket meg-visgálják; igazságosan el-intézik; munkájokat jóvá-hagyás végett a' Felség' szine' elejbe terjesztik; a' Kegyelmes Jóvá-hagyás után azt végre hajtják; és a' következendő Ország' Gyülésén mindenekről környül-állásos, és hiteles Tudósításokat megteszik 26. 1802.

**) Hogy minden határ-villongást maga' a' Nádor-Ispány Személlye szerént intézze-el, fényes Hivataljával járó jelesebb foglalatosságainak terhek meg-nem engedi: azért szokott Maga hellyett más Birákat rendelni, kik a' Nádor-Ispány' Személlyében a' pert el intézzék: innét osztán Magához a' Nádor-Ispányhoz mégyen a' fellyebb-vitel.

§. 456. vagy az Al-Ispány előtt:

Láttuk a' 451dik §-ból, hogy az Al-Ispánynak tellyes Hatalma vagyon minden határ-villongást (akár follyék eránta már per, akár sem, akár érdekelje a' gyokosséget, akár a' birtokot)

rövid úton, minden per-patvarkodás nélkül addig-is el-intézni, míg az el-kezdett, vagy kezdendő pernek a' Törvény' rend ſzerént-való útján vége nem ſzakad: de ezen intézete nem vétetődik-bé Bírói Itéletnek (*Sententia Judiciaria*). Ezen Intézeten kivül tehát, valamint a' Királlyi Tábla, Nádor-Ispány (vagy Horváth Orſzági Bán), úgy az Al-Ispány előtt-is lehet a' Törvénynek rend-ſzerént-való útján a' dolgot tovább vítatni: nevezetesen pedig az Al-Ispányt illetik a' Vár'megyében lévő, és bizonytalan birtokból eredett villongásak, mellyeket nem csak ideig-óráig, hanem végső-képpen-is megitélhet 20. 1635.

§. 457. mellyben a' valóságas,

Akár follyék a' per a' Királlyi Tábla, akár a' Nádor-Ispány, akár Al-Ispány előtt: minden esetre meg-kell a' birtokot mutatni annak; a' ki nyerttes akar lenni, és ſzükséges minden-képp' meg-bizonyítani azt, hogy addig, a' meddig a' határját vinni akarja, nem csak régi határ-jelek vóltak; hanem valóságosan birta-is *). Ez az oka: hogy még a' ki-válttság levél' erejével sem lehet a' Királlyi Tábla előtt a' pert meg-nyerni,

ha

ha a' határ-járás ellent-mondással meg-sértetődvén, birtokkal meg-nem erősítetett, mert csak a' birtok lelkesíti-meg a' ki-válttságat-is § 453.

*) A' birtok által értetődik a' jószágnak nyilvánságas haszna' vétele p. o. szántás, kaszálás, fa-vágás 's a' t'; de a' marha-legeltetés igen csekély próba a' birtoknak vítatására, és egy-általlyában nem vetekedhetik a' szántásból, kaszálásból, fa-vágásból 's a' t' eredett birtokkal: mert gyakortább, fő képp' a' régi borongós időkben vagy jó szomszédság' kedvéért meg-engedtetett a' marha-legeltetés, vagy gondatlanság által bé-czúszott az idegen határba-is *Dec.* 14. *Pag.* 196.

§. 458. régi,

Különös pedig az, hogy a' határ-perekben a' régi birtok többet nyom az újjabbiknál. Ugyan azért: ha mind a' két fél meg-mutatja, hogy birtokában vólt a' kérdésben-forgó jószágdarabnak: a' leſz a' nyerttes, a' ki a' régi határ-jelek ſzerént meg-mutathatja régiebb birtokát *Dec.* 4. *Pag.* 194.

§. 459. törvényes,

Mert: midőn egyik félnek régiebb birtoká-val, és a' ſzerént-való régi határ-jelekkel a' má-siknak újjabb birtoka meg-ütközik: mindenkor azt lehet következtetni, hogy eme' másik törvény-telenül csúſzott-bé a' birtokba *Dec.* 4. *Pag.* 194. Annál inkább tehát semmi tekintetbe nem véte-tődik a' Törvény előtt az a' birtok, mellyről a' másik fél világosan meg-mutatja, hogy erő-ſza-kos foglalásból eredett *Dec.* 11. *Pag.* 195.

§. 460. magános

De a' ki a' birtok' erejével egéſzlen magának akarja tulajdonítani a' kérdésben lévő darab-jóſzá-gat: meg-kell neki mutatni, hogy vagy ő, vagy Elei nyilvánságosan, békességesen, és *magáno-san* birták azt annak előtte, az az: hogy ott magok ſzántottak, vetettek, aratták, kaſzáltak, gyűjtöttek, fát vágtak, ſzüreteltek, és annak egyéb e' féle haſznát vették.

Midőn pedig a' régi határ-villongásban sem a' határ-jeleket ki-nyomozni nem lehet, sem vala-melyik a' felek közül maga' részéről a' ma-gános birtokot meg-nem mutathatja, hanem

mind

mind a' kettejekről ki-bizonyodik, hogy a' peres réſzt hol egyik, hol másik elegyítve birták: ezen esetben, a' Biró magát sem egyik, sem másik réſzre meg nem határozhatván, a' kérdésben forgó réſz két-felé hasíttatik, és úgy alkalmaztatik, hogy mind a' jószág' fekvésére, mind egyéb környül-állásokra nézve mind-egyik félnek alkalmatosabb, és könnyebb vólttára ſzolgáljon *Dec.* 6. *Pag.* 195.

§. 461. birtokot

Láttuk az elöbbeniekből, hogy minden határ-perben ſzükséges a' birtokot bé-bizonyítani. Láttuk azt-is, miben áll a' birtoknak valóságas vóltta. Itt csak azt kell még egyſzer meg jegyzenünk, hogy, midön mind a' két réſzről vítatják a' felek birtokjokat, és a' próbáik öſzve-ütköznek: sokkal többet nyom

a' régi,	mint sem a'	későbbi,
nyilvánságas,		alattomos,
magános,		közös,
békességes,		háborgatott

birtok, és erősebb próbát tészen a' ſzántás-vetés a' ſzéna-takarításnál; a' ſzéna-takarítás a' fa-vágásnál; és a' fa-vágás a' marha-legeltetésnél;

sőtt emez igen csekély tekintetbe vétettetik §. 457.

§. 462. vagy levelekkel,

A' birtokot meg-lehet a' többi közt mutatni

a) Ollyan adomány-levéllel, vagy tellyes iktató levéllel, mellyben a' határ-jelek fel-vagynak jegyezve, és az iktatás a' szerént törvényesen veghez ment a' nélkül, hogy ellent-mondással meg-vólna sértve, és későbben azon adományi jószág új határ-jelekkel több részre fel-nemdaraboltatott 84, 86. 1mæ.

b) Ollyan határ-jegyző ki-válttsággal, és hiteles *tellyes* határ-járó levéllel, mely szerént Király' (vagy Nádor-Ispány') Embere, és Hiteles Személlyek, számas szomszédoknak jelen-léttekben, a' határ-járást meg-tették, és ezen határ-járás ellent-mondással meg-nincs sértve *Dec.* 3. *Fag.* 13.

c) Ollyan határ-levéllel, mely határ-járató Parancsolat mellett törvényesen költ, vagy

d) mellyet a' felek alku szerént barátságosan tettek 86. 1mæ, vagy

e)

e) melly vagy a' Királlyi Tábla által ki-küldött Itélő Mester, vagy Nádor-Ispány, vagy Al-Ispány által Törvény' útján költ.

§. 463. vagy értelmes,

Levelek nem lévén élő Bizonyságokhoz kell folyamodni a' feleknek. Balgatagság vólna pedig élő Bizonyságokkal ollyas valamit bizonyítani, a' miről a' Tanú nem-is emlékezhetik. Mivel tehát az Ember' élete, vagy leg-alább emlékezete a' 60 eſztendőt fellyül-múlni rend ſzerént nem igen ſzokta: a' terméſzethez vagyon alkalmaztatva azon törvénnye Hazánknak 39. 1^mæ, mely ſzerént a' Tanú-bizonyság a' meg-lett dolgokra nézve csak 60 eſztendőre terjedhet-ki: ſzinte ezt kell a' határ-perekben-is meg-tartani a' Tanu-bizonyságakra nézve, és ollyanoknak kell nekiek lenni, hogy minden környül-állásakra nem csak minden tétovázás nélkül egyenesen felelhessenek; hanem adandó feleleteknek környülállásas okát is adhassák, az az: hogy mindeneket nem csak hallomásból, hanem ſzem-látomást tudjanak, és friſs emlékezetben tartsanak.

§. 464. részre nem hajló,

Vala-mint minden egyéb állapotokban, úgy leg-kivált a' határ-perekben meg-kivántatik, hogy ollyan Bizonyságok legyenek, kik ellen a' réfzre-hajlás eránt leg-kisebb gyanú ne támadhasson: nem-is vétettetnek-bé ollyan Tanúk, kikre a' határzásból valamely haſzon, és önnön határjoknak ki terjeſztetése háromolhatnek: annálinkább nem vétetődnek-bé a' jobbágyak Földes Urokért tanúknak *Dec.* 7. *Pag.* 195.

§. 465. föld-szintt vallattatott,

Hogy a' Tanúk annál hitelesebben felelhessenek: minden környül-állásakra föld-ſzintt kell őket vallattatni: jobban-is tudnak ott hellyben mindenekre felelni, mint sem ha jelen nem vólnának *Dec.* 12. *Pag.* 196; és ezen vallatást vagy a' Királlyi Táblának Hites Jegyzője, vagy a' Szolga-Biró, és Esküdt ſzokták véghez-vinni.

§. 466. és Törvény előtt meg-hitelesített

Nem csak az oldalas vallatásnak (*Inquiſitio collateralis*), hanem még a' hitelesítésnek-is föld-

ſzintt,

fzintt, a' kérdés alatt-forgó hellyen kell meglenni. Sőtt: bátor egyéb perekben a' törvényes hitelesítés előtt meg-hóltt Tanúknak vallások a' halál által leg-ottan meg-hitelesítetik; a' határ-perekben különös az, hogy azokat a' Törvény előtt meg-kell hitelesíteni: nem-is foganatos ollyan vallatás, mely *merő* halállal hitelesített Tanúkból áll.

§. 467. Tanú-bizonyságakkal

Midőn tehát mind a' két fél Bizonyságakot állít maga mellett-fel, és ezeknek vallásaik öfzve ütköznek: többet nyomnak azok, a' kik föld-fzintt vallattattak, és ugyan ott törvényesen hitelesíttettek, mint a' kik föld-fzintt nem vóltak, vagy csak halállal hitelesíttettek: nagyobb hitelt érdemelnek azok, kik újjal mutathatnak a' határ-jelekre, és vállásoknak okát adhatják, mint a' kik csak hallomásból befzéllenek.

§. 468. föld szintt kell meg-bizonyítani;

Ez az oka: hogy a' határ-perben nem csak az Al-Ispány föld-fzinre ki-mégyen; hanem még a' Királlyi Táblárol-is fzemre-vételre ki-küldettetik

tik az Itélő Mester, hogy a' kérdésben forgó határ-jeleket, ha vallyon még látszanak-e? szemlélje-meg; a' jószág' fekvéséről, szomszédságáról, és egyéb környül-állásakról az egesz Táblát hitelesen tudosítsa; a' Bizonyságokot (úgy hozván magával a' szükség) föld-szintt halgassa-meg; és mind őket, mind a' föld-abrozt (*mappa*) hitelesítse meg *Dec.* 1. *Pag.* 83. Sőtt: bátor már az Al-Biró szemre-vételen kint vólt; még-is, ha a' per a' Királlyi Táblára fellyebb vitetett: újjra ki-küldettetik az Itélő Mester új szemre-vételvégett *Dec.* 1. *Pag.* 194.

§. 469. de nem teheti az al-peres magát azon ügyben fel-peressé,

Meg-eshetik ugyan a' határ-perben az, hogy midőn egyik szomszéd a' másikát Törvény' elejbe idézi, és határját tovább vinni akarja, emez fontosabb próbákkal jövén-elő, a' fel-peres abból-is, a' mit birt, veszthetne-valamit el. Meg-érezvén tehát a' bűzt, a' pert ön-ként el-hagygya: mely esetben az al-peres nem idéztetheti ötet a' pernek folytatására; hanem, ha bizik igazságában, külön kéret mellett kell nekie az előbbeni fel-perest idéztetni *Dec.* 9. *Pag.* 195.

§. 470. nem-is lehet magát a' derék jószágat

Meg-külömbözteti Verbőczy 85. 1^mæ a' derék jószágat (*Poſſeſſio corporalis*) annak réſzétől, és derék jószágnak mondja a' puſztát, vagy falut, hozzá ki-mértt, és annak nagyságához arányzott kint-való ſzántó-földekkel, erdőkkel, veſzſzősökkel, hegyekkel, vizekkel, rétekkel, és kaſzálókkal együtt, a' mennyire a' faluban le-telepítetett lakósoknak ſzükségekre ház-hely-ſzám ſzerént elegedendőnek találtatnék; a' mi pedig ezen fellyül meg-marad, úgy nem külömben a' faluhoz ki-mértt kint-valónak vala mely réſze már nem vétetődik derék jószág gyanánt, hanem csak réſz gyanánt.

§. 471. határzás alá húzni,

Ily értelemben vévén a' derék jószágat, azt sem a' Királlyi Tábla előtt, annál-inkább az Al-Ispány előtt nem lehet határzó ügyeletbe foglalni, és határzás alá húzni: mellynek t. i. csak a' derék jószágtól el-ſzakadott vala-mely réſz, nem pedig maga a' derék jószág lehet tárgya *Dec. 2. Pag. 83.*

Ugyan-

Ugyan-azért: ha egyik ſzomſzéd a' határját killyebb vivén, a' másiknak jóſzágán falut épí-tett, oda jobbágyakot ſzállíttott, és nekiek ház-helyhez-való kint-valót ugyan a' ſzomſzédéból ki-mért; ez pedig, akkor tüsténtt fel-nem ébred-vén, ellent nem-mondott: többé azon falut a' hozzá ſzükséges kint-valóval együtt *határzó ügye-lettel* nem keresheti; hanem más ügyeletre uta-sítatik a' gyökös örökösségnek ki-keresése vé-gett 85. 1^mæ.

Noha pedig egéſz falut, vagy puſztát határ-zás alá húzni nem lehetne; ha mind-azon-által vala-mely puſzta hajdontt ugyan derék jóſzág lé-vén, de már Ember' émlékezetétől fogva hol egyik, hol másik fél által nem derék jóſzág gyanánt, hanem mint vala-mely réſz elegyítve birattatott: az a' birtokot tárgyazó határ-perben (*Proceſſus metalis ex uſu*) határzás alá nem hú-zattathatik; hanem az, a' ki gyökös örökösséget tartana hozzá, más ügyelettel próbálhatja ſze-rencséjét *Dec.* 8. *Pag.* 195.

§. 472.

§. 472. sem a' határzás' szine alatt hatalmasságat követni:

Igaz ugyan, hogy minek-utánna 1635dik esztendőben a' 19dik, és 20dik czikkely *) hozattatott-vólna, már most a' határokat erő-szakosan el-foglalni a' hatalmasság' bére alatt tilalmaztatik 127. 1647, fő-képp' ollyan esetben, midőn a' háborgattatott fél meg-mutathatja, hogy egy esztendős birtokában vólt a' tőle el-foglaltt jószágnak 42. 1729. §. 10, vagy ha az Al Ispány már el-intézte vólna a' villongást 23. 1802; mindazon-által, ha a' felek a' határ eránt már régtől fogva villonganak, és hol egyik, hol másik egy-mást a' birtokban háborgatjak a' nélkül, hogy az 1802dik esztendő beli 23dik czikkely szerént az Al Ispány el intézte-vólna a' dolgot: ezen esetben egyik rész sem követhet a' másikán hatalmasságat azon okból, hogy őtet a' birtokban háborgatta; hanem előszór a' határ-villongást kell közttök el-intézni *Dec.* 2. *Pag.* 194.

Szinte: midőn a' két szomszéd ugyan-azon egy haszon-bérlőnek (*arendator*) adták-ki jószágaikat; ennek birtoka alatt pedig a' határ-szél úgy öszve-elegyítetett, hogy se egyik, se másik

fél-

félnek magános birtoka nyilván ki-nem tetszhetik: ezen esetben-is, ha egyik a' másikat a' hatalmasság miatt meg-támadná: sem az al-peres a' hatalmasság' bérében, sem a' fel-peres a' helytelen panasz' bérében (*poena indebitae*) nem marasztaltatik; hanem határzó ügyeletre utasítatnak *Dec.* 15. *Pag.* 174.

*) Által-látta az 1635dik esztendőben Ország szerént öszve-gyűltt Törvény-tévő Hatalom azon vérengező csatáknak, ember-öléseknek, marhák' el-hajtásnak (*abactio*) veszedelmes folyadékjaikat, mellyek a' szomszédok között-való határ-villongásakból eredtek. Azoknak el-intézésekre tehát a' Birákat ki-rendelte, még nagyobb szorgalommal, lévén ez eránt az 1802dik esztendő-beli Ország' Gyűlése: és így, méltán meg-fenyítetik azon hatalmaskodó, a' ki el-mellőzvén a' Törvényes Birót, maga teszi magát Bíróvá, és hatalmasúl elfoglalja azt, a' mit a' Biró előtt kellene neki keresni 42. 1729. §. 10.

§. 473. nem-is árt a' határoknak az idő' múltta,

Akár-hány esztendős birtok sem ölheti-el a' régi határokat. És így: akár-mikor, a' törvényes

nyes idő' múltta után-is, hellye van a' határigazításnak 78. 1^mæ: a' mennyire csak vala-mely réſze a' derék jóſzágnak, nem pedig maga a' derék jóſzág, az az falu, vagy puſzta forogna kérdésben 85. 1^mæ; de mind-azon-által a' fellyebb vitelnek *) a' határ-perekben-is 32 eſztendő alatt folyásba kell-jöni: mert külömben a' Fellyebbvaló Biró azt visgálat alá nem veſzi *Dec.* 3. *Pag.* 194.

*) Különös eset az a' fellyebb-vitt határ-perben, hogy, midőn vala-ki vala-mely puszta eránt a' gyökös örökösséget meg-nyervén, törvényes foglalásra (*Executio*) azért nem bocsátatik, hogy azt a' határon-túl ki-terjesztette-vólna, és így az al-perest az ellent-állás' oka' adására idézteti, 's egyszer's-mind ellene határ-pert-is kezd: eme' másik határ-pernek előbb vége szakadván, és a' Királlyi Táblára fellyebb-vitetvén, ez addig nem vétetődik visgálat alá, míg az ellent-állás' oka' adására ügyelő pernek vége nem szakad *Dec.* 15. *Pag.* 196.

§. 474. sem a' víz' ereje.

Sok hellyen a' folyó víz téſzen határt két ſzomſzéd között. Tapaſztalásból tudjuk pedig,

hogy a' sebesebb folyók vagy természetesen, vagy emberi mesterség által előbbeni folyásokat meg-változtatják; de még ezen esetre-is (nem úgy a' víz, mint inkább annak ágya szolgálván határ-jelül) nem az új folyó, hanem annak előbbeni ágya (*alveus derelictus*) marad-meg határnak, maga pedig az új folyó a' malmokra, révre, halászatra, és egyéb haszna' vételeire nézve, úgy nem külömben a' régi ágy és az új folyó között-lévő erdők, rétek, és földek tovább-is azéi maradnak, kiéi annak előtte vóltak *) a' nélkül, hogy az új folyó új határt vetne 88. 1ma. És ebben a' törvényben lehetne talán okát fel-találni a' többi között annak, hogy a' mostani derék Dunán-túl-lévő Sziget-köz (*Insula minor*), úgy-mint Kiliti, Lipold 's a' t' nem a' Dunán-túl-lévő Kerület beli Mosony, hanem a' Dunán-innét-lévő Posony Vár'megyéhez tartozik: mert annak előtte az öreg Duna nem Samarja, hanem Rajka mellet folyott-el; de azért, hogy a' régi ágyát meg-változtatta, a' régi határt el-nem rontotta.

*) Meg-külömböztetik ugyan némellyek a' olyónak hirtelen-való sebes változását a' lassan-ként-való öntéstől, és azt tartják, hogy a' kinek a' víz lassan-ként mit oda mos, azé marad, és

a'

a' lassan-ként tovább tovább csuszkató folyó határt vet. Noha pedig ezen külömböztetésről a' törvény halgat, sött 1655dik esztendő-beli 81dik czikkely akár a' hirtelen-való változásra, akár a' lassan-ként-való öntésre egy aránt világas szavakkal ki-terjeszti Verbőczynek 87dik czikkellyét; távúl légyen mind-azon-által tőlem ezen már jobbára szokásba jött külömböztető magyarázást feszegetni. *Lásd a' 21dik §-t* **

§. 475. Határozhat nem csak az Örökös Úr,

Bátor a' Földes Úr bizonyos fel-tételek alatt el-zálogosította vólna-is jószágát; még-is fennmarad neki az a' hatalma, úgy-mint Örökösnek, hogy el-zálogosított örökségét a' szomszédok ellen védelmezhesse, és velek határozhasson *Dec.* 13. *Pag.* 196.

§. 476. hanem a' Zálogos Birtokos-is.

De a' Zálogos Birtokos-is meg-kívánhatja, hogy békességes légyen birtoka: semmi tehát őtet nem gátolhatja, hogy birtokot tárgyazó határ-pert a' szomszéd ellen ne kezdhetne *Dec.* 10. *Pag.* 195.

KILENCZEDIK RÉSZ

A' FELSÉG' ÖRÖKÖSÖDÉSÉRŐL.

§. 477. A' magva-szakadott

Láttuk a' 7dik, és 8dik réſzben, mi-ként örökösödnek, és oſztozkodnak az intézetlenül meghólttnak vagyonjából annak törvényes gyermekei, hitvese, Szülei, és egyeb vér ſzerént-való rokonjai: lássuk már most, ki, és mi-ként örökösödik azon esetre, midőn valaki intézetlenül meg-halván, sem törvényes gyermekeket, sem oſztállyos oldalas atya-fiakat maga után nem hágy, az az, a' kinek minden-képp' magva ſzakad.

§. 478. Nemes Embernek

De minek-előtte ezen kérdést meg-fejtsük, meg-kell különböztetnünk a' magva-ſzakadottaknak

nak külömb-féle sorsokat: mert más ſzabás van a' Nemesekre, és Szabadosokra, más a' Szabad Királlyi Városi Polgárokra, és más az Úri hatalom alatt-lévő Paraſztokra nézve. Mind ezeket tehát külön-külön vévén ſzólljunk előſzör a' magtalan Nemesekről.

§. 479. nem csak adományi,

De még' a' Nemes Embereknél-is ſzemmel kell tartani a' jóſzágnak külömb-féle mi-némüségét. A' mi tehát mindenek előtt a' magtalannak adományi jóſzágát illeti: a' mi a' 31dik, 75dik, és 303dik §-okban ezen tárgyra nézve már egéſzlen ki-merítetett, azt itt tovább vítatni haſzontalan ſzó-ſzaporítás vólna. Meg-czáfolhatatlan sarkalatos törvénnye az t. i. Hazánknak, hogy minden adományi jóſzág, következés-képpen a' pénzen vett, de Királlyi Engedelem által adománnyá váltt jóſzág-is (*lásd a'* 480dik §-*t.*) annak épségében ok-vetetlenül az Ajándékozó Felségre ismét viſzſza-ízáll: minek-utánna azok, kikre az adomány-levél ki-terjedt, mindjájan kihóltak, vagy-is az adományasnak egéſzlen magva ſzakadt 10. 1mæ: következés-képpen egy általlyában nem tehet az adományi *jóſzágról**) végső

intézetet a' magtalan adományas; hanem ha Királlyi Engedelmet kérne-fel réa 26. 1715.

*) Midőn a' jószágról szóllok, értem a' természetes fekvő jószágat, a' mint azt az adományas a' Felségtől nyerte, annak épségében, és az adomány előtt vóltt állapotjában; nem pedig a' reá-fordított javításakot; épületeket, vagy az elegyített (*mixta*) adományért le-olvasott kész pénzeket: mert ezekről mindenkor tehet intézetet a' magva-szakadott.

§. 480. hanem néha az örök vallási,

Midőn valaki a' jószágát örökre el-adja: a' vallás-tétel két-féle módon eshetik meg; vagy t. i. úgy fel-vallja azt, hogy semmi igazságat, semmi örökséget, és az uradalomnak sajátságát magának fenn-nem tartja (*nullum Jus, nullamve Juris, ac Dominii proprietatem pro se reservando*), vagy nem teszi-bé ezen ki-kötést a' vallás tételű levélbe.

Eme' másadik esetben, ha végső intézet nélkül magva szakad a' vévőnek: viszsza-száll a' jószág az el-adóra; az első esetben pedig intézetlenül magva szakadván a' vévőnek, leg'ottan

a'

a' Felség örökösödik azon örökre vett jószágban 69. 1^mæ.

Mennél inkább örökösödik a' Felség a' vévőnek magva' szakadta után annak ollyan pénzen vett örökségében, mellyre nézve az el-adó semmi igazságat magának fenn nem tartott *), és mellyre a' Királlyi Engedelem fel-kérettetett, következés-képpen az örök vallás-beli birtok adományi gyökös örökösséggé vált: nem-is tehet többé ollyan *jószágról* intézetet a' magtalan *Dec.* 35. *Pag.* 74.

*) Ezen tárgyra nézve némely hibás vélemények bé csúszván, hogy gyökeret ne verjenek, szükségesnek tartom a' magva-szakadottnak örökre vett jószágáról bővebben elmélkedni.

Háromra kell tudni-illik vigyázni az örökre vett jószágban: 1^ör le-mondott-e az el-adó az örökre fel-vallott jószágnak örökös sajátságáról a' *nullum Jus* közbe-vetés által, vagy sem? 2^or felkérte-e a' vévő fél az örökre vett jószágra a' Királlyi Engedelmet, vagy sem? 3^or az el-adónak szakadott-e magva, vagy a' vévőnek. Ezeket előre-bocsátván:

a) Láttuk már, mit ezközöl a' *nullum Jus* közbe-vetés, és azért ez csak az el-adó félnek

lehet káros. Mert: örökre le-mondván minden igazáról, soha többé örökösödést nem várhat az el-adott jószágában a' vévőnek intézetlenül lett magva' szakadta után; hanem az leg-ottan a' Királyi Ügyészre szál-viszsza; magára pedig a' vévő félre nézve, míg Nemzetsége fenn-áll, sem ezen közbe-vetés erő-ebb, sem annak ki-hagyása erőtlenebb igazságat nem ezközöl; hanem az örök vallás' erejével szabadon birhatja, el-idenítheti, vagy végső intézete által akár-kinek el-hagyhatja örökre-vett jószágát.

És így; a' *nullum Jus* közbe-vetés eránt csak a' Királlyi Ügyész, és az el-adó fél köztt támad kérdés azon esetre, midőn a' vévő félnek intézetlenül magva szakad, semmi tekintetbe nem vétetődvén a' Királlyi Engedelem ezen kérdésnek fel-oldásában; hanem a' *nullum Jus* közbe vetés mellett egyedül a' Felség, ha pedig ezen közbevetés ki-hagyattatott, egyedül az el-adó fél örökösödik a' vévő félnek intézetlenül lett magva' szakadta után, ha fel-vólna-is kérve a' Királlyi Engedelem; mert ennek ereje csak annyira terjed, mennyire maga az örök vallás.

Ha tehát az el-adó a' *nullum Jus* közbe-vetést ki-hagyván, minden igazáról le-nem mondott;

dott: nem foszthatta azon igazától ötet meg a' vévő által fel kértt Királlyi Engedelem; ha csak a' Királynak lappangó igazát-is (*latens Jus Regium*) fel nem kérte, és azt meg-nem bizonyíthatja. Ha pedig a' *nullum Jus* közbe-vetés mellett minden igazáról már úgy-is le-mondott: a' vévőnek intézetlenül történtt magva' szakadta után nem kérdezheti a' Királlyi Ügyészt, van-e az örök vallásra fel-kérve a' Királlyi Engedelem, vagy sincs? hanem minden esetre a' Felség örökö ödik.

Hogy tehát mindent ki-fejezzek: midőn a *nullum Jus* közbe vetés eránt támad kérdés az el-adó fél, és a' Királlyi Ügyész köztt: a' Királlyi Engedelem sem a' Felségnek nagyobb, sem az el-adónak kevesebb igazságat nem ezközöl, ugyan azért semmi tekintetbe nem vétetődik.

b) Mert a' Királlyi Engedelemhez semmi köze nem lévén az el-adó félnek, az eránt egyedül csak a' vévő fél, és a' Királlyi Ügyész köztt támadhat kérdés, és sokkal más folyadékjai vannak, mint sem a' *nullum Jus* közbe-vetésnek. Tudni illik:

1ör Káros a' Királlyi Engedelem a' Királlyi Ügyésznek; hasznos ellenben a' vévő félnek annyiban, hogy az által emennek (ki nemtelen

léttére leg-ottan meg-is nemesedett) örök vallásbeli birtoka gyökös örökösséggé válván, ha az adományas el-adó félnek magva szakadna: az általa örökre fel-vallott *adományi* jószágában a' Királlyi Ügyész örökösödést (mellyről a' Királlyi Engegedelem által le-mondott) többé nem kereshet; hanem az a' vévőnél, a' Királlyi Engedelemnek erejével, úgy-mint gyökös örökség, tovább-is meg-marad.

2or Hasznos ellenben a' Királlyi Engedelem a' Királlyi Ügyésznek; káros pedig a' vévő félnek annyiban, hogy a' mely örök vallás-beli jószágról végső intézetet még a' magtalan Ember-is tehetett, vagy azt el-adhatta vólna: azon intézettől, vagy el-adástól a' Királlyi Engedelem által egy-általlyában el-vagyon tiltva 26. 1715. Az el-adónak pedig mind egy, akár kérjen-a' vévő fel Királlyi Engedelmet, akár sem: mert ez által az el-adónak nem sértetődhetik-meg jobban az igaza, mint sem az örök vallás által; de illeti a' Királlyi Engedelem eránt való kérdés mind a' Királlyi Ügyészt, mind a' vévő felet.

c) Ki tetszik már most: mikor, mi-eránt, és kik köztt támadhat kérdés az örökösödés felől. Mert: ha az el-adónak szakad magva, az a' kérdés

dés támad a' vévő fél, és Királlyi Ügyész köztt: van-e fel-kérve Királlyi Engedelem, vagy sincs? az első esetben a' vévő fél állandósan meg-marad a' gyökös örökösséggé váltt örök vallás beli jószágában; a' másadik esetben pedig a' Királlyi Ügyész viszsza-váltja azt az el-adó félnek magva szakadta által eredett örökösödése mellett, semmi tekintetbe nem vétetődvén a' *nullum Jus* közbe-vetés.

Midőn pedig a' vévő félnek szakad magva: itt már két féle kérdés támadhat, t. i. vagy az el-adó fél, és a' Királlyi Ügyész köztt; vagy pedig a' hagyományasok, és ugyan a' Királlyi Ügyész köztt. Az el-adó fél, és a' Királlyi Ügyész köztt támadott kérdést egyedűl a' *nullum Jus* közbe-vetés oldja fel, semmi tekintetbe nem vétetődvén a' Királlyi Engedelem. A' hagyományasok, és Királlyi Ügyész köztt támadott kérdést pedig már nem a' *nullum Jus* közbe-vetés, hanem a' Királlyi Engedelem oldja-fel: mellyből ki-tetszik; vólt-e a' végső intézet-tételre hatalma a' magtalan Embernek, vagy sem?

Mert: a' mely pénzen vett jószágra a' Királlyi Engedelem fel-kérettetett: az leg-ottan adományi jószággá vált úgy, hogy új Királlyi Enge-

delem

delem nélkül azt a' magtalan Ember sem el-nem idegeníthette, sem róla intézetet nem tehetett; tellyes hatalma vólt ellenben mind ezekre, ha az örök vallást Királlyi Engedelem által adományi jószággá nem váltóztatta 26. 1715.

Szint' így van a' leány-ággal is dolga a' Királlyi Ügyésznek. Mert: noha ugyan az adományon kivül szerzett jószágban a' leányak-is örökösödnek; de ha a' vévő fél azon pénzen vett jószágára a' Királlyi Engedelmet *egyedül a' fiú-ágra* fel-kérte: magvok szakadván a' fiaknak, a' leány-ág csak a' bele-forditott somma pénzben, de nem magában a' jószágban örökösödik: mellyben különben örökösödött-vólna, ha a' Királlyi Engedelem nem vólt-vólna *egyedül a' fiú-ágra* felkérve.

Még egy kérdés adja itt elő magát: Péter ollyan jószágát, mellyet nem adomány mellett birt, hanem már az előtt Jakabnak magva' szakadta, vagy párt-ütése által azon jószágban a' Király' igaza lappangott, örökre fel-vallja Jánosnak, semmi igazságat magának fenn-nem tartván; János pedig a' Királlyi Engedelmet reá megnyeri: mi történhetik illyen esetben? Verbőczy' 1sső részének 23dik, és 24dik czikkellyéből azt hozom-

zom-ki, hogy birta ugyan a' kérdésben lévő jószágat Péter, de csak természetesen; maga pedig a' törvényes sajátság a' Király' igazának erejével a' Felséget illette, azt tehát Jakabnak magva' szakadta, vagy párt ütése által akár Péternek éltében, akár annak magva' szakadta után, akár magától Pétertől minden ok vetetlenül el-vehette vólna, akár Jánostól el-veheti a' Királlyi Ügyész, vagy azt akár-ki más foganatosan fel-kérheti; bátor Királlyi Engedelem mellett birná is azt János: mert a' Királlyi Engedelem csak annyit nyom, mennyit maga az örök vallás: valamint tehát Péternek nem vólt azon Jószágban gyökös örökössége, úgy Jánosnak sem vallhatta azt fel: és így ereje-vesztett lévén az örök vallás, a' Királlyi Engedelem mellett sem nyerhetett János gyökös örökösséget; hanem ha egyszer's-mind a' Király' igazát-is fel-kérte vólna: mely által már leg-ottan gyökös Úr lehetett azon jószágban, mellyhez Jakabnak magva' szakadta, vagy párt-ütése által nem Péternek, hanem a' Királynak vólt igaza.

Innét az következik, hogy a' Királlyi Engedelem mellé nem csak tanácsos minden esetre, hanem néha szükséges-is egyszer's-mind a' Király'

rály' igazát fel-kérni: hogy, a' mennyire talán az el-adó félnek sem vólt-vólna gyökös örökössége a' fel-vallott jószágban, a' Király' igazának erejével annál bátorságosabb lábra állítsa birtokát a' vévő fél nem csak a' Királlyi Ügyész ellen, hanem azok ellen-is, a' kik későbben azon jószágat talán fel-kérnék. Sőtt: foganatosan védelmezheti a' vévő fél magát a' Király' igazával még azon esetre-is, ha az el-adó félnek maradéki ne-talán az örök vallást el-rontani igyekeznének *Dec. 43. Pag. 92.*

§. 481. birtoka alatt-lévő örökségét,

Már a' 60dik §-ban előre-bocsátottam a' törvénynek azon intézetét: mely szerént a' Felség csak ollyan jószágban örökösödik, mellynek a' magva-szakadott Nemzetség birtokában vólt; nem pedig ollyanban, mellyre nézve a' gyökös örökösséget perrel kereste, de minek előtte annak végét érte-vólna, ki-hólt. Méltán-is: mert a' Felség nem vér szerént-való, hanem csak törvényes örököse a' magva-szakadott Nemzetségnek: és így nem folytathatja azon gyökös örökösséget tárgyazó pert, mellyet a' magtalan Ember vérsége mellett kezdett 27. Imæ.

De

De említett 27dik czikkely szerént örökösödik a' Felség az ollyan jószágban, mellyet a' magva-szakadott Nemzetség másaknak el-zálogosított *): mert, noha annak természetes birtokában nem vólt a' magtalan; de birta törvényesen mint sajátját.

*) Sőtt: bátor Verbőczy' 1sső részének mind 27dik, mind 65dik czikkellye azt látszanek elsö tekintettel ki-fejezni, mint-ha az ollyan jószágban, mellyet nem maga a' magtalan Ember, hanem még annak Elei örök vallás mellett vala-kinek el-idegenítettek-vólna, következés-képpen mellynek sem természetes, sem törvényes birtokában a' magva-szakadott Személy nem vólt, hanem eránta az örök vallás' el-rontására ügyelt, de a' pernek ki-menetele előtt meg-hólt, a' Felség nem örökösödnék; mind-azon-által csak ugyan meg-czáfolhatatlan igazság az adományi jószágra nézve az, a' mit már a' 75dik, és következendö §-okban elég világosan ki-tapogattam, és tagadhatatlan állatásnak teszem azt, hogy minden adományi jószág a' Felség' kezéről jövén, az adományasnak magva' szakadta után ismét a' Felség' kezére ok-vetetlenül viszsza-száll

10. 1mæ, akár vólt birtokában a' magtalan Ember, akár sem 26. 1715.

Innét pedig azt a' folyadékot kell következtetnem, hogy mihellyest az adományas Nemzetségnek magva szakad: leg-ottan hellye van a' Király' igazának mind azon jószágra nézve, mellyet a' Királytól adomány által nyerett. — Míg az adományas Nemzetség életben vólt, a' Királlyi Ügyésznek kevés gondja vólt reá, akár ki, és mi-ként birta az adományi jószágat, akár örök vallás, akár idő' múltta által, akár-mi más móddal esett-el annak birtokától az adományas Nemzetség; de ha az egyszer ki-halt: leg-ottan el-veheti azt a' Felség akár-kitől-is.

Nincs is, mit kételkedhess ezen világas igazságban: ha azt szemmel tartod, hogy senki másnak nagyobb igazságat által-nem engedhet, mint magának van: ha tehát az adományas Nemzetség csak addig tarthatja magáénak az adományi jószágat, míg magva nem szakad, hogy adhatta-vólna annak örökségét úgy el, hogy az adományasnak ki-hóltta után azt többé a' Felség viszsza-ne vehetné? De mire-is vólna szükséges az örök vallás mellé a' Királlyi Engedelmet fel-kérni, ha az el-adónak magva' szakadta után a' vé-

vő

vő úgy-is meg-tarthatná vett birtokát? Mind ezekből azt hozom ki, hogy nem csak abban örökösödik a' Felség, a' mit a' magva-szakadott Nemzetség el-zálogosított, hanem még abban-is, a' mit az *adományi* jószágból el-idegenített; noha maga a' magtalan Ember annak birtokában nem vólt, hanem perrel kereste-viszsza, de annak kimenetele előtt meg-hólt.

Lássuk már most: hogy lehet ezen állatással meg-egyeztetni Verbőczynek elő-hozott czikkelyeit. A' 27dik czikkelynek hihetőleg ollyan értelme vagyon, hogy ollyan jószágban nem örökösödik a' Felség, mely eránt a' magtalan Ember gyökös örökösséget (*radicalitatem Juris*) keresett, de halála előtt birtokába nem léphetett, örökösödik ellenben ollyan jószágban-is, mellyet a' magtalan Embernek Elei *adományon kivül* szerzettek, és ismét zálogba vetettek; a' 64dik, és 65dik czikkelynek pedig azt az értelmét tapogatom-ki, hogy a' magtalan Ember csak haláláig Ura az adományi jószágnak, azt tehát Királlyi Engedelem nélkül egy-általlyában el-nem idegenítheti úgy, hogy az ő magva' szakadta után-is más birhassa: a' magtalannak Elei ellenben el-idegenithették ugyan az adományi jószágat-is; de

csak ugyan mind a' két esetben viszsza száll az a' Felségre a' magva-szakadás után.

§. 482. sött minden vagyonját

Csak az egyetlen egy adományi jószágról van a' törvénynek az az intézete, hogy arról a' magtalan Ember Királlyi Engedelem nélkül végső intézetet egy-általlyában nem tehet; hanem annak a' magva-szakadás után ok-vetetlenül a' Felségre viszsza-kell szállani 64. 1^mæ, 26. 1715: az adományon kivül-való (*Extradonationalia*) minden egyéb, akár-mi néven nevezendő, akár örökös, akár zálogos, akár ősi, akár szerzeményi, akár ingatlan, akár ingó jószágról pedig szabadon tehet még a' magtalan Ember-is végső intézetet; de ha intézetlenül találna magva szakadni: már akkor ezekben-is a' Felség törvényes örökös 26. 1715, a' mennyire a' szerzeményben a' Szülők' örökösödések 53. 1^mæ, vagy az ingó vagyonban, következés-képpen a' zálogos jószágban-is a' hitvesi örökösödés ellent-nem állana 11. 1687 *).

Ha tehát valaki a' többi attya' fiaival megosztozván akár mi-némü jószágat, vagy ingó vagyont, akár-mely úton-módon szerez, és

maga

maga után sem gyermekeket, sem özvegyet vagy Szülőket nem hagyván intézetlenül meghal: bátor test-vérjei vólnának-is; még-is az osztály után keresett minden-némü szerzeménnyében nem a' többi test-vérjei, vagy egyéb oldalas attya' fiai, hanem a' Felség örökösödik, a' mennyire vagy a' Szülei, vagy hitvese nem örökösödnének: mert a' szerzeményi ingó vagyonban, sőtt a' köz-szerzeményi örökségben-is minden esetre a' hitves örökösödik; de ha özvegyet sem hagyna maga után: minden szerzeménnye az életben maradott Szüleit illetné; és ha ezek sem vólnának: a' Felségre szál minden keresménnye.

Tegyük tehát: hogy valaki Attya' élttében test-vérjeivel meg-osztozván, három darab jószágat szerezne, egyiket adomány mellett a' *per eum* közbe-vetés nélkül, következés képpen azt sem Szüleire, sem attya' fiaira ki-nem terjesztvén, másikát örök vallás által, harmadikát zálogképpen; és meg-házasodván Attya előtt meghal intézetlenül, 's maga után özvegyet hágy: ezen esetben hárman örökösödnek utánna, tudniillik: a' zálog az özvegyre, az örökre vett jószág (a' mennyire az el-adó magának semmi iga-

zat fenn-nem tartott-vólna § 480, vagy a' hitvesének neve bé-nem vólna irva) az Attyára, az adományi jószág pedig a' Felségre szálL.

De midőn valaki a' többi attya' fiaival még meg-nem osztozván valamely jószágat szerez, és sem Szülei többé nem élnek, sem gyermekeket, vagy özvegyet maga után nem hágy: ezen esetben, bátor intézetlenül haljon-is meg; nem a' Felség, hanem a' többi atya-fiak örökösödnek 47. 1723.

Tegyük már most: hogy későbben meg-osztozván a' többivel, mind az osztály előtt, mind annak utánna vala-mit szerzett részszerént adomány mellett, részszerént azon kivül: itt-is meg-eshetik, hogy kettő lehet utánna az örökös. Az osztatlan atya-fiak örökösödnek abban, a' mit az osztály előtt adományon kivül szerzett; a' Felségre szálL pedig az, a' mit vagy az osztatlan léttére adomány által nyerett: mert az adomány mellett szerzett jószága minden esetre, akár vólt test-vérjeivel meg-osztozva, akár sem, a' Felségre szálL 26. 1715; egyéb ha a' *per eum* közbe-vetés által ők-is részesek lettek-vólna az adományban: mert ezen esetre reájok-is ki-terjed az adománynak értelme 43. 1^mæ; már pedig,

míg

míg azok élnek, kikre az adomány ki-terjed, nem követhet a' Felség örökösödést.

*) Nem árt rövideden mind azt itt elő számlálni, a' mi az örökösödésről már az előbbenikben mondattatott: hogy egy tekintettel ki-ki általláthassa, ki, mikor, miben, hogyan, és micsoda renddel örökösödik az intézetlenül meg-hóltt magtalan Ember után. Tudni-illik:

a) *Az adományi ősi jószágnak* birtokában haláláig, vagy férjhez meneteléig özvegyi igazsággal meg-marad a' magtalannak özvegye; az után száll annak uradalma a' magtalannak Szüleire, és osztállyos attya' fiaira vagy egyetemben, ha a' Szülők a' magtalannal már meg-vóltak osztozva; vagy egy más után, ha még osztatlanok vóltak §. 376; ezek után száll a' Felségre.

b) *A' magtalan által szerzett adományi jószágnak* birtokában hasonló-képpen az özvegy haláláig, vagy férjhez meneteléig meg-marad; az után annak uradalma száll egyenesen a' Felségre; de ha vagy az aszszonynak, vagy a' Szülőknek, vagy az osztállyos atya fiaknak nevek az adomány-levélben a' *per eum* közbe-vetés által foglaltatnék: már ezen esetre várni kell a' Felségnek mind ad-

dig, míg azoknak mindjájoknak magvok nem szakad, kikre az adomány-levél ki-terjedt.

c) *Az adományon kivül való ősi, akár ingó, akár ingatlan jószágban* szinte oly renddel mégyen az örökösüdés, mint az adományi ősi jószágban, azzal a' külömbséggel, hogy arról a' magtalan Ember, ha mind Szülei, mind egyéb osztályos attya' fiai ki-hóltak, végső intézetet-is tehet, és a' Felség csak úgy örökösüdik, ha foganatos intézet nincs téve azon jószág eránt; de még akkor-is el-eshetik a' Felség az örök vallás mellett vett ősi jószágnak örökösüdésétől, ha azt a' magva-szakadott Nemzetség nem birta a' *nullum Jus* közbe vetés mellett: mert ezen esetben az el-adó félre viszsza-száll.

d) *A' magtalan által szerzett adományon kivül-való örökségnek* birtokában haláláig, vagy férjhez meneteléig meg-marad az özvegy, ha neve nincs a' szerzemény-levélbe foglalva; mert, ha neve a' szerzemény-levélben vagyon: annak sajátsága-is az özvegyet illeti; e' nem lévén, vagy viszszaszáll a' jószág az el-adó félre, a' mennyire a' *nullum Jus* közbe-vetés által minden igazságáról le-nem mondott; vagy, ha arról le-mondott vólna, száll a' magtalannak Szüleire; ezek nem lé-

vén

vén száll az *osztatlan* atya-fiakra; ezek nem lévén, vagy ha a' magtalannal a' keresmény előtt már meg-osztozkodtak, száll a' Felségre; de itt-is fenn-kell tartani azt, hogy minden esetre tehet intézetet a' magtalan önnön keresménnyéről.

e) *A' magtalan által szerzett ingó javaknak* tellyes uradalmokban örökösödik annak hitvese; e' nem lévén, száll a' magtalannak Szüleire; ezek nem lévén, száll az osztatlan atya-fiakra; ezek nem lévén száll a' Felségre. De bővebben olvashatsz mind ezekről *Nánáry örökössében* §. 69.

§. 483. vagy egy végben el-foglalja

Vala-mint az oldalas atya-fiaknak, úgy a' Felségnek örökösödése-is lehet vagy oly nyilván-való, hogy éppen semmi kérdést nem szenvedhet; vagy pedig kétséges úgy, hogy némely kérdések alá vagyon vetve. Az első esetben vala-mint minden egyéb törvényes örökös 68. 1^mæ, úgy a' Felség-is minden per-patvarkodás nélkül egy esztendőnek el-forgása alatt (a' magva-szakadottnak halálától számlálván) leg-ottan el-foglalhatja a' reá-szállott örökséget 25. 1715.

§. 484. a' Királlyi Ügyész,

Már az 1sső réſznek 47dik §-ában láttuk, mi értetödik a' Királlyi Ügyéſz (*Fiscus Regius*) által. Mindent a' maga' nevében teſz ugyan a' Királlyi Ügyéſz; de nem a' maga' réſzére, hanem a' Felség' Személlyében, ugyan a' Felség' ſzámára. Midön tehát halljuk, hogy ezt vagy amazt a' *Fiscus* meg-támadta; hogy ennek vagy amannak a' jóſzágát el-foglalta, hogy ez, vagy amaz a' jóſzág a' *Fiscusra* ſzáll 's a' t': annyit téſzen, mint ha magáról a' Felségről vólna a' beſzéd: Kinek Képében, és Személlyében a' Királlyi Ügyéſz minden ügyeket maga' nevével folytat, és minden törvényes állapotokat el-intéz. Mind egy tehát: akár mondjuk a' Felség, vagy Király, akár a' Királlyi Ügyéſz örökösödik ebben vagy amabban a' jóſzágban. Nevezetesen a' mi a' mag-va-ſzakadottaknak jóſzágaikat illeti: tudjuk, hogy azokat nem mindenkor a' Királlyi Ügyéſz maga Személlye ſzerént, hanem közönségesen a' Felséges Kamara-beli Tiſzt-viselők p. o. Harminczadósok, Só-adok, Pósta-Mesterek 's a' t' foglalják-el a' Királlyi Ügyéſz' nevében a' Felség' ſzámára: ugyan azért e' féle foglalatosságban ök-i *Fiscus*nak neveztetnek.

§. 485.

§ 485. vagy a' Törvény' útján

De mikor a' Felség' örökösödése vagy az oldalas atya-fiak, vagy a' leány-ág, vagy hagyományasok által kérdés alá vétetvén, valamely kétséget ſzenved: már ezen esetben a' Királlyi Ügyéſz sem foglalhatja-el a' jóſzágat maga' hatalmából; hanem a' Törvény' útján tartozik azt ki-keresni: addig-is pedig a' jóſzág vagy az atya-fiak' birtokjokban hagyattatik, vagy törvényes zár alá vettetik.

Minden kétséges örökösödésben tehát a' Nemes Vár'megye §. 388, §. 389 intézi-el mindenek elött azt a' kérdést: meg-maradhat-e a' magtalan Embernek jóſzága az oldalas atya-fiaknak, vagy leány-ágnak, vagy a' hagyományasoknak birtokjok alatt, vagy pedig törvényes zár alá kelljen nekie vettetni? Ha tudni-illik vagy az oldalas atya-fiak, vagy a' leány-ág mind vérségjeket a' magva-ſzakadottra, mind oſztállyosságjokat (hogy tudni-illik vagy ök, vagy az Eleik a' magva-ſzakadottal oſztoztak) annak jóſzágára nézve a' Vár'megye elött (vagy a' hagyományasok a' magva-ſzakadott által tett végső intézetnek sikeres mi-vólttát) meg-mutathatják: azon

esetre a' jószág' birtokában meg-hagyattatnak, nem-is vettetik törvényes zár alá; hanem a' Királlyi Ügyész az oldalas atya-fiakat, vagy a' leány-ágat a' Királlyi Tábla' elejbe 26. 1723 idéztetheti: hogy *a' mennyire a' magva-szakadás még nem múlta-volna* 32 *esztendejét*, a' vérségen, és osztállyosságon fellyül (mellynek erejével a' jószág' birtokában meg-hagyattattak 47, 67. 1mæ) a' gyökös örökösségjeket-is meg-mutassák, és az eredeti ki-válttság-leveleket elő-adják, tilalmas-is addig a' peres jószágból vala-mit el-idegeníteni.

De ha az oldalas atya-fiak, a' vagy leányág vérségjeket a' magva-szakadottra, és osztállyosságjokat annak jószágára nézve a' Vár'megye előtt világosan meg-nem mutathatnák: ezen esetben a' jószágat nem foglalhatja-ugyan el a' Királlyi Ügyész; hanem az leg-ottan törvényes zár alá vettetik; az atya-fiak pedig, vagy a' leányág hasonló-képpen a' Királlyi Táblára útasítatnak, hogy a' gyökös örökösségjeket eredeti ki-válttság-levelekkel vitassák 25. 1715.

§. 486.

§. 486. keresi-azt ki:

Könnyü a' Királlyi Ügyéſznek perlekedni akkor, midőn a' magva-ſzakadás nem múlta 32 eſztendejét: mert mind a' vérséget, és oſztállyosságat, mind pedig a' gyökös örökösséget a' Királlyi Tábla előtt az oldalas atya-fiaknak, vagy leány-ágnak kell bé-bizonyítani, akár légyenek fel-, akár al-peresek; és ha gyökös örökösségjeket meg-nem mutathatják: bátor a' vérségjeket, és oſztállyosságjokat bé-bizonyították-vólna-is az Al-Birák előtt; még-is el-esnek annak birtokától a' Királlyi Tábla előtt 25. 1715. De midőn a' magva-ſzakadás 32 eſztendejét múlta *), és a' Királlyi Ügyéſz perrel támadná-meg a' jóſzág' Birtokosát: már ezen esetben a' próbáknak sokkal nagyobb terhek háromlik a' Királlyi Ügyéſzre. Mert:

1ör Midőn a' Királlyi Ügyéſz meg-aggott, az az 32 eſztendőt fellyül-múló magva-ſzakadásból keres örökösödést: nem csak azt meg-kell neki környül-állásosan próbálni, hogy a' magva ſzakadott Személy birtokában vólt a' kérdésben lévő jóſzágnak; hanem egyſzer's-mind azt-is meg-kell neki mutatni az eredeti ki-válttság levéllel, hogy

e'

e' magtalan Személy tős gyökös Ura vólt annak, az az hogy adomány mellett birta *Dec.* 16. *Pag.* 58.

2^or^ Sőtt: még a' magva-ſzakadottnak birtokát, és gyökös örökösségét sem elég meg-mutatni; hanem köteles a' Királlyi Ügyéſz mind a' kettőt az al-peresek' birtokjokhoz egyengetni (*poſſeſſorio incattorum applicare*): az az környül-állásosan meg-kell neki mutatni, hogy ugyan azon kérdésben lévő jóſzágat, mellyet a' magva-ſzakadott Személy gyökös örökösséggel, vagy egéſzlen, vagy csak vala-mely réſzben birt, az al-peresek, vagy egéſzlen, vagy ugyan azon réſzben birják *Dec.* 16. *Pag.* 58. — Midőn tehát a' perből az ki-sül, hogy a' magva-ſzakadott nem birta a' kérdésben lévő jóſzágat egéſzlen, hanem csak vala-mely réſzben: tartozik a' Királlyi Ügyéſz környül-állásosan nevezet ſzerént ki-jegyezni, és meg-próbálni: mit, mennyit, és hol birt azon jóſzágból a' magva-ſzakadott Ember *Dec.* 7. *Pag.* 56.

3^or^ Mind ezek eránt magának kell a' Királlyi Ügyéſznek a' ſzükséges ok-leveleket meg-ſzerezni: nem is kínſzerítheti akár az özvegyet, akár a' leány-ágat, hogy a' kezek koztt leveleket elő-adják *Dec.* 13. *Pag.* 57.

4er

4er Leg-nehezebb pedig az, hogy a' Királlyi Ügyéſz-is ok-vetetlenül tartozik a' magva-ſzakadottnak gyökössége' vítatására annak eredeti adomány-levelét elő-adni: nem-is lehet a' magva-ſzakadottnak gyökös örökösségét azzal meg-mutatni a' birtokban-lévő oſztállyos atya-fiak ellen, hogy a' magva-ſzakadott Személy az új ſzerzeményi Biztosság' (*Commiſſio neo-aquiſtica*) elejbe idéztetvén, és ott ügyét veſztvén, a' Felség által réſz ſzerént öseinek érdemeire nézve, réſz ſzerént pedig azért, hogy az eredeti levelei el-veſztek, a' jóſzág' birtokában meg-hagyattatott: sőtt ez által a' fel-oldozás által az oſztállyos atya-fiaknak birtokjok még-inkább meg-erősödik *Dec.* 43. *Pag.* 76.

5^ör De midőn a' Királlyi Ügyéſz a' magtalan Embernek ingó vagyonját keresi: már ezen esetben tartoznak azok, kik kezeket reá-tették, azt hit alatt fel-fedezni *Dec.* 6. *Pag.* 55.

*) Ily nehéz próbáknak terhek omolván a' Királlyi Ügyészre, a' régi magva-szakadásból eredett örökösödésnek ki-keresttében, ellenben az atya-fiak, vagy a' leány-ág tartozván a' 32 esztendőt fellyűl-nem múló magva-szakadásnak esetében a' gyökösségjeket meg-mutatni, könnyen

által

által-lehet-látni, mely igen kell vigyázni a' Királlyi Ügyésznek arra, hogy a' magva-szakadást mennél előbb ki-nyomozhassa: és nevezetesen 3 idő' pontjára figyelmezzen: tudni-illik az 1, 32, és 100 esztendőre. Egy esztendő alatt (a' magva-szakadástól számlálván) maga' hatalmából elfoglalhatja a' jószágat, ha az örökösödés nyilvánságas: egy esztendő múlván már perlekedni kell neki az Al-Birák előtt mind azok ellen, a' kik a' birtokba bé-léptek 68. 1^mæ. El-múlasztván az egy esztendőt 32 esztendeig még könnyeden ki-keresheti az örökösödést; mert a' Birtokos tartozik a' gyökös örökösségét meg-mutatni: de már 32 esztendő után a' Királlyi Ügyész tartozik bé-bizonyítani, hogy magának a' magva-szakadottnak vólt csak gyökös örökössége; és mivel ezt az eredeti adomány-levelekkel kell meg-bizonyítani: vajmi nagy külömbséget tesz ezen terhet a' Királlyi Ügyészre, vagy a' Birtokosra hárítani. — Ha pedig még a' 32 esztendőt-is el-múlasztván egész 100 esztendeig fel-nem ébred a' Királlyi Ügyész: már akkor az idő' múltta által állandósan meg-marad a' Birtokos.

De mivel sem maga a' Felség, sem a' Királlyi Ügyész, vagy a' Kamara-beli Tist-viselők

min-

minden Nemzetségnek jószágait, igazait, leveleit, és egyéb környül-állásait nem tudhatják: minden, Felségéhez, és Hazájához hiv haza-finak kötelességében áll a' magva-szakadást tüsténtt, mihellyestt értésére esik, bé-mondani, és ezen hiv szolgálatja (a' mennyire úgy-is világ' tudtára nem volt-volna a' bé-mondott magva-szakadás) a' Felségre szállott jószágnak harmad' részével *még-szokott* jutalmaztatni.

§. 487. a' mennyire mind a' leány-ág,

Midőn a' fiú-ágnak magva szakad, Felségre száll ugyan *a' fiú-ágra fel-kértt adományi jószág*, akár lépett-az előtt bé annak birtokába osztály által a' leány-ág, akár sem; de a' mennyire azon jószágból a' leány-ág a' negyedet még kinem vette-volna; tartozik azt a' Felség ki-adni. Úgy nem külömben: ha a' magva-szakadottnak hajadon leányai maradtak volna: ezeknek-is kijár a' fiú-ágat illető, és a' Felségre viszsza-szállandó adományi jószágból a' hajadoni igazság, a' mint ezekről már a' 170dik, és következendő §-okban eleget említettem.

De még a' negyeden, vagy hajadoni járandóságon kivül-is foganatosan követhet a' leány-

ág

ág némellyeket a' Királlyi Ügyészen: mert örökösödik azon somma-pénzben, mely a' fiakra felkértt elegyes adományért le-olvastatott 21. 1^mæ; örökösödik azon javításaknak, és épületeknek illendő becsü szerént való árrokban, mellyek a' fiú-ágat illető jószágban tétettek *Dec.* 12. *Pag.* 57; de sem a' leány-ág, sem az özvegy nem követhetik azon költtségeket, mellyeket a' magtalan Ember a' támadásak' (*motus inteſtini*), vagy háború', vagy dög-halál' idejekor a' jószág' védelmére tett-vala *Dec.* 19. *Pag.* 58.

Ha tehát a' Felség valamely jószágat a' fiaknak ugyan örökre, a' leányaknak pedig bizonyos somma-pénzben oda ajándékoz: a' fiaknak magvok szakadta után tartozik azon sommát a' leány-ágnak le tenni, a' mennyire a' fiak adóssággal azt meg-nem terhelték-vólna; mert az adósságak a' leányaknak járandó sommából fizettetnek-ki *Dec.* 11. *Pag.* 57. Sőtt: ha a' fiak által tett adósságak a' leány-ágnak ki-járandó sommát fellyülhalladnák: nem csak semmit nem kap abból a' leány-ág; hanem, a' mennyire a' magva szakadott fiaknak valamely más szerzeménnyek vólna, az adósságak' terhek arra-is ki-terjed *Dec.* 12. *Pag.* 57. Méltán-is: mert külömben az adományi

jószág-

jószágat tetemes adósságakkal meg-terhelhetnék, hellyette pedig más jószágat szerezhetnének oly czéllyal, hogy ma-hónap a' leány-ág gazdagabban örökösödhessék az adományon kivül szerzett *) jószágban; a' Felség pedig az adományi jószág mellett majd annyi jutó adósságban, az az semmiben örökösödjék: úgy-is képtelen ott a' szerzemény, a' hól majd annyi adósság vagyon, csak annyiban állhatván-meg a' szerzeménynek értelme, a' mennyire az adósságak' ki-fizetések után meg-maradna *Dec.* 2. *Pag.* 136.

*) Csak a' fiú-ágra fel-kértt adományi jószágban örökösödik azoknak magvok szakadta után a' Felség, a' leány-ágnak járandó negyednek, és a' ki-nem házasított leányaknak járandó hajadoni igazságaknak terhével: mert az adományon kivül szerzett minden egyéb, akár örökös, akár zálogos, akár ingatlan, akár ingó, akár-mi néven nevezendő javakban az életben maradott leányok örökösödnek; bátor e' féle szerzeményi jószágak annak előtte a' Szerzőnek intezete szerént csak a' fiak' birtokjokban vóltak.

Midőn pedig a' magva-szakadottnak jószága mind a' két ágat illeti ugyan; de ha az utólsó fiú Apátsza leányt hágy maga után, ez pedig a'

jószágra kezét reá-teszi: ha ezen esetben a' Királlyi Ügyész a' fiú-ágnak magva' szakadta által örökösödést keres: nem követheti ugyan-azon ügyeletben egyszer's mind azt-is, hogy azon Apátszának része az 1715dik esztendő beli 71dik czikkely szerént ki-hasítassék *Dec.* 15. *Pag.* 57.

§. 488. mind az özvegy,

Az 193dik, és következendő szakaszokban láttuk azon özvegyi igazságaknak terheket-is, mellyek a' Férjnek minden-némü jószágaira háromlanak, következés-képpen mind azokat érdeklik, a' kik azon jószágban örökösödnek. Ki-jár tehát az özvegynek nem csak az adományon kivül-való ősi örök *) jószágból, hanem az adományi jószágból-is az özvegyi lak-hellye, özvegyi tartása, törvényes, vagy mértékletes irott jutalma, nem-is zárhatja addig ötet-ki a' jószág' birtokából a' Királlyi Ügyész, míg él, és meg-hóltt Férje' nevét viseli: sőtt, még másadszori férjhez-menetele, vagy hóltta után-is tartozik neki (vagy attya' fiainak, vagy hagyományasainak) a' házassági törvényes jutalmat ki-fizetni §. 202.

*) Itt csak arról van á' szó, a' mi az özvegyet *úgy-mint özvegyet* illeti: mert özvegyi igazsága mel-

mellett nem tulajdoníthatja magának a' Felségre nézendő jószágnak sajátságát; hanem csak haszna' vétele illeti őtet halálág, vagy másadszori férjhez-meneteléig, az-után pedig csak ugyan a' Felség el foglalhatja a' jószágat: ellenben vagynak neki még más igazai is, mellyek eránt a' sajátság-is fenn-marad nekie Férj nek magva' szakadta után-is, és vagy az aszszonynak attya' fiaira, vagy hagyományasaira szállanak. Mert:

a) Meg-marad az özvegynek önnön maga ősi jószága, és minden hozománnya.

b) Meg-marad jegy-ajándéka, és minden egyéb saját szerzeménnye.

c) Maga az özvegy örökösödik magtalan és intézetlenül meg-hóltt Férje után annak mindennémű ingó holmijében, következés-képpen zálogos jószágaiban-is; sőtt mind azon adományon kivül szerzett örökségeiben (*haereditates acquisitae*), mellyek eránt köz-szerzeményi igazságát meg-mutathatja. De kiki könnyen által-láthatja, hogy ezek nem az özvegyi igazakhoz, hanem rész szerént az aszszonynak tulajdon sajátságához, rész szerént hitvesi örökösödéséhez, rész szerént pedig köz szerzeményi igazságához tartozandók §. 375.

§. 489. mind egyéb terhek ki-elégí-tetnek;

Teherrel járván az örökösödés, nem csak a' leány-ágat, és az özvegyet, hanem mind azokat, a' kik a' magtalan Embernek jószágából valamit foganatosan követhetnek, tartozik a' Felség-is (más' sérelmével nem örökösödhetvén) ki-elégíteni, a' mennyire a' reá-szállott jószágnak értéke fel-éri (*ad vires ſucceſſionis*), következés-képpen: tartozik

1ör A' magva-szakadott Nemzetségnek minden adósságait ki-fizetni.

2or Annak el-zálogosított örökösségeiért, vagy el-idegenített adományi jószágáért a' rajta-fekvő sommát, és reá tett épületeknek, és javításaknak árrokat le-tenni, és így azokat viszsza-váltani.

3or A' hagyományasokat ki-elégíteni: a' mennyire a' magtalan Ember vagy szerzeménnyéről, és adományon kivül-való ősi jószágáról foganatosan, vagy adományi jószágának valamely részéről Királlyi Engedelem mellett intézetet tett 26. 1715.

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

§. 490.

§. 490. de le-is mondhatott örökösödéséről a' Felség.

Nem örökösödik a' Felség akkor, midőn a' magtalan Ember foganatos végső intézetet tévén adományi jószágáról, azon intézet mellé a' Királlyi Engedelmet fel-kéri 26. 1715. Nem követhet örökösödést a' leány-ág ellen, vagy akármely idegen hagyományasok ellen ollyan adományi jószágban, mely az eredeti adománykor *az örökösökre, maradékokra, hagyományasokra, és engedményesekre* fel-kérettetett, az utólsó magtalan fiú pedig vagy leány-ágat hagyott maga után, vagy intézetet tett a' jószágról *Dec.* 8. *Pag.* 56. Mivel tehát az *Ajándékozó* Felség szavát viszsza nem veheti: következik innét, hogy, ha valakinek magva' szakadása, vagy párt-ütése által annak némely nevezet szerént ki-jegyzett, *és minden egyéb általa birtt* jószágát el-ajándékozza, többé még azt a' részét a' jószágnak, mellyről az adomány-levélben nevezet szerént emlékezet nincs, sem veheti-viszsza *Dec.* 21. *Pag.* 58.

§. 491. Örökösödik a' Felség a' magtalan Szabadosok-után-is;

Az első könyvnek 253dik, és következendő §-aiban láttuk, kik értetődnek a' szabad Személlyek által. Ámbár pedig a' Nemesekhez hasonlíttani őket nem lehet, következés-képpen Verbőczy' első részének 10dik, és az 1715 esztendőbeli törvénynek 26dik czikkellye (mellyek csak a' Nemesekről szóllanak) reájok ki-nem terjed; mind-azon által, mivel sem a' polgárok', sem a' jobbágyak' számokba nem vétethetnek: ugyan 1715dik esztendő-beli 62dik czikkely azt hozza magával, hogy a' magtalan szabadosok után-is a' Felség örökösödjék.

Szabad Személlyek közé számláltatnak az idegen földről hozzánk jött jövevények-is: kik vagy valamely Királlyi Várasi polgárságat, vagy jobbágyi sorsot magokra nem vállalván, ha magtalanúl, és intézetlenül meg-halnak, a' Felség örökösödik vagyonjokban; de a' mennyire talán osztállyos attyok-fiai találtathatnának vala-hól: halálok a' Felséges Hely-tartó Tanács által ország szerént, sőtt az újság-levelekben ki-hirdettetik, hogy a' ne-talán vala-hól találkozható tör-

vényes

vényes örökösök magokat jelenthessék, és a' bévett Nemzetek' törvények szerént igazságjokat vítathassák.

§. 492. de nem a' magtalan polgárok

De a' mi a' szabad Királlyi-vagy Bánya-Városi Polgárokat illeti: azoknak *akár fekvő, akár ingó polgári vagyonjokban intézetlenül lett magvok' szakadta után* nem a' Felség, hanem a' Város örökösödik; mind-azon-által a' féle Városokban lévő Nemesi, és adó alatt nem lévő házakra nézve a' Felséget, nem pedig a' Várast illeti az örökösödés 16. 1649. Úgy nem külömben az ollyan Szabados után-is, a' ki a' Városban lakik ugyan, de semmi polgári jószággal nem bir, a' Felség örökösödik *Dec.* 37. *Pag.* 144.

Mind ezekből a' bizonyodik ki, hogy a' magtalan polgároknak mind polgári ingatlan jószágaikban, mind egyéb ingó javaikban a' Város, a' Városban lakozó egyéb akár Nemes, akár szabados Személlyeknek pedig fekvő polgári jószágjokban hasonló képpen a' Város, de Nemesi jószágjokban, vagy ingó holmiekben a' Felség örökösödik 93. 1647, 26. 1715. *lásd az első könyvnek* 58dik §-*át.*

§. 493. sem a' jobbágyak után.

Vala-mint az első könyvnek 231dik §-ában előre-bocsátatott, úgy itt-is meg-újjítatik az, hogy az *Úri Hatalom alatt lévő* jobbágyaknak, akár légyenek személlyekben nemtelenek, akár Nemesek *Dec.* 32. *Pag.* 60, intézetlenül lett magvok' szakadta után nem csak ingatlan örökségeikben, hanem ingó holmiekben-is a' Földes Uraság örökösödik; de ha Nemes Személlyek, vagy kétséges nemességüek *Dec.* 20. *Pag.* 58, vagy Szabadosok parasztt hellyen laknak ugyan, de Úri Hatalom alá nem vólnának vetve: intézetlenül történtt magvok' szakadta után, minden-némü ingó vagyonjokban, sőtt a' fekvő parasztt jószágba fordított sommákban-is a' Felség örökösödik úgy, hogy sajátsága az ingatlan parasztt jószágnak a' Földes Urat illeti ugyan; de a' rajta fekvő sommáknak, reá tett épületeknek, és egyéb javításaknak árrokot tartozik ki-fizetni a' Királlyi Ügyésznek 62. 1715.

§. 494. A' párt-ütőnek

Már a' 64dik §-ban elő-számláltattak azon fertelmes gonoszságak, mellyek vagy Felség-bántást,

vagy

vagy párt-ütést foglalnak magokban. Noha pedig ezen két-féle gonosz tétemény nem csak fertelmességére, hanem egyéb folyadékjaira nézve-is *) egy mástól külömbözik; mind-azon-által nem csak a' szoros értelemben vett párt-ütés, hanem a' Felség-bántás-is általlyában párt-ütésnek neveztetik a' Felségnek örökösödésére nézve.

*) Meg-egyez e' két-féle gonosz tétemény abban, hogy mind a' kettő halállal; és a' gonosz tévő jószágának el-vesztésével büntettetik 9. 1723. a' Királlyi Tábla által 56. 179½. De külömböznek annyiban, hogy a' Felség-bántót minden személy-válogatás, és törvényes idéztetés nélkül meg-lehet fogni; de a' párt-ütő jószágas 14. 1687. Nemes Embert, ha csak a' gonosz tettén hevennyében rajta nem kapattatik 9. 1mæ, a' befogás előtt ok-vetetlenül kell idéztetni 7. 1715. 5. 1723.

De még a' büntetésre nézve-is külömbözik a' Felség-bántás a' párt-ütéstől annyiban, hogy a' Felség-bántónak halála gonoszságának fertelmesebb iszszonyuságára nézve meg-szokott súllyosítatni. Hajdontt pedig még más külömbség-is vólt e' két gonoszságra nézve: mert a' Fel-

ség-bántásról vagy Maga a' Király Személlyesen, némely Magyar Tanácsnokokkal, vagy a' Felség által ki-nevezett Királlyi Biztosok itéltek 7. 1723, és a' Felség-bántónak gyermekei-is kizárattattak annak jószágából 9. 1715; de már most mind a' két esetben a' Királlyi Tábla ítél, és az osztatlan gyermekek' részek mentten marad 56. 179$\frac{1}{7}$.

§. 495. vagyonját-is bé-húzza

Minek-utánna tehát vala-ki akár a' Felség bántásról, akár a' ſzoros értelemben vett párt-ütésről bé-vádoltatik *): minden némü jószága leg-ottan fel-jegyeztetik, és törvényes zár alá vettetik, vagy a' párt-ütőnek gond-viselése alatt meg-hagyattatik egéſz a' per' ki-meneteléig; és ha a' Királlyi Tábla előtt bünösnek találtatik: önnön Személlyére esendő minden-némü, akár ingatlan, akár ingó, atyai, vagy ſzerzeményi, adományi, vagy adományon kivül-való, akár Magyar Orſzágban, akár a' Magyar Koronához kapcsoltt **) Horváth, Sclavonia, és Dalmatia Orſzágokban lévő jószága a' Királlyi Táblának Itélete mellett 65. 2da el-foglaltatik 9. 1723. Sőtt: ha a' Felség-bántó gonoſz tettén rajta kapat-

pattatik, vagy pedig Orszag' törvénnye szerént (*articulariter*) bünösnek találtatik: ezen esetben még az Itélet (*sententia*) előtt-is el-foglaltatik a' jószága 7. 1715.

*) A' fel-adónak (*delator*) nevét ok-vetetlenül fel kell fedezni 26. 1741: hogy magát a' bévádoltt a' szerént védelmezhesse, és meg mutathatván ártatlanságát, a' hamis vádló vagy viszszont-taglálsal (*poena talionis*), vagy más egyéb tetemes fenyítékkel meg büntettethessék, a' mennyire nem a' Felséghez való hivségből, és jó szándékkal, hanem álnok gonoszságból, és ártalmas szándékból tette-vólna a' hamis vádlást 7. 1715, 5. 1805.

**) Ha tehát a' Felség-bántónak rész szerént Magyar Országban, rész szerént Austriában vólna jószága: a' Királlyi Táblának Itélete mellett nem lehetne az Austriai jószágakot el foglalni; hanem ott különös pert kell ellene kezdeni, nem terjedvén-oda ki a' Magyar Koronának hatalma 65. 2dæ.

§. 496.

§. 496. a' Felség,

Nem csak a' Nemeseknek akár fekvő adományi, vagy adományon kivül Nemesi, ősi, vagy szerzeményi jószágjokat, akár egyéb ingó vagyonjokat 9. 1723, hanem még a' Szabad Királlyi-vagy Bánya-Városokban lévő polgári fekvő örökségjeket-is nem a' Város, hanem a' Felség foglalja-el, akár a' Nemes Embernek, akár a' polgárnak Felség-bántása, vagy párt-ütése által; de a' Felség által el-foglaltt polgári örökség polgári állapotjában, következés-képpen adó alatt továbbá-is meg-marad 87. 1647: és így a' Város csak a' magva-szakadás, nem pedig a' párt-ütés által örökösödhetik a' *polgári* vagyonban 16. 1649.

§. 497. vagy a' Földes Uraság;

De fenn-tartotta az 1715dik eszténdő-beli 62dik czikkely a' *Földes Uraságaknak* *) tovább-is azt a' Hatalmat, hogy az *Uri Hatalom alatt lévő* jobbágyaknak Felség-bántások, vagy párt-ütések által azoknak minden-némű jószágaikat, és ingó szerzeménnyeket el-foglalhatják; de nem ollyan Nemes vagy szabados Személlyeknek ingó holmie-

mieket, vagy a' paraſzt jóſzágba fordított sommáikat, kik paraſzt hellyen laknak ugyan, de a' Földes Úrnak Hatalma alá nincsenek vetve. És így: a' mi oda fenn a' 493dik §-ban a' magva-ſzakadás által támadott örökösödésről mondattatott: mind azt ide-is kell alkalmaztatni.

*) Különbséget tévén a' törvény a' Városok, és Földes Urak, vagy-is inkább a' *polgári* 87. 1647, és *paraszt* 62. 1715 jószág között, noha ugyan nem örökösödik a' Város a' *polgári* jószágban a' Felség-bantás, vagy párt-ütés által; de örökösödhetik a' *paraszt* jószágban. Ha tehát a' Városnak valamely faluja vagyon: arra nézve Földes Úr, következés-képpen, ha Földes Úri Hatalma alatt lévő jobbágyai közül valaki Felség-bántásra, vagy párt-ütésre vetemednék: béhúzza annak akár ingatlan, akár ingó jószágát nem úgy, mint Város, hanem mint Földes Úr, nem is úgy tehát, mint polgári örökséget, hanem mint paraszt jószágat 62. 1715.

§. 498. de másnak sérelme nélkül.

Előre-bocsátván azt az állatást, hogy nem csak a' ſzoros értelemben vett párt-ütő 9. 1715, hanem

hanem 1791dik esztendőtől fogva még a' Felség-bántó is csak az önnön személlyére esendő ősi atyai, vagy szerzeményi vagyonját veszthetí-el, az ártatlan, és osztatlan gyermekeknek, vagy atya-fiaknak részek pedig az anyai jószággal együtt mentten marad: következik innét, hogy minek-előtte a' Felség (vagy Földes Uraság) a' Felség bántónak, vagy párt-ütőnek vagyonját el-foglalja:

1ör Az ősi anyai jószág,

2or Az aszszonynak hozománnya, önnön keresménnye, és a' köz-keresménynek hason-fele, házassági jutalmával együtt ki-hasítatik;

3or A' Felség-bántó, vagy párt-ütő által tett károk, és költtségek helyre állíttatnak, és az adósságak ki-fizettetnek;

4er A' mi ezen felyűl meg-marad, légyen az, akár ingó, akár ingatlan, akár ősi atyai, akár önnön szerzeményi jószág: a' Felség-bántó, vagy párt-ütő, és annak ártatlan *osztatlan* gyermekei, vagy test-vérjei közt fejen-ként fel-osztódik, és a' Felség-bántó, vagy párt ütő Személyre esendő részt a' Királlyi Ügyész (vagy

a'

a' jobbágyaknál a' Földes Uraság) el-foglalja 9. 1723, 65. 1797 a' nélkül, hogy vala-miről tehetne a' halálra itéltt gonosz tévő végső intézetet; de a' hajadoni, és özvegyi igazság itt-is minden esetre mentten marad *)

De ha az Attyával osztatlan Fiú Felség-bántásra, vagy párt-ütésre vetemednék: nem kínszerítheti a' Királlyi Ügyész az Atyát osztályra, hogy a' gonosz-tévő fiának a' részét adja-ki 9. 1715 §. 4, meg-szünvén a' Felség-bántás, vagy párt-ütés által az Atya és fiú közt leg-ottan minden vérség 16. 1mæ.

*) Különben: a' mik oda fent a' magva-szakadásból eredett örökösödésről a' 481dik, 486dik, 487dik, 488dik, §-okban mondattattak, mind azokat jobbára ide-is lehet alkalmaztatni. Meg-történhetik pedig, hogy a' Felség-bántó, vagy párt-ütő Személynek egyszer's-mind természetes magva-is szakad (mert törvényesen úgy-is el-enyészik minden vérsége) a' reá-mondott halál által: mely esetben már nem csak párt-ütés által, hanem egyszer's-mind magva-szakadás által-is örökösödik a' Felség.

§. 499.

§. 499. Viszsza-veheti a' Felség a' Korona' jószágát-is.

A' Magyar Korona' diſzſzének, és azzal járó Királlyi Méltóságnak fenn-tartására ki-ſzabattattak némely jövedelmek a' Királynak, úgy-mint a' Harmincz-adók, Húſz-adók, arany-ezüst-és egyéb ércz-vagy só-bányák, és a' Szabad Királlyi-és Bánya-Városok, Kunság, Vissegrád, Csepel, és Ros ſzigetekkel, egéſz Megyerig, Zólyom, Huſzt, Munkács, és Diós-Győr 1, 3. 1514. Ezek tehát úgy le-vagynak kötve a' Koronához, hogy azoknak akár-mi-fele ſzin alatt leendő el-idegenítések, el-ajándékozások, el-zálogosítások, és a' Szent Koronától-való el-vonzások egy-általlyában foganatlan S. Steph. L. 2. C. 6, 16. 1439; és a' kik azokat zálogba vették-vólna: nem csak a' rajta-fekvő pénzeket el-veſztették, hanem azoknak becsüjében is maraſztaltattak 2. 1514.; de ha azokat a' Felség az Orſzágnak el-kerülhetetlen hadi ſzükségei miatt vetette-vólna zálogba: csak a' rajta-fekvő pénznek le-tettével válthatta-viſzſza 22. 1608 *ant. cor.* 104. 1715. És így; akár légyenek a' Korona' jószágai el-zálogosítva, akár el-ajándékozva: minden esetre

re foganatosan ügyelhet a' Királlyi Ügyész azoknak viszsza-váltásokra *) *Dec.* 24. *Pag.* 59.

Így esett-el Gróf Schönborn a' Munkácsi Uradalomtól: mellyet később csak úgy nyerhetett-viszsza, hogy hellyette más jószágak, tudni-illik Bács Vár'megyében lévő Mártonyos, Ókanisa, Szenta, Osztova vagy Adá, Mohol, Petrovosello, Ó-Becse, Szent-Tamás, Turja, és Föld-vár számláltattak csere-képpen Ország szerént a' Korona' jószágaihoz; Munkács pedig örökre meg-szünt lenni Korona-jószág 7. 179$^{9}_{1}$.

*) Nem csak az el-zálogosított, vagy el-ajándékozott Korona' jószágát válthatja-viszsza a' Királlyi Ügyész; hanem minden egyéb jószágakotis ki-kereshet, mellyeket vala-ki vóltta-képpen-való, a' 28^{dik} § szerént költt Királlyi (vagy Nádor-Ispányi) adomány-levél nélkül bir: bátor vala-kinek oda-szánta (de még az adomány-levelet ki-nem adta) vólna-is a' Felség *Dec.* 3. *Pag.* 55.

Mivel tehát a' Felségés Kamara által a' jószágról tett kötések egy-általlyában csak zálog-kötés gyanánt vétettetnek *Dec.* 3. *Pag.* 1, *Dec.* 45. *Pag.* 93, *Dec.* 12. *Pag.* 101: még azon jószágai-is, mellyet a' Kamara a' Felségnek jóban-hagyttával,

örökre el-adott *Dec.* 4. *Pag.* 55; vagy mellyet va-
la-kinek bizonyos sommában oly államánnyal,
hogy a' rajta fekvő sommáig róla intézetet tehes-
sen, zálog-képpen maga a' Felség oda köt: bá-
tor azt a' Szerző fiának, és maradékinak hagy-
gya, és ezen intézete mellé a' Királlyi Engedel-
met-is fel-kéri; még-is akár-mikor viszsza-válthat-
ja a' Felség nem úgy, mint adományi jószágat
hanem mint oda kötött zálogot *Dec.* 19. *Pag.* 114.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
1395/1952 nyilvántartási naplószám.

720052